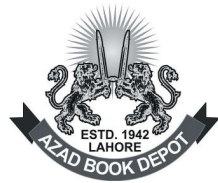

ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਸੈਲਾਨੀ ਤੇ ਹੋਰ ਲੇਖ

ਅਵਤਾਰ ਐਸ. ਸੰਘਾ

ਆਜ਼ਾਦ ਬੁੱਕ ਡੀਪੂ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

Seva-muqt Selani te hor Lekh

Avtar S. Sangha

75, Noel Street, Blacktown,
(Sydney) NSW, 2148

Email : sangha_avtar@hotmail.com

Phone : +61 0437641033

© **Avtar S. Sangha**

All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording or any information storage and retrieval system, without permission in writing from the owner .

ISBN : 978-81-973091-5-1

Edition : 2024

Rs : 400/-

Published in India by :

Azad Book Depot

Hall Bazar, Amritsar

0183-2292513, 94631-70369, 93562-92513

E-mail : azadbookdepot42@gmail.com

Printed in India by : Prince Art, Asr.

ਸਮਰਪਣ

ਆਪਣੇ ਪੂਜਨੀਕ ਮਾਤਾ ਜੀ
ਨੂੰ
ਜਿਹੜੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ
ਪੇਂਡੂ ਅਖਾਣਾਂ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ
ਦਾ
ਗੂੜ੍ਹਾ ਗਿਆਨ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ।

ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਚਨਾਵਾਂ :

1. ਸਿਡਨੀ ਦੀਆਂ ਰੇਲ ਗੱਡੀਆਂ (ਕਹਾਣੀ-ਨੁਮਾ ਲੇਖ ਅਤੇ ਲੇਖ-ਨੁਮਾ ਕਹਾਣੀਆਂ) ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮੁਹਾਲੀ
2. ਦਿਲਹੁ ਮੁਹਬਤਿ ਜਿਨ੍ਹ (ਨਾਵਲ), ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮੁਹਾਲੀ (2011)
3. ਬਿਲੌਰੀ ਅੱਖਾਂ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਪੰਜ ਆਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਜਲੰਧਰ (2013)
4. ਘੋੜਾ ਡਾਕਟਰ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਲੋਕਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਮੁਹਾਲੀ (2019)
5. 'ਤੇ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਚਲਦੀ ਰਹੀ (ਨਾਵਲ) (2021), ਆਜ਼ਾਦ ਬੁੱਕ ਡਿਪੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
6. 5 ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ (ਸੰਪਾਦਿਤ), ਆਜ਼ਾਦ ਬੁੱਕ ਡਿਪੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ(2021)
7. 'Storm in a Tea Cup & Other Stories' (An Anthology of English Short Stories), Azad Book Depot, Amritsar (2022)
8. ਮੰਗਵੇਂ ਕੋਟ ਦਾ ਨਿੱਘ (ਕਹਾਣੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ), ਆਜ਼ਾਦ ਬੁੱਕ ਡਿਪੋ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (2023)
9. ਵਿਚਾਰਾ ਵਿਲੀਅਮ ਤੇ ਓਵਰਟਾਈਮ (ਦੋ ਲਘੂ ਨਾਟਕ) (2022) ਮੀਡੀਆ ਪੰਜਾਬ, ਜਰਮਨੀ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੋ
10. 5 Essays in English
11. Keerti, Kalicharan, and Karla--a short story in English fiction book-- 'Tales of Our Times: An Elixir for the Wise'--edited by Dr. Sushminderjeet Kaur, Head, Post-graduate Deptt. of English, GGN Khalsa College, Ludhiana
12. Essay--Ageing Cautiously and Conscientiously--in the book--'Life after 65'--edited by Dr. M. L. Sood, retd. Professor PAU, Ludhiana.
13. 'ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਹੇਰਲਡ' 2014 ਤੋਂ ਹੁਣ ਤਕ (ਮਾਸਿਕ ਅਖਬਾਰ, ਸਿਡਨੀ)
14. ਚੰਦ ਰਿਸਰਚ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ।
15. The Tribune, Chandigarh ਨੇ 1983 ਤੋਂ 1986 ਤੱਕ ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ 6 ਕਹਾਣੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਛਾਪੀਆਂ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ 6 ਤੇ 5 ਹੋਰ ਹੋਰਾਬਾਦ ਦੇ Vipula ਰਸਾਲੇ ਨੇ ਤੈਲਗੂ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਕੇ ਛਾਪੀਆਂ।

ਤਤਕਰਾ

ਮੁੱਖ-ਬੰਦ	07
1. ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਗੋਰਾ ਸਭਿਆਚਾਰ — ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ	11
2. ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਸੈਲਾਨੀ	20
3. ਜਵਾਨ ਤੇ ਨਾਦਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਏ	25
4. ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੈਥੋਂ ਘੱਟ ਆਂ	34
5. ਅਖੇ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੁੰਨੇ ਆਂ	42
6. ਮੈਂ ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਆ	48
7. (ੳ) ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਸ਼ਿਆਨਾ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ	
(ਅ) ਨਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਚਾਅ	66
(ੲ) ਜਦ ਉਹ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਕਾਜੀ ਪੇਂਡੂ ਬੰਦੇ ਚੰਦ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ 'ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ' ਬਣ ਗਏ	69
(ਸ) ਬਲੈਕਟਾਊਨ	74
8. (ੳ) ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ	77
(ਅ) ਦੇਸੀ ਇਕ ਦੁੱਜੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ?	82
(ੲ) ਅਧਪੜ੍ਹ ਸੈਲਾਨੀ ਮਾਪੇ ਬਨਾਮ ਪੱਕੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪਰੋਫ ਬੱਚੇ	87
(ਸ) ਨੌਕਰ ਅਫਸਰਾਂ ਜਿਹੇ, ਅਫਸਰ ਨੌਕਰਾਂ ਜਿਹੇ	90
(ਹ) ਦੋ ਰਾਜ-ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮਨੋਦ੍ਰਿਸ਼	94
9. (ੳ) ਮੌਸਮ, ਮਕਾਨ ਤੇ ਮਾਈਕਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ	97
(ਅ) ਵਹਿਣ ਪਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੁੜਨ ਨਾਹੀਂ	101
(ੲ) ਦੁੱਖ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਹਨ	106
10 (ੳ) ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸ਼ੁੱਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ	110
(ਅ) ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਉਣ ਤੇ ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ	115

(ੲ) ਤੂੜੀ ਤੰਦ ਸਾਂਭ ਹਾੜੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ-ਅਲੱਗ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ	118
(ਸ) ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿਹੇ	121
(ਹ) ਜੱਟ ਵੀ ਹੱਟੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ	123
11. (ੳ) ਬੰਧਿਆ ਭਾਂਡਿਆਂ 'ਚੋਂ ਬੰਧਿਆਈਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ	129
(ਅ) ਸਿਡਨੀ ਹਾਰਬਰ ਬਰਿਜ/ਦਾ ਕੋਂਟਰੋਲਰ	132
(ੲ) ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ	133
(ਸ) ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਸਿਡਨੀ-ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਤੁਲਨਾ	135
12. (ੳ) ਸਿਡਨੀ, ਸਾਂਢੂ, ਸ਼ੋਅ-ਆਫ਼/ਸਾੜਾ	139
(ਅ) ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੀ ਬਿਜਾਏ ਦੋ-ਦੋ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ	145
(ੲ) ਦਾਨ ਬਨਾਮ ਦੇਣ	154
13. (ੳ) ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਯਾਦ	161
(ਅ) ਨੇੜਿਓਂ ਡਿੱਠਾ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ	163
(ੲ) ਢਾਡੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ	167
(ਸ) ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ	171
(ਹ) ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮਾਣ-ਮੱਤਾ ਹਸਤਾਖਰ- ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ	174
14. (ੳ) ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋ-ਸਾਹਿਤਕ ਰੂ-ਬ-ਰੂ	179
(ਅ) ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਦਰੇ ਕਮੀਜ਼ ਵਾਲਾ ਅਫ਼ਸਰ	192
(ੲ) ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ	195
(ਸ) ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੀ ਸੰਵਦੇਨਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਸ਼ਾਇਰੀ	197
15. (ੳ) ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ	202
(ਅ) ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ	206
(ੲ) ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜਨਾਬ ਸ਼ਾਹਿਦ ਛੱਬੀਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁਲਾਕਾਤ	208
16. ਦੂਜਾ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ/ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਲਚੀਪੁਰੀਆ	212

ਮੁੱਖ ਬੰਦ

ਲਹਿਜਾ, ਉਚਾਰਣ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਤੇ ਸੂਰ ਸ਼ੈਲੀ

(Accent, Pronunciation, Expression and Intonation)

ਆਮ ਲੋਕ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਸਮਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਹਨ-ਲਹਿਜਾ, ਉਚਾਰਣ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਤੇ ਸੂਰ ਸ਼ੈਲੀ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੀ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੀ ਥਾਂ ਅਪਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। 'ਲਹਿਜਾ' ਅਪਣਾਉਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਅਸੰਭਵ ਵੀ ਏ। ਇਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੁੰਦਾ ਏ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕੁਝ ਸਾਲ ਕਿਸੇ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਅਕਤੀਤਵ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਏ। ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ 'ਲਹਿਜੇ' ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਐਵੇਂ 'ਉਚਾਰਣ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ। ਇੰਝ ਕਰਨਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗਲਤ ਵਰਤਾਰਾ ਏ। ਸਿਡਨੀ ਜਾਂ ਲੰਡਨ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕਈ ਬੰਦੇ ਕਹਿ ਦੇਣਗੇ---- ਗੋਰਿਆਂ ਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਨੰਸੀਏਸ਼ਨ ਬਣਾਉਣਾ ਬੜਾ ਔਖਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਕਹਿਣਾ ਸਰਾਸਰ ਗਲਤ ਏ। ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੋਰਿਆਂ ਜਿਹਾ ਲਹਿਜਾ (accent) ਬਣਾਉਣਾ ਔਖਾ ਏ।

ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸਖਸ਼ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਸਰਦਾਰ ਪੂਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਦਾ ਧਾਰਨੀ ਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਲਹਿਜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਦਿੱਲੀ, ਯੂ. ਪੀ ਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਬਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਜਿਹਾ। ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹਿੰਦੀ ਦਾ ਲੈਕਚਰਾਰ ਲੱਗਾ। ਲਹਿਜਾ ਬਿਲਕੁਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਿਹਾ। ਕਾਰਨ ਸਾਫ਼ ਜਾਹਰ ਏ। ਲਹਿਜਾ ਹਮੇਸ਼ਾ 90 ਫੀਸਦੀ ਕੁਦਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨਾ ਮਰਜ਼ੀ ਪਰਦਾ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਬਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀ ਜਾਈਏ ਪਰ ਅਸਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਸਰੀਰਕ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਨੀਵਾਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਬੋਲੀ ਦਾ ਆਪਮੁਹਾਰਾਪਣ ਵੀ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿੰਨੀ ਸਹਿਜਤਾ ਤੇ ਕੁਦਰਤੀਪਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਦੇ ਬਸ਼ਿੰਦੇ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਬੋਲ

ਸਕਦੇ ਹਨ ਓਨ੍ਹੇ ਸਹਿਜ ਨਾਲ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਨਹੀਂ ਬੋਲ ਸਕਦੇ। ਬਾਹਰਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਨਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਕੋਸ਼ ਫੋਲਦੇ ਥੱਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਆਪਾਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਵੀ ਘੜ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਇੱਕ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀਪੀ ਨੂੰ ਰੱਸੀ ਪਾ ਕੇ ਭਜਾਈ ਲਈ ਜਾਂਦਾ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਏ-- 'ਪੀਂ! ਪੀਂ!' ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਦੂਜਾ ਬੱਚਾ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ 'ਪੌਂ ਪੌਂ' ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਉਚਾਰ ਸਕਦਾ ਏ। ਤੀਜਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਬੋਲ ਸਕਦਾ ਏ। ਬੇਗਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਇੰਜ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਬੇਗਾਨੀ ਭਾਸ਼ਾ ਜਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪੰਛੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕੱਕੂ (Cuckoo) ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਅਨੁਕਰਣ ਹੈ। ਕੱਕੂ ਪੰਛੀ ਜਿਵੇਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੱਢਦਾ ਏ ਉਵੇਂ ਦਾ ਹੀ ਉਸ ਪੰਛੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬੇਗਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ ਇਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਮ ਨਾਲ ਵੀ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹੋਣ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਏ। ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਕਠਬੋਲੀ (slang), ਸਬੰਧਿਤ ਸ਼ਬਦ ਸਾਥੀ (common parlance), ਉਪਭਾਸ਼ਾ (dialect), ਕਿੱਤਾਮੁਖੀ ਸ਼ਬਦਜਾਲ (jargon) ਆਦਿ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਲਈ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸ਼ਬਦ 'ਭਾਉ', 'ਭਾਜੀ' ਤੇ 'ਵੀਰ' ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਪੂਰਕ ਹਨ ਪਰ ਹਨ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਇਲਾਕਾਈ। ਕਿਤੇ 'ਅਫੀਮ' ਨੂੰ 'ਨਾਗਣੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਕਿਤੇ 'ਡੋਡਿਆਂ ਨੂੰ 'ਪੋਸਤ' ਜਾਂ 'ਪੱਤੇ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਕਿਤੇ 'ਗੁਬਾਰੇ' ਨੂੰ 'ਭੂੰਬੜਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਕਿਤੇ 'ਪਿੱਠ' ਨੂੰ 'ਢੂਹੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਕਿਤੇ 'ਥੱਲੇ' ਨੂੰ 'ਹੇਠਾਂ' ਜਾਂ 'ਨੀਚੇ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਭਿੰਡੀ ਤੋਰੀ ਨੂੰ 'ਓਕਰਾ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਬੈਂਗਣਾਂ ਨੂੰ 'ਐਂਗ ਪਲਾਂਟਸ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਇਲਾਕਾਈ ਰੂਪ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦਾ ਨਮੂਨਾ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਨੂੰ 'ਬਿੱਕ ਲੇਅਰ', ਕੁੱਕ ਨੂੰ 'ਸ਼ੈਫ', ਛੋਕਰੇ ਨੂੰ 'ਬਲੋਕ', ਸੜਕ ਦੇ ਸਿਰੇ ਨੂੰ 'ਸ਼ੋਲਡਰ', ਵਾਹਨ ਦੇ ਸਾਈਲੈਂਸਰ ਨੂੰ 'ਮਫਲਰ' ਤੇ ਬਲਬ ਨੂੰ 'ਗਲੋਬ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਨਵੇਂ ਪਹੁੰਚੇ ਬੰਦੇ ਜਾਂ ਬੰਦੀ ਨੂੰ 'ਫੋਬ' (FOB-Fresh on Boat) ਜਾਂ 'ਫਰੈਸ਼ੀ' (Freshy) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਅਪਰਾਧੀ ਨੂੰ 'ਹੁੱਡਮੈਨ', ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ 'ਜੇਕ', ਲੜਕੀ ਨੂੰ 'ਸ਼ੌਰਡੀ' ਤੇ ਹੋਟਲ ਨੂੰ 'ਟੈਲੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਕਈ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸੋਹਣੀ ਔਰਤ ਨੂੰ 'ਡਾਇਮ ਪੀਸ', ਭੂਤ ਨੂੰ 'ਡੱਫੀ', ਐਬਸਫੋਰਡ ਨੂੰ 'ਐਬੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਯੁੱਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਫਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਬੋਲਬਾਲੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਦਵਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਇੱਥੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਆ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਵੱਧਦੀ ਗਈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਧੁੰਮ ਪਾ ਛੱਡੀਆਂ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਇਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਰੱਖਦੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐਮ. ਏ. ਕਰਦੇ। ਆਰਟਸ ਦੇ ਦੂਜੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਜਿਵੇਂ ਅਰਥ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਰਾਜਨੀਤੀ-ਸ਼ਾਸਤਰ, ਸਮਾਜ-ਸ਼ਾਸਤਰ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਦਾ ਮਾਧਿਅਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀਆਂ ਅਕਾਦਮਿਕ ਡਿਗਦੀਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਉਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਏ ਜਿਹੜੇ ਅੱਤ ਦਰਜੇ ਦੇ ਵਿਵੇਕ ਤੇ ਖੋਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦੌੜ ਕੇ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਨੌਕਰੀ ਜਲਦੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਦੂਜਾ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸੀ ਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਵਿਚਰਨ ਦੇ ਕਈ ਝਰੋਖੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਸਨ/ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਚਿੰਤਕਾਂ ਤੋਂ ਵਿਰਵਾ ਰੱਖਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਤੇਜ਼-ਤਰਾਰ ਚਿੰਤਕ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਦੇਣ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ ਤੇ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿੱਚ ਦੇਣ ਦੇ ਸਮਰੱਥ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਫਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ ਦਾ ਬੋਲ ਬਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਨੇ ਅਮੀਰੀ ਦੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਮੇਰੇ ਲੇਖਾਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਤੇ ਅਰਧ-ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਹੰਢਾਇਆ ਵੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿੱਚ ਸਾਢੇ ਪੱਚੀ ਸਾਲ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਅਧਿਆਪਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਰੋਫ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਸਿਡਨੀ ਜਿਹੇ ਅਤਿਆਧੁਨਿਕ ਮਹਾਂਨਗਰ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣੇ ਜੋਖਮ ਭਰਪੂਰ ਵੀ ਤੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮੋਟੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਸਕੂਲ ਚੋਂ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਜਦ ਅਸੀਂ ਸੰਨ 2000 ਵਿੱਚ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਸਿਡਨੀ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਕੁਰਸੀ ਤੋਂ ਮੂੜ੍ਹੇ ਤੇ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਇੱਥੇ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮੂੜ੍ਹਾ ਚਾਂਦੀ ਦਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਸਿਓਂਕ ਦੀ ਖਾਧੀ ਹੋਈ। ਪੜ੍ਹਾਈ, ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਤੇ ਕਮਾਈ ਪੱਖੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਜਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਦੋਹਾਂ

ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਅਖਰਾਜਾਤ, ਕਰੰਸੀ, ਪੌਣ ਪਾਣੀ, ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ, ਆਬਾਦੀ, ਅਪਰਾਧ ਅੰਕੜੇ, ਆਰਥਿਕ ਵਿਵਸਥਾ, ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਮਿਆਰ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ, ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਦਾ ਵਿਵਹਾਰ, ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆ ਵੱਲ ਨੂੰ ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹਣੇ, ਪੈਨਸ਼ਨ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਆਦਿ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਉੱਚੀ ਲੱਗੀ ਤੇ ਭਾਰਤ ਨਾਲੋਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪਣਾ ਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਲੇਖ ਇਤਿਹਾਸ, ਸੱਭਿਆਚਾਰ, ਭਾਸ਼ਾ, ਆਮ ਮਨੁੱਖੀ ਵਰਤਾਰੇ, ਮਨੁੱਖੀ ਕਦਰਾਂ ਕੀਮਤਾਂ, ਵਿਰਾਸਤ, ਚੌਗਿਰਦਾ, ਸਦਾਚਾਰ, ਸਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਛੂੰਹਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸਮਗਰੀ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਾਰੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ-ਟਿੱਪਣੀ (blurb) ਨਹੀਂ ਲਿਖਵਾ ਰਿਹਾ। ਪਾਠਕ ਖੁੱਦ ਹੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਾਰੀ ਹਾਂ।

ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਆਜ਼ਾਦ ਬੁੱਕ ਡੀਪੂ, ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਕਾਰਜ ਹਿਤ ਮੈਂ ਉਸਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੁੰਗਾਰੇ ਦਾ ਉਡੀਕਵਾਨ,
ਅਵਤਾਰ ਐਸ. ਸੰਘਾ

75, Noel Street, Marayong,
NSW, 2148 (Australia)

Email : sangha_avtar@hotmail.com

Phone : +61 437641033

ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਗੋਰਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ - ਕੁਝ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੋਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਮਸਤ-ਮਲੰਗ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇਪਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਗੰਭੀਰ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਤ ਤੇ ਮਰਿਆਦਾ ਭਰਪੂਰ ਪਹਿਲੂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਸੱਚ ਬੋਲ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਂ ਹੀ ਸੱਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਬੋਤੀਆਲਿਆਂ ਦੀ ਸੰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਬਲਿਹਾਰ ਨਾਲ ਰਹੀ, ਫਿਰ ਉਸਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛੁਡਾ ਕੇ ਪ੍ਰੀਤੂ ਦੇ ਘਰ ਆ ਵੜੀ। ਬਲਿਹਾਰ ਪਾਸ ਉਹਦੇ ਕੋਈ ਔਲਾਦ ਨਾ ਹੋਈ, ਪ੍ਰੀਤੂ ਦੇ ਉਹਦੇ ਪੇਟੋਂ ਪੰਜ ਨਿਆਣੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਵਰਨੀ ਕਾਕੂ ਨੂੰ ਪਿਛਿਓਂ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਤੇ ਫਿਰ ਆ ਕੇ ਚੁਫੇਰਗੜੀਆਂ ਦੇ ਤੁਲਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਸ ਗਈ। ਕਾਕੂ ਪਿਛਲਾ ਏ ਤੇ ਤੁਲਸਾ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਸਵਰਨੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਜੁਆਕ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਕੂ ਇਹਨਾਂ ਜੁਆਕਾਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਭਰਾ (half-brother) ਹੋਇਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਕਰਮੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਰਫੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਘਰ ਵਾਲਾ ਬਸ਼ੀਰ ਅਹਿਮਦ ਪੋਸਤੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਬਸ਼ੀਰ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਹੱਲਿਆ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਸ਼ੀਰ ਨੂੰ ਚਕਮਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਗਈ ਤੇ ਮੌਕਾ ਤਾੜ ਕੇ ਭਰੋਵਾਲੀਆਂ ਦੇ ਭਗਤੇ ਦੇ ਘਰ ਆ ਵੜੀ। ਭਗਤਾ ਕਈ ਸਾਲ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਲੁਕਾ ਛਿਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਰਜਾਈ ਨਿੱਘੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਇਕ ਦੋ ਗਰਭਪਾਤ ਵੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਲੁਕ-ਛਿਪ ਕੇ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਜਦ ਭਗਤੇ ਦੀ ਸਰਪੰਚ ਬੂਟਾ ਸਿੰਹੂ ਨਾਲ ਖੜਕ ਪਈ ਤਾਂ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਛਾਪਾ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਰਮੀ ਨੇ ਥਾਣੇ ਜਾ ਕੇ ਭਗਤੇ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਹ ਜੱਗ ਜਾਹਰ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਕਰਮੀ ਬਣ ਗਈ। ਹੁਣ ਸਰਦਾਰਨੀ ਕਰਮ ਕੌਰ ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਏ। ਕਰਮ ਕੌਰ ਦੇ ਚਾਰ ਬੱਚੇ ਹੋਏ-- ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਦੋ ਮੁੰਡੇ। ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹੇ ਗਏ। ਮੁੰਡੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਕਰਮ ਕੌਰ ਵੀ ਮਗਰ ਉੱਥੇ ਹੀ ਚਲੀ ਗਈ। ਹੁਣ ਮੁੰਡੇ ਤੇ ਕਰਮ ਕੌਰ ਨੱਕ ਤੇ ਮੱਖੀ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਅੱਧੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਕਰੇ। ਨਾਲੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਉਦੋਂ ਹੀ

ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ ਜਦ ਘਰ ਵਿਚ ਗਰੀਬੀ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਪੂਛ ਲਗ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛਦਾ ਕਿ ਪਿਓ ਕਿਸ ਜਾਤ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮਾਂ ਕਿਹੜੇ ਕੁਣਬੇ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਮਨੁੱਖੀ ਵਰਤਾਰਾ ਹੀ ਕੁਝ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਏ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕੇਸ ਅਜਿਹੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੀ ਬੁੱਢੇ ਦੇ ਦੋ ਦੋ ਟੱਬਰ ਹਨ। ਮੱਛਰਮਾਰਾਂ ਦੇ ਗੇਜੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰਮੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਫਿਰ ਰਾਮ ਪਿਆਰੀ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਧੁੱਪ ਰੰਗੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਦੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਨਿਆਣੇ ਹਨ। ਕੁੜੀਆਂ ਮਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਵਰਗੀਆਂ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਮੱਖਣ ਦੇ ਪੇੜਿਆਂ ਜਿਹੇ।

ਕੁੜੀਮਾਰਾਂ ਦਾ ਕੈਲੂ ਫੌਜ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਲੁਤਰਾ ਆਖਦੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਲੈਰੀਆਂ-ਲੈਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਥੱਕਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਸਿਮਰੋ ਭਾਨੀਮਾਰਾਂ ਦੇ ਦਲਬਾਰੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਦੀ ਰਹੀ। ਸਿਮਰੋ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਘੁੱਗਾ ਦਲਬਾਰੇ ਦੀ ਔਲਾਦ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਹ ਖਸਮ ਦਾ ਖਾਂਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਯਾਰ ਦਾ ਗਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਪੱਕੇ ਆਲਿਆਂ ਦਾ ਜੀਤਾ ਛੜਾ ਹੀ ਏ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਭਰਜਾਈ ਬਲਬੀਰੋ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਏ। ਬਲਬੀਰੋ ਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਮੀਤਾ ਸ਼ਾਇਦ ਵਿੱਲਾ ਵੱਗਾ ਏ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕੋਈ ਕਣਸੋਅ ਨਜ਼ਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾ ਵੰਡ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਕ ਅੱਧ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵੀ ਜੀਤਾ ਹੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਤੇ ਕੋਲ ਦੁਬਈ ਦਾ ਚੱਕਰ ਮਾਰਨ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਸੋਹਣੇ ਪੈਸੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਬਾਹਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਹਰ ਵਾਰ ਉਹ ਬਲਬੀਰੋ ਵਾਸਤੇ ਵੰਨ-ਸੁਵੰਨੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਕਲਫ-ਕਰੀਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਏ ਤੇ ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਬਲਬੀਰੋ ਮੋਰਨੀ ਵਾਂਗ ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਏ। ਕਿੱਕਰ ਤੋਂ ਕਾਟੇ ਲਾਹੁਣ ਦੀ ਵੀ ਪੂਰੀ ਸ਼ੌਕੀਨ ਏ ਬਲਬੀਰੋ। ਭਜਨੀ ਕਿਆਂ ਦਾ ਭੀਲਾ ਸਿੱਧਰਾ ਏ। ਉਸਨੂੰ ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਚਿੜੇ ਜਿਹਾ ਏ। ਇਸ ਲਈ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਚਿੜੀਆ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਦਸ ਕਿੱਲੇ ਸਾਨ੍ਹ ਦੇ ਸਿਰ ਵਰਗੀ ਜਮੀਨ ਦੇ ਉਸਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਉਸਦਾ ਪਿਓ ਵਿਸਾਖਾ ਸਿਹੁੰ ਉਸਨੂੰ ਮੰਜਕੀ ਵਿਚ ਚੰਗੇ ਚਲਦੇ ਪੁੱਜਦੇ ਘਰ ਵਿਆਹ ਲਿਆਇਆ। ਹੁਣ ਨੂੰਹ ਸਹੁਰਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੇ ਭੀਲਾ ਪਿੰਡ ਫਸਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਸੱਬ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਅਕਸਰ ਮਸ਼ਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਭੀਲੇ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਨਹੀਂ, ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਵਿਸਾਖਾ ਸਿਹੁੰ ਦੇ ਹਨ। ਸੀਤੇ ਕਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਟਹਿਲ ਸਿਹੁੰ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨਿਆਣੇ ਹਨ। ਹੱਲਿਆਂ ਵੇਲੇ ਜਨੀਬਾ ਅਧਖੜ ਉਮਰ

ਵਿਚ ਦੌੜ ਕੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਲੁਕ ਗਈ। ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਅਜੇ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੋਈ ਏ। ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਆਣੇ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਉਸਨੂੰ ਭੂਆ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਜਦ ਕਿ ਲੋਕ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਅਖੌਤੀ ਭੂਆ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਭੈਣ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਤੀਵੀਂ ਕੁਝ ਸਿੱਧਰੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਕੁਝ ਘੱਟ ਹੀ ਦਖਲ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਬਰਾੜਾਂ ਦੀ ਗੇਜੋ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਮਾਸਟਰਾਣੀ ਲੱਗ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੇਜੋ ਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਮਾਰਕੀਟ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਕਲਰਕ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਉਸਦੇ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਸੀ। ਹਵਸ ਤੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲੀ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖੁੰਜੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਪ ਜਸਵਿੰਦਰ ਨਾਲ ਅਦਾਲਤੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ। ਅੰਨ੍ਹੇ ਪਿਆਰ ਨੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਇਕੋ ਹੀ ਗੋਤ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵੀ ਤੋੜ ਮਾਰੇ। ਹੁਣ ਗੇਜੋ ਦੇ ਇਸ ਮਾਸਟਰ ਪਾਸੋਂ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਇਕ ਕੁੜੀ ਏ। ਪਹਿਲੇ ਵਿਆਹ ਵਾਲੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਦੂਜੇ ਦੋਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਅੱਧਾ ਭਰਾ (half-brother) ਹੋਇਆ। ਜਸਵਿੰਦਰ ਪਾਸ ਕੁਝ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਵੈਸੇ ਵੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕੁਝ ਚੰਗਾ ਚੱਲਦਾ ਏ। ਕੁੜੀ ਬਾਹਰ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਰਕਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਏ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਕਹਿੰਦੇ ਕਹਾਉਂਦੇ ਗੋਤ ਅਤੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏਗਾ। ਪਿਛਲੱਗ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਜਸਵਿੰਦਰ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਬਹੁਤਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਏ। ਸੌਖੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਨੇ ਅਤੇ ਅੰਨੀ ਹਵਸ ਨੇ ਗੋਤਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਅਤੇ ਕਤਲ ਦੇ ਕਲੰਕ ਵੀ ਧੋ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

ਮੇਰੀ ਭੂਆ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਹਿਰਾਮਪੁਰ ਕਾਣਿਆਂ ਦੀ ਕੋਬੇ ਮੁੱਲ ਦੀ ਤੀਵੀਂ ਏ। ਉਸਦਾ ਆਦਮੀ ਕਰਤਾ ਉਸਨੂੰ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੋਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਸੁਣਿਆਂ, ਉਸਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਂ ਲਾਜਵੰਤੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਹਨ- ਪਿਸ਼ੋਰਾ, ਜਲੋਰਾ ਤੇ ਬੋਰਾ। ਟੱਬਰ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਟੱਬਰ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਮਾੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿਸ਼ੋਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੀ ਨਾ ਚੜ੍ਹੇ। ਜਦ ਉਹ ਤੀਹ ਸਲ ਨੂੰ ਢੁੱਕ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਬੁੱਢੇ ਦਸੌਧਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਲੋਕ ਕਹਿਣ ਮਸਾਂ ਕਿਤੇ ਖਿੜਕ ਪੁੱਟ ਹੋਇਆ ਏ। ਜਦ ਜਲੋਰਾ ਵੀ ਪੱਕੜ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅੱਟੀ ਸੱਟੀ ਲਾ ਕੇ ਬਿਹਾਰ ਤੋਂ ਇਕ ਭਈਆਰਾਣੀ ਲੈ ਆਂਦੀ। ਬੋਰਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਛੜਾ ਹੀ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਨੂੰ ਗੰਦੀਆਂ ਗੰਦੀਆਂ ਗਾਲਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਗਾੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗਾਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਜ਼ੇ ਵੀ ਲੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਬੋਰੇ ਜਿਹੇ

ਕਈ ਗੋਰੇ ਵੀ ਇਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਫਿਰਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਨਸ਼ੇ ਖਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਨਾਲ ਗਾਲਾਂ ਹੀ ਕੱਢਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਚੂੜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੰਨੀ ਦੀ ਕੁੜੀ ਸਿੱਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਗੋਰਾ ਪੱਥਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਏ। ਉਸਦੇ ਕੰਵਾਰੀ ਦੇ ਹੀ ਬੱਚਾ ਠਹਿਰ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਵੀ ਪੈ ਗਿਆ ਫਿਰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਿੰਨੀ ਦੇ ਆਦਮੀ ਅਮਰੂ ਨੇ 15-20 ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਸਿੱਦੇ ਨਾਲ ਗਿਟਮਿਟ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਉਸਦੇ ਜੇਠ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਉਸਦਾ ਇਹ ਜੇਠ ਕੁਝ ਸਿੱਧਰਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਟੱਬਰ ਗਰੀਬ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਖੁੰਜਿਆ ਤੁਰਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜਿਹੜਾ ਬੱਚਾ ਹੋਵੇਗਾ ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਇਹ ਜੇਠ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਗਰ ਪ੍ਰਸਿੰਨੀ ਦੀ ਇਹ ਕੁੜੀ ਇਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੋਰੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਸਨੇ ਇੱਥੇ ਅਨੇਕਾਂ ਤੁਰੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਛੁੜੀਆਂ ਮਾਵਾਂ (single mums) ਵਾਂਗ ਹੋਣਾ ਸੀ ਤੇ ਛਾਤੀ ਠੋਕ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਸਿੰਗਲ ਮੱਮ ਹਾਂ।

ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਛਿੰਦਾ ਉੱਜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਜਾਤ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਜੱਟਵਾਦ ਦੀਆਂ ਫੜ੍ਹਾਂ ਮਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਪਰ ਜੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਲਿਤਾਂ ਦੀ ਧੀ ਧਿਆਣੀ ਕੱਲੀ ਦੁਕੱਲੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਹ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਜਿਸਮ ਦੀ ਭੁੱਖ ਮਿਟਾਉਣ ਮੂਹਰੇ ਜਾਤਾਂ ਪਾਤਾਂ ਦੇ ਬੰਧਨ ਖੰਭ ਲਾ ਕੇ ਉੱਡ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀ ਸਵਰਗਵਾਸੀ ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਮੌਜੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ:-

ਅੰਮੀਏ ਨੀਂ ਅੰਮੀਏ ਨਾ ਤੋਰ ਮੈਨੂੰ ਖੇਤਾਂ ਵੱਲ
ਖੇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੜੇ ਹਤਿਆਰੇ,
ਤਿੜਾਂ ਬੱਟੇ ਮੰਗਦੇ ਨੇ ਰੂਪ ਤੇ ਜਵਾਨੀਆਂ
ਇਹ ਹੁਸਨਾਂ ਦੇ ਭੁੱਖੇ ਵਣਜਾਰੇ।

ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਖ਼ਬਰ ਛਪੀ ਸੀ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਨਗਰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਹਾਰ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦਾ ਸਮਾਨ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਪਾਸ ਦੇਹ ਵਪਾਰ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਵੇਸਵਾ ਕਲਚਰ ਵੀ ਗੋਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਆਮ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਦੇਹ ਵਪਾਰ ਜਿਹਾ ਏ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅੰਦਰ ਕਈ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਲਟਕਵੇਂ ਜਿਹੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਭੈਣ ਦੇ ਦੇਵਰ ਨੂੰ ਭਰਾ ਦੀ ਧੀ ਵਿਆਹੁਣੀ ਤੇ ਭਤੀਜੇ ਨਾਲ ਸਾਲੀ ਵਿਆਹ ਦੇਣੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਬੋਲੀਆਂ ਵੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਹਨ।

1. ਇਕ ਗੱਲ 'ਚਰਜ ਸੁਣੀ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਾਲੀ।

2. ਭੈਣੋਂ ਭੈਣ ਪਤੀਹਸ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਬਾਬੇ ਦੀ ਸਾਲੀ।

ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਸੀ ਕਹਿੰਦੇ ਬੁੱਝਣੀ ਬਾਤ ਸੁਖਾਲੀ।

ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਏ ਕਿ ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੇ ਬਬੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਭਾਪਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ।

ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਜਦ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਗਿਆ ਤਾਂ ਘਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਵੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਬੈਂਡ ਵਾਜਾ ਵੱਜ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਪੱਕੇ ਆਲਿਆਂ ਦੀ ਨਛੱਤਰੋ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਬਰਾਤ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਦ ਫਿਰ ਉੱਧਰ ਹੀ ਵਾਜਾ ਵੱਜਦਾ ਸੁਣਿਆ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮੇਰੀ ਗੁਆਂਢਣ ਸੰਤੋਖੀ ਮਾਸੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਨਛੱਤਰੋ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਨਛੱਤਰੋ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਨਰਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਉਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹਸਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਨਗਜਿਆਂ ਦੇ ਨਰੰਜਨ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਉਸਦਾ ਹਾਲ ਰੰਡੀ ਦੇ ਘਰ ਮੰਡੀ ਲੱਗੀ ਰਹਿਣਾ ਜਿਹਾ ਸੀ। ਨਰੰਜਨ ਹੁਣ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਕਾਮੁਕ ਸੰਬੰਧ (sexual relation) ਰੱਖਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਤਕਰੀਬਨ ਹਰ ਮਰਦ ਤੇ ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਜਬਲਤ ਹੈ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਲੋਕ-ਲਾਜ ਅਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਤੋਂ ਡਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮਾਰਗ ਤੇ ਤੁਰਨ ਤੋਂ ਹਿਚਕਚਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਥੇ ਦਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵੀ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜਿਹਾ ਹੀ ਏ। ਗੋਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਇਸ ਲਈ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀਆਂ ਛੁਪ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਧਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵੀ ਮੰਨੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੇ ਕਾਰਕਰਤਗੀਆਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਫਰਕ

ਨਹੀਂ। ਹਾਂ, ਇੰਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਏ ਤੇ ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਬੜੀ ਹੀ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਗੋਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸੈਕਸ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾਪਨ ਅਤੇ ਵੇਸ਼ਵਾਪਣ ਹੈ। ਬਲਾਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਅਪਰਾਧਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜਨਮ ਦਿਤਾ ਏ। ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਭੰਵਰੀ ਦੇਵੀ ਗੁੰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਕਿਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਮਿਲਣ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਲਾਸ਼ ਬਕਸੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਅਣਜਾਣ ਥਾਂ ਨੂੰ ਬਿਲਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਕੋਈ ਲਾਸ਼ ਦੂਰ-ਦੂਰਾਡੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਸੁੱਟੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਲਾਸ਼ ਰੇਲ ਗੱਡੀ ਵਿਚੋਂ ਬੋਰੀ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੋਈ ਮਿਲਦੀ ਏ।

ਇਕ ਹੋਰ ਪਹਿਲੂ ਜ਼ਰੂਰ ਅਲੱਗ ਕਿਸਮ ਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਏ। ਗੋਰੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਕਾਮ-ਵਾਸਨਾ (sex) ਵਿਚ ਮਾੜੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਵੀ ਲੜਕੇ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਅਗਰ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਕਿਧਰੇ ਕਾਮੁਕ (sex) ਹਰਕਤਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਉਹ ਵਿਆਹ ਦੇ ਵਧੀਆ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵਾਂਝੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇੰਜ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਗੋਰੇ ਪਿਆਰ ਪਾ ਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਿਆਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ। ਭਾਰਤੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਪਿਆਰ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉੱਥੇ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰੀ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਿਹਨਾਂ ਵਿਆਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ (Love marriage) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ 80-90 ਫੀਸਦੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਸਿਰਫ ਸਹੂਲਤੀ ਵਿਆਹ (marriages of convenience) ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲੀ ਪਿਆਰ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਗੋਰੀਆਂ ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ ਨੇ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰਾਂ, ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀਆਂ (brick layers), ਮੋਚੀਆਂ (shoemakers), ਸਮਾਨ ਚੱਕ-ਥੱਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ (removalists), ਬਿਜਲੀ ਮਕੈਨਕਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਅਧਿਆਪਕਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਹੀ ਲੱਭੇਗੀ ਜਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਵੀ ਉੱਪਰ ਵਾਲਾ ਕੋਈ। ਉੱਥੇ ਪਿਆਰ ਸਹੂਲਤ ਅਤੇ ਰੁਤਬਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਰਾਗ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆਰ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੈ (Love is blind) ਪਰੰਤੂ ਭਾਰਤੀਆਂ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ 'ਚ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਕੇਸਾਂ

ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਈ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਸੈਕਸ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਵੱਧ ਏ ਤੇ ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਘੱਟ। ਖੁਜਰਾਹੋ ਦੋ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦੀਆਂ ਸੈਕਸ ਦੀਆਂ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਇਹ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਸੈਕਸ ਨੂੰ ਧਰਮ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਕੁਝ ਲਿੰਗ ਪੂਜਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਗੋਪੀਆਂ ਦਾ ਕੰਨਸੈਪਟ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਵਿਚ ਸੈਕਸ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਸਖਤ ਮਰਿਆਦਾ ਨੂੰ ਮੱਦੇ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀਆਂ ਇਸ ਲੇਖ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀਆਂ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਈ ਹੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ। ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਸੈਕਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦੂਹਰੇ ਤੀਹਰੇ ਮਿਆਰ ਵੀ ਬਥੇਰੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਗੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹਨ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਜਿਮੀਂਦਾਰ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਤੀਵੀਆਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ। ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਰਿਹਾ ਖੁਹਾ ਤੀਵੀਂ ਕਿਧਰੋਂ ਕੱਢ ਲਿਆਵੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘਟੀਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਦੀਆਂ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਖੇਲਾਂ ਸਨ। ਉਸਨੂੰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਆਦਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਅਮੀਰ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਜਾਗਰ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਕੁੜੀ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਇਆ। ਉਹ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਦ ਦੌੜ ਗਈ। ਫਿਰ ਜਾਗਰ ਇਕ ਐਸੀ ਕੁੜੀ ਕੱਢ ਲਿਆਇਆ ਜਿਸਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਕਿਸੇ ਅਪਰਾਧ ਤਹਿਤ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਜੇਲ੍ਹ ਚੋਂ ਮੁੜਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਧਰ ਉਹਦੀ ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਜਾਗਰ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਜਾਗਰ ਮਗਰ ਕੂਰ ਕੂਰ ਕਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸਨ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਜਾਗਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿ ਕੇ ਰਾਹ ਬਦਲ ਕੇ ਲੰਘਦੀਆਂ ਸਨ।

ਗਲੀਆਂ, ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਅਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਵੀ ਗੋਰਾ ਈਥੋਸ (ਕਵੀਰਤ) ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਈਥੋਸ (ਕਵੀਰਤ) ਬੜੇ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ:-

Broadway- ਚੌੜਾ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਸੌ ਫੁੱਟੀ ਸੜਕ ਆਦਿ।

Town Hall- ਹਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ

Blacktown- ਕਾਲੇਕੇ, ਕਾਲਾ ਬੱਕਰਾ, ਕਾਲਾ ਅਫਗਾਨਾ, ਕਾਲਾ ਸੰਘਿਆਂ ਆਦਿ।

Queen St- ਰਾਣੀ ਬਾਜ਼ਾਰ

Cowpasture Rd- ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਰੋਡ ਆਦਿ।

Goldsmith Dr.- ਸੁਨਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੱਤੀ

Pottery cct- ਘੁਮਾਰ ਮੰਡੀ
 Narellan (Sydney)- ਨਰੇਲਾ (ਦਿੱਲੀ)
 Rustic Pl- ਘਸਿਆਰਿਆਂ ਮੁਹੱਲਾ
 Hobby Rd.- ਮੋਜ਼ੀਆਂ ਦੀ ਗਲੀ
 Jury way- ਕਾਨੂੰਨੀਆਂ ਮੁਹੱਲਾ
 Newtown- ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ
 Barbers Rd- ਨਾਈਆਂ ਮੁਹੱਲਾ
 Artillery Ave- ਤੋਪਖਾਨਾ ਬਾਜ਼ਾਰ
 Engravings trk- ਘਰੋੜੀਆਂ ਮੁਹੱਲਾ

ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਾ ਜਿਵੇਂ Gill Cottage, Walia Manson, Preet Villa, Canadian Cottage ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਾਂ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਹਨ ਤੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਮੇਲ ਖਾਂਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਨਾਮ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ ਮਾਰੋਂ, ਸ਼ਿਦੋ, ਸਦੋ, ਪੂਰੋ, ਜਸੋ, ਭੂਰੀ, ਦੇਸ਼ੋ, ਗੋਲੋ, ਦੇਵ, ਨੰਦੂ, ਜੀਤੂ, ਅੱਛਰੂ, ਮਾਤੂ, ਭੀਲਾ, ਦੌਲਾ ਆਦਿ। ਕੀ ਇਹ ਨਿੱਕੇ ਨਾਮ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ ਨਾਵਾਂ ਟਿੱਮ, ਹੈਰੀ, ਸ਼ੈਰੀ, ਰੋਕ, ਬੋਬ, ਏਂਜਲਾ, ਕਾਇਲੀ ਜਿਹੇ ਨਹੀਂ ਹਨ? ਸ਼ਾਇਦ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਆਗਮਨ ਨਾਲ ਲੰਬੇ-ਲੰਬੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਸੰਤ ਸੁਰਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਮਹਿੰਦੀਰੌਤਾ, ਗੁਰਇਕਬਾਲ ਸਿੰਘ ਸੰਧਾਵਾਲੀਆ, ਕੰਵਰ ਅਨੰਤਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਰਾਓਕਾਲੇਕੋ, ਅਕਸੋ ਕਰਿਸਟੋਫਰ ਬਿਓਡਰ ਖਾਂ, ਹਰਸ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਦੁਲਚੀਪੁਰੀਆ ਆਦਿ। ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਲੰਬੇ ਲੰਬੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਨਾ ਸਰਿਆਂ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਇਕ ਛੋਟਾ ਨਾਮ (nickname) ਵੀ ਰੱਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਵੇਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟੈਰੀ, ਹਰਿੰਦਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਹੈਰੀ ਤੇ ਗੁਰਦੇਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੈਰੀ ਅਖਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਜੇ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਜਿਆਦਾ ਹੀ ਚਿੱਟਾ ਜਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਨਿਰੂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਏ।

ਇਕ ਹੋਰ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਅਮੀਰ ਨਾਮਨੇਕਲੇਚਰ (nomenclature) ਛੱਡ ਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਨਾਮਨੇਕਲੇਚਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਿਵੇਂ ਰੁਸਤਮ ਗਿੱਲ, ਗੁਲਬਾਂ ਵਿਰਕ, ਜੁਲਫ਼ਿਰਾਕ ਸਿੰਘ, ਆਫ਼ਤਾਬ ਸਿੰਘ, ਆਲਮ ਸੰਧੂ, ਸ਼ਾਹਬਾਜ਼ ਗਰੇਵਾਲ, ਜਸ਼ਨਜੀਤ, ਸੁਹੇਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ। ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੋਂ ਇਹ ਜਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬੀ

ਈਥੋਸ ਤੇ ਨਾਮਨੇਕਲੇਚਰ ਤੋਂ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਐਵੇਂ ਡੀਘਾਂ ਹੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਮ 99.9% ਉਰਦੂ, ਫਾਰਸੀ ਅਤੇ ਅਰਬੀ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਕੌਮ ਗੁਰਮੁਖੀ ਨਾਮਨੇਕਲੇਚਰ ਨੂੰ ਚੱਜ ਨਾਲ ਮਾਨਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ, ਇਸ ਨਾਮਨੇਕਲੇਚਰ ਦੇ ਨਾਮ ਰੱਖਣੇ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਏ। ਜਦ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨਾਲ ਭਰੇ ਪਏ ਹਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਇਸਲਾਮੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ ਸਮਾਜ-ਸਾਸ਼ਤਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਸਭਿਆਚਾਰ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਹੈ ਤੇ ਸਭਿਅਤਾ ਉਹ ਹੁੰਦੀ ਏ ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸ ਹੈ। civilization is what we have and culture is what we are)। ਉਪਰ ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਜੋ ਕੁਝ ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਉਸਤੇ ਗੌਰਿਆਂ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਈਥੋਸ (ਕਵੀਰਤ) ਦਾ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਤਰੀਕੇ (norms) ਲੋਕ ਤਰੀਕੇ (folkways) ਅਤੇ ਨੈਤਿਕ ਕਦਰਾਂ (mores) ਵੀ ਗੌਰੇ ਈਥੋਸ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹਨ। ਸਾਡਾ ਭੋਜਨ, ਸਾਡਾ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਸਾਡੇ ਗੀਤ ਸਭ ਗੌਰੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹਨ। ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕਾਫੀ ਕੁਝ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਸੈਲਾਨੀ

ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੋਕ ਐਸੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀ ਨੌਕਰੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ-ਗਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਫਿਰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਲੰਬੇ ਤਜਰਬੇ ਅਤੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਅਤੇ ਸੋਚਵਾਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਦੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਘੱਟ ਉਮਰ ਦੇ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਆਣੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਵੱਧ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਜ਼ ਤੇ ਪਕਿਆਈ ਤਾਂ ਵੱਧ ਉਮਰ ਦੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਧੀਆ ਭਾਸ਼ਾ (ਪੰਜਾਬੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੋਵੇਂ) ਦੀ ਘਾਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਇਸ ਨਵੇਂ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨੀਵੇਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਗਿਆਨ ਉਸ ਥਾਂ ਤੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਅਖਰਾਜਾਤ (ethos and nomenclature) ਦਾ ਚੰਗਾ ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸ ਸਥਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਕੁੱਝ ਤੇਜ਼ ਰਫ਼ਤਾਰ ਨਾਲ ਢਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਘੱਟ ਗਿਆਨ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਵੱਧ ਦਿੱਕਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਸੈਲਾਨੀ Raine and Home ਨੂੰ 'ਰੇਨੇ ਐਂਡ ਹੋਰਨੇ' ਕਹੀ ਜਾਵੇ, Holbeche road ਨੂੰ 'ਹੋਲਬੈਚੀ ਰੋਡ' ਕਹੀ ਜਾਵੇ, ਕਾਰਲਾਈਲ ਐਵੇਨਿਊ (Carlyle avenue) ਨੂੰ 'ਕਾਰਲਿਜ਼ਲੇ ਐਵੇਨਿਊ' ਕਹੀ ਜਾਵੇ, 'ਕੂਜੀ ਬੀਚ' (coogee Beach) ਨੂੰ 'ਕੂਗੀ ਬੀਚ' ਕਹੀ ਜਾਵੇ। ਉਹ ਭੀਂਡੀ ਤੋਰੀ ਨੂੰ 'lady finger' ਤੇ 'ਬੈਂਗਣਾਂ ਨੂੰ' Brinjal' ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ। ਉਸਨੂੰ 'okra' ਅਤੇ 'egg plants' ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਲਾਕਾਈ ਨਾਮ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਡਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ pow wow (conference), ਬੁੱਲੀਈਂਗ (ragging) muffler (silencer), ਬੂਟ (dicky),

level (ਛੱਤ) ਆਦਿ। ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੱਖੋਂ ਵੀ ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਈ ਇੱਕ ਸੱਸ ਨੇ ਜਦ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਸ ਤਾਂ 'ਸੋਚਾਂ' ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਨੂੰਹ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ 'ਸੰਧੂ ਸਾਹਿਬ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਆਪਣੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਇਹ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਆਈ ਹੋਈ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ 'ਸੁਰਜੀਤ' ਕਹਿ ਕੇ ਇਵੇਂ ਬੁਲਾਉਂਦੀ ਏ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਜੁਆਕ ਹੋਵੇ। ਸੱਸ ਨੂੰਹ ਦੇ ਲਾਣ-ਪਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਭੈੜੀ ਜਿਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲਾਣ-ਪਾਣ ਬੰਦਿਆਂ ਜਿਹਾ ਲੱਗੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦਾ ਲੋਫਰਾਂ ਜਿਹਾ। ਬੁੱਢੀਆਂ ਸਮੇਂ ਸਥਾਨ ਮੁਤਾਬਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਬਦਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਬੋਲ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ , ਜਿਸਨੂੰ ਨੂੰਹਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਸੱਸਾਂ ਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰਹਾਂ ਸਿਰਫ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ - ਇਕ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨਾਲ ਤੇ ਦੂਜਾ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ- ਸਹੁਰੇ ਘੱਟ ਬੋਲਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਸੱਸ ਸਹੁਰਾ ਦੋਨੋਂ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦਾ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਖ ਝੱਲਣ ਲਈ ਤਿਆਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਏ। ਜੇਕਰ ਇਕੱਲੇ ਸਹੁਰੇ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫਿਕਰਮੰਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਿਵਤੀ ਵੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਨੂੰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮਾਤ-ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੂੰ, ਬੜੀ ਹੀ ਰੀਝ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਲਿਖਣ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਸ਼ੌਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਗਲਤੀਆਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਲਗਾ ਮਾਤਰਾ ਛਪਦੇ ਸਮੇਂ ਰਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਗਲਤੀ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨਾਲ ਇੰਜ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਮਾਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵੱਧ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣ ਤੇ ਸੰਪਾਦਕ ਇਧਰ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਾਹੌਲ 'ਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਬਹੁਤਾ ਚੁਕੰਨਾ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਧਰੇ ਛਪਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਛਪਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਛਪਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅੱਛਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਛਪੀ ਹੋਈ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਹ ਲਿਖਤ ਉਹ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ

ਦਾਇਰੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਕਹਿਣਗੇ- 'ਦੇਖੋ, ਮੈਨੂੰ ਬਾਹਰ ਦੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ ਛਾਪਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਬੋਝਾ ਬਹੁਤਾ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਨਣ ਲੱਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਫੋਨ ਤੇ ਦੱਸਣਗੇ ਕਿ ਫਲਾਣੀ ਸਾਈਟ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਫਲਾਣੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਫਲਾਣੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਮੇਰਾ ਲੇਖ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ।'

ਇਹ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਸੈਲਾਨੀ ਆਪਣੀ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਆਏ ਤਜਰਬਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਦੱਸ ਕੇ ਵੀ ਬੜਾ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ 58 ਜਾਂ 60 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨਗਰਪਾਲਿਕਾ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਜਾਂ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਫੂਡ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ ਵਿਚ 35-40 ਸਾਲ ਬਿਤਾ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਟਵਾਰੀ ਜਾਂ ਗਰਦਾਵਰ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਹੋਰ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਛਪਣ ਦੀ ਕਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਵਿਹਲੇ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਲਿਖਣਾ ਹੀ ਲੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਛਪਣਾ ਵੀ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਹ ਹਰ ਚੀਜ਼, ਹਰ ਮਹਿਕਮੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਨਿਰਖਦੇ ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਪੂਰੇ ਦੋ ਚਾਰ ਹੋ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਤੇ-ਪੋਤੀਆਂ ਤੇ ਦੋਹਤੇ-ਦੋਹਤੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਚਾਈਲਡ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਛੱਡਣ ਤੇ ਲੈਣ ਜਾਣਾ ਬੜਾ ਮਜ਼ੇਦਾਰ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਵਾਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਫੁੱਟ ਰਹੀ ਲਗਰ ਨੂੰ ਇਹ ਇੰਨੇ ਚਾਵਾਂ ਤੇ ਮਲ੍ਹਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸਕੂਲ ਜਾਂ ਚਾਈਲਡ ਕੇਅਰ ਸੈਂਟਰ ਤੋਂ ਲਿਆਉਂਦੇ ਤੇ ਲਿਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਅਤੇ ਜੇਤੂ ਅੰਦਾਜ਼ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਵਾਂਝੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਤਾਂ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਜੁਆਕਾਂ ਤੋਂ ਮਾਸਾ ਭਰ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ। ਕਈ ਜੁਆਕਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਬੱਚੇ ਮਿੱਤਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਵਰਤਦੇ ਤੇ ਖੇਡਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਫੁੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸਮਾਉਂਦੇ। ਇਹਨਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤੀ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਨ ਦੀ ਓਨੀ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜਿੰਨੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਧੀਆਂ-ਪੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਹੈ। ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਅਤੇ ਸੁਚੇਤ ਹੈ ਓਨਾ ਹੀ ਉਹ ਵੱਧ

ਫਿਕਰਾਂ ਤੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਵਰਗ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੀ ਫਿਕਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਕਿਤੇ ਇਧਰ ਓਧਰ ਨਾ ਖਿਸਕ ਜਾਵੇ, ਕਿਤੇ ਗੋਰੇ ਗੋਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਹੀ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਕਿਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬੂਹੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬੰਦ ਹੀ ਨਾ ਪਏ ਰਹਿ ਜਾਣ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਰਗ ਪਰਵਾਸ ਕਰਕੇ ਦੂਜੇ ਥਾਂ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਧਰਮ ਵੀ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰਦਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਓਡੀ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਸੋਚ ਕੇ ਇਹ ਤਰਲੇ ਮੱਛੀ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਵਿਚ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਵਧ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਵਿਆਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਡਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਹੁਣ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਆਮ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਹ ਸੈਲਾਨੀ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਪੱਖੋਂ ਬਹੁਤੇ ਨੀਵੇਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ। ਇਹ ਜੀਵਨ 'ਚ ਹੰਡੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਹਨ। ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਇਧਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਵਿੱਖ ਬਾਰੇ ਓਨੇ ਚਿੰਤਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿੰਨਾ ਕਿ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਵਰਗ ਹੈ। ਬਲਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਇੰਜ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਮਿਹਨਤਾਂ ਮੁਸ਼ੱਕਤਾਂ ਕਰਕੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਸੈੱਟ ਹੋਏ ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਤੇ ਕਈ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਪੱਕੇ ਹੋਣ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇਹ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੈੱਟ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੈੱਟ ਕਰਨ ਤੇ ਇਧਰ ਸੈੱਟ ਹੋ ਜਾਣ ਦੇ ਫਰਕ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕੁੱਝ ਸੈਲਾਨੀ ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ ਵਿਜ਼ੇ (visiting visa) ਤੇ ਵੀ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ - ਅਗਰ ਪੱਕੇ ਹੋ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਦੀ ਰੀਸ ਨਹੀਂ, ਅਗਰ ਨਾ ਵੀ ਪੱਕੇ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਬੱਸ ਆਉਂਦੇ ਰਹੀਏ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਫਿਕਰ ਫਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਕਰੀ ਜਾਣਾ ਵੀ ਇੱਕ ਵਰਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨੂੰਹਾਂ ਤੇ ਜਵਾਈਆਂ ਨਾਲੋਂ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਨਾਲ ਮੋਹ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਹੋਰ ਪੀਡੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਪਰੋਢ ਲੋਕ ਲਗਾਤਾਰ ਹੀ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ ਅਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਰੋੜਾ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਬੁੱਢੇ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਬੁੱਢੇ ਬੰਦੇ ਟੱਬਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਹਿੰਡ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੰਡ ਜਵਾਨ ਧੀਆਂ, ਪੁੱਤਾਂ, ਜਵਾਈਆਂ ਅਤੇ

ਨੂੰਹਾਂ ਲਈ ਸਿਰਦਰਦੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਜ਼ਿਰਾਹ ਕਰੀਏ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅਰਧ-ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਮੁਤਾਬਕ ਢਲ ਕੇ ਕੁਝ ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਉਮਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਬਦਲਣੀ ਬੜੀ ਹੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾ ਅਰਧ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਤੇ ਔਰਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਆਏ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਕੋਝੀ ਸਥਿਤੀ ਵੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰੀ ਇੰਨੀ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ਾ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੋਝੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਇੱਕ ਪੇਂਡੂ ਬੰਦਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਬੈਠੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ 'ਗੋਂਦ' ਨੂੰ 'ਖੁਦੋ', 'ਗਵਾਰਿਆਂ' ਨੂੰ ਭੁੰਬੜੇ, 'ਮੱਕੀ ਦੇ ਆਟੇ' ਨੂੰ 'ਜਵਾਰ ਦਾ ਆਟਾ', 'ਜੀਰੀ' ਨੂੰ 'ਮੁੰਜੀ', 'ਸਕੂਟਰ' ਨੂੰ 'ਸਕੂਟਰੀ', 'ਗੋਭੀ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ' ਨੂੰ 'ਗੋਭੀ ਦੀ ਦਾਲ', 'ਬੈਂਗਣਾਂ' ਨੂੰ 'ਬਤਾਊ', 'ਮਿਲਕ ਕੇਕ' ਨੂੰ 'ਪਲੰਘ ਤੋੜ', 'ਕਮੀਜ਼' ਨੂੰ 'ਝੱਗਾ', 'ਮੱਝ' ਨੂੰ 'ਮੈਸ', 'ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਾਲਾਂ' ਨੂੰ 'ਝਾਟਾ', 'ਪਿੱਠ' ਨੂੰ 'ਢੂਹੀ' ਆਦਿ ਕਹੀ ਜਾਵੇ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ (1) ਮੈਸਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ (2) ਇੱਕ ਮੇਮ ਝਾਟਾ ਜਿਹਾ ਖਲਾਰੀ ਸੜਕ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਤੁਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਕ ਵੱਡਾ ਦੁਖਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰਿਓਂ ਉੱਠ ਕੇ ਪਰੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ, ਅੜ ਕੇ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਮਹਿਮਾਨ ਤੇ ਮੈਂ ਚੁੱਪ, ਨਾ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਜੋਗੇ। ਕੋਝੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਬਸ ਸ਼ਰਮ ਜਿਹੀ ਆਈ ਜਾਵੇ। ਮੈਥੋਂ ਸ਼ੁਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਛ ਹੋ ਗਿਆ - ਅੱਜ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਫਿਰ ਮੀਟ ਦੀ ਦਾਲ ਬਣਾ ਲਈਏ? ਮੇਰੇ 'ਮੀਟ ਦੀ ਦਾਲ' ਕਹਿਣ ਤੇ ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁ ਮੁਸਕਰਾ ਤਾਂ ਪਿਆ ਲੇਕਿਨ ਕੋਝੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲਣ ਤੋਂ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਹੀ ਨਿਕਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਉਸਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਹਾਲਾਤ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਕਸੂਰ ਬੰਦੇ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਕਸੂਰ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲਾਰਡ ਬਾਈਰਨ (Lord Byron) ਦੀ ਕਵਿਤਾ 'The Prisoner of Chillon' ਯਾਦ ਆ ਗਈ। ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਇੱਕ ਕੈਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਬਾਹਰਲਾ ਮਾਹੌਲ ਓਪਰਾ ਓਪਰਾ ਲੱਗੀ ਜਾਵੇ, ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਕਰੇ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੀਕ ਸੀ। ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਮੁਤਾਬਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਢੱਲ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

(ਇਹ ਲੇਖ ਜੂਨ 2018 ਦੇ 'ਅਜੀਤ' ਜਲੰਧਰ ਨੇ ਛਾਪਿਆ ਸੀ)

ਜਵਾਨ ਅਤੇ ਨਾਦਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਆਈਏ

ਜਦ ਮੈਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਐੱਮ.ਏ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਹਰਕੀਰਤ ਨਾਂ ਦਾ ਲੜਕਾ ਕਾਨੂੰਨ (Laws) ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਘਰੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਅਮੀਰ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਬਾਪ ਦੇ ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਭੱਠੇ ਸਨ, ਇਕ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਨਾ ਕਦੀ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਦੀ ਉਸਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਇਸ ਆਦਤ ਤੇ ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਬੜੇ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਉਸਨੂੰ ਹੋਸਟਲ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਠਹਿਰ ਕੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵਾਪਿਸ ਚਲਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਫਿਰ ਉਸਦਾ ਬਾਪ ਆਇਆ। ਜਦ ਹਰਕੀਰਤ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬਾਪ ਨੇ ਉਸਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਘਰੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਪਿੰਨੀਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਅਲਮਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਉਸਨੂੰ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਇਕ ਖੁੰਜੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਕੁੱਝ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਪਰੇ ਹਟਾ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਰਾਇਲ ਚੈਂਲੰਜ (Royal Challenge) ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਇਕ ਬੋਤਲ ਪਈ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਅਟੈਚੀ ਵਿਚ ਪਾ ਲਈ। ਬਿਨ ਕੁੱਝ ਬੋਲੇ ਉਹ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦ ਮੈਂ ਹਰਕੀਰਤ ਦੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਮੂੰਹ ਲਟਕਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ?

ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ- ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਹੋਇਆ ਅੱਜ ਸਾਰਾ ਭੇਦ ਖੁੱਲ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਕੀ ਮਤਲਬ? ਕਹਿੰਦਾ- ਡੈਡ ਨੂੰ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ- ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਫਿਟਕਾਰਾਂ ਪਈਆਂ? ਕਹਿੰਦਾ- ਫਿਟਕਾਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਬਸ ਡੈਡ ਚੁੱਪ ਚਪੀਤੇ ਅਲਮਾਰੀ ਚੋਂ ਬੋਤਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਤੇ ਉੱਥੇ ਪਿੰਨੀਆਂ ਦਾ ਡੱਬਾ ਰੱਖ ਗਏ।

ਮੈਨੂੰ ਹਰਕੀਰਤ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਬੜਾ ਹੀ ਵਧੀਆ ਲੱਗਾ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ। ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪਈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਫਿਟਕਾਰ ਦੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਰਕੀਰਤ ਨੂੰ ਧਰ ਅੰਦਰੋਂ ਮਹਿਸੂਸ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀਆਂ ਇਕ ਦੋ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਰੀਅਪੀਅਰਾਂ (Reappears) ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਘਰੋਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪੈਸਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਜੇ ਕੋਰਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਵੱਧ ਵੀ ਲੱਗ ਗਏ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਹੋਰ ਦੇਖਣ ਤੇ ਮਾਨਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਉ।

ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਿੱਧਾ ਕਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਵੀ ਮਸਲੇ ਸੁਲਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਲੀਕਾ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਬੱਚੇ ਬਰਤਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਰਸੋਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਤੇ ਮਾਵਾਂ ਮਗਰ ਮਗਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਬੱਚੇ ਟਾਇਲਟ ਜਾ ਕੇ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਲੱਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਫਲੱਸ਼ ਦੀ ਸਫਾਈ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨਹਾਉਣ ਜਾਂ ਹੱਥ ਪੂੰਜਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੌਲੀਆ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਸੁੱਕਣਾ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ, ਬਸ ਉਹ ਇਕੱਠਾ ਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਉਹ ਖਿਲਾਰ ਦੇਣ ਤਾਂ ਹਵਾ ਲੱਗ ਕੇ ਤੌਲੀਏ ਦੀ ਸਲਾਬ ਖਤਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਪੱਖੇ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਗੀਟਰ ਤੇ ਏਸੀ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਬਿਜਲੀ ਅਵਾਰਗੈਂਡ ਜਲਦੀ ਰਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੇ ਬਿਸਤਰੇ ਦੀਆਂ ਸਿਲਵਟਾਂ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਕੱਢਦੇ, ਚਾਦਰ ਜਾਂ ਰਜਾਈ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣੀ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਜਾਂ ਟੀਵੀ ਬੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਅੰਦਰ ਗੰਦ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ- ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕੋਕ ਦੀ ਅੱਧੀ ਪਚੱਧੀ ਪੀਤੀ ਬੋਤਲ ਪਈ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਕਿਤੇ ਮੈਕਡੋਨਲਡ ਤੋਂ ਲਏ ਹੋਏ ਡਰਿੰਕਾਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਜਾਂ ਅੱਧੇ ਪੀਤੇ ਹੋਏ ਗਲਾਸ ਰੁਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਲੌਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਸੁੱਟੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਡੀਵੀਡੀਆਂ ਖਿਲਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਜੇ ਮਾਪੇ ਸਖਤੀ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਗੁੱਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮਾਪੇ ਕੁਝ ਵੱਧ ਸਖਤੀ ਕਰਨ ਵੱਲ ਵੀ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਮਾਪੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਤੋਂ ਵੀ ਡਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਵੀ ਇਕ ਜਾਂ ਦੋ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਧਰਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਇਕ ਅੱਧਾ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਤੀਜੇ ਜਾਂ ਚੌਥੇ ਨਾਲ ਸਾਰ

ਲਵਾਂਗੇ। ਕਨੇਡਾ ਦੇ ਵੈਨਕੂਵਰ ਤੇ ਸਰੀ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਜਿੱਥੇ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਏ ਉਥੇ ਤਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਡਰ ਭਾਰੂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਅਕਸਰ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀ ਤੇ ਕਤਲ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਬੱਚੇ ਜਵਾਂ ਹੋ ਕੇ ਪਿਆਰ ਮੁਹੱਬਤ ਜਾਂ ਦੋਸਤੀ ਵੱਲ ਨੂੰ ਮੁਹਾਰਾਂ ਮੋੜਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਸਲਾ ਹੋਰ ਵੀ ਪੇਚੀਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਵਿਆਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਿਆਹ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਜਵਾਨ ਬੱਚੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਬਾਹਰ ਘੱਟ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਤਾਂ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ। ਬਸ ਆਪਸੀ ਰਾਸ ਮਿਲਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਮਾਪੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਮੂੰਹ ਦੀ ਹੀ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਸੀ ਵਿਗਾੜ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੁੰਦਾ ਉਹੀ ਹੈ ਜੋ ਵਿਗਾੜ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਿਹਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਸੀ ਵਿਗਾੜ ਪੈਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਉਹ ਕੁਝ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਜੋ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਇਕ ਵਾਰ ਵਿਗਾੜ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਤੁਆਲੁਕਾਤ ਫਿਰ ਕਦੀ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਹ ਵਿਗਾੜ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਬਥੇਰੇ ਹੋਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਮਾਪੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਜਾਤ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਫਿਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਵਿਆਹ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਕ ਵਿਆਹ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਕੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ ਜਾਂ ਦੋਹਤੇ ਦੋਹਤੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਫਿਰ ਪਹਿਲੀ ਜੱਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਸੰਨ 47 ਵਿਚ ਵੰਡ ਸਮੇਂ ਕਈ ਮੁਸਲਮਾਣੀਆਂ ਭਾਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਜਵਾਨ ਹੋਣ ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹੇ ਗਏ। ਕਈ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਵਿਚ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪਹਿਲੀ ਜੱਦੀ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਆਹੇ ਗਏ।

ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਹ ਬਰਾਦਰੀ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਰਾਦਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਹੋਰ ਮਸਲਾ ਵੀ ਅਕਸਰ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਸਲਾ ਹੈ ਸੱਸ, ਨੂੰਹ ਅਤੇ ਨਣਾਨ ਭਰਜਾਈ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਆਲੁਕਾਤ ਦੀ ਖਿਚੋਤਾਣ। ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਚੋਤਾਣ 95 ਫੀਸਦੀ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਪਾਈ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਰਾਣੀਆਂ ਜਠਾਣੀਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਖਿਚੋਤਾਣ ਹੁਣ ਕੁਝ ਘੱਟ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਹੁਣ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਇਸ ਖਿਚੋਤਾਣ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਸੱਸ- ਸੁਹਰੇ

ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਿਆਣਾ ਹੋਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤੀਲੜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ, “ਪਿਆਰ ਕਬਜ਼ਾ ਨਹੀਂ, ਪਹਿਚਾਣ ਹੈ।” ਸੱਸ ਸੁਹਰਾ ਅਗਰ ਨੂੰਹ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਉਹ ਅਤਿਅੰਤ ਘਟੀਆ ਦਰਜੇ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਨੂੰ ਲੜਕੇ /ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਬੱਬਲੂ, ਪੱਪੂ ਜਾਂ ਸੋਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਬਲਕਿ ਹੁਣ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬੱਬਲੂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਪੱਪੂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੁਸ਼ਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੋਨੂੰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਬਾਲੜੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸੁਮਨਪ੍ਰੀਤ ਕੌਰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਕ ਦਮ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਬੱਬਲੂਆਂ, ਪੱਪੂਆਂ ਤੇ ਸੋਨੂੰਆਂ ਦਾ ਦਿਲ ਦੋ ਪਾਸੀਂ ਵੰਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਦਿਲ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪਤੀ ਜਾਂ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਪਤਨੀ ਵਲ 70 ਫੀਸਦੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਸਿਰਫ 30 ਕੁ ਫੀਸਦੀ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਇਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਬੱਬਲੂ ਜਾਂ ਪੱਪੂ ਅਜੇ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ 70 ਫੀਸਦੀ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਇਕ ਇਨਕਲਾਬ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਹਫਤੇ ਦੇ ਵਿਚ ਹੀ ਜਵਾਨ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਵੱਡੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਫਰਾਂਸੀਸੀ ਫਿਲਾਸਫਰ ਫਰੈਡ (Freud) ਨੇ ਸੈਕਸ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਦਾ ਧੁਰਾ ਮੰਨਿਆ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਉਹ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਰਹੀ 30 ਫੀਸਦੀ ਅਟੈਚਮੈਂਟ (attachment) ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਸਿੱਖਣ। ਅਗਰ ਉਹ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਇਸ 30 ਫੀਸਦੀ ਲਗਾਵ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਹ ਗੱਲ ਯਕੀਨੀ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਵਲ ਨੂੰ 50 ਫੀਸਦੀ ਝੁਕਾਅ ਹੋ ਗੀ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਜਦ 50 ਫੀਸਦੀ ਝੁਕਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਬੜੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਸੱਸ-ਸੁਹਰੇ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਤੁਲਣ ਬਣ ਗੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਾਹਲੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਸਲੇ ਉਲਝ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੱਸ-ਸੁਹਰੇ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਬਹੂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੂਜੀ ਬਹੂ ਨਾਲ ਬੋਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ, ਉਹ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਫਰਕ ਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੀ ਜਾਣ। ਨਾ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਹੂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਬਹੂ, ਧੀ ਸਮਾਨ ਉਦੋਂ ਬਣਦੀ ਹੈ ਜਦ ਸੁਹਰੇ ਸੁਚੱਜੇ ਮਾਪੇ ਬਣਨ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇਣ। ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਸੱਸ ਸੁਹਰਾ ਸੁਚੱਜੇ ਮਾਪੇ ਬਣਨ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਸੱਸ ਤਾਂ ਨੂੰਹ ਪ੍ਰਤੀ ਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸਲੂਕ ਕਰਨ ਨੂੰ ਕਦੀ ਪੈਰ ਪੁੱਟਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਮਾਪੇ ਇੰਨੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਦੇ ਮਸਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਦਖਲ ਨਾ ਦੇਣ ਦੇਣ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ

ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਪ੍ਰਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਖਾਮੋਸ਼ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਗਰ ਕੋਈ ਨੂੰਹ ਆਪਣੇ ਸੱਸ ਸੁਹਰੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਵੇ। ਅਗਰ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਾਲ ਕੁ ਇੰਝ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਏ ਸੰਯੁਕਤ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਅਤੇ ਨੂੰਹ ਦਾ ਮਨ ਪੜ੍ਹੋ ਕਿ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਆਹ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਲੈਕਚਰ ਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੁਹਾਡਾ ਲੜਕਾ ਤੇ ਨੂੰਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇੰਜ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਦੇ ਦਿਓ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਤੁਰੰਤ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬੜਾ ਹੀ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣ ਦਾ ਸਬੂਤ ਦੇ ਦੇਵੋ ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਤੁਹਾਡਾ ਲੜਕਾ ਤੇ ਨੂੰਹ ਖੁਦ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ। ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਇਕ ਦਮ ਬਾਅਦ ਸੱਸ ਸੁਹਰੇ ਦਾ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਮਰਿਆਦਾ ਬਾਰੇ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਵਧੀਆ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁੱਕਵਾਂ ਸਰੋਤ ਹੈ।

ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਰੁਝਾਨ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਂ ਬਾਪ ਲਈ ਪੁੱਤ ਧੀਆਂ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਪੁੱਤ ਧੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਸ਼ਰੀਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਮ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰੀਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕਦੀ ਵੀ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਪੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਰੱਖਣ। ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕਰਕੇ ਪੁੱਤਾਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ ਕਿ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੈ ਬਹੁਤੀ ਵਧੀਆ ਧਾਰਨਾ ਨਹੀਂ। ਜਿਹੜਾ ਜਿਵੇਂ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਉਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ। ਜਿਹੜਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਖਾਣਾ ਪਹਿਨਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੀ ਖਾਣ ਪਹਿਨਣ ਦਿਓ। ਅਗਰ ਇਕ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਸਕਰਟ ਪਹਿਨਦੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਏ ਤਾਂ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਸਕਰਟ ਮਾੜਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਸ਼ਰਮ ਹਿਆ ਹਮੇਸ਼ਾ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ। ਮੈਂ ਕਈ ਇਸਤਰੀਆਂ

ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਿਚ ਕੱਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਵੀ ਸ਼ਰਮ ਹਿਆ ਨੂੰ ਛਿੱਕੇ ਟੰਗਦੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਂ, ਕਿਸੇ ਧਾਰਮਿਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜ਼ਰੂਰ ਲੋੜੀਂਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨ ਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਪੈਸੇ ਧੇਲੇ ਦੀ ਗੱਲ। ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਾਪੇ ਅਕਸਰ ਆਤਮ ਨਿਰਭਰ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਰੋਟੀ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਅਕਸਰ ਦਿੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਮਾਪੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਜੇ ਕੱਚੇ ਹਨ ਉਹ ਜਾਂ ਤਾਂ ਚੁੱਪ ਸਾਧ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਉਧਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿਣ। ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬੜਾ ਛੋਟਾ ਹੈ। ਸੱਤਰ ਅੱਸੀ ਸਾਲ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਹੁਤਾ ਲੰਮਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਜਾਇਦਾਦ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਜੱਫੇ ਕਿਉਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਮੇਰੀ ਸਮਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਨਾ ਮਰਨਾ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਤਬਾਹੀਆਂ ਲਿਆ ਦੇਵੇ। ਜਦ ਮਰਨਹਾਰ ਮਨੁੱਖ ਲਾਚੜ, ਲਾਚੜ ਕੇ ਤੁਅਲੁਕਾਤ ਦੇ ਮਸਲੇ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਲਿਆਉਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਜਰਕਦਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਲਪਨਾ ਕਰੋ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜੀਵਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਮਨੁੱਖ ਕੀ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ ਜਾਨਵਰ ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਜਾਨਵਰਾਂ ਤੋਂ ਘੱਟ। ਬਾਕੀ ਜਾਨਵਰ ਤਾਂ ਥੋੜੀ ਜਿਹੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਲਾਮ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਮਨੁੱਖ ਵਿਚ ਸਵੈਚਿੰਤਨ ਤੇ ਤਿਆਗ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਧਰਮ ਨੂੰ ਮੰਨਦਾ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਹੈਵਾਨ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ- ਮੌਤ ਸਭ ਲਈ ਬਰਾਬਰ ਹੈ (Death is a great leveller)। ਮੌਤ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਵਰਦਾਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਲਾਚੜੇ ਹੋਏ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਗਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਮੌਤ ਨਾ ਆਵੇ ਤਾਂ ਚਾਮਲਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨੁੱਖ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੀ ਕਾਬੂ ਨਾ ਆਵੇ ਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮਨਮਾਨੀਆਂ ਕਰੇ। ਮੌਤ ਦਾ ਡਰ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਅਨੁਸ਼ਾਸਿਤ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੌਤ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੌਤ ਇਕ ਵਰਦਾਨ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਹੈਵਾਨੀਅਤ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਹਿੱਤ ਉਸ ਵੱਲ ਚਾਬੁਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਖੜੀ ਹੈ।

ਸੱਸ ਨੂੰਹ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਅਤਿ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਸੱਸ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਿਆਣੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਉਮਰ ਵੱਧ ਦੇਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨੂੰਹ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਤਜਰਬਾ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਨੂੰਹ ਆਈ ਵੀ ਨਵੇਂ ਥਾਂ ਤੇ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਨਵਾਂ

ਮਾਹੌਲ ਤੇ ਨਵੇਂ ਹਾਲਾਤ ਸਮਝਣ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਵੀ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਮਨੁੱਖ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਆਏ ਕਿਸੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਰੋਅਬ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਖੜਕਾ ਦੜਕਾ ਕਰਕੇ ਡਰਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਉਸ ਨਾਲ ਵੈਸੇ ਵੀ ਘੋਰ ਅਨਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘਰਾਂ ਵਿਚ 'ਬਿਗਾਨਾ' ਤੇ 'ਬਿਗਾਨੀ' ਸ਼ਬਦ ਅਕਸਰ ਵਰਤਿਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੁੱਤ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਉਸਦੇ ਸੁਹਰੇ ਅਕਸਰ 'ਬਿਗਾਨਾ' ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਜੁਆਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸੱਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ 'ਬਿਗਾਨਾ ਪੁੱਤ' ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਕਸਰ ਬੋਲ ਕੇ ਵੀ ਜਾਹਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਵਿਆਹੇ ਹੋਏ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਬੜਾ ਮਾੜਾ ਮਾਨਸਿਕ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਬੱਚੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸੁਣਕੇ ਫਿਰ 'ਬਿਗਾਨਾ' ਜਾਂ 'ਬਿਗਾਨੀ' ਸਚਮੁੱਚ ਬਣਕੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਦਿਖਾਉਣ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਵਿਗੜਦੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਵੇਂ ਤੁਆਲੁਕਾਤ ਐਸੀ ਮੰਜ਼ਲ ਤੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੀ ਵੀ ਸੁਖਾਵੇਂ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ।

ਇਕ ਹੋਰ ਰੁਝਾਨ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਲੜਕੇ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੜਕੇ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਹੀ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਲੜਕੀ ਵਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਲੜਕੀ ਦੀਆਂ ਕਹੀ ਜਾਣਗੇ। ਇੱਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਇਕ ਲੜਕੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲੜਕਾ ਲਿਆਈ। ਲੜਕੇ ਨੇ ਆ ਕੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ। ਡਬਲ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਵੀ ਲਾਈਆਂ। ਲੜਕੀ ਨੇ ਬੜਾ ਘੱਟ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਘਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਦ ਲੜਕੀ ਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਵੀ ਚੱਕਰ ਮਾਰਨ ਆ ਗਏ। ਉਹ ਸੈਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਮੇਰੇ ਘਰ ਪਾਸੋਂ ਅਕਸਰ ਲੰਘਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਪੁੱਛਣਾ ਕਿ ਕਿੱਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਉਹਨਾਂ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਬਬਲੀ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਇਹ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਰਬਜੀਤ (ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੁਆਈ) ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਕਈ ਸੱਸ ਤੇ ਸੁਹਰਾ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ ਦੇ ਦਾਜ ਵਿਚ ਆਏ ਸਕੂਟਰ, ਕਾਰ ਜਾਂ ਫਰਿੱਜ ਨੂੰ ਕਹੀ ਜਾਣਗੇ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਕੂਟਰ, ਕਾਰ ਜਾਂ ਫਰਿੱਜ, ਉਹ ਕਦੀ ਘੱਟ ਹੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਇਹ ਵਸਤੂਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਬਿਗਾਨਾਪਣ ਵੀ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵਾਂ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਰੁਕਾਵਟ ਬਣਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਸੰਬੰਧ ਇਕ ਕੱਚੀ ਤੰਦ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਭਾਵਨਾਤਮਕ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਜਬੂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਬੜੀ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਗ਼ਲਤ ਤੇ ਖਤਰਨਾਕ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਣ ਨਾਲੋਂ ਖਾਮੋਸ਼ ਰਹਿਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ

ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਏ।

ਕਈ ਸੱਸਾਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਚੇੜ ਛੇੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਇਕ ਛੇ ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਭਤੀਜੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸੁਗਲ-ਸੁਗਲ ਵਿਚ ਉਸ ਬੱਚੀ ਨੂੰ ਚੀਚੀ ਉਂਗਲੀ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੱਚੀ (ਕੁੱਟੀ) ਪਾਉਣ ਦਾ ਅਕਸਰ ਅਭਿਨੈ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੰਮ ਉਹ ਇਸ ਬੱਚੀ ਦੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ- ਚੋਰੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਬੱਚੀ ਉੱਚੀ ਦੇਣੀ ਚੀਖ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ : ‘ਆਹ ਮੰਮੀ ਦੇਖ ਲਓ ਬੇਬੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੱਚੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ!’ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਮੇਰੀ ਭਰਜਾਈ (ਉਸ ਬੱਚੀ ਦੀ ਮਾਂ) ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ : ‘ਇਸ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਜੁਆਕਾਂ ਨਾਲ ਘਤਿੱਤਾਂ ਕਰਦੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਨੀਂ ਆਉਂਦੀ?’ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਗਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਚੇੜਾਂ ਤੇ ਛੇੜਾਂ ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਤਰਫ ਤੁਆਲੁਕਾਤ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਉੱਥੇ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਤੇ ਵੀ ਮਾੜਾ ਅਸਰ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਕੁੱਝ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬੋਪਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਭੂਤ ਸਵਾਰ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਇਸ ਕਦਰ ਵਧਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦਾਖਲਾ ਨਾ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਮਾੜੇ ਤੋਂ ਮਾੜੇ ਥਾਂ ਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੈਸੇ (donation) ਦੇਣ ਦੀ ਹੱਦ ਇਸ ਕਦਰ ਵੱਧ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲੀ ਬੈਂਕ ਚੈੱਕ (blank bank cheque) ਹੀ ਕਿਸੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜਿੰਨੀ ਮਰਜ਼ੀ ਰਕਮ ਭਰ ਲਵੇ। ਇਹ ਰਕਮ ਇਕ ਦਮ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਰੁਝਾਨ ਅਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਵੱਲ ਉੱਕਾ ਹੀ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਦੋਸਤ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਪਿਓ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੜਕੇ ਨੇ ਪਿਓ ਦੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਨਾਨ-ਮੈਡੀਕਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਰਟਸ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਰੱਖ ਲਈ। ਇੰਜ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐੱਮ. ਏ. ਕਰਕੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਈ. ਏ ਐੱਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪਾਸ ਕਰ ਗਿਆ। ਇੰਜ ਕਰਕੇ ਜਦ ਉਹ ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਮ. ਲੱਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ। ਬੱਚੇ ਦੇ ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਮ. ਬਣਨ ਤੇ ਉਹ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ। ਫਿਰ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵੱਲ ਦਿਲਚਸਪੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈਂ ਕਈ ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ ਮਨਪਸੰਦ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ

ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਕਈ ਫਿਲਮੀ ਕਲਾਕਾਰ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਕਈ ਚੰਗੇ ਖਿਡਾਰੀ ਬਣ ਜਾਣਗੇ, ਕਈ ਵੱਡੇ ਬਿਜ਼ਨੈਸ ਮੈਨ ਬਣ ਜਾਣਗੇ ਆਦਿ। ਰਬਿੰਦਰ ਨਾਥ ਟੈਗੋਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਡਿਗਰੀਆਂ ਵੱਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਐਸਾ ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਿਆ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਨੋਬਲ ਪੁਰਸਕਾਰ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਭਾਰਤੀ ਦਾ ਸੁਭਾਗ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਕਈ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਾਂ ਅਰਧ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਮਾਪਿਆਂ 'ਚ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਰ ਰੁਝਾਨ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਕਈ ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਪਾਲਤੂ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਨਾਮ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਗੁਆਂਢੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਦੇ ਬੱਚੇ ਵਾਲਾ ਰੱਖ ਲੈਣਗੇ। ਮੰਨ ਲਓ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਆਪਣੀ ਬੱਚੀ ਨੂੰ 'ਰਾਣੋ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਆਂਢੀ ਜਾਂ ਸ਼ਰੀਕ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁੱਤੀ ਦਾ ਨਾਮ 'ਰਾਣੋ' ਰੱਖ ਲਵੇਗਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਇਕ ਗੁਆਂਢੀ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਨਣ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਲੰਧਰ ਰੇਡੀਓ ਤੇ ਅਕਸਰ ਗੀਤ ਵੱਜਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ- ਨੀਂ ਮੈਂ ਕੱਤਾਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਨਾਲ ਚਰਖਾ ਚੰਨਣ ਦਾ। ਜਦ ਇਹ ਗੀਤ ਆਉਣਾ ਤਾਂ ਚੰਨਣ ਦੇ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਰੇਡੀਓ ਉੱਚਾ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਮਕਸਦ ਚੰਨਣ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਤੁਅਲੁਕਾਤ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਖਰਾਬ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਅਗਰ ਚੰਨਣ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਇਸ ਗੀਤ ਤੇ ਨਾ ਚਿੜੇ, ਬਲਕਿ ਖੁਸ਼ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਰੀਕ ਸ਼ਰਮਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪ ਹੀ ਇੰਜ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਟ ਜਾਵੇ।

ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੈਥੋਂ ਘੱਟ ਆਂ!

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਅੱਜ ਤੋਂ 40-45 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਹੋਸਟਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁੰਡੇ ਰਾਤ ਨੂੰ 9-10 ਕੁ ਵਜੇ ਬਾਹਰ ਪੀ. ਜੀ. ਆਈ. ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਰੇਹੜੀਆਂ ਤੋਂ ਆਲੂਆ ਵਾਲੇ ਪਰਾਂਠੇ ਖਾਣ ਅਕਸਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਤੜਫ ਜਿਹੀ ਲੱਗਣੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸੋਚਣਾ ਕਿ ਚੱਲ ਕੇ ਦੋ ਪਰਾਂਠੇ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾਲ ਕਰਾਰੀ ਜੇਹੀ ਚਾਹ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਦੋ ਕੁ ਘੰਟੇ ਪੜ੍ਹਾਂਗੇ। ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਅਜਿਹੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਆਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਦੋ ਜਣਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਤ ਲੱਗ ਗਈ। ਇਕ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਦਸ ਪਰਾਂਠੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਦੂਜਾ ਕਹਿੰਦਾ ਮੈਂ ਪੰਦਰਾਂ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਪਹਿਲਾ ਫਿਰ ਹੁੱਬ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਜੇ ਮੈਂ ਵੀਹ ਖਾ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਚਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਦੇਵੋਗੇ। ਚਾਰੇ ਕਹਿੰਦੇ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇਵਾਂਗੇ। ਦੂਜਾ ਤਾਂ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਗਿਆ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਇਕ ਸ਼ਰਤ ਅਸੀਂ ਇਹ ਰੱਖੀ ਕਿ ਕੰਮ ਵੀਹ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਛੇਈ ਜਣੇ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਰੇਹੜੀਆਂ ਵਲ ਚਲ ਪਏ। ਜਾ ਕੇ ਰੇਹੜੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਰਡਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਖਾਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਖਾਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵੀਹ ਪਰਾਂਠੇ ਡਕਾਰ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਨੇ ਵੀ ਦੋ-ਦੋ ਪਰਾਂਠੇ ਖਾਏ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਰੇ ਬੜੇ ਠਾਠ ਨਾਲ ਹੋਸਟਲ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ।

ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਬਣਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਾਟਕਕਾਰ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ, ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਥੀਏਟਰ ਦਾ ਹੈਂਡ ਸੀ, ਸਾਡੇ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਇਕ ਨਾਟਕ 'ਹਯਾ ਬਦਨ' ਦੀ ਰਿਹਰਸਲ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਰਿਹਰਸਲ ਦੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੀ ਬਾਲਕੋਨੀ ਵਿਚ ਬੜਾ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਕਈ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਅਵਾ ਤਵਾ ਬੋਲ ਕੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜਨਾ। ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਇਕ ਲੜਕੇ ਹਰੀਸ਼ ਮਦਾਨ ਨੇ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ 'ਬਾਬੀ' ਫਿਲਮ ਆਈ

ਸੀ। ਇਹ ਫਿਲਮ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕੇ.ਸੀ. ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਲੱਗੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰੀਸ਼ ਪਾਸ ਰੀਕਾਰਡ ਪਲੇਅਰ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਪੀਕਰ ਵੀ ਸੀ। ਜਦ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਰੀਹਰਸਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹਰੀਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਲਕੋਨੀ ਵਿਚ ਸਪੀਕਰ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਤੇ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗੀਤ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ:

ਹਮ ਤੁਮ ਇਕ ਕਮਰੇ ਮੇਂ ਬੰਦ ਹੋ
ਔਰ ਚਾਬੀ ਖੋ ਜਾਏ।

ਭਾਵੇਂ ਥੀਏਟਰ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਦੋ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਬਲਾਕ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀ। ਹੈ ਵੀ ਇਹ ਹਵਾ ਖੋਰਾ ਖੁੱਲਾ ਥੀਏਟਰ। ਗੀਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਿੱਧੀ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਥੀਏਟਰ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਦਿਨ ਰੀਹਰਸਲ ਬੰਦ ਕਰਨੀ ਪਈ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਵਾਰਡਨ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਵਾਰਡਨ ਨੇ ਹਰੀਸ਼ ਮਦਾਨ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ।

“ਹਰੀਸ਼, ਤੁਸੀਂ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋ?”

“ਸਰ, ਸਾਡੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸਿਰ ਤੇ ਹਨ। ਗਾਰਗੀ ਸਾਹਿਬ ਰੋਜ਼ ਖੱਪ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਪਲੀਜ਼ ਰਿਹਰਸਲ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਵਾਸਤੇ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਦਿਓ।”

“ਤੁਸੀਂ ਇਵੇਂ ਕਰੋ- ਚਾਰ ਕੁ ਜਣੇ ਕੱਲ੍ਹ ਥੀਏਟਰ ਜਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਕੇ ਆਇਓ। ਉਮੀਦ ਹੈ ਉਹ ਮੰਨ ਜਾਏਗਾ।”

“ਓ.ਕੇ. ਸਰ।”

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਹਰੀਸ਼ ਮਦਾਨ ਨੇ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਹੋਰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਏ ਤੇ ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਪਾਸ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੈਂ ਵੀ ਸਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁਝ ਉੱਚਾ ਲੰਮਾ ਸਾਂ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਸੀ ਕਿ ਉੱਚੇ ਲੰਮੇ ਤੇ ਸੁਡੌਲ ਬੰਦੇ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਲਾਏ ਜਾਣ। ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਡਰੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ। ਚਾਹ ਵੀ ਮੰਗਵਾ ਲਈ।

“ਆਓ ਬੈਠੋ, ਪਿਆਰੇ ਬੱਚਿਓ। ਕੀ ਕੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੋ?” ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਚਾਹ ਦੇ ਕੱਪਾਂ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਅਸੀਂ ਚੁੱਪ ਸਾਂ।

“ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ?” ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਸਰ, ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਐਮ.ਏ. ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।”

“ਕੋਰਸ ਵਿਚ ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਦਾ ਕੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਹੋ?”

“‘ਹੈਮਲਟ’ (Hamlet) ਤੇ ‘ਟਵੈਲਫਥ ਨਾਈਟ’ (Twelfth Night), ਸਰ।

ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸਨੇ ਸ਼ਿਮਲੇ ਦੇ ਲੜਕੇ ਭਾਰਤੀ ਦੂਦ, ਟਾਂਡੇ ਦੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਤੇ ਸਿਰਸੇ ਦੇ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛੇ। ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ ਆਪਣਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦੇ ਗਏ। ਸੂਦ ਨੂੰ ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਜਨੀਅਰਿੰਗ ਬਾਰੇ, ਅਵਿਨਾਸ਼ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਰੇ ਤੇ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਤਹਾਸ ਬਾਰੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ- ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਸਾਡਾ ਗੁੱਸਾ ਠੰਡਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਿਹਰਸਲ ਸਾਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਬੜੇ ਤਹੱਮਲ ਨਾਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਰਿਹਰਸਲ ਕਰਨ ਦੇਈਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇੰਨੇ ਚੰਗੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਇਆ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਬੇਨਤੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਦੋ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਗਾਰਗੀ ਦੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀ 'ਨੰਗੀ ਟ੍ਰਿਐਂਗਲ' (Naked Triangle) ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆ ਗਈ। ਜਦ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਚੈਪਟਰ ਉਹ ਵੀ ਹੈ ਜਿਹਦੇ ਵਿਚ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਲੜਕੇ ਉਸਦੀ ਰਿਹਰਸਲ ਤੋਂ ਤੰਗ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਡੇ ਹੋਸਟਲ ਦਾ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸੀ।

ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਮਨਚਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਐਵੇਂ ਆਢਾ ਲੈਣ ਦੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਕਾਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਅਮਰੀਕਨ ਗੋਰੀ ਜੈਨੀ ਗਾਰਗੀ ਅਪਣੇ ਛੋਟੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਬਾਈਸਾਈਕਲ ਦੀ ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਹੋਸਟਲ ਪਾਸੋਂ ਆਮ ਲੰਘਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੜਕ ਤੇ ਪੈਦਲ ਪੰਦਰਾਂ ਸੈਕਟਰ ਵਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਪਿੱਛਿਓਂ ਇਕ ਕਾਰ ਆਈ। ਸੜਕ ਕੁਝ ਭੀੜੀ ਸੀ। ਕਾਰ ਨੇ ਦੋ ਕੁ ਹਾਰਨ ਮਾਰੇ। ਸਾਡੇ ਤਿੰਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਲਰਾਜ ਸੜਕ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਪਰ੍ਹੇ ਨਾ ਹਟਿਆ। ਕਾਰ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਬਲਰਾਜ ਦੇ ਕੋਲ ਕਾਰ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ 15 ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਕਾਕਾ ਮੇਰਾ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ।” ਪੈਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਬਲਰਾਜ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪੈਦਲ ਚਲਦੇ ਨੂੰ 15 ਕੁ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ, ਮੈਂ ਵੀ ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੱਜਿਆ।” ਕਾਰ ਵਾਲਾ ਆਪਣਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਬਚਾਅ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਾਰ ਵਾਲਾ ਸਾਫ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਸੀ ਇਹ ਗਾਰਗੀ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਉਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਤੀਸਮਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਟਿੱਚ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜਦ ਸੰਨ 2000 ਵਿਚ ਮੈਂ 47 ਸਾਲ ਦੀ ਪਰੋਢ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੱਕੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਚਾਨਕ ਹੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ, ਸ਼ਰੀਕਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚ

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲਈ ਅਰਜੀਆਂ ਪਾਉਣ ਦੀ ਦੌੜ ਹੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਜਿਹੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਲਈ ਸੋਚਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਆਉਣ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ। ਆਈਲਟਸ ਪਾਸ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਦੌੜਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਆ ਵੀ ਗਏ ਹਨ।

ਜਦ ਮੈਂ ਸਿਡਨੀ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇੱਥੇ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਦੌੜ ਘੱਟ ਹੋਏਗੀ। ਮੈਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਫਰਕਾਂ ਵਾਲਾ ਦੇਸ ਸੁਣਦਾ ਦੇਖਦਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਉਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਪੱਖਾਂ ਭਾਰ ਹੋਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਇਕ ਪਲਾਟ ਲੈ ਲਿਆ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰ ਕਈ ਪਲਾਟ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਹਵਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਨੇੜੇ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਤਾਂ ਰਾਖਵੀਂ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਪੂਰੀ ਦੌੜ ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਲਗਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੰਦੀਆਂ ਪੀਂਹਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਦੋਵੇਂ 60 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਏ। ਸੁਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦੌੜ ਘੱਟ ਹੈ। ਕੁਝ ਸਾਲ ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਇਥੇ ਵੀ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਦੌੜ ਹੀ ਹੈ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਵੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਘਰ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦੌੜਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਇਲਾਕਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਛੱਡ ਜਾਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਨਵੀਆਂ ਨਕੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦੇ ਬੜੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਹਨ। ਇਹ ਵਧੀਆ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਧੀਆ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਵੇਂ ਨਕੋਰ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਜਜ਼ਬਾ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ- ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੈਥੋਂ ਘੱਟ ਆਂ! ਮੇਰੇ ਸੁਹਰੇ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਹਨ। ਉਧਰ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਤੇ ਦਾਜ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਫੀ ਰਿਵਾਜ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਸੁਹਰੇ ਪਿੰਡ ਇਕ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਦਾਜ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਉਸਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜੰਦਰਾ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦਾਜ ਦੇਖਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਜੰਦਰੇ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾਜ ਨੂੰ ਜੰਦਰਾਂ ਲੱਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਵ ਇਸਤੋਂ ਵੱਧ ਹੋਰ ਕੋਈ ਦਾਜ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਉਸਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਬਾਦ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਾਜ ਪਹਿਲਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਦਾਜ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਜੰਦਰਾ ਰੱਖ ਕੇ ਨਾਲ ਇਕ ਜੁੱਤੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜੁੱਤੀ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾ ਜੰਦਰਾ ਭੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਦ ਮੈਂ 10-12 ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਰੱਜ ਕੇ ਖੇਤੀ ਕਰਵਾਈ।

ਮੈਂ, ਮੇਰੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਸੀਰੀ ਨੇ ਬਰਸੀਮ ਵੱਢਣਾ। ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਵੱਢ ਕੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਭਾਰੀ ਭਰੀ ਵੱਢ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਣੀ। ਬਾਪ ਨੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਆਪਣੀ ਭਰੀ ਚੁੱਕਣ ਆ ਜਾਣਾ। ਉਸਨੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡੀਆਂ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭਰੀ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸਾਰਾ ਵੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਬਰਸੀਮ ਆਪਣੀ ਇਕ ਭਰੀ ਬਣਾ ਕੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਹੋਰ ਭਰੀਆਂ ਵੱਢ ਕੇ ਲਿਆਈਏ। ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਹੀ ਹਾਲ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਚੇਚਕ ਮਾਤਾ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਿਕਲੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਾਫੀ ਲੋਕ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਮੇਰਾ ਮਾਮਾ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਅੱਖ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਸੀ ਜਿਸ ਆਸਰੇ ਉਹ ਖੇਤ ਬੰਨ੍ਹੇ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਵਾਲਾ ਬਾਣਾ ਪਹਿਨਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਮਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਉਸਨੂੰ ਜਬਾਨੀ ਕੰਠ ਸੀ। ਭਾਰ ਚੁਕਣ ਨੂੰ ਉਹ ਵੀ ਬਹੁਤ ਤਕੜਾ ਸੀ। ਜਦ ਮਾਮਾ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ: “ਸਾਧਾ ਸਿੰਘਾਂ, (ਸਾਧੂ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਉਸਨੂੰ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ) ਆਹ ਪੱਥਰ ਤਾਂ ਉਲਾਰ ਦੇਹ। ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ।” ਮਾਮਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੁੰਡਿਆਂ, ਹੁਣ ਉਮਰਾਂ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਖੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਏ।” “ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਚਾ ਤੂੰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹ ਪੱਥਰ ਉਲਾਰ ਸਕਦਾ ਏਂ। ਤੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਂਏ ਹੱਥ ਦਾ ਖੇਲ ਏ। ਹੱਥ ਪਾ ਤਾਂ ਸਹੀ”, ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਚੈਨ ਮਾਮੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਮਾਮੇ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਜੋਸ਼ ਤੇ ਕਾਬੂ ਪਾ ਲਿਆ। ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮਾਮੇ ਨੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਬਾਦ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਇਹ ਪੱਥਰ ਉਲਾਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਉਲਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸੱਥ ਫਿਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਜੁੜੀ। ਚੈਨ ਫਿਰ ਮਾਮੇ ਦੇ ਖਹਿੜੇ ਪੈ ਗਿਆ, “ਚਾਚਾ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਇੰਨਾ ਭਾਰ ਚੁੱਕਣਾ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ 10-10 ਮਣ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਿਖਰਲੇ ਚੁਬਾਰੇ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬਣਨ ਸਮੇਂ ਕਈ ਕਈ ਬੋਰੀਆਂ ਸੀਮਿੰਟ ਦੀਆਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਿਖਰ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ,” ਚੈਨ ਨੇ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਹ ਵੇਲਾ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਦ ਉਹ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਨਿਹੰਗ ਰਲਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਯਾਦ ਕਰਵਾਉਣ ਤੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ ਆ

ਗਿਆ। ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰ ਹੀ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਏ ਤੇ ਉਲਾਰ ਕੇ ਬਾਲਾ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਕੀ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜੈਕਾਰਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਮੇ ਦੀ ਬੱਲੇ ਬੱਲੇ ਹੋ ਗਈ।

ਇੱਥੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਦੌੜ ਦੌੜਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦੌੜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਦੌੜੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੌੜ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਚੰਗੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾਇਸ਼। ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਪੱਛੜੇ ਜਿਹੇ ਕਹਿ ਕੇ ਦੁਰਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਤਾਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਈਰਖਾਲੂ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਸ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇਥੋਂ ਦੀ ਹਵਾ, ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਧੁੱਪ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪਰ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਨਿਆਮਤਾਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵੱਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਤੀਜਾ ਪਹਿਲੂ ਵੱਡੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਅਤਿਆਧੁਨਿਕ ਸਮਾਨ ਫਿੱਟ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਹੈ। ਇਸਤੋਂ ਵੀ ਉਪਰਲਾ ਪਹਿਲੂ ਇਸਦਾ ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ। ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਘਰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਵੀ ਅਕਸਰ ਦਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੀ ਹੈ। ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮਹਿੰਗੇ ਬਰਾਂਡਾਂ ਦਾ ਵੀ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਾਰਾਂ ਕੁਝ ਘੱਟ ਕੀਮਤ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਕੀਮਤ ਵੀ ਦੱਸਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਸਮੇਂ ਇਥੋਂ ਸਸਤਾ ਖਰੀਦਿਆ ਮਾਲ ਲਿਜਾਣਾ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਪਰ ਰੋਅਬ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਉਣ ਦੀ ਚੁਸਤੀ ਵਰਤਣੀ ਮਾੜਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਆਦਤ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਉਧਰ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਉਹਨੇ ਅਕਸਰ ਕਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, “ਬਰਖੁਰਦਾਰ, ਕੁਛ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਆਵੀਂ। ਅੱਜਕਲ੍ਹ ਇਧਰ ਵੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” ਜਦ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਸਬੰਧੀ ਦਾ ਬਾਹਰੋਂ ਫੋਨ ਆਇਆ, “ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਕੁੱਝ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸ?” ਮੈਥੋਂ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ, “ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਟੀਰੀਓ ਲੈ ਆਵੀਂ।” ਉਹ ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁੱਪ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਖਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਚੰਗਾ, ਲੈ ਆਵਾਂਗਾ।” ਜੇ ਕੋਈ ਉਹ ਚੀਜ਼ ਮੰਗ ਲਵੇ ਜਿਸਤੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਿੱਸੂ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੰਦਾ ਸਟੀਰੀਓ ਲੈ ਤਾਂ ਆਇਆ ਆ ਕੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸਦੀ ਕੀਮਤ ਪੁੱਛਾਂ। ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਵਾਰ ਕਿਹਾ, “ਕੀ ਦਿਆਂ?” ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਰਹਿਣ ਦੇ, ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ।” ਜੇ ਮੈਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪੁੱਛ ਲੈਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਉਸ ਸਟੀਰੀਓ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੱਸ ਦੇਣੀ ਸੀ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਉਹ ਕੀਮਤ ਰੁਪਈਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਣੀ ਹੀ ਪੈਣੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਤਕਰੀਬਨ 6 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਅਜੀਬ ਲੇਖਕ ਵੀ ਮਿਲੇ ਹਨ। ਉਹ ਵਧੀਆ ਲਿਖਦੇ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਵੀ ਛਪਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਲੇਖਕ ਦੇ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਲੇਖ ਛਾਪ ਦਿੱਤੇ। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਐਸਾ ਲੇਖ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਜਿਹਦੇ ਤੇ ਕੋਈ ਰੋਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਛਾਪਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਨੇ ਗੁੱਸਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੀ, ” ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਨੂੰ ਵੱਡਾ ਲਿਖਾਰੀ ਸਮਝਦਾ ਏ, ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੈਥੋਂ ਘੱਟ ਆ! ਤੂੰ ਕਿੱਡਾਂ ਕੁ ਪਾਰਖੂ ਏ?” ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਤੇ ਪਾਰਖੂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਖਾਸ ਮਾਨਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ੀ ਨਾ ਵੀ ਬਣਾਉਣੀ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਾੜੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸਬਜ਼ੀ ਦੇ ਸੁਆਦ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਕਮੀ ਕਹਿ ਗਈ ਏ। ਕਿਸੇ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਗਲਤ ਲਗਾਈ ਗਈ ਇੱਟ ਉਸਨੂੰ ਵੀ ਬੁਰੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਆਪ ਖੁਦ ਮਿਸਤਰੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਐਮ.ਏ. ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਮੇਰੇ ਵੇਲੇ, ਕਈ ਐਸੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉੱਚੀਆਂ ਪੱਦਵੀਆਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਮੇਰੇ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਬਣੇ ਹੋਣਗੇ ਪਰੰਤੂ ਕਈ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰ ਗਏ। ਅੱਧਾ ਕੁ ਵਿਭਾਗ ਕਾਨਵੈਂਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਨਵੈਂਟਾਂ ਵਾਲੇ ਦੂਸਰੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਤੋਂ ਆਇਆ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਭਿੱਜਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਉੱਚੇ ਸਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਾਨਵੈਂਟਾਂ ਵਾਲੇ ਮਿਹਨਤੀ ਘੱਟ ਸਨ ਤੇ ਝਾਕਾ ਰਹਿਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ। ਮੈਰਿਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਣ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਜਿਆਦਾ ਵੱਡਾ ਮਾਰਕਾ ਮਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਵੇਲੇ ਜਾਟ ਕਾਲਜ ਹਿਸਾਰ ਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਮਨਮੋਹਨ ਭਵਨਾਗਰ ਸਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਐਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ 800 ਵਿੱਚੋਂ 506 ਅੰਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਮੇਰੇ ਵੇਲੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਮੌਜੂਦਾ ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਤੇ ਫਿਲਮੀ ਕਲਾਕਾਰ ਕਿਰਨ ਖੇਰ ਸਾਥੋਂ ਇੱਕ ਸਾਲ ਮੂਹਰੇ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਹਾਜ਼ਰੀ ਵੇਲੇ ਕਿਰਨ ਖੇਰ ਦਾ ਨਾਮ ਕਿਰਨ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਬੋਲਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਕਰਨਲ ਠਾਕੁਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਗਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਕਵਿਤਰੀ ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ (ਡਾ. ਦਲੀਪ ਕੌਰ ਟਿਵਾਣਾ ਦੀ ਭੈਣ) ਮੇਰੀ ਹਮਜ਼ਮਾਤੀ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ ਕਾਵਿ ਪੁਸਤਕ ‘ਉਨੀਂਦਰਾ ਵਰਤਮਾਨ’ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਵੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਖਰੜ ਤੋਂ ਸਾਬਕਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੰਤਰੀ ਜਮਗੋਹਣ ਸਿੰਘ ਕੰਗ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਥੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਮੈਂ ਹੋਸਟਲ ਨੰਬਰ 2 ਦੇ 3 ਬਲਾਕ ਵਿੱਚ 37 ਨੰਬਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਸਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲਦੇ 38 ਨੰਬਰ ਕਮਰੇ ਵਿੱਚ ਮਦਨ ਲਾਲ ਵਰਮਾ ਐਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹਰਿਆਣਾ ਸਿਵਲ ਸਰਵਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਦਾ ਚੀਫ਼ ਸੈਕਟਰੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਪਰਿਵਾਰ (ਪਤਨੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਰਮਾ, ਦੋ ਲੜਕੇ ਗੌਰਭ ਤੇ ਸੌਰਭ) ਤੇ ਉਸਦੇ ਗੰਨਮੈਨ ਨੂੰ ਜ਼ੀਰਕਪੁਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਬੱਬਰ ਖਾਲਸਾ ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਦੇ ਖਾੜਕੂਆਂ ਨੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਵਰਮਾ ਅੰਬਾਲਾ ਜ਼ਿਲੇ ਵਿੱਚ ਛਿਛਰੌਲੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸੁਣਨ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦਾ ਛਿਛਰੌਲੀ ਵਿਖੇ ਬੁੱਤ ਵੀ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ।

1972-73 ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਚਾਦਰਾ ਲਾ ਕੇ ਤੇ ਕੁੜਤਾ ਪਾ ਕੇ ਇੱਕ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਸਰਦਾਰ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਸਿਰਸੇ ਦਾ ਰਹਿਣਾ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਸਾਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨੰਬਰ ਨਾ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਲ ਉਹ ਨੇੜਲੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਓਹੀ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਰੱਬ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬਾਰੇ ਕਈ ਬਹਿਸਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਚਾਦਰੇ ਦੀ ਤਹਿਮਤ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਸਿਰਸੇ ਤੋਂ ਕਰ ਵਿਭਾਗ ਵਿੱਚੋਂ ਕਿਸੇ ਅਫਸਰੀ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ 5 ਕੁ ਐਮ.ਏ. ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਸਾਦੇ ਲਿਬਾਸ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕਈ ਐਮ.ਏ. ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਕਈਆਂ ਲਈ ਖਿੱਚ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ ਸੰਨ 1973 ਵਿੱਚ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸਾਥੋਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਇੱਕ ਮਸਤ ਜਿਹਾ ਸ਼ਾਇਰ ਪਿੰਜੌਰ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਬਾਵਰਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੇ ਵੀ ਉਸ ਕੁ ਸਮੇਂ ਹੀ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਗੁਪਤ ਗੁਪਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਸੀ.ਪੀ. ਡਬਲਿਯੂ.ਡੀ. ਵਿੱਚ ਰੋਡ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਜਦ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਨੇਕ ਚੰਦ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਦੀ ਇੰਟਰਵਿਊ ਲੈ ਕੇ ਲੇਖ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਇੰਨਾ ਭਾਰਵਾਦੀ ਸੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ “ਛੱਡੋ ਸੀ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਤਾਂ ਉਪਰ ਵਾਲੇ ਪਾਸ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਆਵੀ ਮੁਲਾਕਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰੱਖਿਆ ਹੈ?”

5

ਅਖੇ ਅਸੀਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੁੰਨੇ ਆਂ !!

ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲੋਂ ਅਰਧ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਤੇ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਨਿਰੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਣਾ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ (creative) ਤੇ ਸੁਚਾਰੂ (constructive) ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਤੇ ਸਚਾਰੂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਵੱਡੀ ਮੱਲ ਮਾਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਇੱਕ ਅਚੰਭਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੱਲ ਮਾਰਨ ਦੀ ਆਸ ਕਰਨਾ ਸੁਭਾਵਕ ਗੱਲ ਏ, ਪੁੰਤੂ ਅਰਧ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਤੋਂ ਇਹ ਮੱਲ ਵੱਜ ਜਾਣੀ ਨਿਰੰਸਦੇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਉੱਚ ਵਿਦਿਅਕ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੇ ਵੱਧ ਯੋਗਦਾਨ ਪੇਟ ਪਾਲਣ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਲੱਗਦਾ ਏ। ਡਿਗਰੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਨੌਕਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪੇਟ ਪਾਲਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਿਆ, ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਤੇ ਸਚਾਰੂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੁਝ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਫਿਰ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਕਈ ਲੋਕ ਚੌੜੇ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ - ਕੋਈ ਕਹੂ ਮੈਂ ਐਮ.ਏ . ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਏ ਤੇ ਕੋਈ Ph.D./ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਹੋਰ। ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਸਸਤੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ। ਇੱਕ ਫੈਸ਼ਨ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ ਅਖਵਾਉਣ ਦਾ। ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਸਲ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪਾੜ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਸਿਰਫ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ ਜਿਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿੱਧਰੇ ਹਵਾਲਾ (reference) ਦੇਣ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਸਿਰਫ ਖੋਜੀਆਂ ਜਾਂ ਖੋਜ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਨਕੋਰ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ (inventors and innovators) ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਅਕਾਦਮਿਕ ਡਿਗਰੀ ਐਮ.ਫਿਲ ਜਿਹੀ ਡਿਗਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨ ਲੈਣ, ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਸਸਤੀ ਜਿਹੀ ਡਿਗਰੀ ਨਾ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਫਿਰ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ (process) ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਬਦੀਲੀ ਕਰਨ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਸਿਰਫ ਤੇ ਸਿਰਫ ਸੱਚੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋ ਸਕੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਪਿੰ. ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ, ਪਿੰ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ ਤੇ ਪ੍ਰੋ. ਨਰਿੰਜਨ ਤਸਨੀਮ ਜਿਹੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਵੀ ਇਸ ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਹਾਣ ਪੂਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਹੀ ਜੋ ਮੱਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਮੱਲਾਂ ਦਾ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ। ਹਾਂ, ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡਾ. ਮੁਹੰਮਦ ਇਕਬਾਲ ਜਿਹੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਇਸ ਡਿਗਰੀ ਦਾ ਹਾਣ ਪੂਰਦੇ ਹੀ ਹਨ।

ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕਤਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਲਗਦਾ ਏ। ਵੱਧ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਨਾਲ ਤੇ ਵੱਧ ਪਿੱਛੇ ਪਏ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਵੀ ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਨਾ ਸਮਝੋ ਕਿ ਇਥੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਦਿਮਾਗ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਡਾਕਟਰ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣ ਜਾਣਾ ਕੋਈ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕਤਾ ਨਹੀਂ। ਸਿਰਜਨਾਤਮਕਤਾ ਹੁੰਦੀ ਏ ਨਵੀਂ ਮੌਲਿਕ ਖੋਜ (invention and innovation) । ਨਿਊਟਨ ਨੇ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੇ ਹੀ ਗਰੂਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ (Law of gravitation) ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਆਰਕਿਮਡੀਜ਼ (Archimedes) ਨੇ ਪਾਣੀ ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਡੇਵੀਜ਼ (Davies) ਨੇ ਸੇਫਟੀ ਲੈਂਪ (safety lamp) ਦੀ ਕਾਢ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਨਵਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਨੇ 37 ਨਾਟਕ ਲਿਖ ਮਾਰੇ, ਸੁਕਰਾਤ ਨੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਪੁਲਾੜ ਬਾਰੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਮਾਰੇ, ਕੋਲੰਬਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਲੱਭ ਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਲੱਭ ਲਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਚੈਨਲ ਤਰ ਕੇ ਪਾਰ ਕਰ ਮਾਰਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਐਵਰਰੈਸਟ ਦੀ ਚੋਟੀ ਸਰ ਕਰ ਲਈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚ ਮਾਰੇ, ਕੋਈ ਯਮਲਾ ਜੱਟ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਉਠਾਂ ਦੇ ਝੁੰਡਾਂ ਨਾਲ ਤੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਰੇਸ਼ਮਾ ਗਾਇਕ ਬਣ ਨਿਖਰੀ। ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਵਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਬਾਲੀ ਵਿਚ ਪਰੋਸਕੇ ਮਿਲਿਆ ਵੀ ਚੱਜ ਨਾਲ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕਈ ਕਮਾ ਕੇ ਜੰਮੇ ਤੇ ਕਈਆਂ ਜੰਮ ਕੇ ਕਮਾਇਆ। ਕੋਈ ਉੱਚ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਬਗੈਰ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਬਣ ਗਈ, ਕੋਈ ਧੀਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਸ਼ਿਵ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਬਾਵਾ ਬਲਵੰਤ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਪਾਸ਼ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਸਾਹਿਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਟੈਗੋਰ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਐਫ. ਏ. ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚੋਂ ਛੱਡ ਕੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਆਪਣੀ ਮਿਹਨਤ ਸਦਕਾ ਧੀਰੂ ਭਾਈ ਅੰਬਾਨੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਕੰਵਲ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਲੰਪੀਅਨ ਬਣ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਬਾਲੀਵੁੱਡ ਵਿਚ ਧਰਮਿੰਦਰ ਬਣ ਗਿਆ ਤੇ ਕੋਈ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਸ਼ੌਂਕੀ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਟਪਕਿਆ।

ਇਹਨਾਂ ਉਪਰ ਉੱਠੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਸਿਖਰ ਲਿਜਾਉਣ ਲਈ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਸਿਖਲਾਈ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਾਲੀਮ ਤੇ ਸਿਖਲਾਈ ਹਾਸਲ ਕਰਵਾਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਉੱਚ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦਾ ਠੀਕ ਗਲਤ ਇਸਤੇਮਾਲ ਵੀ ਕੀਤਾ ਲੇਕਿਨ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਔਲਾਦ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀ। ਕੁਦਰਤ ਅਤੇ ਹਾਲਾਤ ਬੜੇ ਬੇਅੰਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਦੇ ਪਿਓ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਨ ਵੱਲ ਕੋਈ ਰੁਝਾਨ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਖਰ ਕਾਰ ਪਿਓ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦੇ ਉਲਟ ਲੜਕਾ ਨਾਨ ਮੈਡੀਕਲ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਛੱਡ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੇ ਆਮ ਆਰਟਸ ਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਰੱਖ ਲਏ। ਉਸਨੇ ਐਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਰ ਲਈ ਤੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਨੇ ਮੋੜ ਖਾਧਾ ਤੇ ਲੜਕਾ ਆਈ.ਏ.ਐਸ. ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਧਰੇ ਡੀ.ਸੀ. ਲੱਗ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਹੀ ਪਿਓ ਸੋਚੇ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨੂੰ ਉਹਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸੋਚ ਗਲਤ ਸੀ। ਮੈਂ ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਇੱਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਜਦ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਦੋ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲਾਇਕ ਗੋਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪਲੰਬਰ ਤੇ ਕਾਰਪੈਂਟਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਗਰ ਕੋਈ ਲਾਇਕ ਬੱਚਾ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਕਾਰਪੈਂਟਰ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਸਦੇ ਮਾਪੇ ਉਸਨੂੰ ਗਾਲ੍ਹਾਂ ਕੱਢਦੇ ਨਾ ਬੱਕਣ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕਰਕੇ, ਚੰਗੇ ਮਾੜੇ ਤਰੀਕੇ ਅਪਣਾ ਕੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜ਼ੋਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਤੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਬਣਾਉਣ ਵੱਲ ਹੀ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਅਗਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਕਿੰਨਾ ਫਰਕ ਹੈ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਤੇ ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਵਿਚ। ਕਿੰਨੀ ਵੱਡੀ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਡਿਗਰੀਆਂ ਦਾ ਟੋਕਰਾ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੜ੍ਹਾਕੂ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਜਾਂ ਅਰਧ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਸਧਾਰਨ ਜਿਹੀ ਖੋਜ ਕਰਕੇ ਮਹਿਜ਼ ਵਿਸ਼ਵਵਿਦਿਆਲਿਆਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਦਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਲਕੀਆਂ ਫੁਲਕੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਆਏ ਰਹੇ, ਉਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਰ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਰੀਕੇ

ਨਾਲ ਚੋਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਾਲ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਮੌਜੂਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਪੁਲਟਾ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਡਿਗਰੀਆਂ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਿਰਫ ਅਲੋਚਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਸੁਆਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨਾਲ ਹਰ ਕੋਈ ਸੇਖੋਂ ਜਾਂ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਂਦਾ। ਅਸਲੀ ਖੋਜ ਤੇ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਇਸ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਪਰਲੀ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਏ। ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਇਸ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਉਤਨਾ ਹੈਰਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਜਿੰਨਾ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਦਾ ਕਰਦਾ ਏ ਪਰ ਹਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਨੇ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਠੋਸ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਸਹੀ ਅਲੋਚਨਾ ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਉਸ ਖੇਤਰ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਹੋਵੇ। ਪੂਰਾ ਗਿਆਨ ਅਕਸਰ ਤਾਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ ਜੇਕਰ ਉਸਨੇ ਉਸ ਖੇਤਰ ਬਾਰੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇ।

ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਖੋਜੀ ਐਸੇ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਜਾਂ ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਵਿਧੀ (device) ਵਰਤ ਰਹੇ ਸਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬੈਂਤ ਛੰਦ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਆਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਉਹਦੇ ਵਰਤੇ ਛੰਦ ਨੂੰ ਬੈਂਤ ਛੰਦ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੁਹਾਰ ਜਾਂ ਤਰਖਾਣ ਇਕ ਐਸਾ ਇੰਜਣ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਵੇ ਜੋ ਇਕ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਲਈ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਔਖਾ ਹੋਵੇ ਹਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਇੰਜਣ ਵਧੀਆ ਚੱਲਦਾ ਰਹੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆਂ ਇੰਜਣ ਜਲਦੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ, ਅਨਪੜ੍ਹ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਇੰਜਣ ਦੇ ਪੁਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਵੀ ਦੇਸੀ ਜਿਹੇ ਹੀ ਰੱਖੇ ਹੋਣ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਪੁਰਜ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਧੀਆ-ਵਧੀਆ ਤੇ ਢੁੱਕਵੇਂ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਐਵੇਂ ਹੀ ਚੌੜਾ ਹੋਈ ਫਿਰੇ, ਇਹ ਪੁਰਜ਼ੇ ਭਾਵੇਂ ਠੀਕ ਕੰਮ ਕਰਨ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਨ। ਕੁਦਰਤੀ ਜਾਂ ਵਿਰਸੇ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ (knack) ਕਈ ਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ (skill) ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਭਾਖੜਾ ਡੈਮ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਲੋਕਮ ਨੇ ਡੈਮ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਕਾਲਕਾ ਤੋਂ ਸ਼ਿਮਲੇ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰੇਲ ਟਰੈਕ ਤੇ ਬਣੀਆਂ ਸੁਰੰਗਾਂ ਵੀ ਸਧਾਰਨ ਕਾਰੀਗਰ ਨੇ ਹੀ ਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਇਕ ਆਮ ਐਮ.ਏ ਪਾਸ ਵਧੀਆ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਡਾਕਟਰ ਓਨਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਕਬਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਵਧੀਆ ਸ਼ਾਸਕ ਸਨ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਤੁਗਲਕ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਹੋਣ

ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਚਿਆਰੇ ਤੇ ਸੁਲਝੇ ਵਿਅਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ।

ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਸੌਟੀਆਂ (benchmarks) ਤੇ ਜ਼ਾਵੀਏ (angles) ਅਕਸਰ ਅਸਫਲ ਹੁੰਦੇ ਵੀ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਕਸੌਟੀ ਜਾਂ ਕੋਈ ਪੌਲਿਸੀ ਮੈਟਰ ਬਣਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਵੇਂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਏ ਕਿ ਇਸ ਕਸੌਟੀ ਤੇ ਪਰਖਿਆ ਬੰਦਾ ਘਟੀਆ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਇਸ ਕਸੌਟੀ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਬੰਦਾ ਵਧੀਆ ਸਾਬਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰੋ. ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਘੱਗਾ ਇਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹੈ। ਕਈ ਬੰਦੇ ਕਿਸੇ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਘਟੀਆ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ (security of service) ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਅਨੇਕਾਂ ਐਸੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਉਮਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਸੇਕਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਸੇਕ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹਨਾਂ ਅਦਾਰੇ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਡਿਊਟੀ ਕਦੀ ਚੱਜ ਨਾਲ ਨਿਭਾਈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਟਰੇਡ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਚੋਰਾਂ ਦਾ ਅਕਸਰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਪੱਖ ਪੂਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਐਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਕ ਦੋ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰਨ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਧਾਨ ਵਿਚ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਲਾਭ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਇੰਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਅਚਾਨਕ ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਹੋਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹੀ ਰੁਲ ਜਾਣ। ਇਥੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਕਿੰਨੇ ਵਜੇ ਸਕੂਲ ਬੰਦ ਹੋਣਾ ਏ। ਉਹ ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਆ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਚੁੱਕਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਬੱਸ ਚਾਲਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਇੰਜ ਹੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਹੁੰਦੀ ਏ।

ਚਾਰ ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਘੁਮੰਡ ਦੇ ਮਖੌਟੇ ਪਹਿਨੀ ਫਿਰਨਾ ਕਮੀਨਗੀ ਤੇ ਨਿਰਾ ਦਿਖਾਵਾ ਏ। ਥਾਮਸ ਗ੍ਰੇ (Thomas Gray) ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰਚਨਾ, 'ਪੇਂਡੂ ਕਬਰਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਕਵਿਤਾ' (Elegy written in Country Churchyard) ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਏ- ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਇਹਨਾਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿਚ ਪਏ ਅਨੇਕਾਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਮੁਰਦਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਕਈ ਬੰਦੇ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਤਿਭਾਸ਼ਾਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ

ਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਗਰੀਬ ਦੋਸਤ ਦਾ ਬਾਪ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ-‘ਕਾਕਾ ਤੈਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਵੱਡਾ ਬਣੀ ਫਿਰਦਾ ਏਂ। ਅਗਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਕੋਈ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸੀਂ ਵੀ ਤੈਥੋਂ ਘੱਟ ਨਾ ਕਰਦੇ।’ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸੰਯੋਗ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਪਾਸੇ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨਾਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਪੂਰਨਾ ਪਾਉਣਾ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਵੀ ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ ਮਣਾਂ ਬੱਧੀ ਭਾਰ ਚੁੱਕਦੇ ਤੇ ਦੌੜਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਖਤਮ ਹੋ ਗਏ ਜਿਹੜੇ ਠੀਕ ਸੇਧ ਮਿਲਣ ਨਾਲ ਓਲੰਪੀਅਨ ਅਥਲੀਟ ਬਣ ਜਾਣੇ ਸਨ। ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਐਸੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵੀ ਰੁਲਦੀ-ਖੁਲਦੀ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅਗਰ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਮਾਰਕਾ ਮਾਰ ਦਿੰਦੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਡਾ. ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਖੁਰਾਨਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਕੋਈ ਉੱਜਲ ਦੁਸਾਂਝ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਉਸਨੇ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਬਰਾਕ ਓਬਾਮਾ ਕੀਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜੋ ਉਸ ਨੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਡਾ. ਜੌਹਨ ਫਲਿਨ (Dr. John Flynn), ਜਿਹਦੀ ਫੋਟੋ ਵੀਹ ਡਾਲਰ ਦੇ ਨੋਟ ਉਪਰ ਹੈ, ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਕੀਤਾ ਉਹ ਕੁਝ ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦਾ ਜਾਂ ਅਗਰ ਕਰਦਾ ਵੀ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਉਹ ਕਦਰ ਨਾ ਪੈਂਦੀ ਜੋ ਇਥੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੀ ਕੁਝ ਸਕਾਟਲੈਂਡ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਮੈਲਬਾ (Melba) ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਜਿਹਦੀ ਓਪੇਰਾ (Opera) ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਲੱਖਣ ਕਰਕੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਸੌ ਡਾਲਰ ਦੇ ਉਪਰ ਤਸਵੀਰ ਹੈ।

ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੇ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਵਾਰ ਜਿੱਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਏ। ਬਥੇਰੀ ਵਾਰ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸਿਖਲਾਈ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਨ ਨੇ ਕੁਦਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਿਆ ਵੀ ਏ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਏ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਜਾਂ ਵਿਗਾੜਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਹਨ ਕੋਈ ਕਿਸ ਕਬੀਲੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ, ਕੋਈ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿਚ ਪਲਿਆ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਪੜ੍ਹੀਆਂ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਇਹ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਵਧੀਆ ਹੋਣ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉਹ ਕਦੀ ਚੌੜਾ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਡਾਕਟਰ ਹਾਂ ਜਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਹਾਂ। ਉਹ ਨਿਮਰਤਾ ਦਾ ਨਿਰਾ ਪੁੰਜ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਅਸਲੀਅਤ ਦੀ ਪੂਰੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ।

6

ਮੈਂ ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਚੌਗਿਰਦੇ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਸਿੱਖਿਆ

ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਐਸੀ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪਿਛੋਕੜ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ 1972 ਵਿੱਚ ਬੀ.ਏ. ਆਨਰਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜਦ ਮੈਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਜਾ ਕੇ ਐਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਚੰਦ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੇਰੀ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿੱਚ ਇਨਕਲਾਬੀ ਤਬਦੀਲੀ ਆਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹੋਸਟਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਪਿੰਡ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਲਈ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਿਜਲੀ ਸੀ, ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਨਾਲ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਸੜਕ (5 ਕਿ:ਮੀ:) ਵੀ ਕੱਚੀ ਸੀ ਤੇ ਉੱਥੇ ਬਸ ਸਰਵਿਸ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਮ ਬੋਲ ਚਾਲ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ‘ਥੱਲੇ’ ਨੂੰ ‘ਨੀਚੇ’, ‘ਢੂਹੀ’ ਨੂੰ ‘ਪਿੱਠ’, ‘ਟੋਭੇ’ ਨੂੰ ‘ਛੱਪੜ’, ‘ਵਾਲ ਕਟਾਉਣ’ ਨੂੰ ‘ਹੇਅਰ ਕੱਟ ਲੈਣਾ’, ‘ਜੰਗਲ ਪਾਣੀ ਜਾਣ’ ਨੂੰ ‘ਟਾਇਲਟ ਜਾਣਾ’, ‘ਪਰ’ ਨੂੰ ‘ਲੇਕਿਨ’, ‘ਲੌਢੇ ਵੇਲੇ’ ਨੂੰ ‘ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ’, ‘ਸ਼ਾਹਵੇਲੇ’ ਨੂੰ ‘ਬਰੇਕਫਾਸਟ’, ‘ਭਾਈਆ’ ਨੂੰ ‘ਫਾਦਰ’, ‘ਬੇਬੇ’ ਨੂੰ ‘ਮਦਰ’, ‘ਲੀੜਿਆਂ’ ਨੂੰ ‘ਕੱਪੜੇ’, ‘ਕੋਟੀ’ ਨੂੰ ‘ਜਰਸੀ’, ‘ਰੁਆਹਾਂ’ ਨੂੰ ‘ਰਾਜਮਾਂਹ’, ‘ਮੀਟ ਦੀ ਤਰੀ’ ਨੂੰ ‘ਗਰੇਵੀ’, ‘ਮੈਸੂ’ ਨੂੰ ‘ਮੱਝ’, ‘ਬਜ਼ਾਰ ਜਾਣ’ ਨੂੰ ‘ਮਾਰਕੀਟ ਜਾਣਾ’, ‘ਫਿਲਮ ਦੇਖਣਾ’ ਨੂੰ ‘ਮੂਵੀ ਦੇਖਣਾ’, ‘ਮੰਜੇ’ ਨੂੰ ‘ਚਾਰਪਾਈ’, ‘ਮੀਂਹ’ ਨੂੰ ‘ਬਾਰਿਸ਼’, ‘ਹੁੱਟ’ ਨੂੰ ‘ਗਰਮੀ’, ‘ਸਿਆਲ’ ਨੂੰ ‘ਸਰਦੀ’ ਤੇ ‘ਗੱਠਿਆਂ’ ਨੂੰ ‘ਪਿਆਜ਼’ ਕਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈਂ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਸਾਰੇ ਪੇਂਡੂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੀ ਰੰਗਤ ਦੇ ਕੇ ਬੋਲਾਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਮੇਰੇ ਵਿੱਚ ਇਹ ਫਰਕ ਦੇਖ ਕੇ ਮੁਸਕਰਾਈ ਜਾਵੇ, ਕਹੇ ਕੁੱਝ ਨਾ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਐਮ. ਏ. , ਬੀ. ਐਡ. ਤੱਕ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਪਿੱਛੋਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹੈ। ਬਾਪ ਪਿੰਜੌਰ ਨੇੜੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹੀ ਪੜ੍ਹੀ ਏ। ਜਦ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਦਾਜ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਅਜਿਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਆਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਦੋ ਕੁ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਚੁੱਕਾ ਹਾਂ। ਹਾਂ ਇੱਕ ਚੀਜ਼ ਸੀ ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ‘ਟਕੋਜ਼ੀ’ ਕਹਿ

ਕੇ ਬੋਲਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਕੇਤਲੀ ਵਿੱਚ ਚਾਹ ਨੂੰ ਗਰਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕੇਤਲੀ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਣ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਛੁੱਲਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕਢਾਈ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੁ ਹੋਰ ਕਰੋਸ਼ੀਏ ਦੀਆਂ ਬਣਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਈਟਮਾਂ ਵੀ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਪਹਿਰਾਵੇ (ਸਾੜੀ, ਮੈਕਸੀ ਆਦਿ) ਵੀ ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ ਤੇ ਮਾਡਰਨ ਸਨ। ਘਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ, ਇੱਕ ਪੂਰਾ ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਦੂਜਾ ਪੂਰਾ ਸ਼ਹਿਰੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਾਂ ਕਿ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਿੜ ਨਾ ਜਾਣ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਇੰਨੀ ਸਮਝਦਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਬੋਲਦੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਜੇ ਬੋਲਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਮਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਬੋਲਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਦਰਮਿਆਨ ਕਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ (modern) ਸੋਚ ਵਾਲੀ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਤੇ ਪੱਛੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਆਧੁਨਿਕ ਅਤੇ ਉਸਾਰੂ ਸੋਚ (forwardly backward and backwardly forward) ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਕਦੀ ਈਰਖਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨੀ, ਸਗੋਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦਾਲਾਂ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਪੁੱਛਣਾ -- ਅੱਜ ਕੀ ਚਾੜ੍ਹਿਆ ਏ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਨਿਕਲ ਜਾਣਾ -- ਗੋਭੀ ਦੀ ਦਾਲ, ਆਲੂ ਮਟਰਾਂ ਦੀ ਦਾਲ, ਅਰਬੀ ਦੀ ਦਾਲ ਆਦਿ। ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਇੰਝ ਕਹਿਣ ਤੇ ਬਸ ਮੁਸਕਰਾ ਦੇਣਾ, ਕਹਿਣਾ ਕੁੱਝ ਨਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਡਰ ਰਹਿਣਾ ਕਿ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਿਤੇ ਮੀਟ ਨੂੰ ਮੀਟ ਦੀ ਦਾਲ ਹੀ ਨਾ ਕਹਿ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਖੁੱਦ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚੋਂ ਜਾ ਕੇ ਤਿੰਨ ਕੁ ਸਾਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਬਿਤਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਬੋਲਦਾ ਸਾਂ। ਜਦ ਨਵੀਂ ਨਵੀਂ ਆਈ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਮੀਟ ਦੀ ਤਰੀ ਨੂੰ ਗਰੇਵੀ ਕਿਹਾ ਤੇ 'ਆਲੂ ਗੁੰਨ੍ਹਣ' ਨੂੰ 'ਆਲੂ ਮੈਸ਼ ਕਰਨਾ' ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਖੁੱਦ ਕਾਫੀ ਪਛੜੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਬਲਦਾਂ ਨੂੰ 'ਢੱਗੇ' ਕਹਿੰਦਾ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਨਾਰਿਆ' ਤੇ 'ਸਾਵਿਆ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਤੇ ਚਿਟਕਾਰੀ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਗੱਡੇ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ 'ਉਠਣਾ', 'ਜਾਤੂ', 'ਜੁੰਗਲਾ' ਆਦਿ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਵੀ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਉਹ ਅਜੀਬ ਅਜੀਬ ਲੱਗਦਾ। ਉਦੋਂ ਟਰੈਕਟਰ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਆਏ ਸਨ ਤੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਹਲਟ ਚਲਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਸਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਿਵੇਂ 'ਕੁੱਤਾ', 'ਬੂੜੀਆ', 'ਚੱਠਾ/ਪਾੜਛਾ', 'ਚਲ੍ਹਾ', 'ਗਾਧੀ', 'ਜੁੰਗਲਾ', 'ਮੌਣ', 'ਟਿੰਡਾਂ', 'ਮਾਲੂ', ਆਦਿ ਲੈਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਨਵੇਂ ਨਾਮੇਨਕਲੇਚਰ ਤੇ ਹੱਸਣਾ ਵੀ ਤੇ ਮਜ਼ਾ ਵੀ ਲੈਣਾ। ਸੀਰੀ ਨੇ ਬਲਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਗਾਧੀ ਤੇ ਥੱਕ ਟੁੱਟ ਕੇ ਬੈਠਾ

ਹੋਣਾ, ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਕਹਿਣਾ-ਦੇਖੋ, ਕਿੰਨੇ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ਼ ਹੂਟੇ ਲੈ ਰਿਹਾ ਏ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਕੁਝ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਪੰਚਕੂਲੇ ਪਾਸ ਕਦੀ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਸੰਨ 60 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਣਕ ਗਾਹੁਣ ਲਈ ਫਲ੍ਹੇ ਵੀ ਹੱਕੇ ਸਨ। ਚਲਦੇ ਫਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਬਲਦ ਗੋਹਾ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਭੱਜ ਕੇ ਉਸਦਾ ਗੋਹਾ ਇੱਕ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲ਼ੇ ਡੱਬੇ ਵਿੱਚ ਕਰਵਾਈਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਣਕ ਦੇ ਲਾਣ ਵਿੱਚ ਨਾ ਡਿੱਗੇ। ਜੇਕਰ ਅੱਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਣਕ ਦੇ ਲਾਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਦੱਸ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਇਸਦੀ ਉਲਟੀ ਘੱਗਰੇ ਦੀ ਲੋਣ ਨਾਲ਼ ਤਸ਼ਰੀਹ ਦੇ ਦੇਣਗੇ। ਕਣਕ ਦੇ ਬੋਹਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਦੀ ਪਨੀਰੀ ਨਾ ਸਮਝੇ। ਜਦ ਬੋਹਲ ਹੱਥ ਵਾਲ਼ੀ ਤੱਕੜੀ ਨਾਲ਼ ਤੋਲਣ ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਗਿਣਤੀ ਕਰਦੇ ਤੀਜੀ ਵਾਰ ਭਰ ਕੇ ਛਾਬੇ ਨੂੰ ਸੁੱਟਣ ਨੂੰ 'ਬਹੁਤੇ' ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਕਿ ਤੋਲਣ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਤਿੰਨ ਦਾ ਹਿਣਸਾ ਮੂਹੋਂ ਬੋਲਣਾ ਬਦਸ਼ਗਨਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਮਾਦ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧਤ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਚੁੱਬਾ, ਗੰਡ, ਖੋਰੀ, ਖੜ, ਰਸ, ਪੀੜ, ਪਤਾਸ਼ਾ ਕਮਾਦ, ਆਰਾ, ਲਾਵਾ ਜਾਂ ਸੀਰੀ (ਝੋਕਣ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਚਮਾਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ) ਆਦਿ। ਲਾਵਾ ਤੜਕੇ ਚਾਰ ਵਜੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੌਂ ਵਜੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਦਲੇ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਉਸਨੂੰ ਬਸ 4-5 ਕਿੱਲੋ ਗੁੜ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਉਸਦੀ ਜ਼ਮੀਂਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੱਝਾਂ ਚਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਭੇੜ, ਮੱਝ ਦਾ ਡਾਹਾ, ਮੱਝ ਲੁਆਣੀ, ਝੋਟੇ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਕਹਿਣਾ, ਖੁੰਢੀ ਮੱਝ, ਖੁੰਢੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਗ ਫਸ ਗਏ, ਝੋਟੇ ਨੂੰ ਮੈਹਾਂ ਕਹਿਣਾ, ਸੁਰਗਾ ਸੁਰਗੀ ਖੇਡ ਖੇਡਣੀ ਆਦਿ।

ਮੈਂ ਸੰਨ 64 ਤੋਂ 67 ਤੱਕ ਬੜਾ ਕਮਾਦ ਵੱਢਿਆ, ਗੰਨੇ ਘੜੇ, ਵੇਲਣਾ ਹੱਕਿਆ, ਰਸ ਪੀਤੀ, ਚੁੱਬ ਝੋਕਿਆ, ਕੜਾਹੇ ਚੌਂ ਰਸ ਵਿੱਚੋਂ ਮੈਲੂ ਚੁੱਕੀ, ਗੁੜ ਬਣਾਇਆ, ਸ਼ੱਕਰ ਬਣਾਈ, ਗੰਨਾ ਮਿੱਲ ਨੂੰ ਬਲਦਾਂ ਵਾਲ਼ੇ ਗੱਡੇ ਤੇ ਗੰਨੇ ਢੋਏ, ਕਾਫੀ-ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਗੰਨਾ ਮਿੱਲ ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ ਆਦਿ। ਗੁੱਗਾ ਨੌਵੀਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਛਿੱਝਾਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਵੇਂ 'ਪਹਿਲਵਾਨ' ਨੂੰ 'ਮੱਲ', 'ਆਖਰੀ ਵੱਡੀ ਕੁਸ਼ਤੀ' ਨੂੰ 'ਪਟਕੇ ਦੀ ਕੁਸ਼ਤੀ', 'ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ' ਨੂੰ 'ਚਿੱਤ ਕਰਨਾ', 'ਇੱਕ ਦਾਅ ਨੂੰ' 'ਧੋਬੀਪਟੜਾ' ਆਦਿ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਠੋਠਪੁਣਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਠੋਠਪੁਣਾ ਕੁੱਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਬਸ਼ਿੰਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਇਹ ਬਸ਼ਿੰਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਹਨ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀ ਲਿਆ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ

ਫਾਰਸੀ, ਉਰਦੂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ਼ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬੋਲਚਾਲ ਦੀ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਨ 47 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਉਰਦੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਉਹੀ ਉਰਦੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰਮੁਖੀ ਲਿੱਪੀ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ‘ਫਰਦ’, ‘ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ’, ‘ਅਰਜ਼ੀਨਵੀਸ’, ‘ਅਹਿਲਕਾਰ’, ‘ਨਕਸ਼ਾਨਵੀਸ’, ‘ਮੁਣਸ਼ੀ’, ‘ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ’ ਆਦਿ। ਇੱਕ ਨਾਵਲਕਾਰ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਨੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਆਪਣੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਵਿੱਚ ਵਰਤੇ ਹਨ-- ਡੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸਨੇ ਫੌਜਣ ਦੀ ਤਹਿ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ, ਮੇਰੇ ਤਾਂ ਔਸਾਣ ਮਾਰੇ ਗਏ, ਧੂੰਆਂ ਰੋਲ ਹੋ ਗਿਐ (ਸਭ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ), ਦੇਬੋ ਨੇ ਘਰਾਟ ਰਾਗ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਬੁੜੀ ਨੇ ਭਕਾਟ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਬੁੜੀ ਦਾ ਗੁੱਗਾ ਪੂਜਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਨਿੱਤ ਮੇਰੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਮੂੰਗ ਦਲਦਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਖਰਬੂਜੇ ਵਾਂਗ ਖਿੱਲਰ ਗਿਆ, ਬਿੱਲੀ ਦੇ ਭਾਗੀਂ ਮਸਾਂ ਛਿੱਕਾ ਟੁੱਟਿਆ, ਭਾਬੋ ਦਾ ਸੂਤ ਦਿਓਰ ਦਲਾਲ, ਉਹ ਤੋਕੜ ਮੱਝ ਵਾਂਗ ਲੱਤ ਚੁੱਕ ਗਈ, ਗਲ਼ ਥਾਣੀ ਪਜਾਮਾ ਲਾਹੁਣਾ, ਕੋਠਾ ਉਸਰਿਆ ਤਖਾਣ ਵਿਸਰਿਆ, ਇਸ਼ਕ ਨਾ ਦੇਖੇ ਜਾਤ ਕੁਜਾਤ ਭੁੱਖ ਨਾ ਦੇਖੇ ਮਾਸ, ਲੀਡਰ ਵੋਟਾਂ ਵੇਲੇ ਗਏ ਨੂੰ ਬਾਪ ਆਖਦੇ ਨੇ ਤੇ ਜਿੱਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਪ ਨੂੰ ਗਧਾ, ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਨੰਦੋ ਬਾਹਮਣੀ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਘੁੱਦੂ ਜੇਠ, ਪਾਉਣਾ ਦੂਜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮਧਾਣੀ ਚੀਰਾ ਤੇ ਦੱਸਣੀਆਂ ਝਰੀਟਾਂ, ਘੋੜਾ ਲਗਾਮ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆ ਤੇ ਰਾਜ ਗੁਲਾਮ ਬਿਨਾਂ, ਟਾਟ ਦੀਆਂ ਜੁੱਲੀਆਂ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਬਖੀਏ, ਪਰਾਲੀ ਤੋਂ ਹੀ ਧਾਨਾਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਦਿਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਏ, ਬਾਂਦਰਾਂ ਨੂੰ ਬਨਾਰਸ ਦੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ, ਕਪਾਹ ਦੀ ਫੁੱਟੀ, ਜਿੱਥੇ ਪਈ ਉੱਥੇ ਲੁੱਟੀ, ਦਿਲ ਚੰਗਾ ਤੇ ਕਟੋਰੇ ਵਿੱਚ ਗੰਗਾ, ਗਿਰਝਾਂ ਗਾਲੜੁ ਦੇਵਣ ਦਾਦ, ਉੱਲੂ ਗਾਉਣ ਬਸੰਤ ਬਹਾਰ, ਕੀੜੀ ਨੂੰ ਕੁੰਡਾ ਹੀ ਦਰਿਆ ਏ, ਦੱਸੀ ਕਸਤੂਰੀ ਵੇਚੀ ਹਿੰਗ, ਜੇ ਫੱਟਾ ਸਾਹ ਦਊ ਤਾਂ ਹੀ ਬਾਜੀਗਰ ਛਾਲ ਮਾਰੂ, ਵੀਹ ਗਜ ਦਾ ਘੱਗਰਾ ਚਾਲੀ ਗਜ ਦੀ ਗੋੜੀ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਬੁੱਢੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਦੇ ਵਗ ‘ਚ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਵਹਿੜੀ ਵੀ ਮੌਲੀ ਦਿਖਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਏ, ਆਪਣੀਆਂ ਕੱਛ ‘ਚ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਹੱਥ ‘ਚ, ਤਿਲਕ ਕੇ ਡਿੱਗੇ ਦਾ, ਤੀਵੀਂ ਦੇ ਝੜਕੇ ਦਾ ਤੇ ਸਰਕਾਰ (ਪੁਲਿਸ) ਦੇ ਘੂਰੇ ਦਾ ਮਸੋਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਚੱਲ ਨੂੰਹੇ ਤੂੰ ਥੱਕੀ ਮੈਂ ਚਰਖੇ ਤੂੰ ਚੱਕੀ, ਬੁੱਢੀ ਬੋਤੇ ਵਾਂਗ ਬੁੱਲ੍ਹ ਸੁੱਟੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਲੰਡੇ ਨੂੰ ਮੀਣਾ ਸੌ ਕੋਹ ਦਾ ਵਲ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਮਿਲ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਤੇਰੇ ਕੋਲ ਨਾ ਤੀਰ ਏ, ਨਾ ਕਮਾਨ, ਤੂੰ ਕਾਹਦਾ ਪਠਾਣ, ਲਮਹੋਂ ਨੇ ਖਤਾ ਕੀ, ਸਦੀਓਂ ਨੇ ਸਜਾ ਪਾਈ, ਇਸ ਹਲ ਦੇ ਜੰਦਰੇ ਢਿੱਲੇ ਨੇ, ਪਿੱਦੀਆਂ ਵੀ ਹੁਣ ਪੀਂਘਾਂ ਪਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਨੇ, ਜੇ ਮੇਖ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋਵੇਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਮੱਖਣ ‘ਚ ਵੀ ਮੋਰੀ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ, ਬੁੱਢਾ ਚੋਰ ਮਸੀਤੇ ਡੇਰਾ, ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਡਿਗਣਾ ਵੀ ਕਲਾਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਅੱਖੀਆਂ ਵੀ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਨੂੰ

ਹੀ ਤੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਚੁੱਪ ਚੁਪੀਤਾ ਕੁੱਤਾ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਪਾਣੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਖਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਗੀਤਕਾਰ, ਕਵੀ ਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਅੱਧੇ ਪਾਗਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਆਦਿ। ਮੈਂ ਅੱਤ ਦੇ ਪੇਂਡੂ ਚੌਗਿਰਦੇ ਚੋਂ ਤੁਰ ਕੇ ਆਖਰਕਾਰ ਅੱਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਚੌਗਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਕਦੀ ਪੇਂਡੂ ਤੇ ਕਦੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗੁਜ਼ਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਿਹਾ ਹੈ ਜਾਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਉਸੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਂ ਓਹੀ ਪੇਂਡੂ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦਾ ਆਇਆ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਸਿਡਨੀ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਗਏ। ਇੱਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਕਿੱਲੋ ਲੱਡੂ ਲੈਣ ਲੱਗੇ। ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ -- ਵੱਨ ਕੇ ਜੀ (One kg), ਉਹ ਮੂਹਰਿਓਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਦਿਆਂਗੇ ਜੀ। ਉਹ ਕਿੱਲੋ ਦੇ ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਉੱਪਰੋਂ ਡੋਰ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹਣਾ--ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕੱਢ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਇੱਕ ਅਨਪੜ੍ਹ ਚਚੇਰੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਕਿਹਾ--ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀਆਂ ਪੰਜ ਸੌ ਕਾਪੀਆਂ ਛਪਵਾਈਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਕਾਪੀਆਂ ਦਾ ਅਰਥ ਉਹ ਕਾਪੀ (notebook) ਲਈ ਜਾਵੇ ਜਿਹਦੇ ਤੇ ਆਪਾਂ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ। ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਾਪੀ ਦਾ ਮਤਲਬ ਪਰਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਮੇਰੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਸਕੂਲ ਆਫ ਥੌਟ (school of thought) ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਤੂੰ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਈ ਲੋਕ ਇਤਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੇ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਡੇ ਕਿਸੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਨਵੀਨ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਨੇੜਿਓਂ ਦੇਖਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਪਿੰਡ 1969-70 ਵਿੱਚ ਅਮੀਰ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲੇ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੋਂ ਅਜੇ ਵੀ ਵਾਂਝਾ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਉਦੋਂ 1975 ਵਿੱਚ ਆਈ ਜਦ ਇਹ ਬਾਕੀ 90% ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪੱਕੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਸਨ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਐਸੇ ਧੜੱਲੇਦਾਰ ਅਤੇ ਜਾਗਰਿਤ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘਾਟ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਪਹੁੰਚ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਸਕਣ। ਨਾਲ਼ਦੇ ਪਿੰਡ ਸੁੱਜੇ ਇਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਮੰਤਰੀ ਦਿਲਬਾਗ ਸਿੰਘ ਨਵਾਂਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਪੂਰੀ ਵਿਕਸਿਤ ਦੁਨੀਆਂ ਉਦੋਂ ਦੇਖੀ ਜਦ ਮੈਂ 1997 ਵਿੱਚ 20 ਕੁ ਦਿਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮੇਲਾ ਦੇਖਣ ਲਈ ਡੁੱਬਈ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਫਿਰ 2000 ਵਿੱਚ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਆਉਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਐਸੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਾਂ ਪੰਜਾਬ

ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ Easter egg (ਈਸਟਰ ਐਂਗ) ਹੀ ਲੈ ਲਓ। ਜਦ ਤਕ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਦੇਖ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ ਉਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਦੂਰੀ (cultural distancing) ਜਾਂ ਈਥੋਜ਼ ਦੇ ਫਰਕ (differences of ethos) ਕਹਾਂਗੇ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਕ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਗਿਆਰਵੀਂ ਜਮਾਤ ਨੂੰ ਇੱਕ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ 'Easter Egg'। ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੀ 'Easter Egg' ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ। ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੁੱਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਵੀ ਐਵੇਂ ਹੀ ਸਿਰ ਹਿਲਾ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਸਮਝ ਗਏ ਹਨ। ਨਾ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਦੀ ਕੋਈ Easter ਤਿਉਹਾਰ ਦੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ। ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਹੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੇਕਰ ਉਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ culture ਜਾਂ ethos ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੀਏ। ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ Christian culture ਅਤੇ ethos ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਉਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਹਨ? ਮੈਂ 1997 ਵਿੱਚ ਡੁੱਬਈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਉੱਥੇ ਘਰਾਂ ਅੱਗੇ ਪਏ ਬਿੰਨ ਦੇਖੇ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਏ?” ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਅੰਕਲ ਇਹ ਬਿੰਨ ਹਨ।” ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਬਿੰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਆਈ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਮੈਂ ਉਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਦੇਖੀ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੇ kitchen garden ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਘੀਆ ਦੀ ਵੇਲ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਗਵਾਂਢੀ ਗੋਰਾ ਆਪਣੀ ਵਾੜ (fence) ਉਪਰੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਇਹ ਕੀ ਪੌਦਾ ਏ?” ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਮੈਂ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇਵਾਂ। ਕਈ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ, ਇਥੇ ਗੋਰੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਭੀਂਡੀ ਤੋਰੀ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ lady finger ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇੱਥੇ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ okra ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਘੀਆ ਨੂੰ ਅਸੀਂ gourd ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਇੱਥੇ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ long melon ਏ, ਉੱਥੇ ਅਰਬੀ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇੱਥੇ taro ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਬੈਂਗਣਾਂ ਨੂੰ brinjals ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਥੇ ਇਸ ਨੂੰ egg plants ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ temple ਸ਼ਬਦ ਇਕਦਮ ਸਮਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ 'ਗੁਰਦੁਆਰਾ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਅਗਰ ਉਹ ਸਮਝ ਵੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਹਿੰਦੂ ਮੰਦਰ' ਅਤੇ 'ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ' ਦਾ ਫਰਕ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਗੋਰਾ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ ”Do

you believe in one God?” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “We believe the same way you do.” ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “What is the name of your God?” ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “Waheguru.” ਉਹ ਫਿਰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, “What does it stand for?” ਮੈਂ ਕਿਹਾ “The same that God stands for.” ਉਹ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਅਦਭੁਤ ਜਿਹੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਗਿਆ। ਹੋਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੱਥਾ ਮਾਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਫਿਰ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਗਰ ਇਹੀ ਗੋਰਾ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਅ ਹੀ ਉਸ ਦੀ ਮਨੋਵਿਰਤੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ਕੁਝ ਪੁੱਛਣ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣੀ। ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਪੱਛੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਹੀ ਤਰੀਕਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ। ਉਹ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਫਿਲਮ ਦੀ ਵਰਤੋਂ। ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ ਪੱਛੜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਅਰਧ ਵਿਕਸਿਤ ਅਤੇ ਪੱਛੜੇ ਦੇਸ਼ ਇਹ ਕੰਮ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ easter egg ਦਾ ਸਬਕ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਡੀ ਵੀ ਡੀ ਰਾਹੀਂ easter ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਝਲਕੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਖਾਉਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ London Bridge ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ bridge ਫਿਲਮ ਰਾਹੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ‘London Bridge is falling down, falling down’ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਦੇਖੇ ਬਗੈਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਇਹ ‘falling down’ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਸਥਾਨ ਨਾਲ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਟੈਕਸੀ ਰੈਂਕ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਊਜ਼ਿਕ ਸਿਸਟਮ ਤੇ ਇੱਕ ਗੀਤ ਲਗਾ ਕੇ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਗੀਤ ਇੱਕ ਦੋ-ਗਾਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲੜਕੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕੀ ਗੀਤ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਏ। ਕਹਿੰਦਾ, “ਕਹਿੰਦੀ ਆ ਕਦੀ ਕੋਈ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਨਾ ਕਰਾਵੇ, ਬੜੇ ਭੈੜੇ ਹੁੰਦੇ ਆ।” ਗਾਇਕਾ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ’ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ ਡਰਾਈਵਰੀ ਇੱਕ ਮਾੜਾ ਕਿੱਤਾ ਏ। ਇਹ ਗੱਲ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ 70-80 ਫੀਸਦੀ ਬੰਦੇ ਡਰਾਈਵਰ ਹਨ, ਰਹੇ ਹਨ ਜਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਬਣ ਕੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਏ, ਕੋਈ ਬੱਸ ਡਰਾਈਵਰ ਏ, ਕੋਈ ਟਰੇਨ ਡਰਾਈਵਰ ਏ ਤੇ ਕੋਈ

ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਕੁਝ ਹੋਰ ਡਰਾਈਵਰ...।

ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿੱਚ ਮੇਰੀ ਨਜ਼ਰ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਗਈ। ਇੱਕ ਕੰਧ ਤੇ ਇਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿੱਚ 'Satisfilling' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। Satisfying ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ, ਇਹ 'Satisfilling' ਕੀ ਹੋਇਆ? ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਬੋਲੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਬਬੇਰੀ ਵਾਰ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੱਧੀ ਪਚੱਧੀ ਵਿਗਾੜ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਅਸਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਬਾਕੀ ਸਭ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਲਿਫਾਫੇਬਾਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਲੱਗਿਆਂ ਬੰਦਾ ਇਹੀ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ ਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਗਲਤ ਜਾਂ ਕੋਝਾ ਜਾ ਅਢੁੱਕਵਾਂ ਨਾ ਬੋਲ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਭਾਸ਼ਾ ਛਿੱਕੂ ਦੀ ਹੋਈ? ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ, 'ਆ ਯਾਰ ਬੈਠ ਜਾ, ਚਾਹ ਚੂਹ ਹੀ ਪੀ ਜਾਹ।' 'ਚਾਹ' ਤਾਂ ਹੋਈ ਭਲਾ 'ਚੂਹ' ਕੀ ਹੋਈ? ਇਹ ਸਭ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵੀਨਤਾਵਾਂ (layers and nuances) ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਕਈ ਜਗ੍ਹਾ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਲਿਖੀ ਵੀ ਗਲਤ ਹੋਈ ਏ। ਮੈਂ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਸ਼ਨ (Central Station) ਦੇ ਇਕ ਪਲੇਟਫਾਰਮ, ਸ਼ਾਇਦ 18, 19 ਨੰਬਰ ਦੇ ਗਾਰਡ ਰੂਮ 'ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੇਖਿਆ ਸੀ: Staff only to enter ਜਦਕਿ ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ: Only staff to enter. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ idiom ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇਥੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਉੱਧਰ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ floor ਵਾਸਤੇ level, Practical ਵਾਸਤੇ Practicum, registration ਵਾਸਤੇ Rego, taxi ਵਾਸਤੇ cab, cook ਵਾਸਤੇ chef, mason ਵਾਸਤੇ bricklayer, fastfood store ਵਾਸਤੇ kantacky, farting ਵਾਸਤੇ firing ਜਾਂ stinking, toilet ਵਾਸਤੇ washroom, ਨਹਾਉਣ ਲਈ shower ਲੈਣਾ, ਲੜਕੇ ਵਾਸਤੇ bloke, oblique ਵਾਸਤੇ slash, For sale ਵਾਸਤੇ 4 sale, zero ਵਾਸਤੇ o, Taxi Stand ਵਾਸਤੇ Taxi Rank, License ਵਾਸਤੇ Authority, Bar ਵਾਸਤੇ bistro, Sir ਅਤੇ Madam ਵਾਸਤੇ Mate, ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵਾਸਤੇ Shoulder, ਕਾਰ ਦੇ Silencer ਵਾਸਤੇ Muffler, Cheating ਵਾਸਤੇ Ripping off, Pvt. ਵਾਸਤੇ Pvty, Soup ਵਾਸਤੇ Bisque, Film ਵਾਸਤੇ Biopic, Plot of land ਵਾਸਤੇ Block of land, Compensation ਲਈ Compo, Bulb ਲਈ Globe, Accident ਲਈ Smash, Provident fund ਲਈ Superanuation, Shirker ਲਈ Bludger, Aboriginal ਲਈ Abo, Comfortable ਲਈ Comfy, Conference ਲਈ Pow Wow,

Through ਲਈ Thru, Woolworth ਲਈ Wooly, Wentworthville ਲਈ Wenty ਆਦਿ। ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਨੂੰ ਕਈ ਸ਼ਬਦ ਨਵੇਂ ਜਿਹੇ ਵੀ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ Stax, Karaoke, Deli, Koori, Shenanigans, Pide, Ghouls, Possie, wannabe, Phishing, Caboodle, Revue, Pollie Waffle, Boogiewoogie, Sonography, Ntiquette, cabernet, sanvignon, aerobics, smorgasboard, jackaroo/jillaroo, console Operator, Coxswain Ticket, lathe Operator, Reticulation, Delicatessen, anodising, woolshed, bonkers, swotters, yummy, masseuse ਆਦਿ।

ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸਿਡਨੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਦਿਆਂ ਕਈ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ Hornsby (ਹੋਰਨਜ਼ਬੀ) ਨੂੰ ਹੋਰਲਜ਼ਬਾਈ, Mt. Druitt (ਮਾਉਂਟ ਡਰੂਟ) ਨੂੰ ਮਾਉਂਟ ਡਰੁੱਟ, Bondi Junction (ਬੌਂਡਾਈ ਜੰਕਸ਼ਨ) ਨੂੰ ਬੌਂਡੀ ਜੰਕਸ਼ਨ, Campbelltown (ਕੈਂਬਲਟਾਊਨ) ਨੂੰ ਕੈਂਪਬੈਲਟਾਊਨ, Bankstown (ਬੈਂਕਸਟਾਊਨ) ਨੂੰ ਬੈਂਕਸ ਟਾਊਨ, Circular quay (ਸਰਕੂਲਰ ਕੀ) ਨੂੰ ਸਰਕੂਲਰ ਕਿਊ, Windsor (ਵਿੰਡਜ਼ਰ) ਨੂੰ ਵਿੰਡਸਰ, Kellyville (ਕੈਲੀਵੇਲ) ਨੂੰ ਕੈਲੀਵਾਈਲ, Beaumont Hills (ਬੋਮੰਟ ਹਿੱਲਜ਼) ਨੂੰ ਬਿਉਮੰਟ ਹਿੱਲਜ਼, Burwood (ਬਰਵੁੱਡ) ਨੂੰ ਬਰਵੁੱਡ, Chifley (ਚਿਫਲੇ) ਨੂੰ ਚਿਫਲੇ, Coogee (ਕੂਜੀ) ਨੂੰ ਕੂਗੀ, Cronulla (ਕਰਨੂਲਾ) ਨੂੰ ਕਰਨੂਲਾ, Drummoyne (ਡਰੈਮੋਨ) ਨੂੰ ਡਰੈਮੋਨੇ, Dundas (ਡੰਡਾਸ) ਨੂੰ ਡੁੰਡਾਸ, Kings Langley (ਕਿੰਗਜ਼ ਲੈਂਗਲੀ) ਨੂੰ ਕਿੰਗਜ਼ ਲੈਂਗਲੇ, Leichhardt (ਲਾਈਕਾਰਡ) ਨੂੰ ਲੀਛਾਰਡ, Parklea (ਪਾਰਕਲੀ) ਨੂੰ ਪਾਰਕਲੀਆ, Revesby (ਰੀਵਜ਼ਵੀ) ਨੂੰ ਰੀਵਜ਼ਵਾਈ, Sans Saouci (ਸੰਸ ਸੇਸੀ) ਨੂੰ ਸਾਂਸ ਸੌਕੀ, Schofields (ਸ਼ੌਫੀਲਡ) ਨੂੰ ਸ਼ੋਫੀਲਡ, Sydenham (ਸਿਡਨਮ) ਨੂੰ ਸਿਡਨਹੈਮ, Tregear (ਟ੍ਰੀਗੀਅਰ) ਨੂੰ ਟ੍ਰੀਜ਼ੀਅਰ, Wollie Creek (ਵੋਲਾਈ ਕਰੀਕ) ਨੂੰ ਵੋਲੀ ਕਰੀਕ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਵੇਗਾ। ਇਹਨਾ ਥਾਵਾਂ ਦਾ ਅਸਲੀ ਉਚਾਰਣ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ।

ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਅਰਥ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਅਜੇ ਇੰਨੀਆਂ ਵਿਕਸਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਕਿ ਉਹ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਆਏ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਰਥ ਜਾਨਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। Chiropractic, Podiatrist, Upholstry, Awnings, Buff Point, Pedders, Swadlings ਆਦਿ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਬਰਾਂਚਾਂ

ਹਨ ਜੋ ਇਥੇ ਆਜ਼ਾਦ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਉਥੇ ਆਮ ਡਾਕਟਰ ਹੀ ਕਈ ਵਾਰ Podiatrist (ਪੋਡੀਐਟਰਿਸਟ) ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਏ। ਇੱਥੇ ਇਹ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਕਿੱਤਾ ਏ।

ਕਈ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਜੀਬ ਜਿਹਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ: Burger ਨੂੰ ਬਰਗਾ, Dollar ਨੂੰ ਡਾਲਾ, Sunday ਨੂੰ ਸੰਡਾ, Friday ਨੂੰ ਫਰੈਡਾ, o right ਨੂੰ ਔ ਰੈਟ ਆ, Mobile ਨੂੰ ਮੋਬਿਲ, care ਕਰਨ ਨੂੰ take care ਕਰਨਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉਚਾਰਣ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਾਸੋਹੀਣਾ ਬਣਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਜੰਮਪਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੜੀ ਓਪਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ 'ਭੈਣ ਜੀ' ਨੂੰ 'ਪੈਨ ਜੀ' ਕਹਿਣਾ ਤੇ 'ਭਾਂਡੇ' ਨੂੰ 'ਪਾਂਡੇ' ਕਹਿਣਾ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ 'ਤੇ ਕਾਬੂ ਪੰਜਾਬੀ ਸਿੱਖਣ ਨਾਲ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦਾ ਏ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ।

ਨਵੇਂ ਆਏ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਨਾਲ ਇੱਥੇ ਕਈ ਅਜੀਬ ਅਤੇ ਕੋਝੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਘੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਜਦੋਂ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਸਿਡਨੀ ਵਿੱਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰੇਲਗੱਡੀ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਗੋਰਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "How going mate?" ਉਸ ਤੋਂ ਭੱਭੱਤਰ ਕੇ ਅਚਾਨਕ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ: "I am going to Penrith" ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਬੱਚਾ 15 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਥੇ ਸਿਡਨੀ ਆਇਆ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਇੱਕ ਵਾਕਫ਼ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਘਟੀਆ ਜਿਹੇ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਦੀ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੋਟ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਉਸ ਵੱਲ ਇੱਕ Islander ਲੜਕੀ ਬੜੇ ਅਜੀਬ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬੱਚੇ ਨੇ ਕਿਹਾ: "I am a new student." ਉਹ ਆਈਲੈਂਡਰ ਲੜਕੀ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਬੋਲੀ, "Oh, I thought you are a teacher!" ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਮੇਰੇ ਇਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦਾ ਇੱਕ ਗੋਰਾ ਅਧਿਆਪਕ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਕਹਿ ਗਿਆ, "How going?" ਬੱਚੇ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਚੋਂ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ ਨਿਕਲ ਗਿਆ, "I am not going anywhere." ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਕਈ slangs ਅਤੇ colloquial words ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਸਟੋਰਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਹਨ Bi-Lo ਤੇ Go-Lo! ਮੈਂ ਕਈ ਵੇਰ ਇਹਨਾਂ ਨਾਵਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥ ਕਿਆਸ ਹੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਮੇਰੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ Buy low ਅਤੇ Go low ਦਾ slang ਰੂਪ ਹਨ ਜਿਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸਸਤੇ ਭਾਅ 'ਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਵੱਧ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ Best and Less. ਗੋਰੇ ਭਰਾ

ਨੂੰ bro ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਵੇਂ ਆਏ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਨੂੰ FOB (Fresh on boat).

ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖੂਬਸੂਰਤ ਚੀਜ਼ ਵੀ ਦੇਖੀ ਏ। ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਮੁਹੱਲਿਆਂ ਅਤੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਵੇਲੇ ਕੁਝ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਇਹ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹਨ: ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ Cosmopolitan look (ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰੀ ਦਿਖ), ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ Aboriginal look (ਆਦਿ ਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੀ ਦਿਖ) ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ Interesting look (ਦਿਲਚਸਪ ਅਤੇ ਲੋਕ ਰੁਚੀ ਦਿਖ)। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਦਿਖ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਪੱਧਰੀ ਦਿਖ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ:

1. Delhi Rd., Macquarie Park
2. Bombay St., Lidcombe
3. Alaska Rd., Parramatta
4. Alexandria Av., Eastwood
5. Ali Place, Glenwood
6. Irelands Rd., Blacktown
7. Stockholm St., Hassal Grove
8. Andaman St., Kings Park
9. Ottawa Cl., Cranebrook
10. Auckland St., Bonnyrig Heights
11. Ave of Africa, Newington
12. Ave of Asia, Newington
13. Ave of Europe, Newington
14. Ave of Occania, Newington
15. Ave of the Americas, Newington
16. Kabul Cl., St. Clair
17. Baroda St., Kings Cross
18. Derby St., Rooty Hill

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਦਿ ਵਾਸੀ (Aboriginal) ਨਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

1. Toongabbie (a suburb)
2. Tangara St., Alexandria

- 3.Dundas (a suburb)
 - 4.Binnaburra St., Villawood
 - 5.Boorea Ave., Lakemba
 - 6.Dharruk (a suburb)
 - 7.Girraween (a suburb)
 - 8.Woolloornooloo (a suburb)
 - 9.Tamarama (a suburb)
 - 10.Turamurra (a suburb)
- ਕੁਝ ਗਲੀਆਂ ਅਤੇ ਥਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬੜੇ ਦਿਲਚਸਪ ਤੇ ਲੋਕ ਰੁਚੀ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ

ਜਿਵੇਂ:

- 1.Pepper Tree St., Erskine Park
- 2.Barbers Rd., Guildford
- 3.Breakfast Rd., Marayong
- 4.Love St., Blacktown
- 5.Lago Pl., Rosemeadow
- 6.Horseshoe cct., St. Clair
- 7.Honey Eater Cr., Beaumont Hills
- 8.Hurricane Dr., Raby
- 9.Jury Way, Minto
- 10.Kangaroo Cl, Green
- 11.Joy Ave., Earlwood
- 12.Hobby Rd., South Penrith
- 13.Bath Rd., Kareela
- 14.Beauty Dr., Whale Beach
- 15.Artillery Ave., Manly
- 16.Home St. Faulconbridge
- 17.Ice St., Darlinghurst
- 18.Spit Rd. Mosman
- 19.Irrigation Rd., Merrylands

20. Seaforth
21. Battery St., Coogee.
22. Darling Harbour.
23. Rustie Pl., Doonside
24. Crows Nest
25. Freemans Reach
26. Wisemans Ferry
27. Mean Fiddler
28. Blue Cattle Dog Hotel, St. Clair ਆਦਿ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਿਲਚਸਪ ਨਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗਊਸ਼ਾਲਾ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਨਾਈਆਂ ਮੁਹੱਲਾ, ਭੱਟਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਸੁਨਿਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੱਤੀ, ਚੌੜਾ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਘੁਮਾਰ ਮੰਡੀ, ਗੁੜ ਮੰਡੀ, ਸਰਾਫਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਸਾਬਣ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਨੰਗਲ ਚੋਰਾਂ, ਛੋਟੀ ਗਧੋਂ, ਵੱਡੀ ਗਧੋਂ, ਗੋਲੀਆਂ, ਕਾਲੇਵਾਲ, ਚੱਕ ਰੋਤਾਂ, ਦੇਣੋਵਾਲ, ਚੱਕਦਾਨਾ, ਘੜੀਸਪੁਰਾ, ਕੁੱਪਾਂਵਾਲੀ, ਕਾਲਾ ਬੱਕਰਾਂ, ਕੀੜੀ ਪਿੰਡ, ਗਿੱਦੜਬਾਹਾ, ਢੋਲਬਾਹਾ, ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ, ਕੁਹਾੜਾ, ਘੜੂਆਂ, ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਨਾਮ ਇਹਨਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਵਾਂ ਜਿਹੇ ਹੀ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ। ਸਿਡਨੀ ਵਿੱਚ ਸੜਕਾਂ ਅਤੇ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇਖ ਕੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅਜੀਬ ਖਿਆਲ ਵੀ ਮਨ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਏ। ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲੀ ਨੂੰ ਰੋਡ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਏ ਤੇ ਕਿਤੇ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਸਾਰੀ ਸੜਕ ਨੂੰ ਲੇਨ ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਏ ਜਿਵੇਂ Murrants Lane, Glenwood, hereward highway Blacktown and Kabarli Rd. Lalor Park, ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਣਗਹਿਲੀ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਏ। ਸ਼ਲਾਘਾਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗਲੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ 90 ਫੀਸਦੀ ਸਿਆਣਪ ਵਰਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਗਲੀ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ crescent ਲਗਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ Crescent (Curved Shape of the moon during its first and last quarters when it forms less than half a circle) ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਦੀ ਏ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ ਵੀ ਵਾਪਸ ਪਹਿਲੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ alley (al), arc (arcade), av (avenue), awy (accessway), ccl (circle), cct (circuit), esp (esplanade), glde (glade), gln (glen), gra (grange), knl (knoll), mws (mews), dev

(deviation), pen (peninsula), prm (promenade), sq (square), stra (strait), tce (terrace), trl (trail) ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਲਗਭਗ ਸਹੀ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਨੂੰ Esplanade (a level open space for walking, often beside the sea) ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਏ ਤਾਂ ਉਹ Esplanade ਏ।

ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਆਰ.ਬੀ. ਬਰਨਜ਼ (R.B. Barns) ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਲੇਖ ਵਿਰਾਸਤ ਤੇ ਚੰਗਿਰਦਾ (Heredity and Environment) ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਹਵਾਲੇ ਸਨ। ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰੀ MacIver ਲਿਖਦਾ ਹੈ :-- "Every phenomenon of life is the product of both heredity and environment, each is as necessary to the result as the other, neither can ever be eliminated and' neither can be isolated." Lumbley ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ - "It is not heredity or environment, but heredity and environment."

(ੳ) ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਸ਼ਿਆਨਾ ਬਣਾਉਣ ਤੇ ਬਦਲਣ ਲਈ ਦੌੜ

ਜਿੱਥੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਇਹ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਉਥੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਮਨ ਦਾ ਚੈਨ ਖੋਹਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੇ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਨ ਦਾ ਡਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਇੱਥੇ ਸਿਡਨੀ ਜਾਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੇ ਦੌੜਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਮਨ ਤੇ ਬੋਝ ਪਾਈ ਰੱਖਦਾ ਏ। ਇਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਹਨਾਂ ਟੈਕਸੀ ਓਪਰੇਟਰਾਂ ਜਿਹੀ ਵੀ ਬਣਦੀ ਦੇਖੀ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਨਾ ਦੌੜ ਜਾਵੇ। ਘਰਾਂ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਏ। ਅਗਰ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਦੌੜ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾਲਕ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਹੋ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਜਿਹੋ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ੇਅਰ ਦਾ ਰੇਟ ਡਿੱਗ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਏ। ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੋਸਤ ਨੇ ਸ਼ੇਅਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਰੋਜ਼ ਮੂਡ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਸ਼ੇਅਰ ਦਾ ਰੇਟ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹ ਜਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੇ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਜਿਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਮਰਦਾ ਸੀ। ਆਖਰਕਾਰ ਵਿਚਾਰਾ 55 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਲ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋ ਜਾਣ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਐਸੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਧਰ ਵੀ ਵੱਡਾ ਆਸ਼ਿਆਨਾ ਤੇ ਉਧਰ ਵੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ 15-20 ਕੋਠੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕੰਮੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਮੀ ਇਹਨਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸਮੰਤਵਾਦੀ ਸੋਚ ਉਸ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹਾਵੀ ਰਹੀ ਏ। ਅੱਜ ਦੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸੋਚ ਉਵੇਂ ਹੀ ਹਾਵੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਰਾਜਿਆਂ ਅਤੇ ਜਰਵਾੜਿਆਂ ਦੇ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਕੰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਿਜਲੀ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਦੇ ਬਿੱਲ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਉਧਰੋਂ

ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੰਮੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਤੇ ਚੋਖਾ ਸਮਾਨ ਦੇ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕੋਠੀਆ ਦੀ ਠੀਕ ਸੰਭਾਲ ਕਰੀ ਜਾਣ। ਇਹ ਕੋਠੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨ ਤੇ ਲੱਗੇ ਅਮੀਰੀ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਇਕ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਕੀ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜ ਲਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਤਾਂਘ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਉਵੇਂ ਹੀ ਉਹ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਇਹਨਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਰੱਖੀ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਅਗਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਅਮਰੀਕਾ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜਾਂ ਅੰਤਰ ਦੇਸੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇ ਤਾਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿ ਪਿੰਡ ਪਾਈ ਕੋਠੀ ਦਾ ਕੋਈ ਖਾਸ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ- ਬੱਚੇ ਨੇ ਭੁੱਖੇ ਤੇ ਕੰਗਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਲੱਭ ਲਏ, ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਭੁਗਤੀ ਜਾਵੇ। ਅਗਰ ਸਾਡੀ ਮੰਨ ਕੇ ਪਿੰਡ ਕੋਠੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ /ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਕਹਾਉਂਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਟੱਕਰਨਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਆਪ ਐਸ਼ਾਂ ਕਰਦਾ/ਕਰਦੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਸਾਡੀ ਪੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ। ਕੁਦਰਤ ਬੜੀ ਬੇਅੰਤ ਏ। ਇਹ ਕਈ ਵਾਰ ਵੱਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਘਮੰਡਾ ਤੋੜ ਦਿੰਦੀ ਏ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੰਗਲੇ ਟਕਰਾ ਦੇਂਦੀ ਏ ਕੰਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਲਾ ਮਾਲ ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਲੋਕਾਈ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੰਤੁਲਨ ਰੱਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵੀ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦਾ ਪਾੜਾ ਘੱਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰ ਚੁੱਕਣ ਲਈ ਹਰ ਸੰਭਵ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦਿਹਾੜੀਆਂ ਲਾਈ ਜਾਣ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਲੋਕ ਬੱਚੇ ਨੂੰ 18 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਅਕਸਰ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ- ਜਾਹ, ਆਪਣਾ ਕਮਾ ਤੇ ਖਾਹ, ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਵਾ।

ਸਿਡਨੀ ਅਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣਾ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਇਲਾਕਾ ਬਦਲ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਆਰਥਿਕ ਸਾਧਨ ਘੱਟ ਹਨ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਇੰਨੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਕਿ ਅਦਲਾ ਬਦਲਾ ਦੇ ਝੰਜਟ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਬਹੁਤੇ ਖੱਜਲ ਖੁਆਰ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਘਰ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਗਵਾਂਢੀ ਵੀ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਡਾਕ ਵੀ ਰੁਲਦੀ ਖੁਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਸਹੂਲਤਾਂ ਤੇ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰ, ਸਕੂਲ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸਥਾਨ ਵੀ ਬਦਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਜੇ ਮਾੜਾ ਗਵਾਂਢੀ ਟੱਕਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਨਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਮਜ਼ਾ ਕਿਰਕਿਰਾ

ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਕੰਮ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ ਕਰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਥਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਘੱਟ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਦੂਸਰੀ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ, ਘਰ ਐਥੇ ਹੋਇਆ ਜਾਂ ਉਥੇ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਚੋਰੀਆਂ ਚੁਪੱਠੀਆਂ ਦਾ ਤੁਅੱਲਕ ਹੈ ਇਹ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾਂ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਚੋਰੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਧਿਆਨ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਬਦਨਾਮ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵੱਲ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਸਬਰਬਾਂ ਵੱਲ ਘੱਟ। ਪੁਲਿਸ ਇਵੇਂ ਸਮਝਦੀ ਏ ਕਿ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਚੰਗੇ ਬੰਦੇ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਇਥੇ ਚੋਰੀ ਦੀ ਘੱਟ ਸੰਭਾਵਨਾ ਏ। ਚੋਰ ਅਤੇ ਨਸ਼ਈ ਲੋਕ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਵੀਂ ਥਾਂ ਤੇ ਚੋਰੀ ਲਗਾ ਕੇ ਝੱਟ ਵਾਪਿਸ ਦੂਰ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਚਕਮਾ ਦੇਣ ਵਿਚ ਵੀ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸਿਡਨੀ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕੁੱਝ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਭਾਰਤੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਐਸੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਖੇਤੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਸਨ। ਵੂਲਗੂਲਗਾ ਅਤੇ ਗਰਿਫਤ ਜਿਹੇ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕਈ-ਕਈ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰੇ। ਫਿਰ ਇਹ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਪੀੜੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵੱਲ ਵਧੀ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚਲਾ ਵੱਡਾ ਘਰ ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵੇਚਣੀ ਪਈ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਇਹ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਘਰ ਖਰੀਦ ਸਕੇ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਊਜੀਲੈਂਡ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਘਰ ਵੀ ਖਰੀਦ ਲਏ। ਕਈ ਦੇਰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਮਿ੍ਗਾਤਿਸ਼ਨਾ ਬਣਿਆਂ ਰਿਹਾ। ਆਖਿਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਹ ਇਸ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਇਥੇ ਘਰ ਬਣਾਉਣ ਜਾਂ ਖਰੀਦਣ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਘਰ ਬਣਾ ਲਏ ਜਾਂ ਖਰੀਦ ਲਏ। ਨਵੇਂ ਆ ਰਹੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਲਈ ਇਹ ਪੁਰਾਣੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਖਾਸ ਆਕ੍ਸ਼ਣ ਦਾ ਸ੍ਰੋਤ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਨਵਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਏ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟਾ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਦਾ ਪਾੜਾ ਘੱਟ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਕਈ ਵੱਧ ਕਰਜ਼ਾਈ ਲਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਛੋਟੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ ਘੱਟ। ਵੱਡੀ ਤਸੱਲੀ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਕੋਈ ਘਰ ਜਾ ਆਪਣੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ ਅਸਲੀ ਕੀਮਤ ਵਿਚੋਂ ਕਰਜ਼ਾ ਘਟਾ ਕੇ ਕਿੰਨੀ ਪੂੰਜੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਏ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਭਾਰਤੀ ਚਲਦੀ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਬਹੁਤੀ

ਵਾਰੀ ਆਪਣੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚਲੀ ਪੂੰਜੀ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਕਰੰਸੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਅਮੀਰ ਹੋਣਾ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਸਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਹਨ : (ੳ) ਸਿਰ ਉਪਰ ਲਗਾਤਾਰ ਕਰਜ਼ਾ ਅ) ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਏ) ਦੂਜੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੱਡੇ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲੇ ਤੇ ਤੁਲਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ। ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ 'ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ' ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਓਵਰ ਟਾਈਮ ਲਗਾ ਲਗਾ ਕੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਗਰੀਬਤਪਣ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਉਹ ਇੰਨਾ ਘੁਮੰਡੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿੰਨਾ ਕੋਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇੰਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿ ਅਸਲੀ ਸੁੱਖ ਤੇ ਅਰਾਮ ਦਰਮਿਆਨੇ ਦਰਜੇ ਦਾ ਘਰ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਦੀ ਆਮਦਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣਾ ਸੌਖਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰ ਵੇਚਣੇ ਵੀ ਸੌਖੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋਣ ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਢਾਣਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਮਹਿੰਗੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਬੁਢਾਪੇ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਘਰ ਵਰਦਾਨ ਹਨ। ਬੁੱਢੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਸੰਭਾਲ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਧਰਤੀ ਤੇ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਘਰ ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਏ। ਬਹਿਸ਼ਤ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਨਹੀਂ, ਘਰ ਰੂਪੀ ਬਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਆਨੰਦ ਅਸੀਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਬਣਨ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਬਲਾਕ ਖਰੀਦ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨੀ ਤੇ ਘਾਟੇ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ। 30 ਜੂਨ ਦੇ ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਸਨ (Blacktown sun) ਵਿਚ ਫਰੰਟ ਸਪੈ ਤੇ ਇਕ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਖਬਰ ਛਪੀ ਹੈ। ਜਿਹੜੀ ਕਿ ਗਲੈਨਮੋਰ ਪਾਰਕ (Glenmore park) ਦੇ ਇਕ ਵਸਨੀਕ ਦੀ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹਾਲਤ ਬਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਰਿਵਰਸਟੋਨ (Riverstone) ਦੇ ਮੈਲਬੌਰਨ ਰੋਡ (Melbourne road) ਤੇ ਕੁੱਝ ਖਾਲੀ ਪਈ ਜ਼ਮੀਨ ਇਸ ਆਸ ਨਾਲ ਸਸਤੀ ਖਰੀਦ ਲਈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸੋਨਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਹੀ ਇਹ ਖ਼ਬਰ ਆ ਗਈ ਕਿ ਅਰਬਨਗਰੋਥ ਐਨ. ਐਸ. ਡਬਲਿਊ (Urban Growth NSW) ਨੇ ਇਸ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ

ਵਿਕਰੀ ਤੇ ਇਸ ਲਈ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਖਿੱਤੇ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਵੋਟ (Consent vote) ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਸੀ। ਜੇਕਰ ਲੋਕ 60 ਫੀਸਦੀ ਵੋਟਾਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਪਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਆਬਾਦ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਸੱਟੇ 55 ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟਾਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਪਈਆਂ। ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਵੋਟਾਂ ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਆਉਣੀਆਂ ਸਨ। ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਆਈਆਂ 13 ਵੋਟਾਂ ਨੇ ਉਸ ਖਰੀਦਦਾਰ ਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਤੇ ਪਾਣੀ ਫੇਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹਨਾਂ 'ਚੋਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਆਬਾਦ ਕਰਨ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਭੁਗਤ ਗਈਆਂ।

(ਅ) ਨਵੇਂ ਘਰ ਦਾ ਚਾਅ

ਸਿਡਨੀ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਨਵੇਂ ਬਣਾਏ ਘਰ ਨੂੰ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਅਕਸਰ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਇੱਕ ਰਿਵਾਜ ਏ, ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦੌੜ ਵੀ ਹੈ: ਪਹਿਲਾਂ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਇੱਕ ਘਰ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੋ। ਪਰਵਾਸੀ ਸੋਚਦਾ ਏ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਕਿਰਾਏਦਾਰ ਬਣੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਮਾਲਕ ਬਣਨਾ ਚੰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲਗਾਇਆ ਪੈਸਾ ਕਿਸ਼ਤ ਤੇ ਲਗਾਏ ਪੈਸੇ ਨਾਲੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਘਟੀਆ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਕਿਰਾਇਆ ਪੈਸੇ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਏ, ਕਿਸ਼ਤ ਪੈਸੇ ਦਾ ਸਹੀ ਪ੍ਰਯੋਗ ਏ। ਕਿਰਾਇਆ ਪੈਸੇ ਦੀ ਰਾਖ ਏ ਤੇ ਕਿਸ਼ਤ ਪੈਸੇ ਦੀ ਸ਼ਾਖ ਏ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਇੱਕ ਘਰ ਖਰੀਦ ਹੀ ਲਓ। ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਇੱਥੇ ਕਰਜ਼ਾ ਸੁਆਹ ਜਿਹੀ ਪੇਅ ਸਲਿੱਪ ਤੇ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਪਰਵਾਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੇਅ ਸਲਿੱਪ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਪੇਅ ਸਲਿੱਪ ਪਰਵਾਸੀ ਵਾਸਤੇ ਕੁਬੇਰ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਬੈਂਕਾਂ ਲਈ ਕਸਤੂਰੀ ਜਿਹੀ। ਪਹਿਲਾ ਛੋਟਾ ਘਰ ਅਕਸਰ ਯੂਨਿਟ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹ ਟਾਊਨ ਹਾਊਸ ਤੇ ਵਿੱਲਾ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ। ਫਿਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇੱਕ ਹੋਰ ਯੂਨਿਟ ਜਾਂ ਛੋਟਾ ਘਰ ਖਰੀਦ ਲਓ। ਇਸਨੂੰ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿਓ। ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਕੀਮਤਾਂ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰਫਤਾਰ ਨਾਲ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਵਾਧੂ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ ਵੇਚ ਦਿਓ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਸੌਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਦਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਓ। ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਵੱਡਾ ਘਰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਦੇ ਦਿਓ। ਕਿਸ਼ਤ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਕਿਰਾਏ 'ਚੋਂ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਜਿਹੜੀ ਕੀਮਤ ਵਧਦੀ ਏ ਉਹ ਅਸਲੀ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਚਾਅ ਅਤੇ ਸ਼ੇਖੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਹੋ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਘਰ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਦਾ ਵੱਧ ਰੋਅਬ ਏ, ਕਿਸ਼ਤ ਦਾ ਡਰ ਘੱਟ

ਏ। 10-12 ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਐਸੀ ਸਟੇਜ ਆ ਜਾਂਦੀ ਏ ਕਿ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਘੱਟ ਖਰਚਊ ਬੰਦੇ ਪਾਸ ਇੱਕ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਘਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਇਹ ਘਰ ਦਿਖਾਵੇ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪ੍ਰਬਲ ਇੱਛਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਉਸਦਾ ਸਾਡੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਰੋਅਬ ਪਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਤੁਹਾਡਾ ਦਿਲ ਭਾਵੇਂ ਕਰੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਜ਼ੋਰ ਦੇ ਕੇ ਦਿਖਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਲੱਖ ਕਰੀ ਜਾਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਦੋ ਜਾਂ ਤਿੰਨ ਕਮਰੇ ਦੇਖ ਲਏ ਜਾਂ ਸਾਰਾ ਘਰ ਦੇਖ ਲਿਆ-- ਇੱਕ ਸਮਾਨ ਹੀ ਏ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਸਾਰਾ ਘਰ ਦਿਖਾਉਣ ਦਾ ਇੰਝ ਜ਼ੋਰ ਪਾਵੇਗਾ ਜਿਵੇਂ ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਡੰਗਰ ਵੱਛੇ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ (ਪਾਈਪ) ਰਾਹੀਂ ਪਤਾਵਾ ਖੁਆਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਭੂਆ' ਵਿੱਚ ਵਾਪਰਦਾ ਏ। ਭੂਆ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਇੰਨਾ ਤੁੰਨ ਤੁੰਨ ਕੇ ਖਾਣਾ ਖਵਾਉਂਦੀ ਏ ਕਿ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਆਖਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧੂ ਖਾਣਾ ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਕੁੱਤੇ ਨੂੰ ਖਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਜਿਵੇਂ ਭੂਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਭਤੀਜੇ ਦੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਓਵੇਂ ਹੀ ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਤੱਕ ਪੂਰਾ ਘਰ ਦਿਖਾ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਇੱਕ ਲੈਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹੋ ਕਿ ਬੱਸ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਉੱਪਰ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਮਾਲਕ ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਨਹੀਂ ਹਟੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਨੂੰ ਕਹੇਗਾ-- 'ਜਾਹ ਅੰਕਲ ਨੂੰ ਉੱਪਰਲੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਉਸਤੋਂ ਵੀ ਉੱਪਰਲੀ ਮਮਟੀ ਦਿਖਾ ਕੇ ਲਿਆ। ਸਾਰੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਜ਼ਰ ਮਰਵਾ ਦੇਵੀਂ।' ਮਾਲਕ ਆਸ ਕਰੇਗਾ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਦੇਖਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਹੇ-- 'ਕਿਆ ਬਾਤ ਹੈ ਬਈ, ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਕਮਰੇ ਨੇ, ਬੜੀ ਸੁਹਣੀ ਲੱਕੜ ਦਾ ਫਰਸ਼ ਏ, ਬਲਾਈਂਡ ਸ਼ਟਰ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਦੇ ਹਨ, ਬੜੇ ਕਮਾਲ ਦੇ ਬਾਥਰੂਮ ਹਨ, ਕਈ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਿਲਟ ਇਨ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਫਰਨੀਚਰ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਕਮਾਲ ਦਾ ਹੀ ਏ, ਟੀ. ਵੀ. ਸਕਰੀਨ ਬੜੀ ਵੱਡੀ ਲਗਵਾਈ ਏ, ਥੀਏਟਰ ਰੂਮ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਦਾਂ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਿਆ, ਦੋ ਡੈਸਕਟੋਪ ਪਏ ਹਨ, ਜਿੰਮ ਬਣਾ ਕੇ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਹੀ ਕਦ ਦਿੱਤੀ, ਡੈਕੋਰੇਸ਼ਨ ਮੈਨਟੀਫੈਕਟ ਕਿੱਥੋਂ ਲਏ ਸੀ, ਪੋਸਟਰ ਵੀ ਸਪੈਸ਼ਲ ਮੰਗਵਾਏ ਲਗਦੇ ਹਨ ਆਦਿ। ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਹੇਗਾ-- 'ਔਹ ਚੀਜ਼ ਕੋਸਟਕੋ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਏ, ਆਹ ਐਮਾਜ਼ਾਨ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਈ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਪਰਦੇ ਇੰਡੀਆ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਸਪਾ ਹਰਵੀ ਨਾਰਮਨ (Harvey Norman) ਤੋਂ ਲਿਆ ਏ, ਸੋਫੇ ਫਨਟੈਸਟਕ ਫਰਨੀਚਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗੇ ਲਏ ਹਨ, ਕਾਰਪੈਟਸ ਫਲਾਣੀ ਥਾਂ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਉਹ ਬਸਟ (Bust) ਬੜਾ ਮਹਿੰਗਾ ਹੈ।' ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲ਼ਾ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਆਸ ਰੱਖੇਗਾ

ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ-- ‘ਐਸਾ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਆਖਰਾਜਾਤ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਖਿਆ ਏ। ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।’

ਫਿਰ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਕਹੂ-- ‘ਅੰਕਲ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਅਜੇ ਬੇਸਮੈਂਟ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਈ ਨਹੀਂ।’ ਆਓ ਲਿਫਟ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਬੇਸਮੈਂਟ ਵਲ ਨੂੰ ਉੱਤਰੀਏ। ਉਹ ਲਿਫਟ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਕਰਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਸਮੈਂਟ ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਫਿਰ ਕਹੇਗਾ-- ‘ਔਹ ਟਰੈਡਮਿਲ ਏ, ਆਹ ਗਰਾਜ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ- BMW, Audi ਤੇ Mercedes ਖੜੀਆਂ ਹਨ। ਆਹ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਸਟੋਰ ਏ, ਔਹ ਜਿੰਮ ਦਾ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਏ।’ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੁੱਛੂ-- ‘ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਾ, ਅੰਕਲ ਜੀ, ਲਿਫਟ ਬੜੇ ਘੱਟ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਏ।’ ਅੰਕਲ ਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਪਉ-- ‘ਕਮਾਲ ਏ, ਬੇਟੇ! ਜਿੰਨਾ ਮਹਿੰਗਾ ਘਰ, ਓਨਾ ਹੀ ਮਹਿੰਗਾ ਸਮਾਨ!!’

“ਅੰਕਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਘਰ ਤੇ ਕਿੰਨਾ ਖਰਚਾ ਆਇਆ ਏ?”

“ਬੇਟੇ, ਮੈਂ ਪੱਕਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦਾ। ਤੂੰ ਹੀ ਦੱਸ ਦੇਹ?”

“ਪੂਰਾ ਚਾਰ ਮਿਲੀਅਨ ਡਾਲਰ।”

“ਤੁਸੀਂ ਜਿੰਮ ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਸਮਾਂ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹੋਵੋਗੇ?”

“ਅੰਕਲ, ਜਿੰਮ ਰੋਜ਼ ਕਿੱਥੇ ਕਰ ਹੁੰਦਾ। ਬਸ ਕਦੀ ਕਦੀ 15-20 ਮਿੰਟ ਲਗਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।”

“ਫਿਰ ਇਹ ਬਣਾਇਆ ਕਾਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਏ? ਸਿਰਫ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ?”

“ਅੰਕਲ, ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਸਮਝ ਲਓ। ਸਾਰੇ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹੀ ਨੇ।”

“ਬੇਟੇ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਸੱਚ ਸੱਚ ਦੱਸੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਘਰ ਦਿਖਾ ਰਹੇ ਹੋ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ ਦਾ ਰੋਅਬ ਪਾ ਰਹੇ ਹੋ?”

“ਅੰਕਲ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਗੁੱਸਾ ਕਰ ਗਏ।”

“ਬੇਟੇ, ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਜਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਜੁੜਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਘਰ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਨੀਵਾਂ ਹੈ।”

ਮੁੰਡਾ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੇ ਸਮਾਨ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਉਸਤੋਂ ਕਿਤੇ ਵੱਧ ਮਹਿੰਗਾ ਸਮਾਨ ਮੈਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਟੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਹਾਡੀ ਸਕਿੱਲ ਕੀ ਏ? ਤੁਹਾਡੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕੀ ਏ? ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਦੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ? ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹੋ? ਇਹ ਸਭ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ੌਕ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ। ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਜੇ ਪੈਸੇ ਕੋਲ

ਹੋਣ। ਕੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਵੀ ਹੈ? ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਕਿ ਤਾਜ ਮਹੱਲ ਜਿਸ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਨ ਦੇ 14ਵੇਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜਨਮ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਕਮਜ਼ੋਰੀ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਈ ਸੀ। ਰਾਜਾ ਅੱਯਾਸ਼ ਸੀ। ਘਰ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਓ ਪਰ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਵੀ ਹੋਵੇ। ਦਿਖਾਵਾ ਤਿਆਗੋ। ਸਾਧਾਰਣ ਮੱਧ-ਵਰਗੀ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰਹੋ ਜਿਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਤੇ ਸੰਵਾਰ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਤੁਹਾਡੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿੱਚ ਹੋਵੇ।”

ਮੇਰੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਿਸ ਆਪਣੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ ਜਿੱਥੇ ਉਸਦੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਚਾਹ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੀਤੀ ਤੇ ਜਲਦੀ ਜਲਦੀ ਉੱਥੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਹੋਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਭਾਸ਼ਣ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਤਪਸਰਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੈਨੂੰ ਵੈਸੇ ਇੱਕ ਸੋਚ ਖੁਸ਼ੀ ਜ਼ਰੂਰ ਬਖਸ਼ਦੀ ਏ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਹਰ ਪਰਵਾਸੀ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਐਸੇ ਦੌਰ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਰੂਰ ਗੁਜ਼ਰ ਕੇ ਆਇਆ ਹੁੰਦਾ ਏ ਜਿਸ ਦੌਰ ਨੂੰ ਗਰੀਬਤ ਦੌਰ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ-- ਇਹ ਦੌਰ ਖੇਤਾਂ ਚੋਂ ਫਲ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੋੜਨ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ, ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਟਾਇਲਟਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ, ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਚੌਕੀਦਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ, ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਣ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ।

ਜੇ ਇਹ ਕੁਝ ਹੈ ਫਿਰ ਦਿਖਾਵਾ ਤੇ ਘਮੰਡ ਕਾਹਦਾ?

(ੲ) ਜਦ ਉਹ ਪੱਛੜੇ ਹੋਏ ਕੰਮ ਕਾਜੀ ਪੇਂਡੂ ਬੰਦੇ ਚੰਦ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ‘ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ’ ਬਣ ਗਏ

ਜਦ ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇੱਕ ਅਰਧ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬੀ.ਏ, 'ਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਜਦ ਕਾਰਨ ਪਤਾ ਲੱਗਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੋਣਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਲਾਇਤ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਸ ਕੈਨੇਡਾ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਬਹੁਤੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਗੈਰ। ਸੰਨ 65 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 90 ਕੁ ਤੱਕ ਅਜਿਹੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਹੁਤ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਮਾੜੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਤਿੰਨ ਰਾਰੇ (Three r's reading , writing & arithmetic) ਜਾਨਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲੜਕੀਆਂ ਸੋਹਣੇ ਜਿਹੇ ਵਲਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨ ਕੇ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵਧਾਊ ਕਲਫ਼-ਕਰੀਮਾਂ ਤੇ ਇੱਤਰ ਫਲੇਲਾਂ ਲਗਾ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਲਿਆਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇ ਮਾਲਕ ਕਾਮਕ

ਤੌਰ ਤੇ ਭੁੱਖੇ ਬੀ. ਏ. ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਰਹੇ ਜਾਂ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਐਮ. ਏ. ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਮੁੰਡੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਰ ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ ਕੇ ਉਡੀਕ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਫਲਾਣਾ ਫਲਾਣੀ ਵਲਾਇਤੋਂ ਆਈ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਕੇ ਵਲਾਇਤ ਚੱਲਿਆ ਏ, ਫਲਾਣਾ ਕੈਨੇਡਾ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਾਲਾ ਵਰ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਫਿਰ ਤਾਂ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨ ਮਨੌਤਾ ਕਰਨ, ਗਾਉਣ ਵਜਾਉਣ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਜਾਂ ਮਿਲਣ ਮਿਲਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਹਫ਼ਤਾ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਗੁਜ਼ਾਰ ਦਿੰਦਾ। ਖੇਤਾਂ ਜਾਂ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਲ ਤਾਂ ਬਸ ਭਈਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਨੌਕਰ ਚਾਕਰ ਹੀ ਦਿਸਦੇ। ਘਰ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤਾਂ ਲੋਟ ਪੋਟ ਜਾਂ ਫੇਰੇ ਤੌਰੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਫੁੱਲੇ ਨਾ ਸਮਾਉਂਦੇ। ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਲਾਟਰੀ ਸਿਸਟਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਉਦੋਂ ਬਾਹਰ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਖੇਤੀ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਜਿਹੜੀ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦਾ ਭਾੜਾ ਸੁੱਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀਆਂ ਖੇਤੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਲਦੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਅਰਧ ਪੜ੍ਹੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਧੱਕੇ ਖਾਣੇ ਸਨ। ਜੋ ਖੇਤੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਇਹੀ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਿਆਂ ਕਰਨੇ ਸਨ ਕਿ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਕੀ ਖੱਟਿਆ। ਜੇ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਦੋਂ ਅਜੇ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੰਪਿਊਟਰ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾੜੇ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਠੀਹੇ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਸਧਾਰਨ ਬੰਦੇ ਵੀ ਵੱਡਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਗਿਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਸੋਹਣੀ ਸ਼ਕਲ, ਸੋਹਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਅਤੇ ਪੈਂਡਾਂ ਦੀ ਚਮਕ ਦਮਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਏ ਲਾਇਕ ਤੋਂ ਲਾਇਕ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅੱਗੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਜੇ ਕੋਈ ਪਿੱਛੇ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬੈਂਕ 'ਚ ਕਲਰਕ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜਾਂ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਅਹੁਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਿਆ ਉਹ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਲਾਇਤੀ ਛੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਨੀਵਾਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਹ ਵਲਾਇਤੀ ਬਾਬੂ ਪਜ਼ਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਾਣ ਦੇ ਬਣੇ ਲੈਕਚਰਾਰਾਂ, ਬੈਂਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ, ਸਕੂਲ ਅਧਿਆਪਕਾਂ, ਫੌਜੀ ਕਮਿਸ਼ਨਡ ਅਫਸਰਾਂ, ਵਕੀਲਾਂ ਆਦਿ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਨੀਵਾਂ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਮੂੜ੍ਹੇ ਤੇ ਬੈਠੇ ਸਿੱਧੇ ਸੋਫੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਜਿਹੜਾ ਵਿਆਹ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਉਸ ਤਾਂ ਰਿਹਾ ਖੁਹਾ ਵਿਆਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਅਧਖੜੂ ਲਾਲ ਭਬੱਕੜ ਵਲਾਇਤ ਤੋਂ ਲਿਸ਼ਕ ਪੁਸ਼ਕ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਉਸਦੇ ਮੂਹਰੇ ਵਿਆਹ ਲਈ ਲੜਕੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਈਨਾਂ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹ ਵਰਤਾਰਾ ਦੋਆਬੇ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਤੇ ਜਲੰਧਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਬੋਦੀ ਵਾਲੇ ਵਾਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ ਤੜਬੱਲੀ ਮਚਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਦੂਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਸੋਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਐਮ.ਐਸ-ਸੀ. ਫਿਜ਼ਿਕਸ ਲੜਕੀ ਉਦੋਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆਏ ਅੱਠਵੀਂ

ਪਾਸ 35 ਸਾਲ ਦੇ 'ਮੁੰਡੇ' ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਵੱਖਰੀ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਢਲਦੀ ਜਵਾਨੀ ਵਲ ਨੂੰ ਵੱਧਦੇ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਪੱਪੋ, ਰਿੱਚੀ, ਜੂਲੀਅਟ, ਪ੍ਰਿੰਸੀ, ਪਾਰੋ, ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੇ ਜੂਲੀ (ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਰੱਖੇ ਗਏ ਨਾਮ) ਨਾਲ ਨਾ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਪੱਕੜ ਔਰਤਾਂ ਮੇਕਅੱਪ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦਾਂ ਨੂੰ ਡਫਰੇ ਤੇ ਖੱਪੜ ਜਿਹੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਜਦ ਤੱਕ ਚੁੱਪ ਬੈਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੁਝ ਠੀਕ ਲਗਦੀਆਂ। ਜਦ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਦੀਆਂ ਤਾਂ ਨਿਰੀਆਂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਪੇਂਡੂ ਪੰਜਾਬਣਾਂ ਦੇਬੋ, ਮੀਤੋ, ਜੈਲੋ, ਮਿੰਦੀ, ਜੁਗਿੰਦਰੋ, ਜਗੀਰੋ ਤੇ ਭੱਜੋ ਜਿਹੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਆਬੋ ਹਵਾ ਠੰਡੀ ਤੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰਹਿਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਨੌਜਵਾਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਪਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ 'ਚੋਂ ਉਦੋਂ ਉੱਥੇ ਨੂੰ ਗਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਉੱਧਰ ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਪਤਲੂਣਾਂ ਕਮੀਜਾਂ ਤਾਂ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਟੈਰੀਲੀਨ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ। ਜਦ ਇਸ ਬੋਚਰਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਪਿਛੜੇ ਪੇਂਡੂ ਮਾਪਿਆਂ ਨਾਲ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਵਲਾਇਤ ਨੂੰ ਗਏ ਹੋਏ ਜਵਾਨ, ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਦਹਿਲੀਜ਼ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਲਿਸ਼ਕ ਪੁਸ਼ਕ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਪਹਿਲਾ ਗੋੜਾ ਮਾਰਦੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹਨੇਰੀ ਜਿਹੀ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਤੀਵੀਆਂ ਆਮ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ - “ਨੀ ਵੱਢ ਖਾਣਿਆਂ ਦੇ ਨੰਜੂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵਲਾਇਤੋਂ ਆਇਆ ਏ। ਦੇਖ ਕੇ ਭੁੱਖ ਲਹਿੰਦੀ ਏ। ਬੋਚ ਲਓ ਜੇ ਬੋਚ ਹੁੰਦਾ। ਰਾਮ ਗਲੋਲੀਆਂ ਦੀ ਮਿੰਦੋ ਦਿਖਾ ਦਿਓ। ਲੰਮੀ ਲੰਝੀ, ਸੋਹਣੀ ਸਨੁੱਖੀ ਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਪਸੰਦ ਆ ਹੀ ਜਾਵੇ। ਪੜ੍ਹੀਓ ਵੀ ਏ। ਸੁਣਿਐ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਕੋਰਸ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਏ।”

ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਖਰ੍ਹਵੇਂ ਤੇ ਅਣਘੜਤ ਵਲਾਇਤ ਨੂੰ ਗਏ ਜਵਾਕਾਂ ਤੇ ਜਿਓਂ ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਆਈ ਤਾਂ ਮਾਹੌਲ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਨਿਖਾਰ ਦਿੱਤੇ।

‘ਵੈਸੇ ਵੀ ਜਦ ਹੁਸਨ ਆਤਾ ਹੈ ਤੋਂ ਨਜ਼ਾਕਤ ਆ ਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ।’

ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਸਲੀਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆ ਹੀ ਗਿਆ। ਲਿਸ਼ਕਦੀਆਂ ਪੁਸ਼ਕਦੀਆਂ ਫਿਲਮਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਨੈਕਟਾਈਆਂ ਲਾਈ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚੇਨ ਵਾਲੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਪਹਿਨੀ ਤੇ ਕੈੱਠੇ ਕੜੇ ਪਾਈ ਜਦ ਇਹ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੀਂ ਰਸੂਲਪੁਰ, ਕਰਿਆਮ, ਮੋਰਾਂਵਾਲੀ, ਖਰੜ, ਚਾਹਲਪੁਰ ਤੇ ਖੁਸ਼ਹਾਲਪੁਰ ਪਹੁੰਚੇ ਤਾਂ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਹੀ ਨਾ ਕਿ ਇਹ ਭੈਂਗਿਆਂ ਕੇ ਜੈਲੀ ਦੇ, ਬੋਤੀ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਗੂ ਦੇ, ਮਹਿਰੂਆਂ ਦੇ ਭੱਜੀ ਦੇ, ਲੱਸੀ ਪੀਣਿਆਂ ਦੇ ਹਰੀ ਦੇ, ਖੁਆੜੀ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਕੇਵਲ ਦੇ ਤੇ ਭੂਤਨਿਆਂ ਦੇ ਭੱਜੂ ਦੇ ਉਹੀ ਮੁੰਡੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਅੱਠ-ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਵਲਾਇਤ ਨੂੰ ਗਏ ਸਨ। ਆਬੋ ਹਵਾ ਨੇ ਰੰਗ ਗੋਰਿਆਂ ਜਿਹੇ ਚਿੱਟੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਸੋਹਣੇ ਵਲਾਇਤੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਸੋਨੇ ਤੇ ਸੁਹਾਗਾ ਬਣ ਗਏ। ਵਲਾਇਤ

ਵਿਚ ਇਲੈਕਟ੍ਰੋਨਿਕ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਤਾਂ ਬੜੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ-ਸੋਹਣੀਆਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਹੀ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆਏ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋਣਾ ਤਾਂ ਲਾਵਾਂ ਵੇਲੋ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ ਬੀੜ ਮੂਹਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਲਾਵਾਂ, ਕੀਰਤਨੀਆਂ ਜਾਂ ਢਾਡੀਆਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋ ਸਕੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਜ਼ੀ ਦੇ ਬਣਾਏ (tailor made) ਲਾੜਿਆਂ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਪਾਸ ਬਾਹਰੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਕੈਮਰੇ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪੇਂਡੂ ਜੱਟਾਂ ਜ਼ਿੰਮੀਦਾਰਾਂ ਲਈ ਇਹ ਮੁੰਡੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚਦੇ ਨਵਾਂ ਤੇ ਮਨਮੋਹਣਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਦੇ ਸਨ। ਪੁਰਾਣੇ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਿਹੇ ਬੁੱਢੇ ਜਿਹੜੇ 1960-65 ਦੇ ਕਰੀਬ ਬਾਉਚਰਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਾ ਕੇ ਲੋਹਾ ਢਾਲਣ ਲਈ ਭਖਦੀਆਂ ਭੱਠੀਆਂ (foundries) ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣੇ ਸਨ ਉਹ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਬਾਅਦ ਵਾਪਿਸ ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੋਹਣੇ ਸੋਹਣੇ ਟਰਾਂਸਿਸਟਰ ਜ਼ਰੂਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਟਰਾਂਸਿਸਟਰਾਂ ਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰੇਡੀਓ ਸੈਟਾਂ ਨੂੰ ਢਾਅ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਯਾਦ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਦਾ ਸਹੁਰਾ ਵਲਾਇਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੋ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਜਦ ਦੋ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਵਾਪਿਸ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ। ਕਿਆ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇੱਕ ਟਰਾਂਜਿਸਟਰ ਨੂੰ ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਪੋਤਾ ਪੀਟਰ (Peter) ਰੱਸੀ ਪਾ ਕੇ ਗੱਡੀ ਬਣਾ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਘੜੀਸਦਾ ਫਿਰੇ। ਭਾਵ ਇਹ ਕੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋਇਆ ਟਰਾਂਸਿਸਟਰ ਜਵਾਕ ਨੂੰ ਖੇਡਣ ਲਈ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਾਈਆਂ ਨਰਿੰਜਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬਲਦਾਂ ਪਿੱਛੇ ਚਟਕਾਰੀ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁੰਨਾ ਮੋਢੇ ਤੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਕੱਛਾ ਜਾਂ ਤੰਬਾ ਤਹਿਮਤ ਲਗਾ ਕੇ ਖੇਤਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਦੇਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ ਉਹ ਹੁਣ ਵਲਾਇਤ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਟੈਰੀਲੀਨ ਦੀ ਕਮੀਜ਼ ਨਾਲ ਪਿੰਨ ਵਾਲੀ ਚਮਕਦੀ ਨੈਕਟਾਈ ਤੇ ਤੇੜ ਤਿਲਕਵੀਂ ਪਤਲੂਨ ਪਾ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜੌਹਨ . ਐੱਚ, ਥੰਪਸਨ (John. H. Thompson) ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਰੰਗ ਦਾ ਵੀ ਉੱਨੀ-ਇੱਕੀ ਦਾ ਹੀ ਫਰਕ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਗੋਰਾ ਸੀ। ਗੰਜਾ ਸਿਰ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਾਰ ਨੰਗਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੇ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਉਹ ਸਿਰ ਤੇ ਪਗੜੀ ਜਾਂ ਪਰਨਾ ਲਪੇਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹੇ ਬਾਕੀਆਂ ਵਾਂਗ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕੰਮ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਨਵਾ ਨਕੋਰ ਹੀਰੋ ਦਾ ਸਾਈਕਲ ਖਰੀਦਿਆ। ਇਸਦੇ ਡੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਾਹੇ। ਉਹ ਇਸ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਛੁੱਟੀ ਕੱਟ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਈਸਾਈਕਲ ਘਰਦਿਆਂ ਲਈ ਅਰਾਮਦਾਇਕ ਵਾਹਨ ਸਾਬਤ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਗੱਡੇ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੇ ਆਦੀ ਸਨ। ਨਿਰੰਜਣ ਦੇ ਪੋਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਚਲਾਉਣਾ ਇਕਦਮ ਸਿੱਖ ਲਿਆ। ਇਸ ਵਾਹਨ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਾਂ

ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਹੀ ਲੈ ਆਂਦਾ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੁੱਢੇ ਬੁਢੀਆਂ ਦੇ ਪੁੱਤ ਪੋਤੀਆਂ ਤੇ ਨੂੰਹਾਂ ਵਲਾਇਤ ਜਾਣ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਉਡੀਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਪੁੱਛੇ ਤਾਂ ਇਹੀ ਜਵਾਬ ਹੁੰਦਾ ਸੀ; “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਸ ਹੁਣ ਜਹਾਜ਼ ਚੜ੍ਹੇ ਹੀ ਸਮਝੋ। ਵਰਿਆਮੇ ਦੇ ਟੱਬਰ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਆ ਗਏ, ਟਿਕਟਾਂ ਵੀ ਓ.ਕੇ. ਹੋ ਗਈਆਂ। ਲੱਛੂ ਹੋਰੀਂ ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਆ। ਗਿੱਲਾਂ ਦਾ ਦੁੱਮਣ ਸਿਹੁੰ ਪਰਸੋਂ ਧੁਰ ਡਰਬੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ।”

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਹੀ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ। ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਕ ਲੰਮੀ ਲੰਬੀ ਸੋਹਣੀ ਸਨੱਖੀ ਕੁੜੀ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਆਉਣੋਂ ਹਟ ਗਈ। ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਅਧਖੜੂ ਜਿਹਾ ਜੈਲਦਾਰ ਵੀ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਕਾਲਜ ਪਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਵੜਦਾ ਦੇਖਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੈਲਦਾਰ ਦਾ ਦੁਹਾਜੂ ਮੁੰਡਾ ਵਲਾਇਤ ਹੋ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਇਹ ਕੁੜੀ ਪਸੰਦ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਚੰਗੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਗਿੱਧਾ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਸਾਡੀ ਟੀਮ ਨੂੰ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਆਉਣ ਦੀ ਉਮੀਦ ਸੀ। ਇਸ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਵੱਲ ਦਰਜ਼ੇ ਦੀ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਇਹ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਕੈਪਟਨ ਵੀ ਸੀ। ਉੱਧਰ ਜੈਲਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਨਾਦਿਰ ਸ਼ਾਹੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੈਲਦਾਰਾਂ ਦੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਨੂੰਹ ਗਿੱਧੇ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਲਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਆਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਡੱਕ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਡਾ ਗਿੱਧੇ ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਖਰਚਾ ਅਜਾਈਂ ਗਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਵਲਾਇਤ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਜਾਦੂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੋਆਬੇ ਵਿਚ, ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਨੌਕਰੀ ਪੇਸ਼ਾ ਜਵਾਨ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਕੀਮਤ ਸਿਫ਼ਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਧਰੋਂ ਆਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਪੜ੍ਹੀ ਲੜਕੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਸਿਰਕੱਢ ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇੱਧਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਲੜਕੀ ਉੱਧਰੋਂ ਆਏ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੜਕੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

(ਮੇਰੀ ਅਣਛਪੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ‘ਡੱਬਰੀ ਤੋਂ ਡਾਰਲਿੰਗ ਹਾਰਬਰ ਤੱਕ’ ਵਿੱਚੋਂ)

(ਸ) ਬਲੈਕਟਾਊਨ

ਪੱਛਮੀ ਸਿਡਨੀ ਦਾ ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਅਤੇ ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਮੁੱਖ ਕਾਰਨ ਸਿਡਨੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਗੁਰੂਘਰ ਗਲੈਨਵੁੱਡ ਪਾਰਕਲੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਸੇਬਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਰਾਬਤਾ ਕਾਇਮ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਇਸ

ਇਲਾਕੇ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਦੱਸਾਂ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਸੱਜਣ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਉਹ ਅਖ਼ਬਾਰ ਤਾਂ ਆਨਲਾਈਨ ਦੇਖ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨੈੱਟ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਬਹੁਤੇ ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮਾਨਤਾ 1979 ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਹੁਣ 2019 ਵਿਚ ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਨੇ 40 ਸਾਲ ਪੂਰੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। 7 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੇਅਰ, ਬਾਕੀ ਕੌਂਸਲਰਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਸਟਾਫ਼ ਨੇ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਦਾ ਆਯੋਜਨ ਕਰਕੇ ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਦੀ 40ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਵੀ ਮਨਾਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਟਾਫ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਸ਼ੁੱਭ ਮੌਕੇ ਤੇ ਵਧਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਸਿਡਨੀ ਸੈਂਟਰਲ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 37 ਕਿ.ਮੀ. ਪੱਛਮ ਵਲ ਨਿਊ ਸਾਊਥ ਵੇਲਜ਼ ਸੂਬੇ ਵਿੱਚ ਸਥਿਤ ਹੈ। ਇਹ ਸਬਰਬ ਇਸ ਸੂਬੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਬਰਬਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਏ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਹੈ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਹਾਜ਼ 1788 ਵਿਚ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪ੍ਰਾਸਪੈਕਟ ਨਾਮਕ ਸਥਾਨ ਤੇ ਦੜ੍ਹਗ (Darug) ਅਤੇ ਵਾਰਮੁਲੀ (Warmuli) ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਆਦਿ ਵਾਸੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਨੇੜਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਈਸਟਰਨ ਕਰੀਕ (Eastren Creek) ਅਤੇ ਸਾਊਥ ਕਰੀਕ (South Creek) ਵਿਚ ਗੋਮੈਰੀਗਲ (Gomerigal ਅਤੇ ਵਾਵਾਰਾਵੇਰੀ (Wawawarry)) ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਕਬੀਲਿਆਂ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਲੋਕ ਚੇਚਕ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਵੀ ਗਏ ਸਨ। 1791 ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਆਰਥਰ ਫਿਲਪ ਨੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਵੱਸੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। 1819 ਈ: ਵਿਚ ਗਵਰਨਰ ਲਾਕਲਨ ਮਕਵਾਰੇ (Lachlan Macquarie) ਨੇ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਦੋ ਆਦੀਵਾਸੀਆਂ ਕੋਲਬੀ (Colebee) ਅਤੇ ਨੂਰਾਗਿੰਜੀ (Nurragingy) ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਅਲਾਟ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਆਦੀਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੀ ਬਲਿਊ ਮਾਊਂਟਨੇਜ (Blue Mountains) ਵਿਚ ਰਸਤਾ ਖੋਦਣ ਵਿਚ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਆਦੀਵਾਸੀਆਂ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਰਾਫਤਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। 5 ਮਾਰਚ 1804 ਨੂੰ ਰਾਉਜ਼ ਹਿੱਲ (Rouse Hill) ਵਿਖੇ ਵਿਨੇਗਰ ਹਿੱਲ ਦੀ ਲੜਾਈ (Battle of Vinegar Hill) ਹੋਈ। ਕੈਸਲ ਹਿੱਲ ਦੀਆਂ ਬੈਰਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਜਾਰਜ ਜਾਨਸਨ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਜਾਂ ਮੌਤ (Liberty or Death) ਦੀ ਲੜਾਈ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਦੀ ਹਾਰ ਹੋਈ।

ਕਾਫੀ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਵੀ ਗਏ।

1823 ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਓਕਹਰਸਟ (Oakhurst) ਅਤੇ ਗਲੈਨਡਨਿੰਗ (Glendening) ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਪੈਰਾਮੈਟਾ ਤੋਂ ਕੁਝ ਆਦੀਵਾਸੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾ ਸਥਾਪਤ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਦ ਬਲੈਕਸ ਟਾਊਨ' (The Blacks Town) ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਤਾਂ 1833 ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਸੜਕ ਦਾ ਨਾਮ ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਰੋਡ ਪੈ ਗਿਆ। 1860 ਵਿਚ ਰੇਲ ਵਿਭਾਗ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਸਥਾਨ ਦਾ ਨਾਮ (Blacktown Road Station) ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। 1862 ਵਿਚ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਪੈ ਗਿਆ। ਰੇਲ ਲਾਈਨ ਦੇ ਬਣਨ ਨਾਲ ਇਲਾਕਾ ਹੋਰ ਵਿਕਸਤ ਹੋ ਗਿਆ। 1862 ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤੇ 1877 ਵਿਚ ਪਹਿਲਾ ਸਕੂਲ। 1900 ਵਿਚ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਐਲਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ 1906 ਵਿਚ ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਸ਼ਹਿਰ (Blacktown Shire) ਬਣ ਗਿਆ। 1930 ਵਿਚ ਇੱਥੇ ਬਿਜਲੀ ਆਈ। 1933 ਵਿਚ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਜਨਸੰਖਿਆ ਤਕਰੀਬਨ 130000 ਸੀ। 1950 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1960 ਤੱਕ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। 1965 'ਚ ਇੱਥੇ ਹਸਪਤਾਲ ਅਤੇ 1966 ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਟੇਸ਼ਨ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ। 1967 ਵਿਚ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ, 1969 ਵਿਚ ਟੇਡ ਕਾਲਜ ਅਤੇ 1973 ਵਿਚ ਵੈਸਟਪੁਆਇੰਟ ਅਤੇ ਸਿਨੇਮਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਏ।

ਜੌਹਨ ਐਕੋਲਿਨਾ 1977 ਤੋਂ 1981 ਤੱਕ ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਮੇਅਰ ਰਿਹਾ। ਉਸਦੇ ਸਮੇਂ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਆਬਾਦੀ 360000 ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਰਾਤਰੀ ਭੋਜਨ ਸਮੇਂ ਬੋਲਦੇ ਹੋਏ ਐਕੋਲਿਨਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "Black town's growth has surpassed anyone's wildest dreams and expectations : ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਦਿੱਖ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਬਦਲਦੀ ਗਈ। ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸੱਤਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਉਜਾੜ ਪਈ ਸੀ ਉਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਘਰਾਂ, ਫੈਕਟਰੀਆਂ, ਸ਼ਾਪਿੰਗ ਸੈਂਟਰਾਂ, ਦਫ਼ਤਰਾਂ, ਵਿਦਿਆਕ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਸਿਹਤ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨਾਲ ਸਜ ਗਈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਇਸ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਇੰਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਭਰਮਾਰ ਰਹੀ ਕਿ ਇਹ ਸਥਾਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇੱਥੇ 182 ਬੋਲੀਆਂ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਇਸ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਮੇਅਰ ਸਟੀਫ਼ਨ ਬਾਲੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੇਅਰ ਐਕੋਲੀਨਾ ਦਾ ਸੁਪਨਾ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵੀ

ਸਥਾਪਤ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਬਾਲੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇੱਥੇ ਕੈਥੋਲਿਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਕੈਂਪਸ ਬਣਾ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਮੇਅਰ ਦਾ ਇਹ ਸੁਪਨਾ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਪਿਛਲੇ 40 ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਮਾਊਂਟ ਡਰੂਟ ਹਸਪਤਾਲ ਬਣਿਆ, ਵੰਡਰਲੈਂਡ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਤੇ ਬੰਦ ਹੋਇਆ, ਵੈਟ ਅਤੇ ਵਾਈਡ ਸਿਡਨੀ ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਵੱਡੇ ਅਦਾਰੇ ਖੁਲ੍ਹੇ। ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੀ ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(ੳ) ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ

ਮੇਰੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅਮੀਰੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਦੋਂ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜਦ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਜੋੜਨਾ ਹੋਵੇ। ਅੱਜ ਤੋਂ 70-80 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਸਹੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਜੁੜਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਸੀ ਜੇਕਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਕੁਝ ਉੱਚਾ ਹੋਵੇ। ਉਦੋਂ ਆਰਥਿਕ ਪੱਧਰ ਨੂੰ ਨਾਪਣ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਤਾਂ ਜਮੀਨ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੋਈ ਟਾਵਾਂ ਬੰਦਾ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਦਾ ਝੁਕਾਅ 1960 ਦੇ ਕਰੀਬ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਬਚੋਲਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਬਚੋਲੇ ਅਕਸਰ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਮਿਆਰ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮੇਲ ਕਰਾ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਈ ਕਈ ਸਾਲ ਮੰਗਣੀਆਂ ਹੀ ਹੋਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤੀਵੀਆਂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਜਾਂ ਮੁੱਲ ਵੇਚਣ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕਾਮਯਾਬ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਧੋਲੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚੰਗੇ ਹੋਣ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸਤੋਂ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਥੇ ਨਿਸਚਿਤ ਅਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਵਿਆਹ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਆਪ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਬੱਚੇ ਅਕਸਰ ਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਆਰਥਿਕ ਰੁਤਬਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਜਾਤਾਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਧਰੀ ਧਰਾਈ ਐਵੇਂ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਮੀਰੀ, ਰੁਤਬੇ ਅਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਦਿਖਾਵਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਜੋੜਨ ਸਮੇਂ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਹੁੰਦਾ ਏ ਪਰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ

ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਨਾਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਤੇ ਜੋੜ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਤਾਂ ਮਹਿਜ਼ ਇਕ ਰਸਮ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਆਹ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਆਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਤੋਂ 60-70 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਕੋਈ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਾ ਲੜਕਾ 50 ਕੁ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਐਮ. ਬੀ. ਬੀ. ਐਸ. ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਪਿਆਰ ਆਪਣੀ ਹਮਜਮਾਤਣ ਭਾਪਿਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਪੈ ਗਿਆ। ਕੁੜੀ ਦਾ ਬਾਪ ਸਾਧਾਰਣ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ ਲੜਕੇ ਦਾ ਬਾਪ ਜੱਟ ਸੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਸੀ। ਲੜਕੇ ਦਾ ਬਾਪ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀ। ਲੜਕੇ ਦੀ ਦਾਦੀ ਬੜੀ ਸਿਆਣੀ ਔਰਤ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਲੜਕੇ (ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਬਾਪ) ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਭਾਵੇਂ ਸੌ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਕੇ ਸੰਬੰਧ ਖਰਾਬ ਕਰੀ ਜਾਹ, ਕਰਨਾ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਵੀ ਓਹੀ ਕੁਝ ਏ ਜੋ ਇਹ ਹੁਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।” ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਨਸੀਹਤ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਚੁੱਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਬੇਜੋੜ ਵਿਆਹ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਪਿਆ। ਗੋਰੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵਿਆਹਾਂ ਤੇ ਹੈਰਾਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਗੋਰਾ ਲੜਕਾ ਬੈਠ ਕੇ ਕਿਧਰੇ ਗਿਆ। ਕਾਰ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਅਖਬਾਰ ਦੀਆਂ ਦੋ ਕੁ ਪਰਤਾਂ ਪਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਅਖਬਾਰ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਵਰਕਾ ਪਲਟਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਫਾ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਜਿਸਤੇ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਸ਼ਾਦੀਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਾਪਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਤੇ ਹੈਰਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਬਲਕਿ ਠਹਾਕਾ ਮਾਰ ਕੇ ਹੱਸਿਆ ਵੀ। ਉਸਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੀ ਨਾ ਆਵੇ ਕਿ ਇੱਕੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਰਿਸ਼ਤੇ ਲੱਭਣ ਲਈ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਾਪਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਵਰਤਾਰੇ ਨੂੰ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਵਰਤਾਰਾ ਕਹਿ ਕੇ ਖੂਬ ਭੰਡਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮੀਰੀ ਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਉਦੋਂ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਵੇ। ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਫਸੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਸ ਮੁਸ਼ਕਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਦਖਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਉਥੇ ਗਰੀਬ, ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਆਸੀ ਲੋਕ ਅਕਸਰ ਅਮੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਬਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਨੌਕਰੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਖਲ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ

ਕਿਸੇ ਉਲਝਣ ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਜਾਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਦਖਲ ਨਾਲ ਹੀ ਥਾਣੇ ਕਚਰੀਆਂ 'ਚ ਮਸਲੇ ਹੱਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉੱਥੇ ਜਗੀਰਦਾਰੀ ਲੋਕਤੰਤਰ (Feudal democracy) ਹੈ। ਅਮੀਰ, ਗਰੀਬ ਦਾ ਪਾੜਾ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੈ ਕਿ ਚੋਣ ਸਮੇਂ ਅਕਸਰ ਕਾਫੀ ਵੋਟਾਂ ਖ਼ੀਦ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅਮੀਰ ਦੇ ਦਖਲ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇੱਥੇ ਸਭ ਕੰਮ ਕਾਇਦੇ-ਕਾਨੂੰਨ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਅਮੀਰ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੰਮ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਚੋਣ ਜਿੱਤਣ ਲਈ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਇੱਥੇ ਵੋਟਾਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਇੱਥੇ ਵੋਟਾਂ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਵੀ ਖਾਸ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਇਕੱਠ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਚੋਣ ਰੈਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਸਿਰਫ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹੇ ਪੋਸਟਰ ਹੀ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵੋਟਰਾਂ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਵੋਟਰ ਐਸੋ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਜੁਰਮਾਂ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਵੋਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਖਾਸ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਝੁਕਾਅ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਥੇ ਚੋਣ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਚਮਚਿਆਂ ਤੇ ਕੜਛਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਵੱਕਤ ਨਹੀਂ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਤਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਦੇ ਪੀ. ਏ. ਅਤੇ ਸੈਕਟਰੀ ਹੀ ਮਾਂ ਨਹੀਂ। ਕੰਮ ਉਹਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਚਮਚਾਗਿਰੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਹਿੱਤ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਵਿੱਦਿਆ ਦਾ ਨਿੱਜੀਕਰਣ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ ਕਿ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਕੂਲ ਤਾਂ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਡੋਨੇਸ਼ਨਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਘੱਟ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸਕੂਲ ਵੀ ਕਾਫੀ ਮਹਿੰਗੇ ਹਨ। ਇਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਵੀ ਬੱਚੇ ਦਾ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਸੈੱਟ ਹੋਣਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸ਼ੱਕੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਦ ਚੰਗੇ ਕੌਰਸਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਟੈਸਟ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਟੈਸਟਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕੋਚਿੰਗ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਚਿੰਗ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹਿੰਗੀ ਹੈ। ਮਾਪਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਦੌੜ ਉਹਨਾਂ ਉੱਤੇ ਆਰਥਿਕ ਬੋਝ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੱਚੇ ਸਕੂਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਟੇਫ (TAFE) ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੌਰਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉੱਚ

ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਹਾਇਰ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਕੰਟਰੀਬਿਊਸ਼ਨ ਸਕੀਮ (HECS) ਅਤੇ ਪੋਸਟ ਗਰੈਜੂਏਸ਼ਨ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਲੋਨ ਸਕੀਮ (PELS) ਜਿਹੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਕਰਜ਼ਾ ਬਾਦ ਵਿਚ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲੱਗਣ ਮਗਰੋਂ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਟੈਕਸ ਵਿਚੋਂ ਕੱਟ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸਦਾ ਬੋਝ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਉੱਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਬੱਚਿਆਂ ਤੇ ਕਰਜ਼ੇ ਦਾ ਬੋਝ ਪਵੇ। ਬਸ ਟੇਫ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕਿੱਤਾ ਮੁਖੀ ਕੋਰਸ ਕਰਾ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।

ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਹਵਾਈ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮਣ ਤੇ ਖਰਚ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਜਦ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਛੋਟੀ ਕਰੰਸੀ ਇੰਨੀ ਜਿਆਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿਚ ਖਰਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਕਰਜ਼ਾਈ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚ ਸੈਂਟ ਹੋ ਕੇ ਉਥੋਂ ਦੀ ਨਰੋਈ ਕਰੰਸੀ ਨਾਲ ਕਰਜ਼ਾ ਉਤਾਰਿਆ ਜਾਵੇ। ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਸੈਟ ਹੋਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂ ਸਪਾਊਜ਼ ਵੀਜ਼ੇ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਜਿਆਦਾ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਸੈਂਟ ਹੋਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਲੋਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਅਕਸਰ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਲਈ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ ਅਮਰੀਕਾ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ- ਤਾਂ ਇੰਨੇ ਜਿਆਦਾ ਵੱਡੇ ਹਨ ਕਿ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਦਾ ਚਾਅ ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਪੂਰਾ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਬਥੇਰੀਆਂ ਥਾਵਾਂ ਸੈਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਜਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਆਮ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਜਾਂ ਨੌਕਰੀ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇੰਨਾ ਕੁ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਅਮੀਰ ਹੋਏ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ ਇੰਨਾ ਕੁ ਪੈਸਾ ਖਰਚ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਯਾਤਰਾ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਰਿਆਇਤਾਂ ਹਨ।

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਜਿਆਦਾ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਉਣ ਨਾਲ ਉਹ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਇੱਥੇ ਸਾਧਾਰਣ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ ਇੱਕ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਮਰ ਮਰ ਕੇ ਜਾਇਦਾਦ ਬਣਾਵੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਿਮਾਰੀ ਦੇ ਇਲਾਜ ਹਿੱਤ

ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕਰਨੇ ਪੈਣ- ਇਹ ਕੀ ਸਿਆਣਪ ਹੈ? ਜਿੰਨਾ ਜਿਆਦਾ ਧੰਨ ਉਂਨੇ ਜਿਆਦਾ ਟੈਕਸ। ਜਿਆਦਾ ਪੈਸੇ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕੱਟੇ ਹੋਏ ਫੰਡ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਮਰਾਹ ਦੇ ਬਿੱਲਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਏ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਕਰਾਏ ਤੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦੌੜ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਟੈਕਸੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੇ ਦੌੜਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਓਵੇਂ ਹੀ ਮਕਾਂ ਮਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਰਾਏਦਾਰਾਂ ਦੇ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣਾ ਬੁਢਾਪਾ ਵੀ ਸੁਖ-ਚੈਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਿਤਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜੀਵਨ ਵੀ ਕੀ ਜੀਵਨ ਹੈ? ਨਾਲੇ ਜਿਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਔਖੇ ਹੋ ਕੇ ਬਣਾ ਰਹੇ ਹੋ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ ਖੁਦ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਮਿਹਨਤੀ ਬਣੇ ਰਹਿਣ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਬੱਚੇ ਐਸੇ ਹੋਣਗੇ ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਧੰਨ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਲਗਾਉਣ ਤੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਖਰੀਦਣ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਬਾਹਰ ਭੋਜਨ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਭੋਜਨ ਦੀ ਘਰ ਡਿਲਿਵਰੀ ਕਰਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਸਸਤਾ ਪੈਟਰੋਲ ਕਿਸ ਪੈਟਰੋਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਹੈ। ਉਹ ਸਸਤਾ ਪੈਟਰੋਲ ਲੱਭਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਤੇ ਗਰਾਜ ਸੇਲਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਘਟੀਆ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਖਾਵੀਂ, ਸੌਖੀ ਅਤੇ ਖਰਚੀਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਿਊਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਥਾਨਾਂ (workplaces) ਤੇ ਓਨੀ ਘਟੀਆ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਸ਼ਰਾਰਤ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਠਿੱਠੀ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ 26 ਸਾਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਸਟਾਫ਼ ਦੇ ਅਕਸਰ ਦੋ ਗੁੱਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਗੁੱਟ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਉਸਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਗੁੱਟਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਨੀ ਜਿਆਦਾ ਕੁਝੜਤਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰੀਫ਼ ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਦੁਖੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਪੈਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਲਗਦੇ ਹਨ। ਅਦਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਹਰੇਬਾਜ਼ੀ ਤੇ ਧਰਨੇਬਾਜ਼ੀ ਆਮ ਵਰਤਾਰਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨੁਕਸਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਪੈਸਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਔਖੀ ਵੇਲੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਉੱਥੇ ਮਨੁੱਖ ਪਾਸ ਕੋਈ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਆਰਥਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਬੇਕਾਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਚੱਜ ਨਾਲ ਕੁਝ

ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਨਿਰੇ ਚੋਣ ਜ਼ੁਮਲੇ ਹਨ। ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਘਰ ਭਰਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਜੱਦੀ ਜਾਇਦਦ ਜਾਂ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਥੇ ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ, ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਇਥੇ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਸਾਧਾਰਨ ਆਮਦਨ ਦੇ ਆਸਰੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨਾ ਵੀ ਵਰਦਾਨ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

(ਅ) ਦੇਸੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ?

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ, ਤੋਂ ਆਏ ਦੇਸੀਆਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦੇਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਓ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਓ ਤੁਹਾਨੂੰ 90 ਫੀਸਦੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕੌਣ ਕੀ ਕਰਦਾ ਏ। ਨਵੇਂ ਆਏ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਜਾਂ ਦੇਸੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਇੰਨੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਇਹ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ੍ਰੋਤ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ। ਦੇਸੀ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਅਤੇ ਹੁਨਰ (talent and skill) ਬਾਰੇ ਵੀ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਡੀ ਦੌੜ ਇਹ ਜਾਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਬੰਦਾ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਏ। ਵੱਧ ਯੋਗਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਬਾਰੇ ਜਿਆਦਾ ਬਰੀਕੀ ਨਾਲ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਇਹ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਵੱਡਾ ਘਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਘਰ ਬਣਾਇਆ ਕਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿੰਨੀ ਵਾਧੂ ਜਾਇਦਾਦ (investment property) ਬਣਾ ਲਈ ਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਏ, ਕੋਈ ਕਿੰਨੀਆਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਰੱਖਦਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚੱਲ ਪਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ ਚੱਲਿਆ ਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਦਲੇ ਨੇ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਠੱਗਿਆ ਏ, ਕੋਈ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦੇਸ਼ਾਂ ਜਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮ ਕੇ ਆ ਚੁੱਕਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਬੱਚੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਿੱਥੇ ਹੋਏ ਹਨ ਜਾਂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ ਹਨ, ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਨੇੜੇ ਏ, ਕਿਹਦੀ ਕਿਹਦੇ ਨਾਲ ਵਿਗੜ ਗਈ ਏ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ

ਕੁ ਪੈਸੇ ਖਰਚ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਉਹਨਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਕੋਈ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੀ.ਆਰ. ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੀ ਸਥਿਤੀ ਏ, ਕਿਸੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਠੀਕ ਚਲਦਾ ਏ ਜਾਂ ਟੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਏ ਆਦਿ।

ਜੇਕਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਕੰਮ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਲ ਨੂੰ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲੋਕ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਕੰਮ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਣ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਜਲਦੀ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਤੁਹਾਡੇ ਬਹੁਤੇ ਵਾਕਫ਼ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੱਝ ਮਹੀਨੇ ਤਾਂ ਇੰਜ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਨਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਕੰਮ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਜਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਏ। ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤੇ ਆਏ ਹੀ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਜਿਹਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਹੋ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚ ਲਿਖੇ ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਬਾਰੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਾਂ ਕਿ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਉਸਨੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੇਖ ਦੇਖਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਗਲਤ ਲਿਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਮ ਕਣਸੋਆਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਜਾਣਗੀਆਂ ਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਫਲਾਣੀ ਫਲਾਣੀ ਗਲਤੀ ਏ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਹੀਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਨੇ ਹੀ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਹਿਣਗੇ --ਕਿੰਨੀ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਏ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਗਲਤੀਆਂ ਕਰੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਪਾਠਕ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ--

1. ਜਿਹੜੇ ਲਿਖਤਾਂ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।
2. ਜਿਹੜੇ ਲਿਖਤਾਂ ਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤਾਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਘੱਟ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।
3. ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ।
4. ਜਿਹੜੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਘੋਖਦੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਲੋਕ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਮਤਲਬ ਹੁੰਦਾ ਏ--ਕਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਆਇਆ, ਕਿੰਨਾ ਉਸ ਪੈਸੇ ਦੇ ਆਉਣ ਤੇ ਖਰਚਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਿੰਨੀ ਨੈੱਟ ਆਮਦਨ ਹੋਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਲੇਖਾਂ ਤੇ ਆਰਟੀਕਲਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇੱਕ ਹਿੰਦੂ ਪੰਜਾਬੀ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਿਖੀ ਇੱਕ ਪੁਸਤਕ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਮੇਰੇ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਛਪਵਾਉਣ ਤੇ 17000 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਆਏ ਹਨ। ਸਿਰਫ਼ 30-32 ਕਿਤਾਬਾਂ ਵੇਚ ਕੇ ਇਹ 17000 ਰੁਪਏ ਪੂਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਦਿਨ 30-

32 ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਕ ਗਈਆਂ ਉਸੇ ਦਿਨ ਹੋਰ ਵੇਚਣੀਆਂ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਜਿੰਨਾ ਖਰਚਾ ਆਇਆ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਹੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਕਿਤਾਬ ਛਪਵਾਉਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਹੀ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ ਏ। ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਆਪ ਜੋ ਮਰਜ਼ੀ ਕਮਾਈ ਕਰੀ ਜਾਵੇ।” ਇਹ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਖਰੀਦ ਤਾਂ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਵੈਸੇ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਵਰਕੇ ਪਾੜ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੌਦਾ ਪਾ ਕੇ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅਰਥ ਨਹੀਂ।” ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪਾਠਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤੇ ਇੱਥੇ ਆਏ ਹੋਏ ਸੇਵਾਮੁਕਤ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਹਿੱਸਾ ਬਿਤਾ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਿਸੇ ਲਿਖਤ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਦਾ ਹੁਨਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਅਕ ਯੋਗਤਾ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਯੋਗਤਾ ਵਿਵਸਾਇਕ ਵੱਧ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਘੱਟ। ਵਿਹਲਾ ਸਮਾਂ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਬਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂਸਿਕ ਤਸੱਲੀ ਦਿੰਦਾ ਏ।

ਤੀਜੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਾਠਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਸਤਰੀਆਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਦੇਖੇ ਬਗ਼ੈਰ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲੰਤ ਜਿਹੀਆਂ ਅਤੇ ਲੋਕ ਰੁਚੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਅਤੇ ਤੜਕ ਭੜਕ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗਹਿਣਿਆਂ ਬਾਰੇ, ਬਿਊਟੀ ਪਾਰਲਰਾਂ ਬਾਰੇ, ਫਿਲਮਾਂ ਬਾਰੇ, ਨਵੇਂ ਨਵੇਂ ਫੈਸ਼ਨਾਂ ਬਾਰੇ, ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ, ਟੀ.ਵੀ. ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕਦੀ ਵੀ ਅਣਗੌਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਚੌਥੀ ਕਿਸਮ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਵੱਲ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇਣ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਕੁੱਝ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਰਟੀਕਲਾਂ, ਲੇਖਾਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਘੋਖਣ ਵੱਲ ਵੱਧ ਕੇਂਦਰਤ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਸਿਰਜ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਾਇ ਭੇਜਦੇ ਹਨ, ਵਧੀਆ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿੱਚੋਂ ਕੱਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਆਪ ਖੁਦ ਵੀ ਛੋਟੇ ਮੋਟੇ ਲਿਖਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਜਾਂ ਲਿਖਾਰੀ ਬਣਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਰੱਖਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਹੁਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਆ ਗਏ ਹਾਂ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁੱਝ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਛਪਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਲਈਏ। ਇੱਥੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਛਪਣਾ ਸੌਖਾ ਏ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਛਾਪਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਛਪਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਧਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਪਾਸ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਫੋਨ ਕਰਨਗੇ :- “ਬਾਈ ਸਿਹਾਂ, ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਛਾਪ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ? ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਦਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਇੱਧਰ ਦੀਆਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਸਾਡੀ ਪ੍ਰਤੀਭਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿੱਚ ਸਾਡੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਮੁਫ਼ਤ ਛਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹੀਆਂ ਬਲਕਿ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਾਡੀ ਕਦਰ ਵੀ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।”

ਦੇਸੀ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਆਮਦਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਕਿੰਨੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੈਂਦਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜ਼ਮੀਨ ਏ, ਇਸ ਜ਼ਮੀਨ ਚੋਂ ਉਸਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਆਮਦਨ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀ ਅਤੇ ਬਾਹਰਲੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲ ਕੇ ਕਿੰਨਾ ਪੈਸਾ ਬਣਦਾ ਏ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚਲੀ ਨੌਕਰੀ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਸੀ, ਇਹ ਨੌਕਰੀ ਸਿਰਫ਼ ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਸੀ ਜਾਂ ਇਸਤੋਂ ਉਪਰਲਾ ਪੈਸਾ ਵੀ ਬਣਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਕਿੰਨੀ ਕੁ ਜਾਇਦਾਦ ਮਿਲ ਗਈ ਏ ਜਾਂ ਮਿਲ ਰਹੀ ਏ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇਸੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਤੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛਾਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਦੇਸੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਛਿਪਾਂਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਏ ਹੋਏ ਹੋਰ ਲੋਕ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਤੁਹਾਡੇ ਹਮਵਤਨ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਇੰਨੀ ਬਰੀਕ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਝੂਠ ਵੀ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਲ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਹ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਹੁਨਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਝੂਠ ਵੀ ਹੁਨਰ ਨਾਲ ਹੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ। ਜੇ ਹੁਨਰ ਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿੱਚ ਘਾਟ ਏ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਝੂਠ ਇੱਕ ਦਮ ਫੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਅਨਪੜ੍ਹਾਂ ਜਾਂ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆਂ ਵਿੱਚ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਸੌਖਾ ਏ। ਜਿੱਥੇ ਸਭ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਣ ਤੇ ਹੋਣ ਵੀ ਬਹੁਤੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਰਕੀਬ ਉਥੇ ਤੁਹਾਡਾ ਝੂਠ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਫੜ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਦੇਸੀਆਂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਝੂਠ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ

ਜਾਂਦਾ ਏ - 1. ਰੁਤਬੇ ਲਈ 2. ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਪੈਸੇ ਲਈ। ਪਹਿਲੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਝੂਠ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਫੜ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਦੂਜੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਝੂਠ ਫੜ ਹੋਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਇਦਾਦ ਜਾਂ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀ ਆਮਦਨ ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਭਾਵੇਂ ਭਾਰਤ ਜਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚਲੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੇ ਆਮਦਨ ਇੱਧਰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ, ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚਲੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਬਨਿਸਬਤ ਉਨੀ ਜਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਇਧਰਲੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੀ ਏ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਪਰਖਣ ਲਈ ਉਸਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਸ ਵਕਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀਆਂ ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਕੋਠੀਆਂ ਉਪਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਜਗਾਜ਼, ਘੋੜੇ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕਲਾ ਦੇ ਨਮੂਨੇ ਸਾਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਕੋਠੀਆਂ ਜਿਆਦਾਤਰ ਬਾਹਰ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਣੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਅਤੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਅਨਿਖੜਵਾਂ ਅੰਗ ਵੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਉਪਰ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਦੀ ਕੀਮਤ ਤੇ ਆਮਦਨ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣਾ ਏਨਾ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਹੁਨਰਮੰਦ ਦੇਸੀ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਉਣ ਤੋਂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟਦੇ। ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ।

ਦੇਸੀ ਜਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਇੱਕ ਹੋਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਵੀ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਹੈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਜਾਤ ਤੇ ਬਰਾਦਰੀ ਬਾਰੇ। ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦਿਹਾਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧੀ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਅੰਤਰ ਜਾਤੀ ਵਿਆਹਾਂ ਨੇ ਜਿੱਥੇ ਰੂੜ੍ਹਵਾਦੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਇਆ ਏ ਉਥੇ ਅਧੁਨਿਕ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਉਤਸ਼ਾਹ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਇੰਗਲੈਂਡ, ਕੈਨੇਡਾ ਅਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਅਤੇ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਆਮ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਆਹ ਦੂਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੋਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤੇ ਮਾਪੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਆਏ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਚੋਖੀ ਗਿਣਤੀ ਰੂੜ੍ਹੀਵਾਦੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਕਈ ਆਪਣੀਆਂ ਘਰਵਾਲੀਆਂ ਤੇ ਲੜਕੀਆਂ ਨੂੰ ਗੋਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਵਰਜਦੇ ਹਨ। ਕਲੱਬਾਂ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਤਾਂ ਰੋਕਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਕਈ ਮਾਪੇ ਐਸੇ ਜਾਤਾਂ ਗੋਤਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਗੋਤ ਨੂੰ ਦੂਜੇ

ਆਪਣੀ ਹੀ ਬਹਾਦਰੀ ਵਿਚਲੇ ਗੋਤਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਤੇ ਅੰਤਰ ਦੇਸੀ ਵਿਆਹਾਂ ਵੱਲ ਵਧਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਡੂੰਘੀ ਮਾਂਸਿਕ ਸੱਟ ਵੱਜਦੀ ਏ। ਇਹ ਮਾਪੇ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਹਾਦਰੀ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਕਿ ਅਗਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਪੁਸ਼ਤ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੁਤਾਬਕ ਸ਼ਾਦੀ ਕਰ ਵੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੂਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਨੇ ਤਾਂ ਅੰਤਰਜਾਤੀ ਤੇ ਅੰਤਰ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਆਹਾਂ ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿੱਚ ਤੈਰੀਆਂ ਲਗਾਉਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ।

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇੰਜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ ਕਿ ਦੇਸੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰੱਖਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਏ। ਇੱਥੇ ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਉਹ ਮਹੱਤਵ ਨਹੀਂ ਜੋ ਦੇਸੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਜਿਹਦਾ ਕੰਮ ਰਾਸ ਆ ਜਾਵੇ ਉਹ ਰੁਤਬੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ ਸੋਹਣੀ ਕਮਾਈ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਏ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਰੁਤਬਾ ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਹੰਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਏ। ਇੱਥੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੁਤਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਵੀ ਹੈ ਉਹ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਇਸ ਥਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਪੁਸ਼ਤ ਵਾਲੇ ਦੇਸੀਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਬਹੁਤੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਗੁਜਰ ਚੁੱਕੇ ਹਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹਾਲਾਤ ਨਾਲ ਆਪ ਹੀ ਨਜਿੱਠਦੀਆਂ ਰਹਿਣਗੀਆਂ।

(ੲ) ਅਧਪੜ੍ਹ ਸੈਲਾਨੀ ਮਾਪੇ ਬਨਾਮ ਪੱਕੇ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਪਰੋਢ ਬੱਚੇ

ਮੈਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਚੋਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਨਾਵਲਕਾਰਾਂ ਬਚਿੰਤ ਕੌਰ ਦਾ ਨਾਵਲ 'ਦਿ ਲਾਸਟ ਪੇਜ' ਕਢਵਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਵਲ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਇੱਕ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਬਿਆਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, "ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ 'ਓਲਡ ਹਾਊਸ' ਵਿਚ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਲਾਚਾਰ ਜਾਂ ਬਿਮਾਰ-ਠਮਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਘਰ ਦੇ ਬੰਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਂ ਪਿਓ ਨੂੰ ਫਾਰਮੈਲਿਟੀ ਖਾਤਰ 'ਹੈਲੋ ਮੀਮੀ, ਹੈਲੋ ਡੈਡੀ' ਕਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਬਹੁਤੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਧਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏ ਜੋ ਨਾ ਅਜੇ ਅਮਰੀਕਨ ਸਿਟੀਜ਼ਨ ਹਨ, ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਠੋਸ ਸਹਾਰਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਨੂੰਹਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਬੰਗਲਿਆਂ ਵਿਚ ਘਰ ਦੇ ਕੂੜੇ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਏ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਟੈਂਡ ਕਰਨ ਦਾ

ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੱਕੇ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਜੇ ਉਹ ਚੋਰੀ ਚਕਾਰੀ ਨਾਲ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਕੰਮ ਲੱਭ ਲੈਣ ਤਾਂ ਘਰ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵੱਲ ਝਾਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।”

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਸਯੋਗ ਸਥਿਤੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਅਸੀਂ ਪਰਵਾਸੀ ਪਿਤਾ ਦਿਵਸ (Father's Day), ਮਾਤਾ ਦਿਵਸ (Mother's Day), ਮਨਾਉਣ ਦੇ ਦਿਖਾਵੇ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਰਸਮ ਸਾਡੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਆਪਾਂ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ।

ਅਮਰੀਕਾ, ਕੈਨੇਡਾ ਤੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਅੰਜਾਮ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਏ। ਉੱਥੇ ਦੂਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹੀ-ਥੋੜ੍ਹੀ ਤੇ ਤੀਜੀ ਪੁਸ਼ਤ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਪੂਰੀ ਜਾਂਚ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਮਾਪੇ ਬੁਢਾਪਾ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਥੋੜ੍ਹੇ ਆਦੀ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਜੇ ਭਰਵੇਂ ਪਰਵਾਸ ਪੱਖੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਟੇਜ ਚੋਂ ਹੀ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਏ। ਭਾਵੇਂ ਇੱਥੇ ਨੂੰ ਚੰਦ ਕੁ ਪੰਜਾਬੀ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਵੀ ਆ ਗਏ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਵੂਲਗੂਲਗੇ ਜਿਹੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਂਡੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹਾ ਜੀਵਨ ਹੀ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਸਮਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਿਡਨੀ ਮੈਲਬੌਰਨ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਆਏ। 1971- 1972 ਤੱਕ ਸਰਕਾਰ ਦੀ 'ਵਾਈਟ ਆਸਟਰੇਲੀਅਨ ਪਾਲਿਸੀ' ਨੇ ਵੀ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕ ਰੱਖਿਆ। ਹੁਣ 1972 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਪਰਵਾਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। 1992 ਵਿਚ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਹੀ ਆ ਗਿਆ। ਜਿਹੜੇ ਜਵਾਂ ਪਰਵਾਸੀ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਉਥੋਂ ਕੰਮ ਕਾਰਾਂ, ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ। ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਪਰਵਾਸ ਵੀ ਜ਼ੋਰ ਫੜਦਾ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਇਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਫ਼ੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਬਸਿੰਦੇ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਪੇ ਵੀ ਇੱਧਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਸੈਲੀ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਸੈਲੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਤੇ ਸੱਸਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਹਨ।

ਹੁਣ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਸਾਂ ਮਾਵਾਂ ਆਮ ਤੁਰੀਆਂ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੱਸ ਤੇ ਨੂੰਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੀ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇ ਵਜੋਂ ਸੁਖਾਵੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? 80% ਪੱਕੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਸੈਲੀ ਸੱਸਾਂ ਨੂੰ ਟਿੱਚ ਜਾਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਇਹੀ ਸੋਚਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ

ਅੱਖੇ-ਸੱਖੇ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਕੇ ਇਹ ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਵੱਲ ਨੂੰ ਫੇਰਾ ਪਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ। ਸਹੁਰੇ ਫਸੇ ਹੋਏ ਮਾਰ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੋਝਾ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਵੀ ਸਮਾਂ ਟਪਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਸੱਸਾਂ ਬੋਲਣੋਂ ਹੱਟਦੀਆਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਨੂੰਹਾਂ ਬੜਬੋਲੀਆਂ ਸੱਸਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉੱਕਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਸਹੁਰੇ ਕਦੇ ਕਦੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇ 10+2 ਜਾਂ 14 ਜਮਾਤਾਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਨੂੰਹਾਂ ਇਹ ਰੋਲਾ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਬੁਝਿਆਂ ਨੇ ਘਰੋੜ ਘਰੋੜ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ (ਭਾਵ ਬੁਝਿਆਂ ਦੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ) ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਲੀਕਾ ਖਰਾਬ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਧੀਆਂ ਜੇ ਦੱਬੀਆਂ ਘੁੱਟੀਆਂ ਚੁੱਪ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਜਵਾਈ ਵਿਸ਼ ਘੋਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਸਫ਼ਾਈ ਦੀ ਏ। ਸੈਲੀ ਬੁੱਢੇ ਬੁੱਢੀਆਂ ਦਾ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਓਨਾ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿੰਨਾ ਏਥੋਂ ਜੰਮੇ ਪਲੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰੋਢ ਸੈਲੀਆਂ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਜੇ ਇਹ ਇੱਥੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਰਹਿਣ ਫਿਰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਟੋ ਕਲੇਸ਼ ਵੱਧ ਵੀ ਸਕਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਸੈਲੀ ਬੁੱਢੇ ਜਾਂ ਪਰੋਢ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਪੋਤੀਆਂ ਤੇ ਦੋਹਤੇ ਦੋਹਤੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈਰੀ ਲੈਰੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦੇ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰੋਢ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਲੜਕੇ ਨਹੁੰਆਂ ਤੇ ਧੀਆਂ ਜਵਾਈ ਚਾਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਬੱਚਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਆਪਣੀ ਗੁਲਾਬੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾ ਬੋਲਣ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਜਾਇਦਾਦ ਦੀ। ਆਸਟਰੇਲੀਆਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ 30 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਸੈਟਲ ਹੋਏ ਪੁੱਤਾਂ ਤੇ ਜਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਹ ਹਾਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੱਕੇ ਪੈਰੀਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਜਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੈਰ ਜਮਾਉਣ ਲਈ ਪੱਬਾਂ ਭਾਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਧੀਆ ਸੈਟਲਮੈਂਟ ਲਈ ਪੈਸਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੈਸਾ ਇਕ ਦਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਫਿਰ ਇਹ ਸਹੁਰੇ/ਬਾਪ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਚੋਂ ਕੁਝ ਵੇਚ ਕੇ ਉਹ ਇਹ ਪੈਸੇ ਇੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਚ ਲਗਾ ਦੇਵੇ। ਟਰੱਕ ਲੈ ਦੇਵੇ, ਟੈਕਸੀਆਂ ਪੁਆ ਦੇਵੇ, ਕੋਈ ਦੁਕਾਨ ਲੈ ਦੇਵੇ, ਘਰ ਖ਼ਰੀਦਣ ਲਈ ਥੋੜ੍ਹ-ਬਹੁਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦੇਵੇ। ਕਈ ਮਾਪੇ ਜਾਂ ਸਹੁਰੇ ਇੰਜ ਵੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਲੜਾਈ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅੱਧੀ-ਪਚੱਧੀ ਜਾਇਦਾਦ ਤੋਂ ਜਾਂ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤੀ ਫੰਡ ਤੋਂ ਹੱਥ ਧੋਣੇ ਪਏ। ਪੈਸੇ ਵੀ ਗਏ ਤੇ ਸਾਂਭ ਸੰਭਾਲ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕਲੌਤਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ 75-80 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਤੇ ਉੱਥੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਵਾਰੀਆਂ ਭਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਤਾਉਣੀ ਪਈ।

ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਘੰਟੇ ਚੰਗੇ ਬਿਤਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਦ ਪਾਰਕਾਂ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਇਕੋ ਜਿਹੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਇਹ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਕਈ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਚੁਗਲੀਆਂ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਿੱਤਰਤਾ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੁੱਖ ਬਖਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮਨੋਵਿਗਿਆਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਰਾਹਤ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰਜ਼ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕੱਠੇ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਵੀ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕੱਠ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੂਹ ਲਈ ਖੁਰਾਕ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਪਸੀ ਹਾਸੇ ਠੱਠੇ ਤੇ ਰੋਣੇ-ਧੋਣੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਰੂਹ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਘਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਜਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਪਿਕਨਿਕਾਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੈਲਾਨੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਦਾਂ ਹਨ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਸੱਥਾਂ ਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਗਾਉਣ ਪਾਣੀ ਕਰਨਾ, ਤਾਸ਼ ਖੇਡਣੀ ਤੇ ਲੰਗਰ ਛੱਕਣਾ ਪਰੋਢ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਨੂੰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਰਾਹਤ (Catharsis) ਪ੍ਰਦਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਆਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਬਜ਼ੁਰਗ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਕੁਝ ਧਿਆਨ ਦੇਵੇ। ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਹਿਰਦ ਹੋਣਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਝੱਲ ਕੇ ਆਪਣੀ ਔਲਾਦ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੈੱਟ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(ਸ) ਨੌਕਰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਜਿਹੇ, ਅਫ਼ਸਰ ਨੌਕਰਾਂ ਜਿਹੇ

ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਰਲੇਖ ਦੀ ਸਾਰਥਕਤਾ ਦਾ ਅਕਸਰ ਝੌਲਾ ਜਿਹਾ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਜਮਾਤਾਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪਾੜਾ ਏ। ਉੱਥੇ ਚਪੜਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੈਸੇ ਵੀ ਚੌਥਾ ਦਰਜਾ ਕਾਰਮਚਾਰੀ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਚਪੜਾਸੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਅਫ਼ਸਰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਚੌਥਾ ਦਰਜਾ ਕਾਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਮੈਂ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਸਿਡਨੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਰੇਲਵੇ ਵਿਚ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਵਾਰ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਟਾਊਨ ਹਾਲ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅੱਧੇ ਕੁ ਘੰਟੇ ਦੀ ਬਰੇਕ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕਨਕੋਰਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਾਫੀ ਪੀ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦਾ ਡਿਊਟੀ ਮੈਨੇਜਰ ਕਨਕੋਰਸ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ-ਖੜ੍ਹਾ ਪੋਚਾ

ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪੋਚੇ ਦੀ ਗੱਲ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਇਸਨੂੰ ਔਖੀ ਤੇ ਘਟੀਆ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਵੀ ਕਹਿਣਗੇ।

ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਲੋਕ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਅਸਮਰਥ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤਕਨੀਕਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਔਜ਼ਾਰ ਵੀ ਬੜੇ ਵਿਕਸਤ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਝਾੜੂ ਮਾਰ ਮਾਰ ਕੇ ਪੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰੀ ਜਾਣਗੇ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਭੁੰਜੇ ਬੈਠ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਤੁਰਨਾ ਪਵੇਗਾ। ਇੰਝ ਜੋਰ ਵੀ ਵੱਧ ਲੱਗੇਗਾ ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਵੀ ਵੱਧ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ। ਦੁੱਖ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਇਹ ਅਕਸਰ ਹੀ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਥਾਵਾਂ ਉੱਘੜ ਦੁੱਘੜੀਆਂ ਹਨ। ਫਰਸ਼ ਓਨੇ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਲੋਅਰ (blower) ਨਾਲ ਪੱਤੇ ਉੱਡਾ-ਉੱਡਾ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ-ਖੜ੍ਹੇ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਰਾ ਥਾਂ ਸਾਫ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਤੇਜ਼ ਪਰੈਸ਼ਰ ਵਾਲਾ ਪਾਣੀ ਮਾਰ ਕੇ ਥਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਫ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਫਰਸ਼ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਆਸ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅਰਧ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਮਿਹਨਤ ਮੁਸ਼ੱਕਤ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਓਹੀ ਕੰਮ ਸ਼ੁਗਲ ਅਤੇ ਸਰਲ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਬਿਜਲੀ ਦੁਆਰਾ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਔਜ਼ਾਰਾਂ ਨਾਲ ਪੇੜ ਕੱਟਣੇ ਬੜੇ ਸੌਖੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹੱਥ ਨਾਲ ਪੇੜ ਕੱਟਣੇ ਅਤਿਅੰਤ ਔਖੇ ਅਤੇ ਜ਼ੋਖਮ ਭਰਪੂਰ ਹਨ।

ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਨ ਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਅਫ਼ਸਰੀ ਜਾਮਾ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕੀਏ ਨੂੰ ਪੋਸਟਲ ਡਿਲਿਵਰੀ ਅਫ਼ਸਰ (postal delivery officer), ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਰੈਕਸ਼ਨਲ ਅਫ਼ਸਰ (correctional officer) ਅਤੇ ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਦਾਹ ਸੰਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਿਊਨਰਲ ਮੈਨੇਜਰ (funeral manager) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਸੋਹੀਣੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਫਲ ਤੋੜਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਫਰੂਟ ਪਿਕਿੰਗ ਅਫ਼ਸਰ (FPO) ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਬੁਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੰਜ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ, ਇਹ ਅਲੱਗ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਕ ਪੰਜ ਤਾਰਾ ਹੋਟਲ ਦੇ ਹਾਊਸ ਕੀਪਿੰਗ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਗਾਹਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਇਸ ਵਿਭਾਗ ਦੀ ਓਪਰੇਸ਼ਨ ਮੈਨੇਜਰ ਖੁਦ ਕਾਮਿਆਂ ਨਾਲ ਰਲ ਕੇ ਕਮਰੇ ਸਾਫ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਦੇਖੀ ਗਈ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਡਾਕਟਰ ਆਪਣੇ ਕੈਬਿਨ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਆਪ ਮਰੀਜ਼ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸਕੂਲ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵੀ ਆਪ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਅੰਦਰ

ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਸੈਂਟਰਲਿੰਕ ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਕਰਮਚਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰੀ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਨੇਤਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕਰਨ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਖ਼ੈਰ ਮਕਦਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਹਾਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੇਵਕ ਬਣ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤੇ ਅਵਾਗੋਣ ਰੋਅਬ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੜੀ ਹਲੀਮੀ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਣਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਬੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇੰਜ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਅਫ਼ਸਰ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕਰਿੰਦੇ ਵਧ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਿਡਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਐਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਭਾਰਤੀ ਸੀ ਤੇ ਕਿੱਤੇ ਵਜੋਂ ਡਾਕਟਰ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੇਰਾ ਤੇ ਮੈਲਕਾਲਮ ਟਰਨਬੁੱਲ (Malcolm Turnbull) ਦਾ ਨਾਈ ਇਕੋ ਹੀ ਏ। ਇਕ ਦੋ ਵਾਰ ਇਵੇਂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਨਾਈ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਹਜ਼ਾਮਤ ਕਰਵਾਉਣ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਬਾਕੀ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਵਾਂਗ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਵਾਰੀ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਆਉਣੀ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਟਰਨਬੁੱਲ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਜਦ ਤਕ ਉਸਦੀ ਵਾਰੀ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਨਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਰਿਆਇਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।” ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਲੱਗੇ ਕੈਮਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਵੱਡਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਓਵੇਂ ਹੀ ਦੇਣੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਲੋਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਵੀ ਖਾਹ-ਮਖਾਹ ਕੋਈ ਕੁਤਾਹੀ ਜਾਂ ਵਧੀਕੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਸੰਕਟ ਵਾਲੀ ਸਥਿਤੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਗੱਡੀ ਵੀ ਲਾਲ ਲਾਈਟਾਂ ਤੇ ਓਵੇਂ ਹੀ ਹਰੀ ਲਾਈਟ ਹੋਣ ਤੱਕ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਬਾਕੀ ਵਾਹਣ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹਜ਼ੂਮ ਕਦੀ ਵੀ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀ ਗ੍ਰਾਹਕਾਂ ਨਾਲ ਓਵੇਂ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਆਮ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਥਾਣਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਥਾਣਿਆਂ ਮੂਹਰੇ ਕਦੀ ਕੋਈ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਭਾਰਤ ਦੇ ਥਾਣਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਸਮੇਂ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਡਰ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਤਾਂ ਥਾਣੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ

ਗੋਰੇ ਅਕਸਰ ਸੁਗਲ ਵਿਚ ਕਹਿੰਦੇ ਦੇਖੇ ਗਏ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀ ਦੁਕਾਂ (cops shop) ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਵੀ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਾਧਾਰਨ ਕਰਮਚਾਰੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਗੋਰੇ, ਕਦੀ ਵੀ ਹੀਣ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਕਹੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਸਫਾਈ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੈ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਿਡਨੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਵਧੀਆ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਾਲੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਘਬਰਾਉਂਦਾ ਸਾਂ। ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਸਫਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਵਾਰ ਇਕ ਟੌਹਰੀ ਗੋਰਾ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖੁਦ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਹਸਤੀ ਹੋਊ। ਉਹਦੇ ਦੱਸਣ ਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰਿਓਂ ਕੂੜੇ ਦੇ ਬਿਨ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਟਰੱਕ ਦਾ ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਰੋਅਬ ਦਾਅਬ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਅਕਸਰ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ, ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ, ਰੈਸਟੋਰੈਂਟਾਂ ਚ ਬਹਿਰੇ, ਨਾਈ, ਤਰਖਾਣ, ਪਲੰਬਰ, ਮਕੈਨਿਕ, ਮੀਟ ਵਿਕ੍ਰੇਤਾ, ਕੋਰੀਅਰ, ਮੋਚੀ, ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ ਆਦਿ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਹ ਆਪਣੇ ਕਿੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਫ਼ਾਰਗ ਹੋ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਲੱਬ ਜਾਂ ਪੱਬ ਵਿਚ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉੱਚੀਆਂ ਪਦਵੀਆਂ ਤੇ ਸੁਸ਼ੋਭਿਤ ਹੋਣਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਵਰਦੀ ਵੀ ਅਲੱਗ ਅਲੱਗ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਜੇ ਇਕ ਪੰਸਾਰੀ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵਰ੍ਹੇਗੰਢ ਦੀ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਬੂਟ ਸੂਟ ਪਾ ਕੇ ਤੇ ਟਾਈ ਛਾਈ ਲਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ 'ਚ ਗੱਲ ਕਰੇ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਲਪਨਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਆਮ ਪੰਸਾਰੀ ਹੋਵੇਗਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਂਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਚੋਖਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਅਰਧ ਵਿਕਸਤ ਜਾਂ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੇ ਕੋਡ, ਸਫਰ ਕਰਨ ਦੇ ਵਾਹਣ, ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ, ਸ਼ਹਿਰੀ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਪਾੜਾ, ਜਾਤਾਂ ਬਰਾਦਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਆਦਿ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ਕਿ ਉਥੋਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਮਾਂਤਾ ਨਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਕੇ ਵਖਰੇਵਾਂ ਵੱਧ ਲੱਗਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵਧ ਚਮਕਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਾਰਨ ਹੈ- ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੀ ਝੰਡੀ (dignity of labour)। ਇਕ ਫਰਸ਼ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਬੈਂਕ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਰਾਜ ਮਿਸਤਰੀ (brick layer) ਇਕ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਇਕ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ, ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ, ਤਰਖਾਣ, ਪਲੰਬਰ, ਪੇਂਟਰ ਆਦਿ

ਦਾ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਮੈਂ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਦੋਂ ਦੇਖਿਆ ਜਦ ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਗਪੁਰ ਕਾਂਪਟੀ ਦੇ ਐਨ. ਸੀ. ਸੀ. ਓ. ਟੀ. ਐਸ. (ਹੁਣ ਓ. ਟੀ. ਏ.) ਵਿਖੇ ਕਮਿਸ਼ਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਸਿਖਲਾਈ ਦੌਰਾਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਦਿਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਸਫਾਈਆਂ, ਪੌਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣਾ, ਘਾਹ ਕੱਟਣਾ, ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੁਆਲੇ ਬਣੀਆਂ ਹਿਫਾਜ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਸਿਓਂਕ ਝਾੜਨੀ ਆਦਿ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੈਨਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਸਨੂੰ ਸਮਾਜਕ ਕੰਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਿਵਲ ਦੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਸ਼ਾਇਦ ਬਿਲਕੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉੱਥੇ ਵੀ ਅਫਸਰ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਡਿਊਟੀ ਦੌਰਾਂ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਹੇਠਲੇ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਹੇਠਲੇ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੱਥ ਵਟਾਉਣ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅਫਸਰ ਅਤੇ ਮਤਾਹਿਤ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਵੱਧ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਮਨੋਵਿਗਿਆ ਪਾੜਾ ਵੀ ਘਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

(ਹ) ਦੋ ਰਾਜਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਮਨੋਦ੍ਰਿਸ਼

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਕੈਨਬਰਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਇਲਾਕਾ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆਇਆ ਸੀ। ਲੋਕ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਬਲਾਕ ਵੀ ਖਰੀਦ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਘਰ ਵੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿਚ ਘਾਹ ਬੀਜ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਆਰੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਫੁੱਲ ਵੀ ਲਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਸਕਾਟ ਮੋਰੀਸਨ ਨੇ ਘਰਾਂ ਲਈ ਗਰਾਂਟਾਂ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਜੂਨ 2020 ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਦੌਰਾ ਕੀਤਾ। ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਦਾ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਆਇਆ, ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਚੋਂ ਉਤਰਿਆ ਤੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਣੇ ਘਰ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਘਾਹ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰੈੱਸ ਕਾਂਫਰੰਸ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਘਰ ਦਾ ਮਾਲਕ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ, ਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋਇਆ :

“ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦਿਓ, ਸਕਾਟ। ਇਹ ਘਾਹ ਮੈਂ ਦੁਬਾਰਾ ਬੀਜਿਆ ਹੈ। ਘਾਹ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਕਰੋ।”

“Listen, mate. Please get off my lawn. I just reseeded this grass.”

You Tube 7 News Australia June 4, 2020

* Guardian News June 3, 2020

Home oWer interrupts Scott Morrison ...

ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਬੰਦੇ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ, ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਤੇ ਘਾਹ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣਾਚਾਰਕ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।

...
ਉੱਨੀ ਸੌ ਨੱਬੇਵਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਾਲੇ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੇਵਾ-ਮੁਕਤ ਰਾਜਪੂਤ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਥਾਣੇਦਾਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹਮ-ਜਮਾਤੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਇੰਨੀ ਨੇੜਤਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦੇ ਵਰਤਦੇ ਰਹੇ। ਦਾਗਾਂ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਉਣਾ ਔਖਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੇ ਕਈ ਰੁਝੇਵੇਂ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਭੋਗ ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਡੀ. ਸੀ ਨੂੰ, ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸਾਹਿਬ ਠਾਕੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਭੋਗ ਤੇ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਡੀ.ਸੀ ਨੇ ਅੱਗੇ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦੇ ਖੈਰਮਕਦਮ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਲਈ ਮਸਲਾ ਇਹ ਬਣਿਆ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਗਰਾਊਂਡ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ਼ਹਿਰ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਤੇ ਅਨੁਕੂਲ ਗਰਾਊਂਡ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਕਾਲਜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਹੇਠ ਚਲ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ. ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਉਤਰਦੇ ਸਾਰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੋਚਿੱਤੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ, ਉਹ ਵੀ 10% ਵੋਟਾਂ ਨਾਲ ਬਣੀ ਹੋਈ। ਉਦੋਂ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਚੋਣ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਮੰਗਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਕੇ ਸਰਦਾ ਸੀ। ਜੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਆਰਜ਼ੀ ਕਮਰੇ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਖੈਰ ਦਫ਼ਤਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਆ ਗਿਆ। ਜ਼ਮੀਨ ਉੱਪਰ ਉਤਰਦੇ ਵਕਤ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਦਾ ਇਕ ਖੰਡ ਖੇਡ ਮੈਦਾਂ ਦੇ ਇਕ ਪੋਲ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੋਲ ਪੁੱਟ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਤੇ ਹੋਰ ਸੌ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪਤਵੰਤਿਆਂ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ।

ਬਾਦ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਕਾਰਾਂ ਠਾਕੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਪੰਡਾਲ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰਸਮ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਜੀ ਅਮਲੇ ਫੈਲੇ ਸਮੇਤ ਵਾਪਸ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਆ ਗਏ। ਸਾਰਾ ਕਾਲਜ ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਰਮੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਤਕਰੀਬਨ ਚਾਰ ਕੁ ਸੌ ਬੰਦੇ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਤੇ ਨਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਨਾ ਹੀ ਜੜ੍ਹੋਂ ਪੁੱਟੇ ਗਏ ਪੋਲ ਤੇ ਦੁੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮੁਆਵਜ਼ਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਕਮੇਟੀ ਉਲਟੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਦਾਚਾਰ ਤੇ ਸਿੱਖਟਾਚਾਰ 'ਚ ਫ਼ਰਕ ਦੇਖੋ।

(ੳ) ਮੌਸਮ, ਮਕਾਨ ਤੇ ਮਾਈਕਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ

ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਦੋਸਤ ਰੇਲਵੇ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਮਾਈਕਲ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਮਾਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਈਕਲ ਮਾਨ ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਏ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਵ੍ਰਿਤੀ ਆਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇੱਥੇ ਆਇਆ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇੱਥੇ ਟੈਰੀ ਸੰਧੂ ਕਹਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਆਈ ਕਿਰਨਦੀਪ ਬਰਾੜ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੈਰਨ ਬਰਾੜ ਕਹਾ ਕੇ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਰਪ੍ਰੀਤ ਹੈਰੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰਮੀਤ ਗੈਰੀ। ਅਮਰਜੋਤ ਕੌਰ ਐਮੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਰਨੈਲੋ ਜੂਲੀਅਟ। ਗੋਰੇ ਦਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਡਵਿੰਡਾ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬਿੰਡਾ।

ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਾਈਕਲ ਮਾਨ ਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਖਰੀਦਿਆਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਚਾਨਕ ਉਸ ਵਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਘਰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਡਰਾਇੰਗ ਰੂਮ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਆਦਤ ਤੋਂ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਘਰ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਲ ਵੀ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਉਸਦੇ ਬੈੱਡ ਰੂਮ ਵੱਲ ਵਧੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿੰਤੂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਗਈ।

ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਕਿੰਗ ਸਈਜ਼ ਬੈੱਡ ਦੀ ਪੈਂਦੀ ਇਹ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਕਿਉਂ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ - ਇੱਕ ਕੰਬਲ ਪਿਆ ਏ, ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਲੋਈ, ਇੱਕ ਖੇਸੀ ਤੇ ਇੱਕ ਪਤਲੀ ਚਾਦਰ। ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਆਪਣੇ ਬੈੱਡ ਤੇ ਗਾਹ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਆਹ ਤੂੰ ਭਾਬੀ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਉਸ ਵੱਲ ਵੀ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਕਿਸਮ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅੱਜ ਕਲ ਤਾਂ ਗਰਮੀਆਂ ਹਨ। ਸਰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਬੈੱਡ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੋਊ ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਬੈੱਡ ਰਜਾਈ, ਕੰਬਲ, ਖੇਸੀ ਅਤੇ ਚਾਦਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਭਰ ਛੱਡਦੇ ਹੋਵੋਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਸੌਂਦੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹੋ ?

ਕੀ ਤੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਏਂ ? ਇੱਥੇ ਕਦੀ ਤਾਪਮਾਨ

15 ਡਿਗਰੀ ਹੁੰਦਾ ਏ ਤੇ ਕਦੀ 25 ਡਿਗਰੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਖੇਸੀ ਉਪਰ ਲੈ ਹੁੰਦੀ ਏ ਤੇ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੰਬਲ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਠਕੇ ਕਿਹੜਾ ਨੀਂਦ ਖਰਾਬ ਕਰੇ। ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਸ ਵੀ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ। ਉਹੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਪਰ ਲੈ ਲਈਦਾ ਏ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਇੰਨੀ ਠੰਡ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈ ਕਿ ਲੋਈ ਨਾਲ ਖੇਸੀ ਜੋੜਨੀ ਪਈ। ਅਗਰ ਕੰਬਲ ਨਾਲ ਖੇਸੀ ਜੋੜਾਂ ਤਾਂ ਗਰਮੀ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇੰਝ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗਰਮੀ ਦੇ ਇਸ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਇੰਨੀ ਠੰਢ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਰਜਾਈ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰੇ। ਇਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਕੰਬਲ ਅਤੇ ਗਰਮ ਲੋਈ ਨੂੰ ਜੋੜ ਲਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਇੱਕ ਭਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਤੂੰ ਸਾਇੰਸ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੀ ਏ ਕਿ ਦੋ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਜੋੜਨ ਦਾ ਅਸਰ ਭਾਰੇ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲੋਂ ਕਾਫੀ ਵੱਧ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਵਿਚ ਖਲਾਅ ਦਾ ਨਿਯਮ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੀ ਏਂ। ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮਕੈਨੀਕਲ ਬਣਤਰ ਵੀ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਏ। ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਟਰ ਅਤੇ ਬਲਾਈਂਡ ਖੋਲ੍ਹਣੇ ਅਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੇਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਕਿਹੜੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਉਤਰਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਬੜਾ ਮਹੱਤਵ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ, ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਸਮਾਂ ਤਾਂ ਮੌਸਮ ਚੜ੍ਹਦਾ ਉਤਰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਅਸਲੀ ਸਰਦੀ ਜੁਲਾਈ ਅਗਸਤ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸਲੀ ਗਰਮੀ ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ। ਬਾਕੀ ਨੌਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਣਾ ਔਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਡਰਾਈਂਗ ਰੂਮ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਤਾਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਸਰਦੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਕਾਫੀ ਦੇਰ ਰਜਾਈਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦੋਂ ਬਾਰਿਸ਼ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਫਿਰ ਠੰਢ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤੇ ਰਜਾਈ ਉੱਪਰ ਲੈਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਹ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰਜਾਈਆਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਫਿਰ ਜਾ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਿਆਲ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢੀਆਂ। ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਜਦੋਂ ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਿਆਲ ਰਜਾਈਆਂ ਪੇਟੀ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਮੰਜਿਆਂ ਤੇ ਸੁੱਟਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਰਜਾਈਆਂ ਤੇ ਢਹਿ ਢਹਿ ਕੇ ਲੋਟ ਪੋਟ ਹੁੰਦੇ ਥਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਕਈ ਰਜਾਈਆਂ ਦੇ ਚੰਦੇ ਬੜੇ ਮੁਲਾਇਮ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਸਾਨੂੰ ਮਾਂ ਵਰਗੀ ਪਿਆਰੀ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਸਿਡਨੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਭਾਰੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ ਨਾਲ ਲੈ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇੱਥੇ ਆਂ ਕੇ ਇਹ ਬਹੁਤ ਭਾਰੀਆਂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਹਲਕੀ ਰਜਾਈ ਇੱਥੋਂ ਖਰੀਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੈ ਵੀ ਹਲਕੀ ਤੇ ਠੰਢ ਵੀ ਵੱਧ ਰੋਕਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ ਉੱਪਰ ਲੈ ਕੇ ਇਵੇਂ ਲੱਗੇ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਭਾਰ

ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਆਖਿਰਕਾਰ ਇਹ ਰਜਾਈਆਂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਲਾਈਆਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਤਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹੁਣ ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਕਾਨ। ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਅਤੇ ਛੱਤਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਲਾਅ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਨਸੂਲੇਸ਼ਨ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਖਲਾਅ ਅਤੇ ਇਨਸੂਲੇਸ਼ਨ ਠੰਢ ਅਤੇ ਗਰਮੀ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਕਦੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਕਾਨ ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਇਵੇਂ ਲੱਗਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਇੱਕ ਪੇਂਡੂ ਅਨਪੜ੍ਹ ਤੀਵੀਂ ਕੁਝ ਸਾਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਰਹਿ ਕੇ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਲੱਦ ਹੋ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਬੋਬਾ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਰੋਅਬ ਝਾੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬੋਲਚਾਲ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਹੀ ਅਸੱਭਿਅਕ। ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਮਕਾਨ ਉਸ ਚੁਸਤ ਗੋਰੀ ਤੀਵੀਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਜਿਹੜੀ ਸੋਨਾ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਿਰਫ ਨੌਂ ਕੈਰਟ ਦਾ। ਇਹ ਨੌਂ ਕੈਰਟ ਦਾ ਸੋਨਾ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਵੱਧ ਫੱਬਦਾ ਹੈ।

...ਐਤਕੀਂ ਤਾਂ ਯਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਹੱਦ ਹੋ ਗਈ। ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਅੱਧਾ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲੋ ਦੇ ਗੜ੍ਹੇ ਪੈ ਗਏ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਏ ਤੇਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੜਿਆਂ ਨੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੇਰਾ ਮਕਾਨ ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ ?

...ਦੋਸਤ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਕਾਫੀ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਹ 9 ਦਸੰਬਰ ਦੀ ਗੱਲ ਏ। ਗੜ੍ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਹੀ ਪਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਘਰ ਹੀ ਸਾਂ, ਕੰਮ ਤੋਂ ਮੇਰੀ ਛੁੱਟੀ ਸੀ। ਬਾਰਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਦੇਖਦੇ ਹੀ ਦੇਖਦੇ ਕ੍ਰਿਕਟ ਦੀ ਗੇਂਦ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੇ ਗੜ੍ਹੇ ਡਿੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ। ਧਰਤੀ ਚਿੱਟੀ ਹੋ ਗਈ। ਬੱਚੇ ਗੜਿਆਂ ਦੀ ਵੀਡੀਓ ਬਣਾਉਂਦੇ ਫਿਰਨ। ਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਥ ਪੈ ਗਏ। ਕਈ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰਲੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਟੁੱਟ ਗਏ। ਜਿਉਂ ਹੀ ਗੜ੍ਹੇ ਬੰਦ ਹੋਏ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਗੁਆਂਢੀ ਗੋਰੇ ਡੈਨੀਅਲ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਛੱਤ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਦੇਖਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਾਹਲੀ ਕਾਹਲੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗੜਿਆਂ ਨਾਲ ਟੁੱਟੀਆਂ ਟਾਈਲਾਂ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਘਰ ਕੁਝ ਫਾਲਤੂ ਟਾਈਲਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਐਨ. ਐਸ. ਡਬਲਿਊ. (NSW) ਦੇ Community Services Disaster Recovery hotline ਨਾਲ ਤਕਰੀਬਨ 300 ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ। ਬਲੈਕਟਾਊਨ ਅਤੇ ਲੇਲਰ ਪਾਰਕ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚਲੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋਇਆ। ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਇੰਨੀਆਂ ਭਾਵੁਕ ਹਨ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਪਾਣੀ ਟੁੱਟੀ ਟਾਇਲ ਵਿਚੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਬਰੋਕ ਵਿਚ ਇੱਕਦਮ ਮਘੋਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਛੱਤ ਤਬਾਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੜ੍ਹੇ ਪੈਣੇ ਹਟਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ-ਕਈ ਟਾਇਲਾਂ ਟੁੱਟ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਲੋਕ ਟਾਇਲਾਂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦੌੜੇ।

ਮੈਂ ਵੀ ਟਾਈਲਾਂ ਲੱਭਣ ਲਈ ਗਿਆ। ਟਾਈਲਾਂ ਵੇਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਪਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਟਾਈਲਾਂ ਟਾਈਲਰਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਰੀਦ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਟਾਈਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੀ ਬਦਲਾਈਆਂ ਜਾਣ, ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਟਾਈਲਾਂ ਨਾ ਬਦਲਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਨਾਲ ਟਾਈਲਰਾਂ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਆਰਥਕ ਲਾਭ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਵਿਚੋਂ ਟਾਈਲਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਪੈਸੇ ਕਮਾਏ। ਭਾਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸੰਕਟਲਾਈਨ ਸਹਾਇਤਾ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਪੱਕਾ ਹੱਲ ਤਾਂ ਟਾਈਲਾਂ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।”

“ਇਹ ਤੇਰੀਆਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਠੀਕ ਹਨ। ਤੂੰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੀ ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਗੜੇ ਦੇਖੇ ਸੀ ਕਿ ਨਹੀਂ ?”

---ਕੁਦਰਤੀ ਆਫ਼ਤਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ Queensland ਦੇ ਕੇਲੇ ਵਾਵਰੋਲੇ ਨੇ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਵੂਲਗੂਲਗੋ ਦੇ ਕੇਲੇ ਦੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੇ ਕੇਲੇ ਦੀ ਕਮਾਈ ਨਾਲ ਹੱਥ ਰੰਗ ਲਏ। ਸੁਣਿਆ ਏ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਹਿਣ ਪੈਂਦੀ ਤਾਂ ਬਥੇਰੀ ਵਾਰ ਦੇਖੀ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਆਕਾਰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਵੱਡੇ ਗੜੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੇਖੇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਰ ਚੰਗੀ ਮਾੜੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਆਕਾਰ ਹੀ ਵੱਡਾ ਏ। ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਪਏ ਪਿਆਜ, ਆਲੂ, ਅਮਰੂਦ, ਕੇਲੇ, ਮੂੰਗਫਲੀਆਂ, ਆੜੂ ਸਭ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਨ। ਇੱਥੇ ਦੇ Queensland ਦੇ ਕੇਲਿਆਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚਲੇ ਕੇਲੇ ਮਟਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫਲੀਆਂ ਜਿਹੇ ਛੋਟੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਮੂੰਗਫਲੀ ਮੂਹਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਮੂੰਗਫਲੀ ਗਿਟਕਾਂ ਜਿਹੀ ਲੱਗਦੀ ਏ। ਇੱਥੋਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਵੱਧ ਸਿਹਤਮੰਦ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਵੱਧ ਲੰਮੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦਾ ਮੌਸਮ ਸੁਖਾਵਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਵਿਚ ਨਿਖਾਰ ਹੈ, ਤਾਜਪਾਨ ਹੈ, ਕੰਵਾਰਾਪਣ ਹੈ, ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਹੈ, ਮਹਿਕ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਰੱਖਤਾਂ ਦੇ ਝਰਮਟ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤੱਟ ਦੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਅਣਛੋਹੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਗੁਟਕੂੰ ਗੁਟਕੂੰ ਕੰਨਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਫਿਰਦੌਸ਼ੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨੂੰ ਨਿਉਂਦਾ ਦਿੰਦੀ ਜਾਪਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਿਹੇ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਫਿਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੱਧੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ ‘ਧਰਤ ਵਲੈਤੀ ਦੇਸੀ ਚੰਬਾ’ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਉੱਤੇ ਪਏ ਫਲਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਰਗੀ ਹੈ। ਕਈ-ਕਈ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਚਾਹਵਾਨਾਂ ਦੇ ਹਿਜਰ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਇੰਝ ਮੁਰਝਾਏ

ਪਏ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਓਵਰਟਾਈਮ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਭਾਈਏ ਆਤੂ ਦਾ ਰੰਗ ਮੁਰਝਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਗਤਰੇ ਜਖ਼ਮੀ ਹੋਏ ਪਏ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖੀਆਂ ਵਿਚ ਗਾਹਕਾਂ ਦੇ ਹਿਜਰ ਕਾਰਨ ਦਾਗ ਇੰਝ ਜਾਪਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਗੋਰੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਡੌਲੇ ਤੇ ਦੇਸੀ ਡਾਕਟਰ ਨੇ ਲੋਦਾ ਲਾਇਆ ਹੋਵੇ।”

...ਤੂੰ ਯਾਰ ਗੱਲ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਵਧਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਕਿੱਧਰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆਂ ਤੇ ਕਿੱਧਰ ਇੰਗਲੈਂਡ। ਐਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਚਸਕਾ ਨਾ ਲਈ ਜਾਇਆ ਕਰ। ਆ ਹੁਣ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਵੀ ਪੀ ਲਈਏ। ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਕਦੇ ਭੁੱਖ ਪਿਆਸ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਅੱਜ ਤੈਨੂੰ ਰੇਲਵੇ ਵਿਚ ਓਵਰਟਾਈਮ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਭਾਈਏ ਆਤੂ ਵਰਗੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਏ।

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਚੁਸਕੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ ਤੇ ਬੈਠੇ ਬੈਠੇ ਹੋਰ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

(ਅ) ਵਹਿਣ ਪਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੁੜਨ ਨਾਹੀਂ

ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਰੰਧਾਵਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਕੱਲ ਫੋਨ ਆ ਗਿਆ। ਉਹ 80 ਨੂੰ ਢੁੱਕਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਤਕਰੀਬਨ 12 ਸਾਲ ਵੱਡੇ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਹ ਬਟਾਲੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਾਹਿਤ ਬਾਰੇ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸ਼ੌਂਕ ਵੀ ਰੱਖਦੇ ਹਨ।

“ਰੰਧਾਵਾ ਸਾਹਿਬ, ਇੱਕ ਗੱਲ ਦੱਸੋ ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਬੀ.ਯੂ.ਸੀ. ਕਾਲਜ ਬਟਾਲੇ ਪੜ੍ਹੇ ਸੀ। ਕੀ ਕਦੀ ਸ਼ਿਵ ਨਾਲ ਵੀ ਮੇਲ ਹੋਇਆ ? ਸੁਣਿਐ, ਸ਼ਿਵ ਉਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਵੀ ਅਕਸਰ ਆਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।” ਮੈਂ ਪੁੱਛ ਹੀ ਲਿਆ।

“ਮੈਂ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਬਟਾਲਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਕਾਦੀਆਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਸੀ। ਉਹ ਵੈਸੇ ਬਟਾਲੇ ਕਾਲਜ ਆਇਆ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੰਟੀਨ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਕੁਝ ਦੋਸਤ ਮੁੰਡੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਉਸਨੂੰ ਕੁਝ ਸੁਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣਾ ਕੋਈ ਗੀਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦੋਸਤਾਂ ਤੇ ਵਾਕਫ਼ਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਖਾਸ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਸੀ।” “ਉਹ ਕੀ?”

“ਇਹ ਘਟਨਾ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਏ। ਬਟਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੀ ਏ। ਬਟਾਲੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸ਼ਿਵ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਸਕਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮੌਕੇ ਇੱਕ ਨਾਟਕ ਮੰਡਲੀ

ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਦਾ ਕਾਵਿਕ ਨਾਟਕ 'ਲੂਣਾ' ਖੇਡਿਆ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ ਕਿ 'ਲੂਣਾ' ਤੇ ਸ਼ਿਵ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ 4-5 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਾਹਿਤ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਪੁਰਸਕਾਰ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਸਮੇਂ ਉੱਥੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਾਂ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਇੱਕ ਲੜਕੀ ਦੀਪਾਂ ਢਿੱਲੋਂ ਦਾ ਸਟੇਜ ਦੇ ਪਿੱਛਿਓਂ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਬੋਲਣ ਦਾ ਰੋਲ ਸੀ। ਜਦ ਉਹ ਲੜਕੀ ਮਾਈਕ ਫੜਕੇ ਸਤਰਾਂ ਬੋਲਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਮਾਈਕ ਵਿਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕਰੰਟ ਆ ਗਿਆ। ਅਵਾਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਜ਼ੋਰ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਇੱਕਦਮ ਡਾਕਟਰ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਕਿਉਂਕਿ ਕਰੰਟ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਾਟਕ ਪੂਰੇ ਜਾਹੋ-ਜਲਾਲ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਰੋਕੀ ਜਾਣ ਪਰ ਲੜਕੀ ਆਪਣਾ ਰੋਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹਟੇ ਹੀ ਨਾ। ਉਸਨੇ ਮਾਈਕ ਨੂੰ ਸਾਹਮਣੇ ਟਿਕਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਦੋ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਦਾ ਰੋਲ ਪੂਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਝੁਣਝੁਣੀ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਉਸਦੇ ਡਾਇਲਾਗ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਉਸ ਲੜਕੀ ਨੂੰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਕੇ ਜਲਦੀ-ਜਲਦੀ ਇੱਕ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਨਰਸਿੰਗ ਹੋਮ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਡਾਕਟਰ ਹੈਰਾਨ ਸੀ ਕਿ ਇੰਨਾ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਕਰੰਟ ਵੱਜਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਲੜਕੀ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਦੋ ਮਿੰਟ ਦਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਪੂਰਾ ਕਰ ਗਈ। ਜੇ ਲੜਕੀ ਰੋਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਤਾਂ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ।

ਲੜਕੀ ਦੀ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਚਾਹਤ ਤੇ ਬੰਦੇ ਹੈਰਾਨ ਸਨ।

“ਗੱਲ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਹੈਰਾਨੀ ਵਾਲੀ ਏ, ਰੰਧਾਵਾ ਸਾਹਿਬ। ਘਟਨਾ ਲੜਕੀ ਦੀ ਕਲਾ ਪ੍ਰਤੀ ਖਿੱਚ ਤੇ ਹੌਸਲੇ ਦੀ ਕਮਾਲ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਏ। ਖਤਰੇ ਤੇ ਜੋਖਮ 'ਚ ਪੈ ਕੇ ਵੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕਲਾ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੇ ਪਿਆਰ ਨੂੰ ਨਿਭਾ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ। ਦੂਜਾ ਉਸਨੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੇ ਮਜ਼ੇ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਰਕਿਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਜਾ ਉਸਨੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੇ ਹੋਏ ਖਰਚੇ ਨੂੰ ਜਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ। ਕੁੱਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਕੋਈ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਰੰਧਾਵਾ ਸਾਹਿਬ, ਕਲਾ ਨਾਲ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਤਾਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਹੋਰ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।“

“ਮਸਲਨ?”

“ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ?“

“ਸੁਣਿਆ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਕਿਸੇ ਹੋ ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ਖਸ਼ੀਅਤ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹਨ। ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਦੀਪਾਂ ਢਿੱਲੋਂ ਜਿਹਾ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ ?“

“ਉਹ ਸੰਨ 1884 ਵਿਚ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਝਬਾਲ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਸਨ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਪੈ ਗਏ ਸਨ। 10 ਸਤੰਬਰ 1930 ਨੂੰ ਉਹ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ।”

“ਸਿਰਫ 46 ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ?”

“ਹਾਂਜੀ ਸਿਰਫ 46 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ। ਜਦ 1912 ਵਿਚ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਐਫ. ਐਸ. ਸੀ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਤਾਂ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੌਕ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦਾ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁਲਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵਾਸੂ, ਮਾਸਟਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵਾਸੂ ਤੇ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖਾਸ ਜੋਟੀਦਾਰ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇਹਨਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਬੈਠ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਕੰਮ ਚੁਣ ਕੇ ਮਿੱਥ ਕੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ। ਚਾਰੇ ਜਣੇ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਹੁਟ ਗਏ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੁਣ 20-20 ਘੰਟੇ ਪੜ੍ਹਦਾ। ਉਸਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਫ਼ਾਰਸੀ ਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹਨੀ ਸਿੱਖ ਲਈ।”

“ਸੱਚਮੁੱਚ ? ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਐਫ. ਐਸ. ਸੀ. ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ ?”

“ਰੰਧਾਵਾ ਸਾਹਿਬ, ਠਹਿਰੋ। ਹੁਣੇ ਹੀ ਦੱਸਾਂਗਾ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। 1905 ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :

‘ਭਰਾਵੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਅਤੇ ਖਿੰਡਿਆ ਪੁੰਡਿਆ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਉੱਠਿਆ ਹੈ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੱਸੀ ਨੌਬੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਤੇ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਵਾਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ , ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧਾ ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ ਉਹ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ

ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁੱਝ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੌਲਤ ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੀ ਏ। ਸੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।’

ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸਲਾਨਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਲਵੇ, ਫਿਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿੱਚ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਹ ਪਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਮੰਨਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਵੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਮੁੱਲਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲੇਗਾ ? ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਪਰ ਇਹ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਫਿਰ ਕਿੱਥੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੇ।”

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰ ਲਏ।

“ਕਮਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਦੋਸਤਾ। ਦੇਖ ਲਓ ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਸ਼ਟਾ ਦੀ ਹੱਦ ! ਫਿਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ?“ ਅੱਗੇ ਸੁਣੋ। ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਰਚਾ ਭੇਜਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੀ ਕਦਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਾਗਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਉਸਦੇ ਪਾਸ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ 5-7 ਰੁਪਏ ਹੀ ਸਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਪ੍ਰਤੀ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਲੇ ਹੋਏ ਸਨ ;”

“ਦੋਸਤਾ, ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਏ।’

“ਕੀ?”

“ਸੁਣ ਤਾਂ ਸਹੀ।

ਵਹਿਣ ਪਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੁੜਨ ਨਾਹੀਂ

ਭਾਵੇਂ ਘੱਤੀਏ ਬੰਨੀਆਂ ਝਾਰੀਆਂ ਵੇ

ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ। ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਮੀਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਤੁਰਦੇ। ਜੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਕਿੱਥੋਂ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਟਾਂਗੇ, ਘੋੜੇ ਜਾਂ ਗੱਡੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ। ਰਾਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਤੁਰੰਤ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਖਾਸ ਗੱਲ ਸੁਣ

ਲਓ।”

“ਉਹ ਕੀ?”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੇਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇੱਕ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਉਮਰ ਦੇ ਇੱਕ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਿਸਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ। ਉੱਥੇ ਪਲੇਗ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੋਕ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਪਲੇਗ ਵਿਚ ਬੁੱਢੇ ਬਾਬੇ ਹੋਰੀਂ ਮਰ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਖੋਜ ਦਾ ਕੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਉਥੋਂ ਨੱਸ ਕੇ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਾਅ ਕਰੀਏ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੋਰੀਂ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਸਿਖ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੋਹ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾਈ ਕਿ ‘ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਹੜਾ ਕੁਵੇਲੇ ਦਾ ਰਾਗ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਏ, ਇੱਥੋਂ ਚਲਾ ਜਾਹ।’ ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਉਥੋਂ ਮੁੜ ਪਿਆ ਤੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬਾ ਪਲੇਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਇਸ਼ਕ ਦੋਸਤਾ।”

“ਵਾਕਈ ਕਮਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਏ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੱਸੋਵਾਲ ਨਾਲ ਵੀ ਤਕਰੀਬਨ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਦ ਉਹ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਰਾਹ ਛੱਡ ਕੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਸੀ?”

“ਹਾਂ, ਸੁਣਿਆ ਤਾ ਕੁਝ ਇਵੇਂ ਹੀ ਸੀ। ਫੋਨ ਕਾਫੀ ਲੰਬਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿਤੇ ਫਿਰ ਸਹੀ?”

“ਸਿਰਫ ਮਿੰਟ ਕੁ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਏ। ਹੁਣ ਲਿੰਕ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਏ ?”

‘ਚੰਗਾ ਦੱਸ ਲੈ ਵੈਸੇ ਮੈਨੂੰ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪਤਾ ਵੀ ਏ।’

“ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੱਸੋਵਾਲ ਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬੋਹੜ ਕਹਿ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅਤਿ-ਕਥਨੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਹ ਕਈ ਸਿਆਸੀ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਰਹਿਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿਆਸਤ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਘਟੀਆਪਣ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਮਨ ਉਚਾਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਜਦ ਉਸਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚੋਂ ਚੰਗਾ ਕਿਹਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਤੇ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ:

‘ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਏ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਦੀ ਜੁੱਤੀ। ਸੋ, ਦਸਤਾਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਤੇ ਜੁੱਤੀ ਨੂੰ ਪੈਰ ’ਚ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਰੱਖਾਂਗਾ।’ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ---“ਜੀ ਤੁਹਾਡਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਏ?”

ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ---
ਜਿਵੇਂ

**ਚੰਨ ਨਾਲ ਚਕੋਰ ਦਾ ਪਤੰਗ ਨਾਲ ਡੋਰ ਦਾ
ਬੀਨ ਨਾਲ ਸੱਪ ਦਾ ਚਾਹ ਨਾਲ ਕੱਪ ਦਾ।**

ਇਹਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਇਸ਼ਕ, ਇਹਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਅੰਨ੍ਹੀ ਚਾਹਤ। ਇਸੀ ਕਲਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਮੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਆਰੀ ਸੇਧ ਦਿੱਤੀ। ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਮੇਲਾ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਹਰਮਨ ਪਿਆਰਾ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਤੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਹੋ ਕੇ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ?”

“ਅੱਜ ਤਾ ਕਲਾ ਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਾਲਾਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਬਹੁਤ ਮਜ਼ਾ ਆਇਆ। ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਬਸ ਕਰੀਏ?”

“ਚੰਗਾ। ਬਾਕੀ ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਸਹੀ।”

(ੲ) ਦੁੱਖ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਹਨ

ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਦੁਖਦਾਇਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਅਕਸਰ ਵਿਗੜੇ ਸੰਬੰਧਾਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਨ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਾਫੀ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦੇ। ਜਦ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਕੋਈ ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋਕ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਅਕਸਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਲੜਾਈ ਦੀ ਕੁਝਤਣ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਕੰਮ ਸਾਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰ ਜਾਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਫੋਨ ਕਰੇ - ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਨਾਲ ਆਪਸੀ ਕੁਝਤਣ ਘਟਣ ਵਾਲਾ ਅਸਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਮਿਲਣੀ ਜਾਂ ਫੋਨ ਕਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਖਤਮ ਹੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਬੋਲਚਾਲ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਦੋਨੋਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ। ਜਦ ਕੋਈ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ ਤਾਂ ਕਈ ਦੇਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚੁੱਪ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਓਦਾਂ ਭਾਵੇਂ ਜਿੰਨੇ ਮਰਜ਼ੀ ਰਾਜੀਨਾਮੇ ਕਰਾਈ ਜਾਓ ਦੋਨੋਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਪਰਿਵਾਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਲ ਵਧਣ ਲਈ ਨੱਕ ਤੇ ਮੱਖੀ ਨਹੀਂ ਬਹਿਣ ਦਿੰਦੇ ਪਰ ਜਦ ਅਚਾਨਕ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਆ ਟਪਕੇ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਵੇਂ ਧਰਮਾਂ ਵਿਚ ਮੁਆਫ਼ ਕਰਨ ਦਾ ਕਨਸੈਪਟ ਹੈ ਉਵੇਂ ਹੀ ਧਰਮ ਕਿਸੇ ਦੇ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੌਤ ਸਮੇਂ ਅਕਸਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੀ ਅਫਸੋਸ ਕਰਨ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੀਂ

ਰਹਿ ਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਖੇਤੀ ਕੀਤੀ। ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਿਚ ਕਈ ਮੌਤਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਹੀ ਨਾ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕਿਆ ਦੇ ਘਰ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਬੰਦ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ। ਕਾਰਨ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ ਉਸ ਦਿਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੀ ਨਾਨੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਭੁੱਬਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ। ਆਪਣੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਭੈਣ ਤੋਂ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੀ ਨਾਨੀ ਦੀ ਨੂੰਹ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਥੋਂ ਮਕਾਣ ਵੀ ਆਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਸਤਰੀ ਸਾਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਸਾਡਾ ਉਥੇ ਆਉਣਾ ਜਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੌਤ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਫਿਰ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਇਕ ਭੂਆ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਏ ਸਾਂ। ਇਹ ਭੂਆ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਡੇ ਇਕ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਰਤਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਚਾਚੇ ਨਾਲ ਸਾਡਾ ਬਾਬਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਇਸ ਚਾਚੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭੂਆ ਦਾ ਕਾਰ ਵਿਹਾਰ ਵੀ ਇਹ ਚਾਚਾ ਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਆਉਂਦੀ ਵੀ ਇਸੇ ਕੋਲ ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਸਮਾਂ ਐਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਤਾਈ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਚਾਚੇ, ਤਾਇਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਟੱਬਰ ਕਣਕ ਦੀ ਫਸਲ ਚੁੱਕਣ ਵਿਚ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਮਸ਼ਰੂਫ਼ ਸਨ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਤਾਏ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਬਾਦ ਬੁਲਾਇਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੁੰਡੇ ਕੋਲ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਕਹਿ, ਜਲਦੀ- ਜਲਦੀ ਜਾ ਕੇ ਭੈਣ (ਮੇਰੀ ਭੂਆ) ਨੂੰ ਦੱਸ ਆਵੇ।” ਮੈਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਬਾਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਮੈਂ ਓਵੇਂ ਹੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਭੂਆ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਭੂਆ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਚਾਣੇ ਹੀ ਨਾ। ਜਦ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਤਾਂ ਸੋਚ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਪੁੱਤ, ਤੈਨੂੰ ਅੱਜ ਇਹ ਰਾਹ ਕਿਵੇਂ ਲੱਭ ਆਇਆ? ਤੁਹਾਡੀ ਮਾਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੀ। ਸਭ ਸੁੱਖ ਤਾਂ ਹੈ?” “ਭੂਆ, ਤਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸਣ ਆਇਆ ਹਾਂ।” ਇਸਤੇ ਭੂਆ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਲਈਆਂ। ਮਿੰਟ ਕੁ ਚੁੱਪ ਰਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਬੋਲੀ, “ਪੁੱਤ, ਤੂੰ ਬੈਠ ਜਾਹ, ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੀ। ਅਸੀਂ ਜਾਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।” ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਫੁੱਫੜ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਆਖਰ ਇਹ ਸਲਾਹ ਬਣੀ ਕਿ ਫੁੱਫੜ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਤੇ ਚਲਾ ਜਾਊ। ਭੂਆ ਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਟਰੈਕਟਰ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਮੈਨੂੰ ਵਾਪਸ ਤੁਰਨ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਭੂਆ ਤਰਲਾ ਜਿਹਾ ਪਾ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਰਾਜੇ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆ ਜਾਇਆ ਕਰੋ। ਉਹ ਤਾਂ ਕਦੀ ਆਏ ਨਹੀਂ। ਪੁੱਤ, ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਆ, ਦਿਲ ਚੰਗਾ ਤੇ ਕਟੋਰੇ ਵਿਚ ਗੰਗਾ। ਨਾਲੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਹੁਣ ਚੰਗੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਲਈ

ਏ। ਸੁੱਖ ਨਾਲ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਸੋਹਣੀ ਮਿਲੀ ਹੋਊ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਵੀ ਭੂਆ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਆਈ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਚੋਰੀ ਅਕਸਰ ਬੁਲਾ ਹੀ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਲਈ ਕਾਹਲੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਾਈ ਦੀ ਮੌਤ ਨੇ ਐਸਾ ਸਬੱਬ ਬਣਾਇਆ ਕਿ ਸਾਡੀ ਭੂਆ ਨਾਲ ਬੋਲਚਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ।

ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਬੀ.ਏ. ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਵਿਚ ਜੋ ਕੋਰੀ (Joe Corrie) ਦਾ ਇਕਾਂਗੀ ਨਾਟਕ 'ਹਿਊਅਰਜ਼ ਆਫ਼ ਕੋਲ' (Hewers of coal) ਕਈ ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਵਿਚ ਨਾਟਕਕਾਰ ਨੇ ਖਾਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਲਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੋਲਾ ਕੱਢਣ ਵਾਲੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਇਕ ਲੰਬੀ ਤੇ ਡੂੰਘੀ ਖਾਣ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਛੋਟੀ-ਛੋਟੀ ਗੱਲ ਤੇ ਲੜੀ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਲੜਾਈ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧ ਇੰਨੇ ਵਿਗੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਬੋਲਣਾ ਹੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਖੂਨ ਦੇ ਪਿਆਸੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਗੰਭੀਰ ਦੁਰਘਟਨਾ ਵਾਪਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਪਰੋਂ ਪਹਾੜ ਡਿੱਗਣ ਨਾਲ ਖਾਨ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮਜ਼ਦੂਰ ਖਾਣ ਅੰਦਰ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਘੜੀ ਵਿਚ ਇਹ ਮਜ਼ਦੂਰ ਆਪਣੀਆਂ ਸਭ ਦੁਸ਼ਮਣੀਆਂ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਾਂਝਾ ਦੁੱਖ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਐਸੀ ਚਿਣਗ ਜਗਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਅੰਦਰ ਬੈਠੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਮਦਦ ਹੋ ਸਕੇ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਮੌਤ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਘੁਮੰਡ ਤੇ ਈਰਖਾ ਬਹੁਤ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਦੁੱਖ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਘਟਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਇਹ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨੂੰ ਜੜ੍ਹਾਂ ਪੁੱਟ ਕੇ ਖਤਮ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਭਾਰਤ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲੜਾਈ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਸੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਅੰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਹੜਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਈ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀਆਂ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਜਦ ਲੜਾਈ ਦਾ ਐਲਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਇਕ ਦਮ ਸਹਿਮ ਗਏ ਸਨ। ਜਦ ਲੜਾਈ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਤੇਜ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰੋਸ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਉਣੀਆਂ ਤਕਰੀਬਨ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਜਦ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਬੰਬਾਰਡਮੈਂਟ ਦਾ ਡਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਰੋਸ ਅਤੇ ਖਹਿਬਾਜ਼ੀਆਂ ਭੁੱਲ ਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਵੱਡੇ ਸਾਂਝੇ ਡਰ ਨੇ ਛੋਟੇ ਸੁਆਰਥੀ ਮੁਫ਼ਾਦ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਹ ਮਨੁੱਖੀ ਫਿਤਰਤ ਹੈ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਵੱਡੇ ਸਾਂਝੇ

ਦੁਖਾਂਤ ਮੂਹਰੇ ਸਹਿਮ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵੱਡੇ ਸਾਂਝੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਖਿਲਾਫ ਇਕਮੁੱਠ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਸਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਜ਼ਹਿਰ ਹੀ ਨਹੀਂ ਘੋਲਦੇ, ਬਲਕਿ ਕਈ ਵਾਰ ਵਰਦਾਨ ਵੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਨੀਅਤ ਵੱਧ ਸਾਫ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੁੱਖ ਵਿਚ ਘੱਟ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਸੁਖੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਵੱਧ ਘਟੀਆ ਕੰਮ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤੇ ਦੁਖੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਨੇ ਘੱਟ। ਆਯਾਸ਼ ਬੰਦਾ ਘੁਮੰਡ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਯਮ ਅਤੇ ਮਰਿਆਦਾਵਾਂ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦੁਖੀ ਮਨੁੱਖ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਬੇਨਿਯਮੀਆਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਦੁੱਖਾਂ ਨੇ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵੀ ਵੱਧ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸ਼ੇਕਸਪੀਅਰ ਦੀ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਦੁੱਖਾਂ ਅਤੇ ਮੰਦਹਾਲੀ ਦੇ ਲਾਭ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹਨ (Sweet are the uses of adversity...)। ਦੁੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲਿੰਕਨ, ਲੂਈ ਪਾਸਚਰ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਪ੍ਰੇਮ ਚੰਦ, ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨਾਵਲਿਸਟ, ਲਾਲ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਮੰਟੋ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਚੰਦਰ, ਇਸਮਤ ਚੁਗਤਾਈ ਜਿਹੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ।

(ੳ) ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ!

ਮੈਂ ਗੱਲ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਵੀ ਜੋ ਸਕਦੀ ਏ ਜਿੱਥੇ ਗੋਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਤੇ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ, ਜਿੱਥੇ ਵੀਕਐਂਡ ਗੋਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਚਹਿਲਕਦਮੀ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹੋਵੇ। ਗੋਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਸਰਕਾਰੀ ਤੇ ਬਹੁਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀ ਆਪਣੇ ਹਫ਼ਤੇ ਭਰ ਦੇ ਰੁਝੇਵੇਂ ਤੇ ਥਕੇਵੇਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਸੁੱਖ ਦਾ ਸਾਹ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਤਾਂ ਇੰਨੇ ਹਲਕੇ-ਫੁਲਕੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਮਸਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕੰਮ ਖ਼ਤਮ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਬੀਮਾਰ ਦੀ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਟੈਕਸੀ ਵਲ ਨੂੰ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਹੀ ਚੁਸਕੀਆਂ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਹਾਲਤ ਐਸੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਦਿਨ ਬਾਰਾਂ ਘੰਟੇ ਦੌਰਾਨ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਏ, ਅਗਰ ਸਿਹਤ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਖਰਾਬ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਇਹੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕਰਦਾ ਏ ਕਿ ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਰਿਸ਼ਟ -ਪੁਸ਼ਟ ਏ। ਅਗਰ ਗੋਰਾ ਕਸਟਮਰ ਨਾਲ ਦੀ ਸੀਟ ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ ਫਿਰ ਤਾਂ ਡਰਾਈਵਰ ਆਪਣੀ ਖੰਘ ਖੁਰਕ ਨੂੰ ਵੀ ਓਨੀ ਦੇਰ ਦਬਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਏ ਜਦ ਤੱਕ ਕਸਟਮਰ ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਗੱਡੀ ਤੋਂ ਉਤਰ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਇੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਉਨੀਂਦਰੇ (sleep apnoea) ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਸੀ। ਇਲਾਜ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਬ ਤੇ ਜਾਬ ਪਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਟੈਕਸੀ ਨੂੰ ਦੱਬੀ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਅੱਖ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਸੁਆਰੀ ਬੋਲੀ - ਵੱਟ ਇਜ਼ ਰੌਂਗ ਵਿਦ ਯੂ, ਮਾਈਟ (What is wrong with you, mate?)। ਅੱਗਿਓਂ ਚੌਕਸ ਹੋ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਝਮਕ ਕੇ ਡਰਾਈਵਰ ਸੰਭਲਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ - ਨਥਿੰਗ, ਮਾਈਟ, ਆਈ ਐਮ ਆਲ ਰਾਈਟ - (Nothing, mate, I am all right) ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਵਾਲੇ

ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਤੇ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਵੀਕ ਐਂਡ ਦੀਆਂ ਦੋ ਛੁੱਟੀਆਂ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੱਕ ਵਧਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿੱਦਿਅਕ ਅਦਾਰਾ ਛੇ ਸਾਲ ਆਰਜ਼ੀ ਅਧਿਆਪਨ (casual teaching) ਲਈ ਸੱਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੱਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੋਮਵਾਰ ਤੇ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਆਉਂਦਾ। ਪਤਾ ਲਗਣਾ ਕਿ ਮੇਰੇ ਥਾਂ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੱਕੇ ਅਧਿਆਪਕ ਬੀਮਾਰ ਸਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਪੈਣ ਬਾਰੇ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ। ਹਾਂ, ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਪੈਣਾ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਕਿੱਤਿਆਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਡਰਾਈਵਰ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਦੇਸੀ, ਤਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਬੀਮਾਰ ਹੁੰਦੇ ਸੋਮਵਾਰ ਜਾਂ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਆਪ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਬੇਅਰਾਮ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕਾਰਨ ਸਪਸ਼ਟ ਏ ... 10-12 ਘੰਟੇ ਟੈਕਸੀ ਨਾਲ ਕੋਹਲੂ ਦੇ ਬੈਲ ਵਾਂਗ ਬੱਝੇ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਆਖਰ ਵਿਚ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੱਥ ਮਾਰੀ ਜਾਣੇ ਕਿ 60-70 ਬਣ ਵੀ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਉਧਰ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੇ ਬੀਮਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਭੇਜਣ (sick call) ਤੇ ਇਹ ਫਰਕ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿ ਘੱਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਪੇਅ-ਇਨ (pay in) ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ। ਖੜੀ ਟੈਕਸੀ ਨਿਰ੍ਹਾ ਹਾਥੀ ਬੰਨਣ ਵਰਗੀ ਲਗਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ। ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੋਮਵਾਰ ਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਵੀ ਫਿਕਰ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਸਿਫਟ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਪਾ ਕੇ ਹੀ ਪੂਰੇ ਨਾ ਕਰਨੇ ਪੈ ਜਾਣ। ਸੋਮਵਾਰ ਤੇ ਮੰਗਲਵਾਰ ਨੂੰ ਟੈਕਸੀ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਦਾ ਸੂਰਜ ਬੱਦਲਾਂ ਹੇਠ ਆਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਏ, ਵੀਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਕੁੱਝ ਚਮਕਣ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਰਜ ਦੀ ਪੂਰੀ ਦੁਪਹਿਰ ਖਿੜੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਖਿੜੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸੂਰਜ ਦੀ ਧੁੱਪ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਮੱਧਮ ਹੋ ਕੇ ਲੋਢਾ ਵੇਲਾ ਜਿਹਾ ਲਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ , ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਕਿਰਨਾਂ ਅਕਸਰ ਚਮਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਕਿੱਧਰੇ ਗੁਆਚ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਸਮਝੋ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਡਿੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਿਰਨਾਂ ਚਮਕਣ ਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਹਨ--ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਘੱਟ ਹੋਣਾ। ਬਹੁਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਪੈਰ ਕੋਈ ਡਰਾਈਵਰ ਉਪਰੇਟਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਉਹ ਬਿਮਾਰ ਏ ਤਾਂਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੇਟਰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਦੱਸਿਆ। ਬੀਮਾਰੀ ਕੋਈ ਦੱਸ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਨਾਲੇ ਇੱਥੇ ਕਿਹੜਾ ਕੋਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਡਾਕਟਰੀ

ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਮੰਗਦਾ ਏ। ਅਗਰ ਮੰਗ ਵੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਬਥੇਰੇ ਡਾਕਟਰ ਝਰੀਟ ਮਾਰ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਦਾ ਟੁਕੜਾ ਅਖੌਤੀ ਮਰੀਜ਼ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਝਰੀਟਾਂ ਦੇ ਵੀ ਡਾਕਟਰ ਨੂੰ ਸੁਹਣੇ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਇਕ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਏ, ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਤਣਾਅ ਛੁੱਟੀ (stress leave) ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਪੱਕੇ ਡਰਾਈਵਰ ਤੋਂ ਤਾਂ ਉਪਰੇਟਰ ਉਦਾਂ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਭੈਅ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਮਤਾਂ ਸਲਾਨਾ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਹੀ ਕਲੇਮ ਨਾ ਕਰ ਦੇਣ। ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ, ਢਾਂਚਾ ਬੜਾ ਹੀ ਪਾਰਦਰਸ਼ੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਘਸੁੱਟ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਲੁੱਟ-ਘਸੁੱਟ ਕਰੇ। ਨਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਚਾ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੀਵਾਂ। ਜਿਹੜਾ ਨੌਕਰੀ-ਪੇਸ਼ੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਕੇ ਉੱਚਾ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਡੀਂਗਾਂ ਮਾਰਦਾ ਏ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਣਾਂ ਮੂੰਹੀਂ ਟੈਕਸ ਦੇਈ ਜਾਵੇ। ਜਿਹਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਉਹ ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਬੀਮਾਰ ਪੈ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਘਰ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਟੈਕਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਲੱਭ ਲਵੇ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਕੱਛਾਂ ਵਜਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ। ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਟੈਕਸੀ ਉਪਰੇਟਰ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਮਰਦਾ ਵੀ ਏ ਤੇ ਜਿਉਂਦਾ ਵੀ ਏ। ਕੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੰਤੁਲਨ ਏ! ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟੈਕਸੀ ਮਾਲਕ ਹਮੇਸ਼ਾ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਤੇ ਡਰਾਈਵਰ ਮਰਿਆ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਮਗਰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਪਰੇਟਰ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਗੱਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਸੋਚੇ ਕਿ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਬੈਠਾਂਗੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਗਲਤ ਸੋਚਦਾ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਦਾ ਹਫ਼ਤੇ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਹੀ ਆਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਖਰਚੇ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਹਨ। ਦੌੜ ਭੱਜ ਤੇ ਇਨਵੈਸਟਮੈਂਟ (investment) ਵਾਧੇ ਦੀ। ਮਕੈਨਿਕਾਂ ਕੋਲ ਤੇ ਟੈਕਸੀ ਬੇਸ ਕੋਲ ਭੱਜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ, ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਫੋਨ ਆਉਣ ਦਾ ਡਰ, ਕਿੱਧਰੇ ਕਾਰ ਵੱਜ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ, ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਛੁੱਟੀ ਕੱਟਣ ਗਏ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੇ ਗੱਡੀ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਖਦਸ਼ਾ, ਡੌਕਟ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਨੱਠ-ਭੱਜ ਆਦਿ ਚੀਜ਼ਾਂ ਉਪਰੇਟਰ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਹੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਛਾਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਡਰਾਈਵਰ ਮਸਤ ਮਲੰਗ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਠੀਕ ਜਿਹੇ ਪੈਸੇ ਬਣਾ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾ ਉਪਰੇਟਰ ਬਹੁਤ ਉੱਚਾ ਹੋਣ ਦੀ ਡੀਂਗ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਏ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਰਾਈਵਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੀਵਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਏ। ਮਾਲਕ ਨੌਕਰਾਂ ਜਿਹਾ ਤੇ ਨੌਕਰ ਮਾਲਕਾਂ ਜਿਹਾ। ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਏ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਉਪਰੇਟਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੀ ਖਿਲਾਰਾ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟਰ ਜਾਂ ਮਾਲਕ ਜਿਹਾ ਬਣਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੇ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਜਿਹਾ ਮਾਲਕ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ।

ਜਿੱਡਾ ਵੱਡਾ ਸਿਰ ਉਡੀ ਵੱਡੀ ਸਿਰ ਪੀੜ। ਜੇ ਉਪਰੇਟਰ ਦੀ ਕੋਈ ਟੈਕਸੀ ਖੜੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਇੱਕ ਜ਼ਿਮੀਦਾਰ ਦੀ ਤੋਕੜ ਮੱਝ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਚੁੱਭਦੀ ਏ। ਤੋਕੜ ਮੱਝ ਦਾ ਚਾਰੇ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੋਈ ਖ਼ਾਸ ਖ਼ਰਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਟੈਕਸੀ ਦੇ ਤਾਂ ਕਈ ਖਰਚੇ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਖਿਰ ਸੋਚ ਸਾਚ ਕੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਜਿਗਰਾ ਕਰਕੇ ਉਪਰੇਟਰ ਨੂੰ ਖਾਲੀ ਖੜੀ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਬੈਠਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਕਿ ਪੇਅ-ਇਨ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਬਣਾ ਹੀ ਲਏ ਜਾਣ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਰਾਤ ਦੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਪੌਂਗ ਲਾਏ ਹੋਣ ਫਿਰ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਖੜੀ ਗੱਡੀ ਵਲ ਨੂੰ ਵੱਧਣ ਲਈ ਖਾਸਾ ਹੀ ਜਿਗਰਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਹਾਂ, ਪੰਜਾਬੀ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਕੁ ਸਟੈਮਨਾਂ (stamina) ਜ਼ਰੂਰ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਭਾਨ ਉਪਰ ਕਾਬੂ ਪਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਪੇਅ-ਇਨ ਜੋਗੇ ਪੈਸੇ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਹੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਉਪਰ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਦੇਸ਼ ਰੋਲਾ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਸਮਾਜਿਕ ਬਰਾਬਰਤਾ ਉਦੋਂ ਕਾਇਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਦ ਸਾਰੀ ਜਾਇਦਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੀ ਇਸ ਸੋਚ ਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਮਿਹਨਤੀ (enterprising) ਅਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਈ ਏ। ਸ਼ਾਇਦ ਸਮਾਜਵਾਦ ਦੀ ਸੋਚ ਨੇ ਹੀ ਇਸਨੂੰ ਅਸਫਲ ਕਰਨ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਏ। ਫਿਰ ਸਮਾਨਤਾ ਕਾਹਦੀ ਹੋਈ ਕਿ ਦਸ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸੌ-ਸੌ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕੇ ਕਹੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋ ਗਏ ਹੋ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਕਦ ਤੱਕ ਬਰਾਬਰਤਾ ਪੈਦਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏ? ਜਦ ਇਹ ਦਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਘਰ ਵਾਪਸ ਪਰਤਣਗੇ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੌ ਵਿਚੋਂ ਅੱਸੀ ਖਰਚ ਕਰ ਲਏ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਰਫ ਵੀਹ ਹੀ ਖਰਚੇ ਹੋਣਗੇ। ਕੋਈ ਸੌ ਇਕ ਦਿਨ ਮੁਕਾ ਦੇਵੇਗਾ ਤੇ ਕੋਈ ਇਸ ਸੌ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਦਿਨ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖੇਗਾ। ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਜਿਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਮਾਨਤਾ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਅਸਲੀ ਸਮਾਨਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖੇ। ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਟੈਕਸੀ ਸਿਸਟਮ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਸਟਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਸਮਰੱਥਾ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਏ। ਜੇ ਇੱਥੇ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਨੇ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਿਹਨਤੀ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਤੇ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਕਰਕੇ ਇੱਥੇ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੌੜੀ ਆਉਂਦੀ ਏ।

ਟੈਕਸੀ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਆਮ ਦਿਨ ਐਸੇ ਵੀ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਜਿਹੇ ਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਿਨ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਈਵੈਂਟ (event) ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਕ੍ਰਿਸਮਿਸ ਤੋਂ ਹਫ਼ਤਾ ਦਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ। ਕਿਸੇ ਰੇਸ ਕੋਰਸ, ਉਲੰਪਿਕ ਪਾਰਕ, ਮੂਰ

ਪਾਰਕ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਰਕ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਈਵੈਂਟ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸਾਰੇ ਭੇਦ ਭਾਵ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਏ ਜਿਵੇਂ ਕ੍ਰਿਸਮਿਸ ਕਰਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਡਰਾਈਵਰ ਬੀਮਾਰ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ। ਅਗਰ ਮਾੜੇ ਮੋਟੇ ਬੀਮਾਰ ਵੀ ਹੋਣ ਤਾਂ ਵੀ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਅਤੇ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਕਤ ਵੀ ਬੜਾ ਚੁੱਭਦਾ ਏ। ਦਿਨਾਂ ਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਨਵੰਬਰ ਤੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵੱਲ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਦਾ ਪੌਣ ਪਾਣੀ ਵਧੀਆ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਹੀ ਸਮਾਂ ਇੱਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਟੈਕਸੀ ਦਾ ਵਧੀਆ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਅਗਰ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਣਾ ਦੇਸੀ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਚੁੱਭਦਾ ਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਹਵਾਈ ਟਿਕਟਾਂ ਦੇ ਰੇਟ ਵੀ ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਛੂਹਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੋਹਰਾ ਘਾਟਾ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਕਈ ਸਿਆਣੇ ਡਰਾਈਵਰ ਕੁੱਝ ਦੜ ਵੱਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਜਾਂ ਭਾਰਤ ਦੀ ਫੇਰੀ ਫਰਵਰੀ ਵਿਚ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਸ ਦੂਹਰੇ ਘਾਟੇ ਤੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਬਚ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਦਸੰਬਰ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਅਵੱਸ਼ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਘਾਟਾ ਝੱਲਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਜਨਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਭਾਰੀ ਵੀ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਡਰਾਈਵਰ ਪੇਅ-ਇਨ ਘਟ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਡਰਾਈਵਰ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਮੂਡ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਗਰ ਗੱਡੀ ਖੁੱਸ ਵੀ ਗਈ ਹੋਰ ਗੱਡੀਆਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਮਿਲ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮਹੀਨਾ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਮਹੀਨਾ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਪਰੇਟਰਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਨਰਮ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੋੜਾ ਘੁੱਟ ਭਰਨਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਏ।

ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਜੁੰਮੇ ਦਾ ਦਿਨ ਖਾਸ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦਾ ਏ। ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਿਨ ਮਸੀਤ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਅਗਰ ਉਹ ਇਸ ਦਿਨ ਢਿੱਲੇ ਮੱਠੇ ਵੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਢਿੱਲ ਮੱਠ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ, ਆਪਣੀ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਏ ਤੇ ਜੁੰਮੇ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਵੱਡੀ ਟੈਕਸੀ ਸ਼ਿਫਟ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਕੁੱਝ ਸ਼ਕਤੀ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਸ਼ਨੀਵਾਰ ਦੀ ਅਰਧ ਵੱਡੀ ਸ਼ਿਫਟ ਲਈ ਬਚਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਪੂਰਾ ਆਰਾਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਥਾਂ ਸਿਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਡਰਾਈਵਰਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਲਾਭ ਜ਼ਰੂਰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ। ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਾਜ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿੱਖ ਡਰਾਈਵਰ ਸੋਮਵਾਰ ਨੂੰ ਬੀਮਾਰ ਪੈ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੋਖਾ ਸਮਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੋ ਲਗਾਤਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਰਕੇ

ਇਹ ਡਰਾਈਵਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਪੰਜ ਦਿਨਾਂ ਲਈ ਨੌਂ ਬਰ ਨੌਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਇਹ ਲਗਾਤਾਰ ਇੰਜ ਕਰੀ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਇਹਨਾਂ ਪਾਸੋਂ ਗੱਡੀ ਖੋਹ ਵੀ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਕੰਮ ਪ੍ਰਤੀ ਆਪਣੇ ਬਿੰਬ (Image) ਨੂੰ ਵੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਸਰਦਾ ਏ।

(ਅ) ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾਉਣ ਅਤੇ ਵੱਡੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ

ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਅਨੁਸਾਰ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ, ਰਸਾਲਿਆਂ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਵਿਚ ਦਿਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਪੰਜ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ :-

1. ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ
2. ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਨਾਲ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ ਕਿਸੇ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ
3. ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਜਾਂ ਵਿਲੱਖਣ ਬੰਦੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ
4. ਫੇਸਬੁੱਕ ਤੇ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਉੱਤੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੱਲ ਅਤੇ ਅਚੱਲ ਤਸਵੀਰਾਂ

5. ਅੰਤਿਮ ਅਰਦਾਸ (In Memoriam) ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ।

ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਲਗਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਇਹ ਅੱਜ ਦੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਸਹੀ ਕਹੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਉਸੇ ਹੀ ਨਾਮ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤਸਵੀਰ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵੀ ਬਦਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ। ਸਿਡਨੀ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਇਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਤਸਵੀਰ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਵੇਂ ਥਾਂ ਤੇ ਵੀ ਕਾਰੋਬਾਰ ਨੂੰ ਬੜੀ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਪਛਾਣਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਬਾਡੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਤੇ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਨਿਖਾਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾਡਲ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਛਾਪਣਾ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਏ। ਦੂਸਰੀ ਕਿਸਮ ਹੈ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ। ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਸੁਚੱਜੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਗਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਐਸੇ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਪਬਲੀਸਿਟੀ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਨਿਊਯਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ 1937 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਨਾਵਲਕਾਰ ਥਾਮਸ ਪਿੰਚਨ (Thomas Pynchon) ਦਾ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਜਦ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਇਕ ਮਸਖਰਾ ਉੱਠ ਕੇ ਇਨਾਮ ਲੈਣ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਬਾਦ ਵਿਚ ਪਤਾ

ਲੱਗਾ ਕਿ ਪਿੰਚਨ ਨੇ ਖੁਦ ਲੋਕਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਸ ਮਸਖਰੇ (comedian) ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਆਪਣਾ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਸੀ। ਹਾਂ, ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮਹਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਬਾਰੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੀ ਤਸਵੀਰ ਲੁਆਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਲੁਆਵੇ। ਅਗਰ ਉਹ ਨਾ ਲਗਵਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਧੀਆ ਬੰਦਾ ਗ਼ਰਦਾਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਮੁਲਾਕਾਤੀ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ ਬੰਦੇ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਤੇ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਿਖਣ ਤੇ ਛਾਪਣ ਦਾ ਇਸ ਲਈ ਵੀ ਤਰੱਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਆਪ ਵੀ ਮਹਾਨ ਲੱਗਿਆ ਜਾਵੇ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਨੂੰ ਨੇਮਜ਼ਡਰੌਪਿੰਗ (namesdropping) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਸਾਹਿਤਕ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਕਹਿੰਦਾ - “ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਲਿਖਾਂਗਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਦੇ ਦਿਓ।” ਮੈਂ ਹਿਚਕਚਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਨੇ ਇੰਜ ਕਰ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਦਿਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਹ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ ਛਾਪ ਕੇ ਮੇਰੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰਨ ਨਾਲੋਂ ਆਪਣੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਧ ਲੋਚ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਕਈ ਸਾਲ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ (Rock garden) ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਉਹ ਗਾਰਡਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ। ਉਹ ਸੀ.ਪੀ. ਡਬਲਿਊ. ਡੀ (CPWD) ਵਿਚ ਇਕ ਸਧਾਰਨ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸੀ। ਉਹ ਏਧਰੋਂ ਓਧਰੋਂ ਖਸਤਾ ਮਾਲ (waste material) ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਇਹ ਗਾਰਡਨ ਤਿਆਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਹਦੀ ਮਿਹਨਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਜਦ ਇਹ ਗਾਰਡਨ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਇਕ ਦੋ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਟ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿਕਮੇ ਦਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੂੰ ਖੁੰਜੇ ਲਾ ਕੇ ਇਹ ਜ਼ਾਹਰ ਵੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗਾਰਡਨ ਉਸਨੇ ਖੁਦ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨੇਕ ਚੰਦ ਨੇ ਨਹੀਂ। ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਖੱਟਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇੰਨੇ ਨੀਵੇਂ ਵੀ ਗਿਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਇੰਜ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਟੈਲੀਫੋਨਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਟੈਲੀਫੋਨ ਦੀ ਖੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚਾ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਨੇਕ ਚੰਦ ਖੁਦ ਬੜਾ ਹੀ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨ ਲਗਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦੇ ਰਾਕ ਗਾਰਡਨ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਉਸਦਾ

ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਲਿਖਣ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਛੱਡੋ ਜੀ, ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਬਸ ਰੱਬ ਤੇ ਯਕੀਨ ਰੱਖ ਕੇ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰੀ ਜਾਈਦਾ ਏ।”

ਅੱਜ ਦੇ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਫੇਸਬੁੱਕ ਤੇ ਯੂ-ਟਿਊਬ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੁਖਾਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਇਸ ਤੇ ਕੋਈ ਜੋ ਕੁੱਝ ਮਰਜ਼ੀ ਪਾਈ ਜਾਵੇ, ਖੁੱਲ੍ਹ ਖੋਲ੍ਹ ਹੈ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਅਕਸਰ ਘਟੀਆ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵੀ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਫੁਕਰਾਪੰਥੀ ਤਾਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ। ਫੇਸਬੁੱਕ ਨੂੰ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੱਧ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਦਾਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਲਈ ਘੱਟ। ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਘਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ ਫੇਸਬੁੱਕ ਤੇ ਪਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਵਿਆਹ ਕਰਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਭੜਕੀਲੀਆਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਭਿੱਜੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਇਸਤੇ ਪਾ ਕੇ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਜਲਣ ਪੈਦਾ ਕਰਨੀ ਲੋਚੇਗਾ, ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਮਹਿੰਗੀ ਕਾਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰੇਗਾ, ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ ਜਾਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਫੇਸਬੁੱਕ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਦੂਜਿਆਂ ਤੱਕ ਕਰੇਗਾ ਆਦਿ। ਜੇ ਅਚਾਨਕ ਕੁੱਝ ਮਾੜਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫੇਸਬੁੱਕ ਤੋਂ ਕਈ ਤਸਵੀਰਾਂ ਮਿਟਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਭਾਜੜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਵੀ ਕਰਨਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਏ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਬਾਕੀ ਫੇਸਬੁੱਕ ਦੋਸਤ ਇਸ ਉੱਤੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਮਾੜੇ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਅਗਰ ਫੇਸਬੁੱਕ ਨੂੰ ਨਿਰ੍ਹੇ ਦਿਖਾਵੇ, ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਫੁਕਰਾਪੰਥੀ ਲਈ ਨਾ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਮਾੜਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ। ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਜ਼ਰੀਏ ਨੂੰ ਤਦ ਵਧੀਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਨਾਵਾਕਫ਼ ਕਿਸੇ ਬਾਰੇ ਇਹਦੇ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਛੱਡੇ। ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਅਕੈਡਮੀ ਜਾਂ ਸੰਸਥਾ ਪਾਵੇ। ਕਿਸੇ ਵਕਤਾ ਤੇ ਨੇਤਾ ਬਾਰੇ ਮੀਡੀਆਂ ਪਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ ਬਾਰੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਾਵੇ, ਕਿਸੇ ਇਨਾਮ ਜੇਤੂ ਬਾਰੇ ਉਹ ਸੰਸਥਾ ਪਾਵੇ ਜਿਸਨੇ ਉਸਨੂੰ ਇਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਕਲਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪਾਵੇ, ਉਹ ਆਪ ਨਾ ਪੁਆਵੇ ਆਦਿ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਅੰਤਿਮ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਛਪਣ ਵਾਲੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ ਉਹ ਸਭ ਯੋਗ ਹੀ ਹਨ। ਬੰਦੇ ਦੀ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਰੁਖਸਤ ਹੁੰਦੇ ਦੀ ਕਿੱਧਰੇ ਤਸਵੀਰ ਛਪ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਫੋਟੋ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਸ ਉੱਤੇ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਵੀ ਤਰਸ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਇਸ ਨਾਲ ਹਮਦਰਦੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਫੋਟੋ ਛਪਵਾਉਣ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਦਰਸਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ। ਕਈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਚੱਜ ਨਾਲ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਫੋਟੋ ਖਿਚਵਾ ਕੇ ਇੰਜ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨਗੇ ਜਿਵੇਂ ਉਸਦੇ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚੰਗੇ ਵਾਕਫ ਹੋਣ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਕ ਵਾਰ ਸ. ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਆਇਆ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਸਾਥੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਉਸਨੂੰ ‘ਫੁੱਫੜ ਜੀ’ ਕਹਿ ਕੇ ਮੁਖਾਤਿਬ ਹੋਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਦੀ ਭੂਆ ਪਟਿਆਲੇ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਅੱਗਿਓਂ ਟੌਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਹਾਸੇ ਵਾਲੇ ਲਹਿਜੇ ‘ਚ ਬੋਲੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਫੁੱਫੜ ਲਗਦਾ ਹਾਂ।” ਇਹ ਹੈ ਨੇਮਜ਼ਡਰੋਪਿੰਗ (namesdropping) ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚ ਫੁਕਰਾਪੰਥੀ ਦਾ ਅੰਸ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਹਲਕੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਕਸਰ ਹੀ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰੀ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਕ ਛੋਟੇ ਜਿਹੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੋਈ :-

“ਆ ਜਾਹ, ਸਿਡਨੀ ਚੱਕਰ ਮਾਰ ਜਾ,” ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

“ਅਗਰ ਕੋਈ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਸਾਹਿਤਕ ਇਕੱਠ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ”, ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ।

“ਇਸ ਇਕੱਠ ਦਾ ਮਕਸਦ?”

“ਖਬਰ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਵੇਗੀ ਕਿ ਫਲਾਣਾ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੋਂ ਸਿਡਨੀ ਆ ਕੇ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਥੋੜ੍ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ।”

“ਕੋਈ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ?”

“ਜਦ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਇੰਨੀ ਦੂਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਏ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸਦਾ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਤਾਂ ਕਰੋਗੇ ਹੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਈ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪਣੇ ਕੋਲੋਂ ਹੀ ਯਾਦ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲੈ ਕੇ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਫੋਟੋ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਕੇ ਇਹੀ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਮੁੜ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੰਦੀ ਏ। ਫੋਟੋ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪ ਜਾਂਦੀ ਏ।”

“ਕੀ ਕਿਸੇ ਚੰਗੀ ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ ਮਹਿਜ਼ ਫੋਟੋ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰ ਸਕਦੀ ਏ?”

“ਯਾਰ, ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਦਾ ਯੁੱਗ ਏ। ਫਰਕ ਤਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੀ ਏ।”

“ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਵਿਲੱਖਣ ਸਾਹਿਤਕ ਕ੍ਰਿਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਨਮੂਨਾ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਇਸਨੂੰ ਸਸਤੀ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੀ ਨਹੀਂ।”

ਇਹ ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਨਿਮੋਝੁਣਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ।

(ੲ) ਤੂੜੀ ਤੰਦ ਸਾਂਭ ਹਾੜੀ ਵੇਚ ਵੱਟ ਕੇ- ਅਲੱਗ ਨਜ਼ਰੀਏ ਤੋਂ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ ਦੀਆਂ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੇ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਗੌਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਲਿਖ ਦਿਆਂ :-

ਤੂੜੀ ਤੰਦ ਸਾਂਭ ਹਾੜੀ ਵੇਚ-ਵੱਟ ਕੇ,
ਲੰਬੜਾ ਤੇ ਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕੱਟ ਕੇ,
ਮਾਲ ਟਾਂਡਾ ਸਾਂਭਣੇ ਨੂੰ ਚੂੜਾ ਛੱਡ ਕੇ
ਪੱਗ ਝੱਗਾ ਚਾਦਰਾ ਨਵਾਂ ਸਵਾਏ ਕੇ,
ਸੀਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਉੱਤੇ ਤੇਲ ਲਾਏ ਕੇ,
ਕੱਛੇ ਮਾਰ ਵੰਝਲੀ ਅਨੰਦ ਛਾ ਗਿਆ,
ਮਾਰਦਾ ਦਮਾਮੇ ਜੱਟ ਮੇਲੇ ਆ ਗਿਆ।

ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਤਿਉਹਾਰ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਮੇਲੇ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਭੰਗੜੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਵਿਚ ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ ਦੀਆਂ ਇਹ ਸਤਰਾਂ ਗੂੰਜਦੀਆਂ ਹੀ ਹਨ।

ਜਦ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਰਾਂ ਦੀ ਵਿਸਾਖੀ ਮੇਲੇ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕਤਾ ਤੇ ਧਿਆਨ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਜਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਣਾ ਪਿਆ।

ਵਿਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਲਗ ਹਟਦਾ ਹੈ। ਕਣਕ ਦੀ ਵਾਢੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਕਸਰ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਕਰੀਬ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਕਿਸਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਮਈ ਦੇ ਦੂਜੇ ਹਫ਼ਤੇ ਤੱਕ ਕਣਕ ਸਮੇਟਦੇ ਸਮੇਟਦੇ ਇੱਕ ਅੱਧ ਹਫ਼ਤਾ ਹੋਰ ਵੀ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਹ ਕਣਕ ਮੰਡੀ ਵੱਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੰਡੀ ਵਿਚ ਆੜ੍ਹਤੀਆ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਕਣਕ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੇਰ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਆੜ੍ਹਤੀਆ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮਈ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਜਾਂ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਸੋਚੋ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਪੈਸੇ ਵੱਟਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਮੇਲਾ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖ ਸਕਦਾ ਹੈ? ਮੇਲਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਪ੍ਰੈਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਵੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਤੂੜੀ ਤੰਦ ਸਾਂਭ ਕੇ ਕਣਕ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਵੱਟ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਕਵੀ ਦੀ ਇਹ ਧਾਰਨਾ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਅਸਲੀ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਸੀ? ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਝ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ। ਕਵੀ 1876 ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 1954 ਵਿਚ ਪੁਲੋਕ ਸਿਧਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਧਨੀ ਰਾਮ ਹੋਇਆ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮੇਲੇ

ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪੈਸੇ ਮੁਹੱਈਆ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਦੋਂ ਕਣਕ ਫਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗਾਹੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਫਲ੍ਹੇ ਮਹੀਨਾ-ਮਹੀਨਾ ਚੱਲਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਸੰਨ 63-64 ਵਿਚ ਖੁਦ ਫਲੀਆਂ ਨਾਲ ਕਣਕ ਗਾਹੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੀਂਹ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਕਣਕ ਦੇ ਲਾਣ ਦੀ ਰੋੜੀ (ਵੱਡੀ ਢੇਰੀ) ਲਾਈਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਮੀਂਹ ਹਟ ਕੇ ਸੁੱਕ-ਪਕਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਫਿਰ ਇਹ ਰੋੜੀ ਤਰੰਗਲੀਆਂ ਨਾਲ ਫੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ 2-3 ਧੁੱਪਾਂ ਲੁਆ ਕੇ ਫਿਰ ਇਸਤੇ ਫਲ੍ਹੇ ਚਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਲਾਣ ਤੂੜੀ ਬਣ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਇਸਨੂੰ ਧੜ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਧੜ ਉਡਾਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਹਵਾ ਚੱਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਤੇ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤੂੜੀ ਦਾ ਕੁੱਪ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੰਭਾਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾਣੇ ਮਈ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਮਸਾਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡੇ ਤੇ ਲੱਦ ਕੇ ਮੰਡੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆੜ੍ਹਤੀ ਉਹਨੂੰ ਉਡੀਕ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਆੜ੍ਹਤੀ ਵੀ ਸ਼ਾਹੂਕਾਰਾਂ ਜਿਹਾ ਕਣੋਈ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆੜ੍ਹਤੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਜੂਨ ਦੇ ਅੰਤ ਤੱਕ ਪੈਸੇ ਦਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਅੰਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਕਣਕ ਦੇ ਵੱਟੇ ਹੋਏ ਪੈਸੇ ਖੀਸੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੇਲੇ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ -ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੱਟਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤਾਲਮੇਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ? ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਰ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਮੇਲਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ। ਜਾਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਕਾਲਜ ਵਿਚ 25 ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਸੀ। ਕਵਿਤਾ ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹਿੱਸਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕਵੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਦੋ ਸਾਹਿਤਿਕ ਜੁਗਤਾਂ (literary devices) ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤੀਕਵਾਦ (symbolism) ਤੇ ਖਿੱਚ ਧੁਹ ਕੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਬਣਾਉਣਾ (suggestiveness) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ 'ਦਿਖਦਾ ਸੱਚ' ਤੇ 'ਕਾਵਿਕ ਸੱਚ' ਕਦੀ-ਕਦੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਵੀ ਸੈਮੁਅਲ ਟੇਲਰ ਕੋਲਰਿਜ (S.T. Coleridge) ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅਕਸਰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੁੰਦਾ ਏ ਦੂਰ ਦੇ ਸੰਦਰਭ/ਪ੍ਰਸੰਗ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣਾ ਤੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨੀ। ਕੋਲਰਿਜ ਇਸਨੂੰ Willing Suspension of Disbelief ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇੰਝ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੁਚੇਤ ਪਾਠਕ ਲਈ ਠੀਕ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਅਚੇਤ ਪਾਠਕ

ਨੂੰ ਇਸਦੀ ਬਹੁਤੀ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਮਾੜੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਇੱਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ -ਖਿੱਚ ਧੂਹ ਕੇ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨੀ। ਇਸ ਤੁਲਨਾ ਦੀਆਂ ਮਿਸਾਲਾਂ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਕਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲਿਖਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਨੰਬਰ ਪਲੇਟਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਲਗਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ JAT-22G, Gill-22, AP-22-pb, CHE3Ma, GR3W4L ਆਦਿ। ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਦੇ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਾਵਿ-ਟੋਟੇ ਤੇ ਆਲੋਚਨਾਤਮਕ ਟਿੱਪਣੀ ਕਰਨ ਲਈ ਖਿਮਾਂ ਦਾ ਜਾਚਕ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(ਸ) ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿਹੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਜਿਹੇ

ਭਾਰਤ ਬਾਰੇ ਆਮ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਫਰਕਾਂ (contrasts) ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਪਹਾੜ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਮੀਲਾਂ ਬੱਧੀ ਮੈਦਾਨ ਹਨ, ਕਿਤੇ ਪੌਣ-ਪਾਣੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਗਰਮ ਅਤੇ ਸਾਹ ਘੁੱਟਵਾਂ, ਕਿਤੇ ਵਧੀਆ ਸ਼ਹਿਰੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪੇਂਡੂ, ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ ਤੇ ਦਰਿਦਰਤਾ, ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਹੌਲ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਾਸਤਿਕਤਾ, ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਿਰੀ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਕਿਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਮੀਂਹ ਪੈਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਨਿਰਾ ਸੋਕਾ, ਕਿਤੇ ਮਾਰੂਥਲ ਹਨ ਤੇ ਕਿਤੇ ਉਪਜਾਊ ਮੈਦਾਨ, ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਕਿਨਾਰਾ ਸਮੁੰਦਰ ਨਾਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਪਾਸਾ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਦੂਰ ਹੈ ਆਦਿ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉੱਥੇ ਬੋਲੀਆਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ , ਪਹਿਰਾਵੇ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਧਾ (mores) ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਰਸਮਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਦਾ ਵਖਰੇਵਾਂ ਹੈ, ਆਦਿ।

ਜੇਕਰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਪੜਚੋਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜ਼ਾਹਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੁਝ ਵਖਰੇਵੇਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਇਥੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹੈ ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿੱਛਿਓਂ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮਾਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਬੋਲਦੇ ਵੀ ਅਕਸਰ ਦੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਦ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਲੋਕ ਇਥੇ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਇਥੋਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਤਬਕਾ ਜਲਦੀ ਪੈਂਟਾਂ ਸਕਰਟਾਂ ਪਹਿਨਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਵਡੇਰੀ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਦੇਸ ਵਾਲਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਵਾਨ ਤਬਕੇ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੈਸੇ ਵੀ ਇਥੋਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਅਪਣਾਉਣਾ ਹੀ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵੀ

ਤਕਰੀਬਨ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹਨ। ਬੱਚੇ ਅਤੇ ਜਵਾਨ ਲੋਕ ਪੀਜ਼ੇ, ਬਰਗਰ, ਪਾਸਤੇ , ਪਾਈਆਂ, ਸੈਂਡਵਿਚ ਆਦਿ ਜਲਦੀ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਰੋਢ ਉਮਰ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਛਲੇ ਦੇਸ ਵਾਲਾ ਖਾਣਾ ਹੀ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਦਾ ਖਾਣਾ ਬਹੁਤਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ। ਇਕ ਖਾਸ ਫਰਕ ਮੈਂ ਇਥੋਂ ਦੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ੀ ਇਲਾਕਿਆਂ (suburbs) ਵਿਚ ਵੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਆਮ ਲੋਕ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿਡਨੀ ਸ਼ਹਿਰ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਇਕੋ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਇੰਜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਈ ਇਲਾਕੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵਿਕਸ਼ਤ ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਕੁਝ ਘੱਟ। ਬੈਲਾ ਵਿਸਟਾ (Bella Vista) ਦੀ ਦਿੱਖ ਬਿੱਡਬਿਲ (Bidwill) ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਧ ਆਧੁਨਿਕ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਚੰਗੀ ਦਿੱਖ ਵਾਲੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੀ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਖਰਚਾ ਸਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਮੇਰਾ ਬੈਲਾ ਵਿਸਟਾ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਿਰਫ਼ ਬੈਲਾ ਵਿਸਟਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਬਿੱਡਵਿਲ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਸਿਰਫ਼ ਬਿੱਡਵਿਲ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਲਾਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪ੍ਰਤੀਕਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਏ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਇੰਜ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਾਡਰਨ ਤੇ ਘੱਟ ਮਾਡਰਨ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਫਰਕ ਦਰਸਾਉਣਾ ਹੈ। ਬੈਲਾ ਵਿਸਟਾ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ, ਸੜਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਘੁੰਮ ਚੱਕਰਾਂ, ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੀ ਦਿੱਖ ਅੱਡਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਦੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਚੌੜੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਹਨ। ਉੱਤਰੀ ਡੂਨਸਾਈਡ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੌੜੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਚੌੜੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਟਰੱਕਾਂ ਦੀ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਜਾਣਦੇ ਹੈ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਸਵੱਛ, ਸਾਫ਼, ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਸੁਥਰਾ ਪੇਂਡੂ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵੀ ਸਿਰਜਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਈ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਮਨਮੋਹਕ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। Buderys Creek, Luddenham, Austral, Horsely Park, Denham Court, Galstan, Narellan, Wilberforce, Windsor, Orchard Hill, Vineyard, ਆਦਿ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਸੋਂ ਬੜੀ ਵਿਰਲੀ-ਵਿਰਲੀ ਹੈ। ਮਾਹੌਲ ਇੰਨਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਡੁੱਲ੍ਹਾ, ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਤੇ ਸਵੱਛ ਹੈ ਕਿ ਬੰਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਵਰਗੀ ਵਾਤਾਵਰਣ ਚੋਂ ਵਿਚਰਦਾ ਹੋਇਆ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰਲੇ-ਵਿਰਲੇ Hoxton Park, Leppington, Oran Park, Casula, Werombi ਆਦਿ ਹਨ।

ਵੈਸੇ ਵੀ ਜੇਕਰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਨੂੰ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਮਹਿਸੂਸ

ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਥੋਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ। ਸਿਡਨੀ ਤੋਂ ਕੈਨਬਰਾ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ Marulan, Collector ਤੇ Gunning ਜਿਹੇ ਨਿੱਕੇ ਨਿੱਕੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਥੇ ਵੀ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਹਨ। ਭੀੜ ਭੜੱਕਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਕਸਰ ਇਹ ਪਿੰਡ ਵੱਧ ਮਨਮੋਹਕ ਵੀ ਲਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਅਪਰਾਧ ਨਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਸਿਡਨੀ ਦੇ ਕੁਝ ਇਲਾਕੇ ਨੀਮ ਪਹਾੜੀ ਵੀ ਹਨ। Mona Vale Road ਤੇ ਕਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਮਨੁੱਖ See-Saw ਵਿਚ ਝੁਟਣ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਹਾਲ Thornleigh, Tarramunga ਤੇ Wahroonga ਵਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਸਮੇਂ Hornsby ਤੋਂ Hornsby Heights ਵੱਲ ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਤੇ Dee why ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਸਮੇਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। Berowera ਨੇੜਲੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਉੱਚੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਇਹ ਪਹਾੜੀਆਂ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਸੁੰਦਰ ਦਿਖ ਬਖਸ਼ਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਸਰਕੂਲਰ ਕੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸੁਹਾਵਣਾ ਹੈ। ਛੋਟੇ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਦੀ ਸੈਰ ਮਨ ਨੂੰ ਤਰੋ-ਤਾਜ਼ਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਕਿ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੂਗੋਲਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਣ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਮਹਾਂਦੀਪ ਰੂਪੀ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਯੂਰਪੀਅਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਕਾਸ ਨੇ ਇਸ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਚਾਰ-ਚੰਨ ਲਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ।

(ਹ) ਜੱਟ ਵੀ ਹੱਟੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁਰਾਤਨ ਸਮਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਕਿੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਨਾਮ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਖੇਤੀ ਨਾਲ ਤੇ ਫੌਜ ਨਾਲ। ਜੱਟ ਅਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਚੋਲੀ ਦਾਮਨ ਦਾ ਸਾਥ ਏ। ਭਾਵੇਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੀ ਆਮਦਨ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਜੱਟ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨਾਲ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿੱਘੀ ਦੋਸਤੀ ਨਿਭਾਈ ਏ। ਜੱਟ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ। ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਖਿਲਾਰਾ ਪਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਜੱਟ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਜੱਟ ਨਾਲ ਕਈ ਕਹਾਵਤਾਂ ਜੁੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਜੱਟ ਚੁੱਕ ਮਰੇ ਜਾਂ ਖਾ ਮਰੇ, ਜੱਟ ਔਰ ਜੁਮੈਟਰੀ ਕਿਆ ਕਹਿ, ਜੱਟ ਘੜੇ ਦਾ ਮੱਟ, ਜੱਟ ਘੜੇ ਜਿੱਡਾ ਮੋਤੀ ਆਦਿ। ਮੇਰਾ ਬਾਬਾ ਇੱਕ ਪੱਤ ਦਾ ਗੁੜ ਖਾ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਲੱਸੀ ਦਾ ਬਾਲਟਾ ਮੂੰਹ ਲਾ ਕੇ ਪੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਉਹ ਪੱਥਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਲਾਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਟਾਵਾਂ ਹੀ ਉਲਾਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਗੁਆਂਢ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਇੱਕ ਸਾਥੀ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਆਲੂਆਂ ਵਾਲੇ 20 ਪਰਾਂਠੇ ਨਿਸ਼ਚਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਖਾ ਕੇ

100 ਰੁਪਏ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਥੋਂ ਵੀ ਇੱਕ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਜੱਟਪੁਣਾ ਦਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਨਾ ਰਹਿ ਹੋਇਆ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟਣ ਪੰਜਾਬ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਆਪਣੇ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਕੁਝ ਖਾਣ ਲਈ ਲੈ ਚਲੀਏ। ਇੱਕ ਰੇਹੜੀ ਤੇ ਅੰਗੂਰ ਤੇ ਕੇਲੇ ਪਏ ਸਨ। ਭਾਅ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਰੇਹੜੀ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੇਲਿਆਂ ਦਾ ਦਰਜਨ ਦਾ ਅਤੇ ਅੰਗੂਰਾਂ ਦਾ ਕਿਲੋ ਦਾ ਭਾਅ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਥੋਂ ਕਹਿ ਹੋ ਗਿਆ - ਸਾਰੀ ਰੇਹੜੀ ਦਾ ਕੀ ਲੈਣਾ ? ਰੇਹੜੀ ਵਾਲਾ ਹੱਕਾ-ਬੱਕਾ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਦੱਸ ਕਿੱਲੋ ਅੰਗੂਰ ਤੇ 25 ਦਰਜਨ ਕੇਲੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਸਾਰੇ ਖਰੀਦ ਲਏ। ਰੇਹੜੀ ਵਾਲਾ ਖਾਲੀ ਰੇਹੜੀ ਲੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਦਾ ਬਣਿਆ। ਉਸਦੇ ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਇਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ: ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਗਾਹਕ ਤਾਂ ਰੋਜ਼ ਮਿਲਿਆ ਕਰੇ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਟੂਏ ਤੇ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਓਨੇ ਕੁ ਡਾਲਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਖਰੀਦਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿੰਨੇ ਇੱਥੇ ਆਮ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦਾ ਜੇਬ ਖਰਚ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਜੱਟ ਦੀ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਤੇ ਰੋਅਬ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਦਤ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਏ।

ਸਮਾਂ ਬੀਤਣ ਨਾਲ ਜੱਟ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਗਈ। ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਘਟ ਜਾਣ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਟਾਂਵੇ ਟਾਂਵੇ ਜੱਟਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਵੱਲ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਕਈ ਜੱਟ ਆੜ੍ਹਤ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜੱਟਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦੋ ਫਿਰਕੇ ਐਸੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਬਾਣੀਆ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਦੁਕਾਨਾਂ ਦੇਖੋਗੇ। ਅਗਰ ਬਾਣੀਆ ਛੋਟੀ ਹੱਟੀ ਵਿਚੋਂ ਵੱਧ ਆਮਦਨ ਕੱਢ ਸਕਦਾ ਏ ਤਾਂ ਜੱਟ ਵੱਡੀ ਹੱਟੀ ਚੋਂ ਘੱਟ। ਅਗਰ ਬਾਣੀਆ ਖਰਚ ਕਰਨ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਸ਼ਾਤਰ ਹੈ ਤਾਂ ਜੱਟ ਅੱਲਵਲੱਲਾ। ਅਗਰ ਬਾਣੀਆ ਜਾਂ ਭਾਪਾ ਪਊਆ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਸਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੱਟ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਬੋਤਲ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਕਹਾਵਤ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ :-

ਪਊਆ ਹਿੱਕ (ਇੱਕ) ਤੇ ਭਾਪੇ ਤ੍ਰੈ,
 ਨਾ ਕੋਈ ਓਟ (ਆਊਟ) ਹੋਇਆ,
 ਨਾ ਕਿਸੇ ਗਾਲੀ ਬਕੀ,
 ਗੁਟ ਗੁਟ ਕਰਕੇ ਪੀ ਗਏ ਤੇ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਕੇ ਸੋ (ਸੌਂ) ਗਏ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜੱਟ ਜਦ ਤੱਕ ਪੀ ਕੇ ਬੱਕਰੇ ਨਾ ਬੁਲਾ ਲਵੇ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਸਬਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਕਚਹਿਰੀਆਂ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਹੀ ਚੱਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੱਟ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਵਕੀਲਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਅੱਧੀ ਤੋਂ ਵੀ ਘਟ ਰਹਿ ਜਾਵੇ।

ਜੱਟ ਨੂੰ ਹੱਟੀ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਜ਼ਾ ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਜਦ ਉਹ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਪੌਂਡ ਅਤੇ ਡਾਲਰ ਦੀ ਹੱਟੀ ਦਾ ਰੁਪਿਆ ਦੀ ਹੱਟੀ ਨਾਲ ਕੀ ਮੁਕਾਬਲਾ? ਪੌਂਡ ਅਤੇ ਡਾਲਰ ਦੀ ਹੱਟੀ ਜੱਟ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਬੜੀ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਏ। ਜੱਟ ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਹੱਟੀ ਕਰਨ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਕੇਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹੱਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਆਖਰੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸਮਝਣ ਲਗ ਪਿਆ। ਚੰਗੀ ਭਲੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਜੱਟ ਵੀ ਸੋਚਣ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਏ ਕਿ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰੋਬਾਰ ਹੋਵੇ। ਕਾਰੋਬਾਰ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੇ ਜੱਟ ਦੇ ਤਿੰਨ ਕਾਰਨ ਹਨ :-

- (1) ਟੈਕਸ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਦੇਣਾ
- (2) ਮਾਲਕ ਹੋ ਕੇ ਮੋਟਾ ਮਾਲ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ
- (3) ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਖਲਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਰੋਅਬ, ਦਾਅਬ, ਦਿਖਾਵਾ ਅਤੇ ਖੜਕਾ ਦੜਕਾ।

ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੱਟ ਰੋਅਬ ਦਾਅਬ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਦਾ ਬੜਾ ਭੁੱਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦੀ ਇੱਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਤਰਜਮੇ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸਤਰ ਯਾਦ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ :-

The Punjabis are fond of good food, good clothes and holding high positions but they are not interested in good books.

ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਈ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਂ ਜੱਟ ਆਪਣੇ ਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਲਾ ਕੇ ਪਦਵੀਆਂ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਜ਼ਾਕ ਉਡਵਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਲਗਾਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਲਗਾਵੇਗਾ, ਕੋਈ ਕਰਨਲ ਲਗਾਵੇਗਾ ਤੇ ਕੋਈ ਸਾਇੰਸਦਾਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸ਼ਰਬਤ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟਾਂ' ਵਿਚ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਦਾ ਵਾਇਸ ਚਾਂਸਲਰ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਅੰਗ ਕੱਸਿਆ ਹੈ। ਸਿਰਜਨਾਤਮਕ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਅਹੁਦੇ ਅਤੇ ਖਿਤਾਬ ਲਗਾਉਣਾ ਘਟੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਕਈ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਪਰੰਤੂ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਅਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਕੀ ਇੱਕ ਫਿਲਾਸਫੀ ਦਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਫਿਲਾਸਫਰ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਹਾਂ, ਅਗਰ ਉਸਨੇ ਸੱਚਮੁਚ ਹੀ ਫਿਲਾਸਫੀ

ਨੂੰ ਕੋਈ ਮੌਲਿਕ ਦੇਣ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਲਾਸਫਰ ਕਹਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅਮਰੀਕਨ ਫਿਲਾਸਫਰ Henry David Thoreau ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ The Walden ਵਿਚ ਇਕ ਫਰਕ ਬਾਰੇ ਇੰਜ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

There are now-a-days professors of philosophy, but not philosophers, yet it is admirable to profess because it was once admirable to live . To be a philosopher is not merely to have subtle thoughts, nor even wisdom as to live according to its dictates, a life of simplicity, independence magnanimity and truth, it is to solve some of the problems of life, not only theoretically but also practically

ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਵਾਕਫ਼ ਦੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਕਈ ਇੰਡੀਅਨ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਦੌੜ ਭੱਜ ਕਾਫ਼ੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ ਤੇ ਆਮਦਨ ਵੀ ਉਤਨੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਪਰੰਤੂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਰੋਅਬ ਦੀ ਪੂਰੀ ਗੂਂਜ ਪੈਂਦੀ ਏ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਇੱਕ ਜੱਟ ਭਰਾ ਦੀਆਂ ਦਸ ਟੈਕਸੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਭਾਈਆ ਮਲੂਕਾ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, 'ਕਹਿੰਦੇ ਆ ਭਾਈ ਮੇਲੂ ਦੀਆਂ 10 ਗੱਡੀਆਂ ਵਾਂ। ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਆ, ਸਾਲੇ ਕਮਲੇ ਜਿਹੇ ਨੇ। ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਦਸ ਜਮਾਤਾਂ ਵੀ ਪਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਸੀ। ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਭੌਂਦੂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਸਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ।' ਮੈਂ ਮਲੂਕੇ ਨੂੰ ਬਥੇਰਾ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਸਿਡਨੀ ਦੀ ਟੈਕਸੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਟੈਕਸੀ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਏ। ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਤਾਂ ਕੋਈ 10 ਗੱਡੀਆਂ ਪਾ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹੈ ਤੇ ਪੈਸੇ ਆਈ ਜਾਣਗੇ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮਾਲਕ ਡਰਾਈਵਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਮੁਤਾਬਕ ਤਨਖਾਹ ਦਿੰਦਾ ਏ ਪਰੰਤੂ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਡਰਾਈਵਰ ਮਾਲਕ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਤ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਣੇ ਪੈਸੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਦਾ ਏ। ਇਹੀ ਹਾਲ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਏ। ਅਗਰ ਜੱਟ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦੱਸੋ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਦੇ ਅਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ 20 ਖੇਤ ਹਨ ਤਾਂ ਜੱਟ ਦਾ ਕੇਰਾਂ ਅੰਦਰ ਹਿੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਤ ਭਾਵੇਂ ਕਰਜ਼ੇ ਤੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੱਟ ਦੇ ਕੱਦ ਕਾਠ ਦੀਆਂ ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਦੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ- ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕੂਲ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਹੱਟੀਆਂ ਜੱਟ ਦੀ ਵੱਡੀ ਹੱਟੀ ਦੀ ਹਿਰਸ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਰਿਜ ਪੈਲੇਸ ਤਾਂ ਜੱਟ ਦੀ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਨਾਲ ਵੀ ਪੂਰਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਿੱਤ ਬੁਕਿੰਗਜ਼ ਹੁੰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਪਕਵਾਨ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਜੱਟ ਨੇ ਟਰੱਕਾਂ ਤੇ ਵੀ

ਕਾਫੀ ਧਾਕ ਜਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਟਰੱਕ ਚਲਦੀ-ਫਿਰਦੀ ਹੱਟੀ ਏ। ਜਿਵੇਂ ਜੱਟ ਨੂੰ ਘੜੇ ਦਾ ਮੱਟ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਵੇਂ ਟਰੱਕ ਦਾ ਵੱਡਾਪਣ ਵੀ ਉਸਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਮੇਲ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਟਰੱਕ ਵਾਲਾ ਜੱਟ ਡਰਾਈਵਰ ਆਪਣੇ ਮੂਹਰੇ ਜਾਂਦੀ ਕਾਰ ਨੂੰ ਸਾਬਣਦਾਨੀ ਕਹਿ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੱਟ ਟਰੱਕ ਡਰਾਈਵਰ ਬੜੇ ਮਾਣ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖਾਵੇਗਾ :-

ਪੁੱਤ ਜੱਟਾਂ ਦੇ, ਡਰਾਈਵਰ ਟਰੱਕਾਂ ਦੇ।

ਜੱਟ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਦਤ ਵੀ ਓਨੀ ਹੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਹੱਟੀ 'ਚ ਖਲਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣ ਦੀ। ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਹ ਨਸ਼ੇ ਵਿਚ ਇੰਨਾ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕੇ। ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇੰਜ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਦਾਨ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੇ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਬਾਦ ਵਿਚ ਜਿੱਤ ਦੇ ਝੰਡੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੇ ਗੱਡ ਦਿੱਤੇ। ਸ਼ੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੁਆਰਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਮਿਲਾਉਣ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਈ ਮਿਸਾਲਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਇਸ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਦਾ ਖੂਬ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ। ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗੀਰਾਂ ਦੇ ਕੇ ਭਰਮਾ ਲਿਆ ਤੇ ਐਸ਼ ਪ੍ਰਸਤੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਜੈਲਦਾਰੀਆਂ ਤੇ ਜਿਲੇਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਆਪ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਰਾਜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਪੰਨ ਦੌਲਤ ਇੰਗਲੈਂਡ ਨੂੰ ਲਿਜਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।

ਜੱਟ ਵਿਚ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਮੁੱਲ ਲੈਣ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਵੀ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਬਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਜੱਟ ਹੱਟੀ ਪਾ ਕੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਹੱਟੀ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਵੀ ਬੜਾ ਮਾਣ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਣੀਆ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਕਿਰਾਏ ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਹੱਟੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਾਲਕ ਹੁਣ ਬਾਣੀਏ ਤੋਂ ਦੁਕਾਨ ਖਾਲੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਬਾਣੀਆ ਦੁਕਾਨ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਜਦ ਮਾਲਕ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਨਾਕਾਮ ਹੋ ਗਈਆਂ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਐਸੇ ਜੱਟ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਕੀਤਾ ਜਿਸਦਾ ਇੱਕ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਸੀ। ਮਾਲਕ ਨੇ ਅੰਦਰਖਾਤੇ ਦੁਕਾਨ ਇਸ ਜੱਟ ਨੂੰ ਸੁਟਵੇਂ ਭਾਅ ਤੇ ਵੇਚ ਦਿੱਤੀ। ਹਫ਼ਤੇ ਕੁ ਬਾਦ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਦ ਜੱਟ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਬਾਣੀਏ ਦਾ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਬਾਹਰ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਦੁਕਾਨ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਆਧੁਨਿਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਟ ਦਾ ਮੋਟਾ ਤੇ ਅੱਲਵਲੱਲਾ ਸੁਭਾਅ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਮੋਟੀ ਖੁਰਾਕ ਨੇ ਕਾਫੀ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਅਰਥ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਡਾ. ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੌਹਲ ਆਪਣੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਪੁਸਤਕ 'ਰੰਗਾਂ ਦੀ

ਗਾਗਰ' ਵਿਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜੱਟ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵਿਗਾੜਨ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹਿੱਸਾ ਮੱਝ ਦੇ ਦੁੱਧ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਮੱਝ ਦਾ ਦੁੱਧ ਮੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੀਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬੁੱਧੀ ਵੀ ਮੋਟੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਡਾ. ਜੌਹਲ ਮੁਤਾਬਿਕ ਇਹ ਜਾਨਵਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾਣ ਕਰਕੇ ਹੱਡਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਮੋਕਲਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁੱਧ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਮਿਕਦਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਖਰਵਾਪਣ ਅਤੇ ਅੱਲਵਲੱਲਾਪਣ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਦੀ ਹੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਵੈਰ ਭੁਲਾਉਣ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਝੋਟੇ ਵਾਂਗ ਪਾਲ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਘਰ ਅਸੀਂ ਬਰਬਾਦ ਕੀਤੇ ਤੇ ਕਰਵਾਏ। 'ਜੱਟ ਅਤੇ ਝੋਟਾ ਨਹੀਂ ਓਂ ਵੈਰ ਛੱਡਦੇ' ਵਰਗੇ ਫ਼ਿਰਕੇ ਲੋਕ ਗੀਤਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਏ। ਗੱਲ ਕੀ, ਸਾਡੀਆਂ ਸਭ ਆਦਤਾਂ ਝੋਟੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਨੇ ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਹੀ ਮੱਝ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ ਹੈ --- ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਮਨੁੱਖੀ ਕੌਮ ਜਿਸਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਿਆਣਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਨੇ ਗਾਵਾਂ ਪਾਲੀਆਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਕੇ ਸਭ ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ।

(ੳ) ਥੰਧਿਆਂ ਭਾਂਡਿਆਂ 'ਚੋਂ ਥੰਧਿਆਈਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀਆਂ

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਥੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਜਿਹੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦੇ ਗੋਰੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਅਤੇ ਅਰਧ-ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਫ਼ਰਕ ਦੇਖਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਫ਼ਰਕ ਕਿੱਤਿਆਂ ਅਤੇ ਦਸਤਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਗੋਰੇ ਦਸਤਕਾਰ (tradies) ਵੱਧ ਯੋਜਨਾਬੱਧ, ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਵਾਸਯੋਗ, ਵੱਧ ਇਮਾਨਦਾਰ, ਕਿੱਤੇ ਨਾਲ ਵੱਧ ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਾਰੰਟੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਜਵਾਬ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਦੂਜੇ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਦੋ ਗੁਣ ਕੁੱਝ ਘੱਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਘਰ ਬਣਾਇਆ। ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਕਰਿੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਆਏ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸੁਭਾਅ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੁਨਰ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਦਰ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਸੂਲਾਂ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਾਹਕ ਸੇਵਾ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ (occupational health and safety) ਪ੍ਰਤੀ ਨਿਸ਼ਠਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੰਮ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਹਰ ਇਕ ਦਸਤਕਾਰ ਦਾ ਵਾਰੰਟੀ ਸਮਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਗੋਰੇ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਖਰਾਬੀ ਆਉਣ ਤੇ ਬੁਲਾਇਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕ ਦਮ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਰੰਮਤ ਦਾ ਕੰਮ ਨਿਬੇੜ ਗਿਆ। ਵਾਰੰਟੀ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਜਦ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੌਮੀਅਤ ਦੇ ਕਰਿੰਦੇ ਨੂੰ ਵਾਰੰਟੀ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸੱਦਿਆ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੱਦਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਮਸਾਂ ਢੁੱਕਿਆ। ਜੇ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਆ ਕੇ ਕਹਿ ਗਿਆ-ਸਾਡਾ ਕਾਰੀਗਰ ਫਲਾਣੇ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਮੁਰੰਮਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਜਾਵੇਗਾ। ਦੁੱਖ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਕਰਿੰਦਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਤਾਰੀਖ ਤੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਢੁੱਕਿਆ। ਅਸੀਂ ਕੰਮ ਕਾਰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਸਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪਰੰਤੂ ਉਹ ਆਇਆ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ (Occupational health and safety) ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ ਤੋਂ ਵੀ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੋਰੇ ਇਸਦਾ ਬੜਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਗੋਰਾ ਡਾਕੀਆ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਝਾ ਗਿਆ। ਬਣ ਰਹੇ ਘਰ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਉਘੜ-ਦੁਘੜੀ ਅਤੇ ਦਲ-ਦਲ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣਾ ਚਲਵਾਂ ਲੈਟਰ ਬਾਕਸ ਗੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੀਂਹ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲੈਟਰ ਬਾਕਸ ਤੱਕ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣੀ ਖਿੜਕੀ 'ਚੋਂ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ-ਮੈਂ ਟੁੱਟੇ-ਫੁੱਟੇ ਥਾਂ ਵਿਚ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨਹੀਂ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਕਿਹਾ -ਕਿਉਂ ? ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ - ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿਹਤ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ (occupational health and safety) ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਏ। ਆਓ, ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਡਾਕ ਪਕੜ ਕੇ ਲੈ ਜਾਓ। ਸਾਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਆਪਣਾ ਲੈਟਰ ਬਾਕਸ ਸਾਫ ਥਾਂ ਤੇ ਗੱਡਣਾ ਪਿਆ।

ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਭਿੱਸਟਾਚਾਰ, ਭਾਈ-ਭਤੀਜਾਵਾਦ, ਰਿਸ਼ਵਤਖੋਰੀ, ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ, ਮਿਲਾਵਟ-ਖੋਰੀ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਲਿਆਮਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਏ। ਉਧਰ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਡੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਵਤ ਆਮ ਚਲਦੀ ਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵੇਤਨ ਬੜੇ ਘੱਟ ਲਗਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਪਰਲਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਦਤ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹ ਲੋਕ ਜਦ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਿਨਾਂ ਮਿਹਨਤ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਆਦਤ ਅਕਸਰ ਬਰਕਰਾਰ ਰਹਿੰਦੀ ਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਕਿਸੇ ਆਪਣੇ ਨੂੰ ਠਿੱਬੀ ਲਗਾ ਕੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਗੋਰਿਆਂ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਠਿੱਬੀ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦਾ ਪੂਰਾ-ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਗੋਰੇ ਬਹੁਤੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਿੱਧੜਕ ਵੀ ਹਨ। ਆਪਣਿਆਂ ਵਲੋਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਅਕਸਰ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਆਪ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਦਾ ਆਪਣਾ ਅਤੀਤ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਤੀਤ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੀ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਵੀ ਹੋਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲੁੱਟ-ਖਸ਼ੁੱਟ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ, ਦੂਜਾ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਖੂਨ ਵਿਚ ਆਪਣੇ

ਪਿਛਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹੀ ਬੇਈਮਾਨੀ ਦੇ ਅੰਸ਼ ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ , ਤੀਜਾ ਪੈਸੇ ਵੱਧ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚੰਦ ਕੁ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਖਸੁੱਟ ਕਰਦੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਕੁੱਝ ਸਰਕਾਰੀ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਲੁੱਟ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੈਤਿਕਤਾ ਦੀ ਪਾਲਿਸੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਢਾਅ ਲਾਈ ਹੀ ਏ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ -ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਮਿਊਨਿਟੀ ਦੇ ਅਕਸ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਗਾੜਿਆ ਏ।

ਅਸਾਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਵਿਚ ਦੋਹੀਂ ਥਾਈਂ ਅਮੀਰ ਹੋਣ ਜਾਂ ਅਮੀਰ ਲੱਗਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਾਲ ਬਾਦ ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਅਮੀਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਾਪਸ ਪੰਜਾਬ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸਾਡੀ ਸੁਹਣੀ ਪੁੱਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਘੱਟ ਪੁੱਛ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਮਨੁੱਖ ਇੱਧਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਤਲਾਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਇਹ ਪੁੱਛ ਪ੍ਰਤੀਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਤਰੀਕੇ ਹਨ .

1. ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸਖ਼ਤ ਮਿਹਨਤ
2. ਉੱਚੀ ਨੌਕਰੀ
3. ਉੱਚਾ ਕਾਰੋਬਾਰ।

ਪਹਿਲੇ ਦੋ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਜਾਂ ਹੇਰਾਫੇਰੀ ਦੇ ਆਸਾਰ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਾਂ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹਨ। ਹਾਂ, ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਰ ਮਾਰ ਕੇ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਕਮਾ ਸਕਦਾ ਏ। ਕਈ ਕਾਰੋਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਾਮਿਆਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਰੇਟ ਤੋਂ ਘੱਟ ਉਜਰਤਾਂ ਦੇਣ ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਵੀ ਛਪਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਲੁੱਟ-ਖਸੁੱਟ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਆ ਰਹੇ ਅਦਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੇਵਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੱਧ ਪਾਰਦਰਸ਼ਤਾ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਦੇਸ਼ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਭਾਵੇਂ ਸੋਚ ਸਮਝ ਕੇ ਚਲਦਾ ਏ ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਥੇ ਨਿਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰੀ ਅਤੇ ਆਜ਼ਾਦ ਏ। ਭਾਵੇਂ ਸਬੂਤ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਨੂੰ ਸਮਾਂ ਲਗਦਾ ਏ ਪਰ ਜਦ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬੜਾ ਸੰਤੁਲਿਤ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਉਂਦੀ ਏ। ਕਿਸੇ ਘੁਟਾਲੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨੂੰ ਉਸ ਘੁਟਾਲੇ ਦੁਆਰਾ ਮਿਲੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਕਦੀ ਵੀ ਨੀਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਨੇਤਾ ਘੁਟਾਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾ ਕੇ ਚੰਦ ਕੁ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਨੂੰ ਬਹੁਤੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਕੋਈ ਚਾਰਾ-

ਘੁਟਾਲੇ 'ਚ ਅੰਦਰ ਏ, ਕੋਈ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ 'ਚੋਂ ਰਿਸ਼ਵਤ ਲੈ ਕੇ ਅੰਦਰ ਏ, ਕੋਈ ਲੋਕ ਸੇਵਾ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇ ਘੁਟਾਲੇ 'ਚ ਅੰਦਰ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਘੁਟਾਲੇ 'ਚ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸ਼ਰਮ ਲਾਹ ਕੇ ਕਿੱਲੀ ਤੇ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਏ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਖ਼ਲਾਕੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਵੱਧ ਤਰਜੀਹ ਦੇਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਏ। ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਅਸੰਭਿਅਕ ਅਤੇ ਵਹਿਸ਼ੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਪ੍ਰਵਾਸ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਰਹੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਛਲੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਨਵੇਂ ਢਾਂਚੇ ਦੇ ਹਾਣ ਦੇ ਬਣਨ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਵੇਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਲਈ ਵੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਲਈ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰਤ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਅ) ਸਿਡਨੀ ਹਾਰਬਰ ਬਰਿੱਜ/ਦਾ ਕੋਟਹੈਂਗਰ

ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪੁਲ, ਸਿਡਨੀ ਹਾਰਬਰ ਬਰਿੱਜ, 19 ਮਾਰਚ 1932 ਨੂੰ ਜਨਤਾ ਵਾਸਤੇ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਹਦੇ ਉੱਤੇ ਦੀ 52000 ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚੇ ਗੁਜ਼ਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਉਦਘਾਟਨ ਦੇਖਣ ਲਈ 750000 ਲੋਕ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਉਦਘਾਟਨੀ ਰਸਮ ਕਿਉਂ ਸਾਊਥ ਵੇਲਜ਼ ਦੇ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਜੈਕ ਲੈਂਗ (Jack Lang) ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਰਸਮ ਸਮੇਂ ਇੱਕ ਅਜੀਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਘਟਨਾ ਵੀ ਵਾਪਰੀ ਸੀ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਸਾਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਈ ਮਾੜੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਅਕਸਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਸੀ ਈਰਖਾ ਅਤੇ ਜ਼ਿੱਦਬਾਜ਼ੀ ਘੱਟ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਇੰਝ ਸੋਚਣਾ ਠੀਕ ਹੈ ਪਰੰਤੂ ਇੱਥੇ ਵੀ ਟਾਂਵਾ ਟਾਂਵਾ ਮਾੜਾ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪੁਲ ਦੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਸਮਾਰੋਹ ਸਮੇਂ ਇੰਝ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਲੈਂਗ ਦੇ ਰਿੱਬਨ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇੱਕ ਅਲਟਰਾ ਰਾਈਟ ਵਿੰਗ ਨਿਊ ਗਾਰਡ ਗਰੁੱਪ (Ultra Right Wing New Guard Group) ਦਾ ਇੱਕ ਮੈਂਬਰ ਫਰਾਂਸਿਸ ਦਾ ਗਰੂਟ (Francis de Groot) ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰ ਵਿਚ ਘੋੜੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਆਇਆ ਤੇ ਆਪਣੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਉਦਘਾਟਨੀ ਰਿੱਬਨ ਕੱਟ ਕੇ ਔਹ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਲੈਂਗ ਦੇਖਦਾ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਰਸਮ ਉਸਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਸਿਆਸਤਦਾਨ ਕਰ ਗਿਆ ਸੀ। De Groot ਨੂੰ ਇੱਕ ਦਮ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਨਵਾਂ ਰਿੱਬਨ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਕਿਤੇ ਜਾ ਕੇ Jack Lang ਪ੍ਰੀਮੀਅਰ ਨੇ ਇਹ ਰਿੱਬਨ ਕੱਟ ਕੇ ਉਦਘਾਟਨੀ ਰਸਮ ਅਦਾ ਕੀਤੀ। De Groot

ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਪੰਜ ਪੌਂਡ ਜੁਰਮਾਨਾ ਕੀਤਾ।

ਪੁਲ ਤੇ ਕੁੱਲ ਖਰਚਾ \$ 4238839 ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਖਰਚੇ ਉੱਪਰ ਵਿਆਜ ਸਮੇਤ ਪੁੱਲ ਦੇ ਦਸ ਮਿਲੀਅਨ ਪੌਂਡ ਖਰਚਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਕਰਜ਼ਾ 1988 ਤੱਕ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਪੁਲ ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੀ ਕੰਪਨੀ Dorman long of Middlesbrough ਨੇ ਪਬਲਿਕ ਵਰਕਸ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰ John Brandfield ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਪੁਲ ਦਾ ਡਿਜ਼ਾਇਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਸਮੇਂ Hell Gate Bridge New York city ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲ ਦਾ ਨਾਪ ਉੱਪਰੋਂ ਹੇਠ ਪਾਣੀ ਤੱਕ 134 ਮੀਟਰ ਹੈ। ਇਹ ਪੁਲ ਰੇਲਵੇ ਦੇ ਸਿਟੀ ਸਰਕਲ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸਰਅੰਜਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

(ੲ) ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ

ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਿਆਸੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸ਼ੈਡੋ ਮਨਿਸਟਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਉਵੇਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ, ਮੈਂ ਇੱਕ ਐਸੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਦੇਖੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜਿਹੀ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੋ ਕੁ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਅਗਲਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣਨ ਦੇ ਇਛੁੱਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੋ ਸਾਲ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵੀ ਬਣਿਆ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜਿਹਦੀ ਸ਼ਿਫਾਰਸ਼ ਵੱਡੀ ਹੋਵੇ। ਦੂਜਾ ਆਪਣਾ ਸਾਰਾ ਵਕਤ ਫਿਰ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਜਿਹਾ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਉੱਥੇ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬੜੀ ਪਤਲੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਜੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣਦਾ ਏ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਤਾਂ ਇਸ ਪੋਜ਼ੀਸ਼ਨ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਏ। ਇੰਜ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਪੂਰੀ ਤਰਸਯੋਗ ਰਹਿੰਦੀ ਏ। ਫਿਰ ਉਹ ਦੋਨੋਂ ਅਕਸਰ ਇੱਕਠੇ ਹੀ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਪਾਸ ਇੰਨਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੇ ਸੇਵਾ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੁਬਾਰਾ ਇਸ ਅਸਾਮੀ ਲਈ ਚੁਣਿਆ ਜਾਵੇ।

ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਨ ਕੈਰੀਅਰ ਦੌਰਾਨ ਮੈਂ ਦੋ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਇੱਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦੇਖੇ। ਇੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣਨ ਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਉਸਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬਣ ਗਿਆ ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਕਈ ਪੱਖਾਂ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਸਾਧਾਂ,

ਪਾਖੰਡੀਆਂ, ਪੁੱਛਾ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖਾਮ-ਮਖਾਹ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇੱਕ ਦੋ ਪਾਖੰਡੀ ਸਾਧ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦੋ ਕੁ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸੰਗ ਲਗਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਚੋਣ ਕਰਵਾ ਲਈ। ਭਾਵੇਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੇ ਡੀ.ਪੀ ਆਈ. ਦੇ ਨੁਮਾਇੰਦੇ ਵੀ ਚੋਣ ਪੈਨਲ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਸਨ ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਯੋਗਤਾ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਕੇ ਆਖਰ ਪੁੱਛਦੇ ਕਮੇਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਂ ਮੈਨੇਜਰ ਨੂੰ ਹੀ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਕਿਹੜਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਦਾ ਚੇਲਾ ਚੌਧਰੀ ਬਣ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਉਹ ਏਨਾ ਅੰਧਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੇ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਚੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਠੁਕਵਾਇਆ / ਬੰਨ੍ਹਣ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਹਦੂਦ ਅੰਦਰ ਮਾੜੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਰਤਾਰਾ ਵੀ ਉੱਥੇ ਨੀਵੇਂ ਦਰਜੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਉੱਚੀਆਂ ਪੌਜ਼ੀਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਬਿਠਾਉਣ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਿਹਾ ਏ। ਸੌਖੇ ਮਜ਼ਮੂਨਾਂ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ, ਸਰੀਰਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਇਤਿਹਾਸ ਆਦਿ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉਮੀਦਵਾਰ ਬਣਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਪੀ. ਐੱਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਸੌਖੀ ਏ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਲੋੜੀਂਦੀ ਯੋਗਤਾ ਇਹ ਡਿਗਰੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਨੇ ਕਈ ਐਸੇ ਬੰਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਨਿਰ੍ਹੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸਰਪੰਚ ਹੀ ਹਨ। ਜਿਸ ਅਦਾਰੇ ਦੀ ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਥੇ ਵਿਰੋਧੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਨਿਰਾ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਹੀ ਬਣਿਆ ਰਿਹਾ। ਉਸਨੂੰ ਕਦੀ ਕੋਈ ਚੌਧਰ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਉਸਦੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਮੈਗਜ਼ੀਨ ਵਿਚ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਮਾੜੀ ਮੋਟੀ ਛਪਣ ਵਾਲੀ ਤਸਵੀਰ ਵੀ ਕਟਵਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਦੂਜੇ ਨੰਬਰ ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਪੋਸਟ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਆਪਣੀ ਗੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਾਲਜ ਦਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਕਾਲਜ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਲਈ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਉਹ ਇਹ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਰਕੀਬ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੌਂਪਦਾ। ਕਿਸੇ ਤੀਸਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਚਾਰਜ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦੀ ਹਾਲਤ ਇੱਕ ਚਪੜਾਸੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਦੂਜੀ ਚੋਣ 1992 ਵਿਚ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਦਾ ਵੱਧ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਉਹ ਬਣ ਗਿਆ। ਦੂਜਾ ਕੁਝ ਕਾਮਰੇਡ ਖਿਆਲਾਂ ਦਾ ਸੀ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪੈਰ ਨਾ ਜਮਾ ਸਕਿਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਧਰਮ ਦਾ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਏ ਤੇ ਰਿਹਾ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕਰੀਬਨ 50 ਕੁ ਸਾਲ ਹੀ ਸੀ।

ਸੇਵਾ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਉਮਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਕਾਲਜਾਂ ਵਿਚ 60 ਸਾਲ ਏ। ਨਵੇਂ ਬਣੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਰੋਅਬ ਦਾਅਬ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਜਿਸ ਕਾਲਜ ਚੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਕੁ ਸਾਲ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਵਾਂਗ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਉਸਦਾ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧੀ ਵਿਅਕਤੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਸਦੇ ਭਾਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਸਨ। ਨਵਾਂ ਸ਼ੈਡੋ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਦਸ ਸਾਲ ਖੁੱਡੇ ਲਾਈਨ ਲੱਗਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਸੰਨ 2000 ਆਇਆ। ਲੋਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਗਾਈ ਜਾਣ ਕੇ ਹੁਣ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਕੌਣ ਅਸਲੀ ਬਣੂ ਤੇ ਕੌਣ ਸ਼ੈਡੋ ਰਹਿ ਜਾਊ। ਮੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਇੱਕ ਦੋ ਵਿਰੋਧੀ ਸਨ। ਮੌਜੂਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮੇਰੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਭੁਗਤ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪੋਸਟ ਤੇ ਬਿਠਾ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਰਹਿਤ ਮਰਿਆਦਾ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਲੋੜੀਂਦੀ ਯੋਗਤਾ ਭਾਵ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. 1988 ਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਬੈਠੇ ਸੁੱਤੇ ਨੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਆਉਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦ 2000 ਚੜ੍ਹਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮੇਰੀ ਅਰਜ਼ੀ ਪਾਸ ਹੋ ਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਜਹਾਜ਼ ਫੜਨ ਦਾ ਵਕਤ ਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਮੈਂ ਸ਼ੈਡੋ ਬਣਨਾ ਸੀ ਜਾਂ ਅਸਲੀ। ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਸਿਡਨੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਉੱਧਰ ਮੈਂ ਹਰ ਸਮੇਂ ਤਣਾਅ ਤੇ ਮਾਨਸਿਕ ਗੁੰਝਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਸਿਡਨੀ ਆ ਕੇ ਇਸ ਤਣਾਅ ਤੋਂ ਨਿਜ਼ਾਤ ਮਿਲ ਗਈ। ਮੈਂ ਇੱਧਰ ਆ ਕੇ ਵਿਹਲਾ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਅਹੁਦੇ ਵੀ ਨੀਵੇਂ ਲੱਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਅਹੁਦੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨੀਵੇਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਤਾਂ ਵੈਸੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਦੇਸ਼ ਏ। ਕੁੱਲ ਖੇਤਰਫਲ ਦਾ ਸਿਰਫ 5 ਫੀਸਦੀ ਹੀ ਆਬਾਦ ਹੈ। 95 ਫੀਸਦੀ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਏ। ਦੋ ਕਰੋੜ 60 ਲੱਖ ਆਬਾਦੀ ਲਈ ਇੰਨਾ ਘੱਟ ਇਲਾਕਾ ਆਬਾਦ ਹੋਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰਤਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਫੀ ਹੈ।

(ਸ) ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਸਿਡਨੀ -ਸਰਸਰੀ ਜਿਹੀ ਤੁਲਨਾ

ਸੰਨ 2018 ਵਿਚ ਜਦ ਮੈਂ ਲੰਡਨ ਘੁੰਮ ਕੇ ਵਾਪਿਸ ਸਿਡਨੀ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਲੰਡਨ ਅਤੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਮੈਂ ਲੰਡਨ, ਬਰਮਿੰਘਮ, ਕਵੈਂਟਰੀ ਅਤੇ ਡਰਬੀ ਵਿਖੇ ਸਿਰਫ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਵੀ ਤੇ ਨਾਟਕਕਾਰ ਦੇ ਜਨਮ ਸਥਾਨ Stratford-Upon-Avon ਵਿਖੇ ਬਿਤਾਇਆ। ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ ਹੀ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਦੋ ਹਫ਼ਤੇ ਦੀ ਸਰਗਰਮੀ ਵਿਚੋਂ ਲੰਡਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਤਾਂ 5-6 ਦਿਨ ਹੀ ਆਏ ਸਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਲੰਡਨ ਬਾਰੇ ਇੰਨੇ ਘੱਟ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹਾਸਲ ਨਹੀਂ

ਕੀਤੀ ਕਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਜੋ ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰ ਵਿਚ ਦਿਖਿਆ ਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

ਲੰਡਨ	ਸਿਡਨੀ
1. ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤਕਰੀਬਨ 9 ਮਿਲੀਅਨ।	1. ਜਨ ਸੰਖਿਆ ਤਕਰੀਬਨ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਮਿਲੀਅਨ।
2. ਛੋਟੇ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਕਿਸਮ ਦੇ ਜੁੜਵੇਂ ਘਰ ਜ਼ਿਆਦਾ। ਬਾਰੀਆਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਵਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ।	2. ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਆਧੁਨਿਕ ਘਰ ਜ਼ਿਆਦਾ।
3. ਤਕਰੀਬਨ ਇਕੋ ਜਿਹੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਘਰ।	3. ਕਈ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਘਰ।
4. 1000 ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਇਮਾਰਤਾਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੱਧ ਲੰਡਨ ਵਿਚ।	4. ਸਭ ਇਮਾਰਤਾਂ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ ਜਾਂ ਇਸਤੋਂ ਘੱਟ ਪੁਰਾਣੀਆਂ।
5. ਮੋਟਰਵੇਜ਼ ਤੇ ਹਾਈਵੇਜ਼ ਤੇ ਅਧਿਕ ਹਰੀ ਬਨਸਪਤੀ।	5. ਮੋਟਰਵੇਜ਼ ਤੇ ਹਾਈਵੇਜ਼ ਤੇ ਕੁਝ ਘੱਟ ਹਰੀ ਬਨਸਪਤੀ।
6. ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਘੁੰਮ-ਚੱਕਰਾਂ(roundabouts) ਵਿਚ ਵੀ ਆਵਾਜਾਈ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕਈ ਕਈ ਲਾਈਟਾਂ।	6. ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਘੁੰਮ-ਚੱਕਰਾਂ(roundabouts) ਵਿਚ ਲਾਈਟਾਂ ਦਾ ਨਾ ਹੋਣਾ।
7. ਮੀਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ।	7. ਕਿਲੋਮੀਟਰਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ।
8. ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਚੱਲਣ ਦਾ ਨਿਯਮ।	8. ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਚੱਲਣ ਦਾ ਨਿਯਮ।
9. ਘੱਟ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿਆਦਾ।	9. ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜ਼ਿਆਦਾ।
10. ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਨ ਦੀ ਕੁਝ ਘਾਟ।	10 ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਨ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ।
11. ਪੁਰਾਣਾ ਰੇਲਵੇ ਢਾਂਚਾ।	11. ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ ਰੇਲਵੇ ਢਾਂਚਾ।
12. ਰੇਲਵੇ ਢਾਂਚੇ 'ਚ ਪੌੜੀਆਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ।	12. ਰੇਲਵੇ ਢਾਂਚੇ 'ਚ ਲਿਫਟਾਂ ਤੇ ਰੈਪਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ।
13. ਸੜਕੀਂ ਬੋਰਡਾਂ ਤੇ ਇਸ਼ਾਰਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ।	13. ਸੜਕੀਂ ਬੋਰਡ ਵੱਧ ਸਰਲ।
14. ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ।	14. ਹਵਾਈ ਅੱਡਿਆਂ ਦੀ ਘਾਟ।
15. ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਪੌਡਿਆਂ	15. ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਡੁੱਲ੍ਹੇ ਪੌਡਿਆਂ

ਵਾਲੀ ਪੌੜੀ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਏ।	ਵਾਲੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ।
16. ਟਾਇਲਟਾਂ ਵਿਚ ਧਾਗਾ ਕਲਚਰ। ਇਕ ਧਾਗਾ
ਖਿੱਚਣ ਨਾਲ ਰੌਸ਼ਨੀ ਜਗਦੀ ਤੇ ਬੁੱਝਦੀ ਹੈ।	16. ਟਾਇਲਟਾਂ ਵਿਚ ਅਤਿ ਆਧੁਨਿਕ
ਬਿਜਲਈ ਫੀਟਿੰਗ।
17. ਟੈਕਸੀਆਂ ਵਿਚ ਡਰਾਈਵਰ ਦੀ ਅਲੱਗ
ਕੈਬਿਨ।	17. ਟੈਕਸੀਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕੈਬਿਨ
ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ।
18. ਕਾਫੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ।	18. ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ ਦੀ ਘਾਟ।
19. ਘੱਟ ਸੁਖਾਵਾਂ ਪੌਣ ਪਾਣੀ।	19. ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੁਖਾਵਾਂ ਪੌਣ ਪਾਣੀ।
20. ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਲਾਕ ਘੱਟ ਚੌੜੇ ਤੇ ਲੰਬੂਤਰੇ।	20. ਬਹੁਤੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਬਲਾਕ ਵੱਡੇ।
21. ਪਾਰਕਿੰਗ ਦੇ ਥਾਂ ਦੀ ਘਾਟ।	21. ਪਾਰਕਿੰਗ ਦੇ ਥਾਂ ਦੀ ਘਾਟ।
22. ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ।	22. ਕਾਰਾਂ ਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ।
23. ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ।	23. ਇੰਗਲੈਂਡ ਦੇ ਸ਼ਾਹੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ
ਸਤਿਕਾਰ।
24. ਡਬਲ ਡੈੱਕਰ ਬੱਸਾਂ ਵੱਧ।	24. ਡਬਲ ਡੈੱਕਰ ਬੱਸਾਂ ਘੱਟ।
25. ਬਹੁ-ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ।	25. ਬਹੁ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਸ਼ਹਿਰ।
26. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ ਤੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਿਆਂ
ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਸ਼ਹਿਰ।	26. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਕਾਫੀ ਘਾਟ।
27. ਬੁੱਤਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ।	27. ਬੁੱਤਾਂ ਦੀ ਘਾਟ।
28. ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰਾ ਦੂਰ।	28. ਲੰਬਾ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰਾ।
29. ਮਹੱਲਾਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਰ-ਬੁਕਿੰਘਮ ਮਹੱਲ,
ਕਾਨਸਿੰਗਟਨ ਮਹੱਲ, ਵਿੰਡਸਰ ਕੈਸਲ ਆਦਿ।	29. ਸ਼ਾਹੀ ਮਹੱਲਾਂ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ।
30. ਪੁਰਾਤਨ ਸਾਹਿਤਕ ਵਿਧਾਂ /ਜੁਗਤਾਂ।
(literary devices) ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ।	30. ਸਾਹਿਤਕ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਵਿਧਾ।
ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਖੋਜਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ
ਨਾਮਾਤਰ।
31. ਯੂ. ਕੇ. ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸ਼ਹਿਰ।	31. ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ
ਸ਼ਹਿਰ।
32. ਬਾਕੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਹੁਤੇ ਦੂਰ ਨਹੀਂ।	32 . ਬਾਕੀ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਬਹੁਤ ਦੂਰ-
ਦੂਰ।
33. ਇੱਟਾਂ ਦੇ ਮਕਾਨ ਜ਼ਿਆਦਤਰ।	33. ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਫੀ ਮਕਾਨ ਲੱਕੜ ਦੇ
ਵੀ।

34. ਬੇਮਜ਼ ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ।	34. ਪੈਰਾਮੈਟਾ ਤੇ ਨੇਪੀਅਨ (Napean) ਦਰਿਆ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘਦੇ ਹਨ।
35. ਮੱਧ ਲੰਡਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ।	35. ਓਪੇਰਾ ਹਾਊਸ (Opera House) ਤੇ ਹਾਰਬਰ ਪੁੱਲ (Harbour Bridge) ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹਨ।
36. ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਝੰਡੀ ਹੈ (Dignity of labour)	36. ਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਝੰਡੀ ਹੈ (Dignity of labour)
37. ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਕੁਝ ਘਾਟ।	37. ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ।
38. ਸੰਪੂਰਣ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਲਾ ਨਾਮਨੋਕਲੇਚਰ (nomenclature)।	38. ਕੁਝ ਕੁ ਨਾਮਨੋਕਲੇਚਰ (nomenclature) ਆਦਿ ਵਾਸੀਆਂ ਵਾਲਾ ਵੀ।
39. ਲੰਡਨ ਪੁੱਲ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ।	39. ਹਾਰਬਰ ਪੁਲ ਖਿੱਚ ਦਾ ਕਾਰਨ।
40. ਕਲੱਬਾਂ ਪੱਬਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸ਼ਹਿਰ।	40. ਕਲੱਬਾਂ ਪੱਬਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਸ਼ਹਿਰ।
41. ਕਰੰਸੀ ਪਾਊਂਡ।	41. ਕਰੰਸੀ ਡਾਲਰ।
42. ਅਖਰਾਜਾਤ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣਾ।	42. ਅਖਰਾਜਾਤ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ।

(ੳ) ਸਿਡਨੀ, ਸਾਂਢੂ ਅਤੇ ਸ਼ੋਅ-ਆਫ਼/ਸਾੜਾ

“ਉਸ ਕੁੱਤੇ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ BMW ਲੈ ਲਈ, ਮੈਂ ਮਰਸਡੀਜ਼ ਲਊਂ। ਉਸ ਲਮਢੀਂਗ ਨੇ ਇਕ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਤੋਂ ਦੋ ਬਣਾ ਲਏ, ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣ ਦੋ ਦੇ ਚਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਹ ਲਊ। ਉਸ ਕੰਜਰ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਘਰ ਕੈਲੀਵੇਲ (Kellyville) ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ, ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣ ਨਾਰਥ ਸ਼ੋਰ (North shore) 'ਤੇ ਚਾਰ ਮਿਲੀਅਨ ਦਾ ਖਰੀਦੂੰ ! ਉਸ ਹਰਾਮੀ ਦਾ ਪੋਤਾ ਚੋਣਵੇਂ ਸਕੂਲ (Selective school) ਦਾ ਟੈਸਟ ਨਹੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਸਕਿਆ, ਮੇਰਾ ਕਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਭੂਤਨੀ ਦਾ ਹਰ ਸਾਲ ਪੰਜਾਬ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਉਂਦਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਹੁਣ ਵਰਲਡ ਟੂਰ (World tour) ਕਰੂੰ ! ਉਸ ਕਦੇਸਣ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਖੱਦੀ ਤੇ ਖੱਚ (disposable) ਭਾਂਡਿਆਂ 'ਚ ਰੋਟੀ ਖੁਆਈ ਸੀ, ਮੈਂ ਬੋਨ-ਚਾਈਨਾ (Bonchina) ਦੇ ਬਰਤਨਾਂ 'ਚ ਖੁਆਉਂ। ਉਹ ਗਧਾ ਆਪਣੀ ਜਲੰਧਰ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ, ਮੇਰੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਲੀ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਸਾਲਾ ਪਤਾਲ 'ਚ ਉਤਰ ਜੂ ! ਉਸ ਚੋਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਜੈਜੀ ਬੈਂਸ ਸੱਦਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ ਗੁਰਦਾਸ ਮਾਨ ਸੱਦੂੰ ! ਉਹ ਸ਼ੂਕਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੌ ਬੰਦਾ ਬਰਾਤ 'ਚ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਮੈਂ 500 ਲੈ ਕੇ ਜਾਉਂ !! ਉਸ ਚਬਲ ਦੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ...।”

ਉਹ ਹੋਰ ਗੰਦੇ ਤੋਂ ਗੰਦੇ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਂ ਅੱਕ ਕੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਬੱਸ! ਬੱਸ! ਬੱਸ!! ਮੂੰਹ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਬੋਲ!! ਤੈਨੂੰ ਅੱਜ ਹੋ ਕੀ ਗਿਆ?” ਜਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਰੋਕਣ 'ਤੇ ਵੀ ਨਾ ਰੁਕਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਐਨਾ ਗੁੱਸਾ ਕਿਉਂ ਆਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ? ਇਹ ਲਮਢੀਂਗ, ਇਹ ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਪੁੱਤ, ਇਹ ਭੂਤਨੀ ਦਾ ਹੈ ਕੌਣ?”

“ਉਹ ਜਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਦੀ ਗਲੀ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਜੇ ਹੁਣੇ ਜਿਹੇ ਸਾਲੇ ਕੋਲ ਤਿੰਨ ਮਰਲਿਆਂ ਦਾ ਕਬਾੜ ਖਾਨਾ ਘਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਹਰਾਮੀ ਨੇ ਨਵੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਲਈਆਂ। ਹੁਣ ਡਬਲ ਸਟੋਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਸਾਲਾ ਮਰੂਸੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਭੂਤਨੀ ਦੇ ਨੂੰ ਦੋ ਡੰਗ ਦੀ ਰੋਟੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾ-ਚਲਾ ਕੇ ਢੂੰਗਾਂ ਤਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਹਰਾਮੀ

ਦੀ ਆਕੜ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਹੁਣ ਜੇ ਬੁੱਢੇ ਵਾਰੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਕੋਲ ਹੋ ਗਏ ਆ ਤਾਂ ਖੋਤੀ ਦਾ ਆਕੜ-ਆਕੜ ਕੇ ਤੁਰਦਾ। ਅਖੇ ਜਿਹਦੇ ਕੋਲ ਰੱਤੀ ਉਹਨੂੰ ਗੱਲਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਛੱਤੀ!! ਹੁਣ ਸਾਲਾ ਨੰਜੂ ਤੋਂ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਗੱਲ ਹੋਈ -ਪਰਸੂ, ਪਰਸਾ, ਪਰਸ ਰਾਮ!!”

ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਸਮਝ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਂਢੂ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ 'ਤੇ ਤਰਸ ਵੀ ਆਵੇ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਵੀ। ਤਰਸ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਵੇ ਕਿ ਉਹ ਮੁਕਾਬਲੇ 'ਚ ਆਕੇ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕਮਾਈ ਕਰੇ। ਗੁੱਸਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਤੋਂ ਐਵੇਂ ਹੀ ਸੜੀ ਜਾਵੇ।

ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਵਿਚ ਸਾਂਢੂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਾਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੇੜ ਜਿਹਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਏ। ਅਗਰ ਤਿੰਨ ਸਾਂਢੂ ਕਿਸੇ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਆਵਾਜ਼ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਅਗਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੱਟ ਬੋਲਚਾਲ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਤੀ ਚੁੱਭਵੀਂ ਝਾਕਣੀ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਅਗਰ ਇਕ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਚਾਰ ਪੈਂਗ ਪੀਵੇਗਾ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਛੇ ਪੀਵੇਗਾ ॥ ਅਗਰ ਇਕ ਪੀ ਕੇ ਇਕ ਚਾਂਗਰ ਮਾਰੇਗਾ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਚਾਰ ਚਾਂਗਰਾਂ ਮਾਰੇਗਾ। ਅਗਰ ਇਕ ਵੱਲ ਘਰ ਵਾਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਰੁੱਸ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਵੇਗਾ। ਅਗਰ ਇਕ ਦੀ ਸਹੁਰੇ ਘਰ ਵਾਲੇ ਵੱਧ ਆਉ-ਭਗਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਦੂਜਾ ਰੋਟੀ ਵਾਲੇ ਭਾਂਡੇ ਵਗਾਹ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਮਾਰੇਗਾ। ਇਹ ਲੜਾਈ ਕਈ ਵਾਰ ਸਾਲੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ ਮਾੜੀ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰੀ ਜਾਣਗੇ, 'ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤੇ ਉਸ ਸਾਲੇ ਲਈ ਆਹ ਕੁਝ ਕੀਤਾ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਬੱਸੋਂ ਉਤਰਦੇ ਨੂੰ ਤੇਰਾ ਬਾਪੂ ਸਪੈਸ਼ਲ ਲੈਣ ਗਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਆਪ ਹੀ ਟੈਕਸੀ ਕਰ ਕੇ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਉਹ ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਏ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਪੁਰਾਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਅੜਬ ਸਮਝਦੇ ਆ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਆ, ਮੇਰੀ ਸ਼ਰਾਫ਼ਤ ਦਾ ਵਾਧੂ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਈ ਜਾਂਦੇ ਆ।' ਸਾਲੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਕਸਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਢੂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਸਾਲੀਆਂ ਜੋੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰੰਤੂ ਸਾਂਢੂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤੋੜਦੇ ਹਨ। ਸਾਲੀਆਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਸਾਂਢੂ ਕਹਿਕਹੇ ਲਗਾ ਕੇ ਬੁੱਕਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਲਗਭਗ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਸਾੜਾ ਹੀ ਦਰਾਣੀਆਂ ਜਠਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੈਕਸੀਆਂ ਅਤੇ ਨਾਈਟੀਆਂ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਦਰਾਣੀ ਪੇਂਡੂ ਇਸਤਰੀ

ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਤੋਂ ਝਾਕਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਪਹਿਲ ਉਹ ਮੇਰੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨਣ 'ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, 'ਇਹ ਕੀ ਬਾਂਦਰ ਘੱਗਰੀ ਜਿਹੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਏ ? ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਘੱਗਰੀਆਂ ਚੰਗੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ?' ਦਿਲੋਂ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਵੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਪਹਿਨਿਆ ਕਰੇ। ਆਖਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਇਹ ਘੱਗਰੀ ਪਾ ਹੀ ਲਈ। ਫਿਰ ਝਾਕੇ ਦੀ ਮਾਰੀ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲਿਆ ਕਰੇ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸਾਡੀ ਪਹਿਨ ਲਈ ਤੇ ਬਜ਼ਾਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਸਾਡੀ ਪਹਿਨ ਕੇ ਬਜ਼ਾਰ 'ਚ ਤੁਰਨਾ ਫਿਰਨਾ ਉਸ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਤੇ ਓਪਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ। ਭਰਾ ਦੇ ਸਕੂਟਰ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਔਖੀ ਸੌਖੀ ਵਾਪਸ ਤਾਂ ਘਰ ਪਰਤ ਆਈ ਪਰ ਘਰ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਾਡੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਸੂਟ ਪਹਿਨਿਆ, ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਠੀਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਦਸ ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗਾਉਂਦੀ ਸੀ, 'ਸਾਡੇ ਕਾਗਜ਼ ਤਾਂ ਆਉਣ ਹੀ ਵਾਲੇ ਆ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਬਸ ਕੈਨੇਡਾ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਏ।' ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਇਹੀ ਸ਼ਬਦ ਦੁਹਰਾ ਦਿਆ ਕਰੇ। ਜਦ ਮੇਰਾ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਆਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਅਚਾਨਕ ਸਵਾ ਕੁ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, 'ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਿਆ ? ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਉਡੀਕਦੇ ਦਸ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ।' ਕਈ ਦਿਨ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਰਹੀ। ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੂਟਕੇਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਫੜਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, 'ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ ਕਾਰ ਹੋਣਾ ਏ। ਏਥੇ ਦਫ਼ਤਰਾਂ 'ਚ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੋੜ ਆਉਂਦੇ ਆ। ਜਦ ਮਰਜ਼ੀ ਛੁੱਟੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਆ। ਪਤਾ ਲੱਗੂ ਜਦ ਦਰੱਖਤਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪਉ। ਆਹ ਜਿਹੜੀ ਹੁਣ ਬਾਂਦਰ ਘੱਗਰੀ ਪਾਈ ਫਿਰਦੀ ਆ, ਉਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗੂ ਜਦ ਇਹ ਕੰਡਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸੂ!!"

ਮੈਂ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਦੀ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ ਵਾਸਤੇ ਅਵਾ-ਤਵਾ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਨਿਰੰਜਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ, ਬੰਦਾ ਤਾਂ ਐਨਾ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ, ਜਿੰਨਾ ਤੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾੜਾ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਏ, ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਉਸ ਦਾ ਚੰਗਾ ਰਸੂਖ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਮੈਨੇਜਰ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਏ ਉਸ ਨੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਬੜੇ ਫ਼ਾਇਦੇ ਕੀਤੇ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਕਰਜ਼ੇ ਦਿਵਾਏ। ਸੁਣਿਆ ਏ, ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬੈਂਕ ਦਾ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਧ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਹੋਰ ਤਰੱਕੀ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਇਧਰ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਗਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਰਾ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗਾ ਸੀ।"

ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਭੁੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਅਗਰ ਉਧਰ ਤੋਪ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਇਥੇ ਟੈਕਸੀ ਚਲਾਉਂਦਾ? ਖਾ ਗਿਆ ਹਰਾਮੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਕੇ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਚਾਰ ਲੱਖ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਦਿਵਾਇਆ ਤਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਖਾਤੇ ਉਸ ਤੋਂ 20 ਹਜ਼ਾਰ ਲੈ ਲਿਆ। ਸੀ ਸਾਲਾ ਲੋਨ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮੈਨੇਜਰ ਸੀ। ਸਾਲਾ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਨਾਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਨੌਕਰੀ 'ਤੇ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਭੂਤਨੀ ਦਾ ਮੈਨੇਜਰ ਕਹਾਉਂਦਾ ਫਿਰਦਾ। ਇਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਵਣ-ਵਣ ਦੀ ਲੱਕੜੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਪਈ ਏ। ਕੋਈ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦਾ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਗਿੱਦੜਬਾਹੇ ਦਾ। ਕੋਈ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਦਸੂਹੇ ਦਾ। ਕੋਈ ਕਰਨਾਲ ਦਾ ਏ ਤੇ ਕੋਈ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦਾ। ਇਥੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਥੇ ਕੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਧਰ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਪਬਲਿਕ ਵਰਕਸ ਡਿਪਾਰਟਮੈਂਟ ਵਿਚ ਐਸ.ਡੀ. ਓ. ਸਨ। ਜ਼ਰਾ ਉਧਰ ਜਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਸ਼ਹਿਰ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖ, ਤੈਨੂੰ ਆਪੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜੂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਧਰ ਕੀ ਸਾਂ ਤੇ ਕੀ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਪਿਓ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਿਹੰ ਸਿਰਕੱਢ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਬ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਆ ਉਹਨੂੰ। ਮਹਿਕਮੇ ਵੱਲੋਂ ਸਾਨੂੰ ਬੰਗਲਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜੀਪ ਸੀ, ਡਰਾਈਵਰ ਸੀ, ਨੌਕਰ-ਚਾਕਰ ਸਨ। ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹੋਈ ਸਾਡੀ ਪਾਲਣਾ ਪੋਸ਼ਣਾ। ਨੰਜੂ ਦੇ ਪਿਉ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਚਾਰ ਖੇਤ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਬੈਂਕ ਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਹੈ ਕੀ ਸੀ?”

ਮੈਥੋਂ ਕਹਿਣੋਂ ਨਾ ਰਿਹਾ ਗਿਆ, “ਤੂੰ ਗਿੱਲ ਏਂ, ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਏਂ ਤੇ ਤੇਰਾ ਤੀਜਾ ਦਸੂਹੇ ਵਾਲਾ ਸਾਂਢੂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਬੱਬਰ ਸ਼ੇਰਗਿੱਲ ਹੋਊ? ਤੀਜੇ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਏ ? ਉਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ? ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸੀਨੀਅਰ ਸੈਕੰਡਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਏ।”

ਉਹ ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਟੁੱਟ ਕੇ ਪੈ ਗਿਆ, ‘ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ! ਕੰਜਰ ਦਾ ਆਮ ਮਾਸਟਰ ਏ। ਰੋਅਬ ਪਾਉਣ ਲਈ ਐਵੇਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਈਸ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕਹੀ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਭੂਤਨੀ ਦਾ ਪੱਗ ਲੁਹਾ ਚੁੱਕਾ ਏ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਐਵੇਂ ਭੁੜਕ ਕੇ ਜਾ ਵੜ੍ਹ। ਅਗਲੇ ਤਾਂ ਟੁੰਡੀ ਲਾਟ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਬਖਸ਼ਦੇ। ਇਹ ਲੰਡੂ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਐਵੇਂ ਪੂਛ ਹਿਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਬਣਿਆ ਫਿਰਦਾ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬੋਪਾਰਾਏ। ਅਗਲੇ ਤੋਖੀ ਮਾਸਟਰ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦੇ ਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਸਾਲਾ ਦਸ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਹ ਹੁਣ ਪੰਜ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭੂਤਨੀ ਦੇ ਨੂੰ ਸਕੂਟਰ ਜੁੜਿਆ ਏ। ਤੜਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਖੇਤ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਲਾ ਕੇ ਦੌੜਾ-ਦੌੜਾ ਸਕੂਲ

ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਠਿਗਣੇ ਜਿਹੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਭਈਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ ਸੀ। ਜਦ ਚੱਜ ਨਾਲ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਦੇਣੇ ਤਾਂ ਟਿਕੂ ਕਿਵੇਂ ? ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ - ਮੇਰਾ ਵੀ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸੋਚ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਖੇ ਭੈਣਾਂ-ਭੈਣਾਂ ਆਪੇ ਕੋਈ ਹੀਲਾ ਕਰ ਲੈਣਗੀਆਂ। ਉਹਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ, 'ਅਗਰ ਸਾਡਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਸਤੇ ਸੱਦ ਲਵੋ। ਅਖੇ, ਪੈਸੇ ਵੀ ਆਪ ਹੀ ਦਿਖਾ ਦੇਵੋ, ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਇੰਨੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ।' ਆਪਣੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਇਧਰ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਐਵੇਂ ਸੇਧਾ ਲਾਈ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਏਦਾਂ ਦੇ ਲੰਡੂਆਂ ਨੂੰ ਘਾਹ ਪਾਉਂਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੀ ਵੀ ਹੁਣ ਇਕ ਵਾਰ ਕੁਪੱਤ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਏ, ਜਿਹੜੀ ਐਵੇਂ ਘਾਹ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਏ। ਏਧਰ ਆ ਕੇ ਕੰਜਰ ਦੇ ਨੇ ਚਾਰ ਪੰਜ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਣਾ - ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਆਂ ! ਚਾਰ ਖੇਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਆ, ਉਹ ਵੀ ਕੰਢੀ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ। ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਲਗਾ ਕੇ ਸਾਲੇ ਤੋਂ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਲੱਗਿਆ। ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਜੋਗੇ ਵੀ ਹਰਾਮੀ ਕੋਲ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੇ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਾ ਜਲੰਧਰੀਆਂ ਨਾਲ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਲੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੱਠੇ ਹੋਏ ਸਾਂ ਖੰਨੇ। ਗਾਣੇ ਵਾਲੀ ਸੱਦੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਉੱਠਿਆ 50-50 ਦਾ ਨੋਟ ਦੇਣ, ਮੈਂ ਸਿੱਧਾ 500 ਦਾ ਨੋਟ ਉੱਪਰ ਨੂੰ ਕਰ 'ਤਾ, ਫਿਰ ਕੰਜਰ ਮੂਤ ਦੀ ਝੱਗ ਵਾਂਗ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਆਹ ਦੂਜੇ ਗੰਜੇ ਨੰਜੂ ਨੇ 50 ਦੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਥੱਦੀ ਗਾਣੇ ਆਲੀ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਸੁੱਟੀ ਤਾਂ ਮੈਂ 500 ਦੇ ਨੋਟਾਂ ਦੀ ਥੱਦੀ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਸੂਅਰ ਦੇ ਪੁੱਤ ਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰੀ। ਗਾਣੇ ਵਾਲੀ ਦੌੜ-ਦੌੜ ਕੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆਵੇ। ਮੈਂ ਖੋਤੀ ਦੇ ਦੋਨੋਂ ਬਰਫ 'ਚ ਲਾ 'ਤੇ, ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਮੂੰਹ ਲੁਕਾਉਂਦੇ ਫਿਰਨ। ਪੀਤੀਓ ਮੇਰੀ ਵੀ ਬਥੇਰੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ - "ਆਓ ਨਿਤਰੋ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਭੂਤਨੀ ਦਿਓ, ਅੱਜ ਜੱਟ ਕੱਲਾ ਮੈਦਾਨ 'ਚ ਬੁੱਕੂ।" ਹੱਥੋਪਾਈ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਬਚੀ, ਭੱਜ ਕੇ ਬਾਪੂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ, ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਪੰਡਾਲ 'ਚੋਂ ਦਬੀੜਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਕੁਰਸੀਆਂ ਉਲਟਦੀਆਂ ਫਿਰਨ ਤੇ ਗਲਾਸੀਆਂ ਕੀਚਰਾਂ-ਕੀਚਰਾਂ ਹੋਈਆਂ ਫਿਰਨ। ਆਹ ਕੁੱਤੇ ਨੰਜੂ ਨੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਇਥੇ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਮਹੀਨੇ ਕੁ ਲਈ ਬੁਲਾ ਲਿਆ, ਚੌੜਾ ਹੋਇਆ ਫਿਰੇ, ਕਹਿੰਦਾ ਫਿਰੇ, "ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਹੀ ਲਿਆ, ਜਲੰਧਰੀਏ ਨੇ ਕਦੀ ਬਾਤ ਨੀ ਪੁੱਛੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਐਤਕੀਂ 'ਕੱਠੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਰੱਖੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਵੀ ਜੱਟ ਦਾ ਪੁੱਤ ਨੀ ਜੇ ਵੀਜ਼ਾ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਹੋਰ ਨਾ ਵਧਾਇਆ। ਕੰਜਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਕਦੀ

ਆਪਣੇ ਮਾਂ ਬਾਪ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਿਆ ਇੱਧਰ। ਕਹੂ, ਉਹ ਉਥੇ ਹੀ ਠੀਕ ਆ, ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਬੁਲਾ ਚੁੱਕਾ, ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ ਛੇ-ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿ ਕੇ ਗਏ ਸਨ। ਸਾਲਾ ਜ਼ੋਰੂ ਦਾ ਗ਼ੁਲਾਮ ਏ, ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਸੁਣ ਲੈ-ਸੱਸ ਸਹੁਰੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲਿਆ, ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਉਣ ਹੀ ਨਾ ਦਿਆਂ ਕਰੇ। ਕੰਜਰ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ-ਮੇਰੇ ਵੀ ਉਹ ਸੱਸ-ਸਹੁਰਾ ਓਦਾਂ ਦੇ ਹੀ ਆ ਜਿੱਦਾਂ ਦੇ ਉਹਦੇ ਆ। ਵਾਪਸ ਭੇਜਣ ਵੇਲੇ ਨਾ ਕੋਈ ਚੱਜ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਗਹਿਣਾ। ਅੱਧੀਆਂ ਕੁ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤਾਂ ਸੇਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਫੜਾ ਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇਖੂ ਤਾਂ ਸਾਲੇ ਨੂੰ ਸੱਤੀਂ ਕੱਪੜੀਂ ਅੱਗ ਲੱਗ ਜੂ।”

“ਤੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਦੇਵੇਂਗਾ ?”

“ਸੱਸ ਲਈ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚੇਨੀ, ਸਹੁਰੇ ਲਈ ਕੜਾ, ਦੋਹਾਂ ਲਈ ਕਈ-ਕਈ ਸੂਟ, ਮਾਈਕਰੋਵੇਵ ਓਵਨ, ਸਾਲੇ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਆਈ.ਬੀ.ਐਮ. ਦਾ ਕੰਪਿਊਟਰ, ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਕੈਮਰਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨਾ ਸਾਰਾ ਲਟਰਮ ਪਟਰਮ। ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਟਿਕਟ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਮੈਂ ਖੁਦ ਹੀ ਖਰਚੂੰ। ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੀਆਂ ਸੈਰਾਂ ਵੀ ਖੁਬ ਕਰਾਉਂ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵੀ ਹਰ ਵੀਕਐਂਡ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਜਾਇਆ ਕਰੂੰ। ਨੰਜੂ ਨੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਦਾ ਕਿਰਾਇਆ ਮਸੀਂ ਖਰਚ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸੱਦ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪਾ ਕੇ ਮਾਰ 'ਤੇ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਕਰੇ-ਕਿਹੜਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਦੂਰ ਏ, ਪੈਦਲ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਜਾ ਆਇਆ ਕਰੋ। ਵਿਚਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚੂੜੀਆਂ ਮਾਰਤੀਆਂ। ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਾਰੇ 10 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੌੜ ਗਏ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੱਦ, ਦੇਖੀਂ ਮਹੀਨਾ ਵੱਧ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਕਹਿਣਗੇ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਏ, ਹੁਣ ਨੰਜੂ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਸੱਦਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਮਾਂ ਇਥੇ ਆਈ ਨੀ, ਸੱਸ ਨੂੰਹ ਦੀ ਖੜਕੀ ਨੀ। ਦੇਖੀਂ ਰੋਜ਼ ਤਮਾਸ਼ਾ ਹੋਊ। ਉਥੇ ਵੀ ਸੱਸ ਨੂੰਹ ਦੀ ਲੜਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਨੰਜੂ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਵੀ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਮਸਾਂ ਮਸਾਂ ਬਚਾ ਲਈ ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੇ ਭੱਜ ਕੇ।”

“ਤੂੰ ਯਾਰ ਉਸ ਨੂੰ ਨੰਜੂ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਕਿਉਂ ਕਹਿੰਦਾ ਏ, ਆਪਣੀ ਸਾਲੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦਾ?”

“ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਕੋਈ ਸਾਲੀ ਸੂਲੀ ਨੀ ਹੁੰਦੀ। ਸਾਲੀ ਤਾਂ ਕੰਵਾਰੀ ਹੁੰਦੀ ਏ।”

“ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਮ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ। ਸਾਲੀ, ਸਾਲੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੰਵਾਰੀ। ਤੂੰ ਸਾਲੀ ਨੂੰ ਐਵੇਂ ਦੋ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡੀ ਫਿਰਦਾ ਏਂ। ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਤੇਰੀ ਨੀਤ ਸਾਫ਼ ਨਹੀਂ।”

“ਤੇਰੀ ਨੀਤ ਬਹੁਤ ਸਾਫ਼ ਏ ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਨਾਢੂ ਖਾਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਜਾਣਦਾ

ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਦੁੱਧ ਧੋਤਾ ਏਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਥਾਪੜ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਤੇਰੀ ਸਾਲੇ ਦੀ ..!”

ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕਨਕੋਰਸ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜ ਪਿਆ। ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਗੱਡੀ ਆ ਕੇ ਰੁਕੀ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਭੱਜ ਜੇ ਗੱਡੀ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਪਲੇਟਫਾਰਮ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਸਦਕੇ ਜਾਈਏ ਟਰੇਨ ਗਾਰਡ ਗੋਰੀ ਦੇ, ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਘੜਚ ਕਰ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਗੱਡੀ ਤੁਰੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖਿਆ ਉਹ ਬਾਹਰ ਇਵੇਂ ਆਫਰਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਝੋਟੇ ਨੇ ਬਰੂ ਖਾਧੀ ਹੋਵੇ। ਮੈਂ ਲਿਵਰਪੁਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਾਂਢੂਆਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਬਾਰੇ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਇਹ ਲੇਖ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਇਹ ਗੱਲ ਮਨ ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ - ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਸਾੜਾ ਸਾਂਢੂਆਂ 'ਤੇ, ਮੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਕੁੱਟਣ ਨੂੰ ਫਿਰੀ ਜਾਂਦਾ। ਸਾਂਢੂਆਂ ਦਾ ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ ਅਤੇ ਹੰਕਾਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਬਰੇਜ਼ ਰਹਿੰਦਾ ਏ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਮਨੋਬਿਰਤੀ ਬਦਲਣ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਅਸਫਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ।

(ਅ) ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੀ ਬਜਾਇ ਦੋ-ਦੋ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਕੈਂਬਲਟਾਊਨ (Campbelltown) ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਂ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਦੋ ਹੋਰ ਸਾਥੀ ਵਿਹਲੇ ਬੈਠੇ ਕੋਕ ਪੀ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਟਿਆਲੇ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦਾ। ਗੱਲ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਪਸੀ ਤੁਲਨਾ ਬਾਰੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਆਓ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ,” ਇਕ ਸਾਥੀ ਬੋਲਿਆ।

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਪਹਿਲੂ ਆਪਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੇ,” ਦੂਜਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਹਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਹਨ,” ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

“ਕੀ ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਜੁਲਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾ ਸਕਦਾ ਏਂ?” ਫਿਰ ਪਹਿਲਾ ਬੋਲਿਆ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਫੋਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਫੇਰੀ ਸਮੇਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਲਿਸਟ ਬਣਾਈ ਸੀ ਤੇ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਖਾਈ ਸੀ। ਇਹ ਲਿਸਟ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਲਿਸਟ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਏ :

ਆਸਟਰੇਲੀਆ

-ਅੱਧ ਨੰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
ਦਸੰਬਰ ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਗਰਮੀ
ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਘੱਟ ਮਹੱਤਵ
ਪਿੰਡ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਜਿਹੇ, ਸ਼ਹਿਰ ਪਿੰਡਾਂ ਜਿਹੇ
ਜਿਹੇ
ਅਫਸਰ ਨੌਕਰਾਂ ਜਿਹੇ ਤੇ ਨੌਕਰ ਅਫਸਰਾਂ
ਜਿਹੇ
ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਸਮੁੰਦਰੀ ਕਿਨਾਰਾ
ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਕ ਭਾਸ਼ੀ ਦੇਸ਼
ਕੋਈ ਜਿੰਨੀਆਂ ਮਰਜ਼ੀ ਨੌਕਰੀਆਂ
ਕਰ ਲਵੇ
ਟੱਬਰ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ
ਬਰਾਬਰ ਹੀ ਮਹੱਤਵ
ਇਸਤਰੀ, ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਇਸ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਘੱਟ
ਆਜ਼ਾਦੀ ਅਤੇ
ਪੂਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਤੇ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ
ਵਧੀਆ ਯੋਜਨਾ
ਨੇਤਾ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਬਹੁਤ ਈਮਾਨਦਾਰ
ਸਹੀ ਲੋਕਤੰਤਰ
ਘੱਟ ਵਸੋਂ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਰਹਿਤ ਦੇਸ਼
ਭਾਰੀ ਕਰਸੀ
ਨਵਾਂ ਨਕੋਰ ਅਖਰਾਜਾਤ
ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵੱਲ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ
ਘਰ ਤੇ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਪੂਰਨ ਯੋਜਨਾਬੱਧ

ਪੂਰੀ ਸਫ਼ਾਈ
ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ

ਭਾਰਤ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਕਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਕੱਜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
ਦਸੰਬਰ ਜਨਵਰੀ ਵਿਚ ਸਰਦੀ
ਰੁਤਬੇ ਦਾ ਪੂਰਾ ਬੋਲਬਾਲਾ
ਪਿੰਡ, ਪਿੰਡਾਂ ਜਿਹੇ, ਸ਼ਹਿਰ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ

ਅਫਸਰ ਤੇ ਨੌਕਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਫਰਕ

ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਜ਼ਮੀਨੀ ਬਾਰਡਰ
ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬਹੁ-ਭਾਸ਼ੀ ਦੇਸ਼
ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਜੀ
ਨੌਕਰੀ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨੀ ਆਦੇਸ਼
ਟੱਬਰ ਵਿਚ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ

ਅਧਿਕਾਰ
ਘਟੀਆ ਯੋਜਨਾ
ਨੇਤਾ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਪੂਰੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ
ਅਖੌਤੀ ਲੋਕਤੰਤਰ
ਸੰਘਣੀ ਵਸੋਂ ਵਾਲਾ ਦੇਸ਼
ਹਰ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ
ਹਲਕੀ ਕਰਸੀ
ਮਾੜਾ ਅਖਰਾਜਾਤ
ਸ਼ਿਸ਼ਟਾਚਾਰ ਵੱਲ ਘੱਟ ਧਿਆਨ
ਘਰ ਤੇ ਆਲਾ ਦੁਆਲਾ ਯੋਜਨਾ ਤੋਂ
ਰਹਿਤ

ਸਫ਼ਾਈ ਦਾ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੀ ਘਾਟ

ਅਸਥਾਈ ਨੌਕਰੀਆਂ
 ਅਮੀਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਪਾੜਾ ਘੱਟ

 ਸਭ ਲਈ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਦੇਸ਼

 ਵੱਸੋ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ ਦੇ ਘੱਟ
 ਮੌਕੇ
 ਖੇਤੀ ਦਾ ਘੱਟ ਬੋਲਬਾਲਾ
 ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਦੂਰ
 ਇਕ ਧਰਮ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ
 ਘੱਟ ਰੁਝੇਵੇਂ
 ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਿਲਣੀਆਂ
 ਕਲੱਬਾਂ, ਖੇਡ ਮੈਦਾਨਾਂ, ਪਿਕਨਿਕ ਥਾਵਾਂ ਤੇ
 ਤੈਰਾਕੀ ਤਲਾਵਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਦੇਸ਼
 ਸਾਧਾਰਨ ਮਜ਼ਦੂਰ ਦੀ ਸਲਾਨਾ ਕਮਾਈ 25

 ਤੋਂ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕਰੀਬ

 ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਜੱਫੀਆਂ ਅਤੇ ਚੁੰਮੀਆਂ
 ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਸਰਕਾਰੀ ਛੁੱਟੀਆਂ
 ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਰੋਸ-ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ
 ਸਭ ਕੰਮ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਹੋਣੇ
 ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ
 ਹੀ ਹੋਣੇ
 ਫੋਨ ਬੈਂਕਿੰਗ
 ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਲਾਕ ਤੇ ਤੋੜ ਵਿਛੋੜੇ
 ਵਿਆਹ ਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ ਬੱਚੇ ਹੋਣੇ ਕਾਨੂੰਨੀ
 ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ
 ਦੋਸਤੀਆਂ ਆਮ ਜਿਹੀ ਗੱਲ

ਸਥਾਈ ਨੌਕਰੀਆਂ
 ਅਮੀਰ ਤੇ ਗਰੀਬ ਦਾ ਪਾੜਾ ਬਹੁਤ
 ਜ਼ਿਆਦਾ
 ਜ਼ਿਆਦਾ ਅਮੀਰਾਂ ਲਈ ਵਧੀਆ
 ਦੇਸ਼
 ਵਸੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਰੋਬਾਰ
 ਦੇ ਵੱਧ ਮੌਕੇ
 ਖੇਤੀ ਦਾ ਵੱਧ ਬੋਲਵਾਲਾ
 ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਨੇੜੇ
 ਬਹੁਤੇ ਧਰਮਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ
 ਜ਼ਿਆਦਾ ਰੁਝੇਵੇਂ
 ਅਨਿਸ਼ਚਿਤ ਮਿਲਣੀਆਂ
 ਇਹ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਰਲੀਆਂ ਵਿਰਲੀਆਂ

 ਆਮ ਅਫ਼ਸਰ ਦੀ ਤਨਖ਼ਾਹ ਵੀ
 ਸਾਲਾਨਾ ਅੱਸੀ
 ਹਜ਼ਾਰ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਡਾਲਰ ਦੇ
 ਕਰੀਬ
 ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ
 ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਛੁੱਟੀਆਂ
 ਰੋਸ-ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਸਭ ਕੰਮ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਨਾ ਹੋਣੇ
 ਬਹੁਤੇ ਕੰਮ ਕਤਾਰਾਂ ਵਿਚ ਲੱਗ ਕੇ
 ਹੀ ਹੋ ਜਾਣੇ
 ਫੋਨ ਬੈਂਕਿੰਗ ਦੀ ਘਾਟ
 ਘੱਟ ਤਲਾਕ
 ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਬੱਚੇ ਗ਼ੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ
 ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ

ਬਹੁਤੀਆਂ ਕੌਮੀਅਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਸੀਮਤ ਸਾਧਨ
 ਕਈ ਫਲਾਂ ਤੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਆਕਾਰ
 ਛੋਟੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਅਤੇ ਧੰਦਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਵੀ

ਸਿਰਫ਼ ਟੈਕਸੀਆਂ ਹੀ
 ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਹੋਮ ਵਰਕ ਘੱਟ
 ਸਮਲਿੰਗੀ ਆਦਮੀਆਂ ਤੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦਾ
 ਪੂਰਾ ਆਦਰ

ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ
 ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਵਰਦਾਨ
 ਦੱਖਣੀ ਗੋਲਾਰਧ
 ਪੂਰੀ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ
 ਬੁੱਢਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਹਣੀ ਪੈਨਸ਼ਨ
 ਬੇਹੀਆਂ ਤੇ ਬਣਾਉਣੀ ਰੋਟੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਨਸ਼ਿਆਂ ਵੱਲ ਕਾਫ਼ੀ ਰੁਝਾਨ
 ਮੀਟ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹੱਤਵ
 ਅਨਿੰਦਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਪੈਟਰੋਲ ਬਹੁਤ ਮਹਿੰਗਾ ਨਹੀਂ
 ਆਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਨਹੀਂ
 ਉਮਰਾਂ ਲਈ ਕਰਜ਼ਾਈ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਮਿਆਰ ਤੇ ਤਰੀਕੇ ਉੱਚੇ ਤੇ
 ਆਧੁਨਿਕ

ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮੁਰੰਮਤ ਮਹਿੰਗੀ
 ਕਾਰਾਂ ਸਸਤੀਆਂ
 ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਸੈਕਸ ਦੇ ਅੱਡੇ
 ਪੁਲਿਸ ਲੋਕਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚਾਰੂ

ਨਰਮ ਪੌਣ ਪਾਣੀ (moderate climate)

ਬਹੁਤੀਆਂ ਜਾਤਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਸਿੰਚਾਈ ਦੇ ਵਿਸਤਰਿਤ ਸਾਧਨ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਕਾਰ ਛੋਟਾ
 ਇਹ ਸਿਖਲਾਈ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਵੀ
 ਸਿਖਲਾਈ

ਰਿਕਸ਼ੇ, ਆਟੋ ਰਿਕਸ਼ੇ ਵੀ
 ਬਹੁਤ ਹੋਮਵਰਕ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਫ਼ਰਤ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ

ਘੱਟ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤੀ
 ਬਹੁਤੇ ਬੱਚੇ ਸਰਾਪ
 ਉੱਤਰੀ ਗੋਲਾਰਧ

ਲਗਭਗ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ
 ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਪੈਨਸ਼ਨ
 ਸੱਜਰੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਨਸ਼ਿਆਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹੱਤਵ
 ਮੀਟ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਮਹੱਤਵ
 ਘੁਕ ਸੁੱਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼
 ਪੈਟਰੋਲ ਮਹਿੰਗਾ
 ਆਮ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ
 ਇਹ ਰੁਝਾਨ ਘੱਟ
 ਇਹ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਵੀ ਉੱਚੇ ਪਰ
 ਆਧੁਨਿਕ ਘੱਟ

ਮੁਰੰਮਤ ਸਸਤੀ
 ਕਾਰਾਂ ਮਹਿੰਗੀਆਂ
 ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਸੈਕਸ 'ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ
 ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣ ਵਾਲਾ
 ਵਤੀਰਾ

ਤਿੱਖਾ ਪੌਣ ਪਾਣੀ (extreme cli

ਆਦਿ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਇਤਾਂ	mate) ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰਿਆਇਤਾਂ
ਸੂਚਨਾ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਵੱਧ ਵਰਤੋਂ	ਸੂਚਨਾ ਤਕਨੀਕ ਦੇ ਮਾਹਿਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਰ ਵਰਤੋਂ ਘੱਟ
ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੇ ਸਾਧਾਰਨ ਖਰਚਾ	ਇਸ 'ਤੇ ਵੱਧ ਖਰਚਾ
ਗਣਿਤ ਵਿਚ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੋਕ	ਗਣਿਤ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਲੋਕ
ਘੱਟ ਤਿਉਹਾਰ	ਵੱਧ ਤਿਉਹਾਰ
ਫ਼ਨੀਅਰ ਸੱਪ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ	ਫ਼ਨੀਅਰ ਸੱਪ ਦੀ ਹੋਂਦ
ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ	ਘੱਟ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ ਤੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ
ਸੁਭਾਓ	ਸੁਭਾਓ
ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਦੂਹਰੇ ਤੀਹਰੇ ਮਿਆਰ	ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮਿਆਰ
ਮਕਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਵਿਚ ਖ਼ਲਾਅ	ਠੋਸ ਕੰਧਾਂ
ਤਾਲੇ ਸੱਜੇ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਘੁਮਾਉਣ ਨਾਲ ਲੱਗਣ	ਤਾਲੇ ਖੱਬੇ ਨੂੰ ਚਾਬੀ ਘੁਮਾਉਣ ਨਾਲ ਲਗਣ

ਲਿਸਟ ਪੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਸਾਥੀ ਬੋਲਿਆ, “ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਸੁਭਾਅ ਤੋਂ ਤੇਰਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?”

“ਤੇਰੇ ਇਸ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਮੈਂ ਕੱਲ੍ਹ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਸਾਹਮਣੇ ਸਮਾਂ ਦੇਖ। ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਗਣ ਦਾ ਵਕਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਓ ਚੱਲੀਏ, ਆਪਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਮਿਲ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਬਾਕੀ ਗੱਲਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਾਂਗੇ।”

... ..
ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੀਆਂ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਸਨ”, ਕੈਂਬਲਟਾਊਨ (Campbelltown) ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਸੰਤੁਲਨ ਬਾਰੇ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਅਸੰਤੁਲਿਤ ਕਿਵੇਂ ਹਾਂ?” ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ।

ਮੈਂ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, “ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਨੱਚਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਧਰਤ ਹਿਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਹਾਸਾ ਅੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਛੂੰਹਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਬੋਝੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ। ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਭਾਰਤ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸੂਬਾ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਵੱਧ

ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਮਨਪਸੰਦ ਚੀਜ਼ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਾ ਕੇ ਬਿਮਾਰ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਖ਼ਿਦਮਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਨਾਲ ਤੂੜ ਕੇ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਾਲ ਨੁਹਾ ਕੇ ਤੌਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁੱਟਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਕੁੱਟਦੇ ਹਾਂ, ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਨੋਂ ਮਾਰਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਦੀ ਬਜਾਇ ਦੋ ਦੋ ਹੱਥ ਮਿਲਾਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਰੋਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਰੋਂਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਬੁਲਾਉਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਨਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤੋਂ ਵਧੀਆ ਪਹਿਨਦੇ ਹਾਂ। ਅਗਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਦੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਥੱਕਦੇ ਨਹੀਂ, ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਅਸੀਂ ਅਤੀ ਮਹਿੰਗੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਖ਼ਰੀਦਦੇ ਹਾਂ, ਅਤੀ ਮਹਿੰਗੇ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਮਕਾਨਾਂ 'ਤੇ ਘੱਟ ਪੈਸੇ ਲਗਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੱਛਮ ਦੇ ਇਕ ਫ਼ਿਲਾਸਫ਼ਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਘਟੀਆ ਲੋਕ ਮਕਾਨ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵਧੀਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਅਸਲ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਨ। ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਸਰਕਾਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਤੇ ਘੱਟ। ਅਸੀਂ ਨੌਕਰ-ਚਾਕਰ ਰੱਖ ਕੇ ਫ਼ਖ਼ਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਗੋਰੇ ਆਪ ਨੌਕਰਾਂ ਵਾਂਗ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਗੋਰੇ ਚੌਧਰ ਦੇ ਓਨੇ ਭੁੱਖੇ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੇ ਜਿੰਨੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਹਾਂ। ਕਿਮ ਬਿਜਲੀ ਹਾਰ ਕੇ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਾਡਾ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਨੇਤਾ ਇੰਜ ਕਦੀ ਵੀ ਨਾ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਮਕਾਨ ਲਈ ਲਿਆ ਕਰਜ਼ਾ ਜਲਦੀ ਤੋਂ ਜਲਦੀ ਉਤਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਗੋਰੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਕਿਸ਼ਤਾਂ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਸਾਨ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਬਿਤਾ ਕੇ ਆਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦੂਜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ, ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕੀ, ਇਹ ਚੀਜ਼ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਸੋਚ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕੇਂਦਰ-ਬਿੰਦੂ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਦੂਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਤੇ ਸਫਲਤਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਅਤੇ ਅਗਰ ਤੁਸੀਂ ਕਿਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੋ ਤਾਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਈਰਖਾ ਵਿਚ ਸੜ ਕੇ ਭੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਗਰ ਤੁਹਾਡੀ ਹਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦੂਜੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਦੂਹਰੇ ਤੀਹਰੇ ਹੁੰਦੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ।

ਇਕ ਵਾਰ ਮੈਂ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਟੈਸਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਅਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਵਾਕਫ਼ ਆਦਮੀ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ-ਕਿਵੇਂ ਰਿਹਾ ਟੈਸਟ? ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਤਾ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਇਸ ਜਵਾਬ 'ਤੇ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਗੋਰੇ ਵੱਧ ਸੰਤੁਲਨ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗਾਏ ਬਗ਼ੈਰ ਹੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਲਹਿਜੇ ਨਾਲ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਜਿੱਤ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਸਫਲਤਾ ਕਈ ਵਾਰ ਸਫਲਤਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਜਦ ਅਸਫਲਤਾ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੰਗਾਰੀ ਤੁਹਾਡੇ ਲੈਟਰਬਾਕਸ ਵਿਚ ਪਈ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਗੋਰੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਖਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਪੈਰ ਪੁੱਟਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਤੁਹਾਥੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤੇਜ਼ ਹਨ। ਜਿਹੜਾ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਤੇਜ਼ ਲੱਗੇ, ਉਹ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪਰ ਜੋ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਭੋਲਾ ਲੱਗੇ ਪਰ ਹੋਵੇ ਤੇਜ਼, ਉਹੀ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਤੇਜ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੋਰਿਆਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਰਾਜ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹੀ ਦੁਖਾਂਤ ਸਿੱਖ ਸਿਆਸਤ ਦਾ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨੇਤਾ ਆਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਗੁੱਟ ਬਣਾ ਕੇ ਦੂਜੇ ਗੁੱਟ ਦੇ ਪੱਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਬਣਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਪੁਗਾਉਣ ਵਿਚ ਹੀ ਜ਼ਾਇਆ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਘਟਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਅੱਡੀ ਚੋਟੀ ਤੱਕ ਜ਼ੋਰ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਕ ਗੁੱਟ ਦੂਜੇ ਗੁੱਟ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਦੋਹਾਂ ਗੁੱਟਾਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨਾਲ ਗੁਪਤ ਗਲਵੱਕੜੀ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੁੰਬੜ ਚਾਲਾਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਵੇਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਧਰਮ-ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀਆਂ ਵਿਲੱਖਣ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ 'ਤੇ ਅੱਧ-ਪਚੱਧਾ ਵੀ ਅਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਇਕ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਨੂੰ ਇਕ ਜਨਤਕ ਥਾਂ 'ਤੇ ਅਤੀ ਸਿਆਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ-ਚੌਧਰੀ ਦਿਲੋਂ ਕਹਿਣ ਕਿ ਅਸੀਂ ਚੌਧਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਹੋਰ ਜਿਹੜਾ ਮਰਜ਼ੀ ਅੱਗੇ ਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਲੱਖ ਡਾਲਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਆਤਮ ਤਿਆਗ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਭਗਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵੱਧ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਘੱਟ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ। ਹਰਿਆਣਾ ਪ੍ਰਾਂਤ ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਬਣਿਆ ਸੀ। ਬੰਸੀ ਲਾਲ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਪਾਸ ਬੈਠਾ ਬੋਲਦਾ ਘੱਟ ਸੀ ਤੇ ਸੁਣਦਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ। ਜਿੰਨੀ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਉਸ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਈ, ਸ਼ਾਇਦ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਉਹ ਅਮਲ ਵੱਧ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਖਿਆਲੀ ਪੁਲਾਉ

ਘੱਟ ਬਣਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਹਦੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਦੇ ਮਹਿਲ ਉਸਾਰ ਲਏ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।”

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੈਂਬਲਟਾਊਨ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਗੱਡੀ ਫੜ ਕੇ ਸੈਂਟਰਲ ਸਟੇਸ਼ਨ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ ਪਰ ਸਾਡੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

“ਜਿਹੜੀ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚਲੇ ਅੰਤਰ ਦੀ ਲਿਸਟ ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਲੀ ਵਾਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਬੜੀ ਉਘੜ-ਦੁਘੜੀ ਸੀ”, ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ।

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਯੋਜਨਾ ਦੀ ਘਾਟ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਇਹ ਲਿਸਟ ਤਰਤੀਬਵਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਗੋਰਾ ਇਹੀ ਲਿਸਟ ਬਣਾਉਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਮਾਜਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਆਰਥਿਕ ਇਕ ਪਾਸੇ, ਭੂਗੋਲਿਕ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲਿਖਣੀਆਂ ਸਨ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕੱਚੀ ਲਿਸਟ ਸੀ। ਮੈਂ ਅਜੇ ਇਹਨੂੰ ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਐਵੇਂ ਮੇਰੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਸਟ ਕਈ ਦੇਰ ਰੁਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਸ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਕੰਮ ਆ ਗਈ।”

ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਇਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਛੱਡ ਵੀ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।”

“ਉਹ ਕੀ?” ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

“ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਲੋਕ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਏ, ਅਗਰ ਉਹ ਉਥੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈ ਲੰਬੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾ ਬਿਤਾਉਂਦੇ।”

“ਉਹ ਕਿਵੇਂ?” ਮੈਂ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, ਉਧਰ ਉਹ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਕਈਆਂ ਦਾ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਛੇ ਕੁ ਵਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣ ਦੀ ਆਦਤ ਉਧਰ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪੀਤੇ ਬਗ਼ੈਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਕਈ ਤਾਂ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਵੀ ਉਧਰ ਵਿਹਲੇ ਜਿਹੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਵੀ ਅੱਧੇ-ਪਚੱਧੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਇੰਨੀ ਚਾਪਲੂਸੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਘੱਟ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਧਰ ਆ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦੀਆਂ ਭਾਜੜਾਂ ਪਈਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਹਰ ਭੁਗਤਾਨ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਨੌਕਰੀ ਛੱਟ ਜਾਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਹਰ ਸਮੇਂ ਮਨ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਕਿਸੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ ਤਾਂ ਬਿਗਾਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟ ਸਕਦੇ ਜਿਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੱਢੀ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਪੁਆ ਕੇ ਛੁੱਟ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਿਯਮਤ

ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਈਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਵੀ ਇਥੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਉਮਰ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਹੈ।”

“ਉਹ ਕੀ?” ਲਾਹੌਰ ਵਾਲਾ ਬੋਲਿਆ।

ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਇਥੇ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਗੱਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਲਾ ਸਕਦੇ। ਉਥੇ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਗੱਡੀਆਂ ਜਾਂ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾ ਕੇ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਵੱਜ ਕੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਅਪਾਹਜ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਸਖ਼ਤ ਟ੍ਰੈਫਿਕ ਨਿਯਮਾਂ ਨੇ ਕਈ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਇਕ ਨੁਕਸਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ।”

“ਉਹ ਕੀ?” ਮੈਂ ਕਿਹਾ।

“ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਵਿਗਾੜੀਆਂ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮਾਪੇ ਸਵੇਰੇ ਲੇਟ ਉਠਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਤ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਲੇਟ ਆਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਲੇਟ ਉੱਠਣ ਦੀ ਆਦਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਬਿਰਤੀ ਸਕੂਲੋਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਆਮ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸਕੂਲ ਲੱਗਣ ਸਮੇਂ ਕਈ ਬੱਚੇ ਸਵੇਰੇ ਦੌੜਦੇ-ਦੌੜਦੇ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਬਸ ਮੂੰਹ ਹੀ ਧੋਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਵਰਦੀ ਪਿੰਡੇ ਫਸਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਦੌੜ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਰਦੀ ਪਿੰਡੇ ਫਸਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਟੀ.ਵੀ. 'ਤੇ ਕਾਰਟੂਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਤੀਜੇ ਪਾਸੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਬੱਸ ਫੜਨ ਨੂੰ ਦੌੜਨ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਵਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੁੱਤੀਆਂ ਹੀ ਪਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਖੁਦ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਬਲਿਕ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਵੱਲ ਖ਼ਾਸ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਰਦੀਆਂ ਵਧੀਆ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਥੇ ਵਰਦੀ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਹੋਮ ਵਰਕ ਦਾ ਬੋਝ ਘੱਟ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਤੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਡਰ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤੇ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਸੁਸਤ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੂਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੱਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸਵੇਰੇ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਲੇਟ ਉੱਠਣ ਦੀ ਆਦਤ ਆਮ ਪਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੌਣ ਅਤੇ ਉੱਠਣ ਦੀਆਂ ਆਦਤਾਂ 'ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਦਤਾਂ ਦਾ ਇਕਦਮ ਅਸਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਮਾਵਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਸਮੇਂ ਦੌੜ ਭੱਜ ਪਈ ਰਹੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਬੱਚਿਆਂ 'ਤੇ ਹੋਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਗੋਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਅਸਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ। ਕੁਝ ਠੋਸ ਵੀ ਪੱਲੇ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਈ ਕਹਾਵਤਾਂ ਨੂੰ ਅਰਥਹੀਣ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

Early to bed, early to rise makes one healthy, wealthy and wise.

ਜਿਥੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੌਣ ਅਤੇ ਉੱਠਣ ਦਾ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਹੀ ਨਿਯਤ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਥੇ ਇਹ ਕਹਾਵਤ ਅਰਥਹੀਣ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਵਤ ਹੈ:

Jack of all trades, master of none.

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਕਸਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ 'Jack of all trades' ਬਣ ਕੇ ਹੀ ਸਰਦਾ ਹੈ। ਅਗਰ ਤੁਹਾਡੇ ਪਾਸ ਸਿਰਫ ਇਕ ਹੀ ਕਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਧੋਖਾ ਵੀ ਦੇ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਨੌਕਰੀਆਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅਚਾਨਕ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਨਵਾਂ ਲੱਭਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਇੰਨਾ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਚੁੱਪ ਹੋ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲਾ ਬੋਲ ਪਿਆ, “ਅੱਜ ਅਸੀਂ ਕਈ ਨਰੋਏ ਵਿਸ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਮਾਂ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਸਿਟੀ ਰੇਲ (City Rail) ਦੇ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਫਿਰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਓ ਹੁਣ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ, ਸਮਾਂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।”

ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ 'ਤੇ ਜੁੱਟ ਗਏ।

(ੲ) ਦਾਨ ਬਨਾਮ ਦੇਣ

(Donation and Contribution)

ਪੰਜਾਬ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਮੇਰੀ ਮਿਲਣੀ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਨਵੇਂ ਉਭਰ ਰਹੇ ਰੰਗ-ਕਰਮੀ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਾਰੀ ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਨਾਲ ਹੋਈ। ਦਸ ਕੁ ਮਿੰਟ ਸਾਧਾਰਨ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਬਾਦ ਮੈਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਅਸੀਂ ਵਿਰਾਸਤ ਭਵਨ ਵਿਚ ਇਕ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਤੇ ਸਨਮਾਨ ਸਮਾਰੋਹ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰੋਂ ਪਾਰ ਤੋਂ ਆਏ ਇਕ ਸਾਹਿਤ ਕਲਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਅਤੇ ਚਿੰਤਕ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਿਡਨੀ ਤੋਂ ਆਏ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਲਗਾਤਾਰ ਲਿਖ ਵੀ ਰਹੇ ਹੋ। ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਮਾਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਆਹ ਲਓ ਕਾਰਡ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਣਾ।” ਮੈਂ ਨਿਰਮਲ ਤੋਂ ਕਾਰਡ ਲਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਭਵਨ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਰੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਆਏ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਅਤੇ ਸਰੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਪਾਣੀ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸਾਂ ਜਾਂ ਉਹ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਲੇਟ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਖਾਸ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਅਜੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਦ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਲੰਬਾ ਚੌੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁੱਸੇ ਅਤੇ ਰੋਹਬ ਦਾਹਬ ਵਾਲਾ ਸਰਦਾਰ ਅੰਦਰ ਦਾਖਲ ਹੁੰਦਾ ਦਿੱਸਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਰਗਾ ਸੀ ਪਰ ਮੈਂ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਕਿ

ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਭੀਸ਼ਮ ਪਿਤਾਮਾ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੋਹੜ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਜੱਸੋਵਾਲ ਸੀ। ਜੱਸੋਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਵਾਚਿਆ। ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਸਾਧਾਰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਥੇ ਆ ਪਹੁੰਚਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਕੁ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਜੌੜਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਅੱਜ਼ਜ਼ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਵੀ ਆ ਢੁੱਕੀਆਂ। ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਮੁਤਾਬਕ ਪਛਾਣਦਾ ਗਿਆ- ਦੇਵ ਥਰੀਕੇ ਵਾਲਾ, ਨਰਿੰਜਨ ਤਸਨੀਮ, ਜਸਵਿੰਦਰ ਭੱਲਾ/ਚਾਚਾ ਚਤਰਾ, ਭਗਵੰਤ ਮਾਨ, ਸੁਖਵਿੰਦਰ ਸੁੱਖੀ, ਸੁਰਿੰਦਰ ਛਿੰਦਾ, ਕਮਲਜੀਤ ਨੀਲੋਂ ਅਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਮੁੱਖ-ਮਹਿਮਾਨ। ਹੁਣ ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜੀ ਆਇਆਂ ਕਿਹਾ ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਮਾਲਾ ਵਿਚ ਚੰਦ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਪਰੋਏ। ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਵਾਰ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਵੀ ਲਿਆ। ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਭਵਨ ਲਈ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਾਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਾਲ ਤਾਲੀਆਂ ਨਾਲ ਗੂੰਜ ਉੱਠਿਆ। ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ। ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਰੋਤੇ ਜਾਂ ਦਰਸ਼ਕ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਵੱਧ ਜਾਣਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਦੇ ਬਣਦੇ ਸਰਦੇ ਪੁੱਲ ਬੰਨ੍ਹੇ ਗਏ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਚਿੰਨ੍ਹ ਅਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਨਾਲ ਸਨਮਾਨਿਆ ਗਿਆ। ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਵੀ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੋ. ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੱਡੀ ਫੋਟੋ ਅਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਨਾਲ ਨਿਵਾਜਿਆ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਇਹ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਲਗਾ ਸਕਿਆ ਕਿ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਦੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਰੀਫ਼ ਉਸ ਦੇ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਾਨ ਕਰ ਕੇ ਹੋਈ ਜਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਤੀ ਦੇਣ ਕਰ ਕੇ। ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਮਾੜੇ ਪਤਰ ਵਾਂਗ ਸਾਂ ਅਤੇ ਮੁੱਖ-ਮਹਿਮਾਨ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਹੀਰੋ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਕਿ ਮੇਰੀ ਅਜੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਦੇਣ ਘੱਟ ਸੀ ਜਾਂ ਮੈਂ ਦਾਨ ਨਾ ਦੇਣ ਕਰ ਕੇ ਐਕਸਟਰਾ ਜਿਹਾ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਗਿਣੇ-ਮਿੱਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਐਵੇਂ ਖਿੱਚ ਕੇ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੱਥਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਬੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਦੇਖੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਐਸੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਸਿਰਫ਼ ਪੈਸੇ ਦੇ ਬੋਲਬਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਤਾਲੀਆਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਹਨ। ਕੁਝ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐਸੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਦੇਣ ਅਤੇ ਦਾਨ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਨੂੰ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਥੰਮ੍ਹ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਨਿਰੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਲਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਵੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ। ਇਥੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤਕ ਚੰਦ ਕੁ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਦੇਖੇ ਹਨ। ਕਈ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਤਾਂ ਨਿਰੇ ਵਪਾਰਕ ਅਤੇ ਬਕਵਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਈਆਂ ਵਿਚ ਪਾਰਖੂ ਇੰਨੀ ਬਕਵਾਸ ਪਰਖ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿ ਪਰਖ ਗਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਏ। ਕਿਸੇ ਪਾਰਖੂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਵਿਅਕਤੀ ਪਾਸ ਆ ਕੇ ਠਹਿਰਨਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਲੜਕੀ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗੀ ਦਾ ਜੱਜ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੀ ਪਰਖ ਦੀ ਕਸੌਟੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਲਾ ਉਤੇ ਪੈਸਾ ਅਤੇ ਪੱਖਵਾਦ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਵੇ ਤਾਂ ਕਲਾ ਦਾ ਭੱਠਾ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਵਪਾਰਕ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਅਤੇ ਪੱਖਵਾਦ ਮੈਟਰ (matter) ਅਤੇ ਮੈਨਰ (manner) ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਘਾਣ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਜਾਂ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਵਿਗਿਆਪਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਘੱਟ ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ। ਵਿਗਿਆਪਨ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ, ਦਿੱਖ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਮਿਆਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਨੀਵਾਂ ਅਤੇ ਘਟੀਆ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਗਿਆਪਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬੇਹੋ ਸੇਹੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਮੈਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਜਿਵੇਂ ‘ਵਿਸਾਖੀ ਧਮਾਕਾ’, ‘ਲੱਖ-ਲੱਖ ਵਧਾਈ’, ‘ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ-ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ’, ‘ਘੁੰਡ ਚੁਕਾਈ’ ਆਦਿ ਅਤਿਅੰਤ ਨੀਵੇਂ ਪੱਧਰ ਦੇ ਅਤੇ ਘਿਸੇ ਪਿਟੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਇਵੇਂ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਟੈਪੂ ਤੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਲਾ ਕੇ ਅੜਾਟ ਪਾਉਂਦਾ ਫਿਰੇ :

1. ‘ਗੁਪਤੇ ਦੀ ਹੱਟੀ ’ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਆ ਗਈਆਂ, ਸਿਰਫ਼ ਦਸ ਰੁਪਏ ਕਿੱਲੋ ਭਰ ਲਉ ਝੋਲੇ, ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ! ਫਿਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਜੇ!’

2. ‘ਸਗਲੀ ਦੀ ਹੱਟੀ ’ਤੇ ਜੁੱਤੀਆਂ ਦੀ ਸੇਲ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਤ ਤਾਰੀਖ਼ ਤੱਕ, ੫੦੦ ਵਾਲੀ ਜੁੱਤੀ ਸਿਰਫ਼ 100 ਰੁਪਏ ਵਿਚ!’

3. ‘ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੋਕੇ ਟੁੱਟ ਗਏ, ਲੁੱਟ ਪੈ ਗਈ, ਅਗਰ ਲੇਟ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਰਹਿ ਜਾਉਗੇ, ਲੁੱਟ ਲਉ, ਲੁੱਟ ਲਉ!’

ਜਿਥੇ ਦੇਣ ਉੱਤੇ ਦਾਨ ਹਾਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਥੇ ਸਮਝੋ ਕਿ ਦੇਣ ਬੜੀ ਘੱਟ ਏ। ਜਿਥੇ ਦੇਣ ਹੈ, ਉਥੇ ਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੈਸਾ ਅਕਸਰ ਘੱਟ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਇਕ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰਾਰ ਸਾਂ। ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਇਕ ਮੁੱਖ-ਮਹਿਮਾਨ ਬੁਲਾਉਣਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਿਹਾ -ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ-ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਕੀ ਦੇਣਾ ਏ ? ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕੋਲੋਂ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਪੈਣਗੇ। ਅਗਰ ਕੋਈ ਅੜਾ ਐਮ.ਐਲ.ਏ ਸੱਦ ਲਈਏ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਾਲਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਦੇ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ ਜਾਂ ਡੇਰੇ ਦਾ ਸਾਧ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰ ਕੁਝ ਦੇ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਇੱਦਾਂ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ’ਤੇ ਸਾਧ ਸੱਦਿਆ ਤਾਂ ਉਹ 21000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ’ਤੇ ਮੇਰੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਸਦਕਾ ਇਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੂੰ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਤਾਂ

ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਕੋਲੋਂ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚ 2100 ਰੁਪਏ ਪਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਪਏ। ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਵੇਕਲੀ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਦੇਣ ਹੁੰਦੀ ਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਉਹ ਲੋਕ ਕਮਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਸਸਤੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਜਾਂ ਸ਼ਾਤਰ ਦਿਮਾਗ ਹੋਣ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲੀ ਦੇਣਦਾਰਾਂ ਵੱਲ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵੀ ਬੜਾ ਘੱਟ ਧਿਆਨ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਐਲਫ਼ਰੈੱਡ ਨੋਬਲ ਨੂੰ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪਣਾ ਦੇਸ਼ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜਨਾ ਪਿਆ ਜਦ ਕਿ ਡਾਇਨਾਮਾਈਟ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੰਮ ਸੰਵਾਰੇ। ਸੁਕਰਾਤ ਦੀਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਸੁੱਚੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਸਮਝ ਆਈਆਂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਦੇ ਕੇ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਹੈਨਰੀ ਫ਼ੀਲਡਿੰਗ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਟੋਮ ਜੋਨਜ਼' (Tom Jones) 'ਤੇ ਕਈ ਦੇਰ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗੀ ਰਹੀ, ਪਰੰਤੂ ਲੇਟ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਿਰ੍ਰੀ ਸੱਚਾਈ ਹਨ। ਥਾਮਸ ਹਾਰਡੀ ਦਾ ਨਾਵਲ 'ਟੈਸ' (Tess) ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਸਖ਼ਤ ਵਿਰੋਧਤਾਵਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੇ ਦਰਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਗੱਲਾਂ ਗ਼ਲਤ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਤਸਲੀਮਾ ਨਸਰੀਨ ਆਪਣੇ ਨਾਵਲ 'ਲੱਜਾ' ਕਰ ਕੇ ਬੰਗਲਾਦੇਸ਼ 'ਚੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋ ਗਈ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਾਵਲ ਇਕ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇ। ਇਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਲਮਾਨ ਰੱਸ਼ਦੀ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਵਲ 'ਸ਼ੈਤਾਨ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ' (Satanic Verses) ਕਰ ਕੇ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਨੂੰ ਪੰਜ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਆਪਣੀ ਬਿਮਾਰੀ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ। ਜਦ ਸਸਤੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਲੋਕ ਹੀਰੋ ਬਣਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਵੀਹ ਡਾਲਰ ਦੇ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟ 'ਤੇ ਡਾਕਟਰ ਜੌਹਨ ਫਲਿੱਨ ਦੀ ਫੋਟੋ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਅਕਸਰ ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਕਰੰਸੀ ਨੋਟਾਂ 'ਤੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਆਗੂਆਂ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰਾਜਿਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ। ਜੌਹਨ ਫਲਿੱਨ ਨੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਿਚ ਬਿਮਾਰ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਿਸ ਨਵੇਕਲੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਇਹੀ ਗੱਲ ਇਨਾਮਾਂ ਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਨਿਰਾ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਕੁਝ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਲੋਕ ਐਸੇ ਹਨ ਜੋ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਕੈਟੇਗਰੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ 1937 ਵਿਚ ਜਨਮਿਆ ਨਾਵਲਕਾਰ ਥਾਮਸ ਪਿੰਚਨ (Thomas Pynchon) ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੈਟੇਗਰੀ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ

ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “Earnest Hemingway, Saul Bellow ਤੇ Isaac Singer ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਇਨਾਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ?” ਉਹ ਕਹਿਣ ਲਗਾ, “ਮੇਰੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੈਟੇਗਰੀ ਵਿਚ ਫਿੱਟ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦੀਆਂ। ਨੋਬਲ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਖਾਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਲਿਖਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਇਨਾਮ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦਾ।” ਇੰਜ ਕਹਿਣਾ ਤੇ ਕਰਨਾ ਕਿਸੇ ਕਲਾਕਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਏ। ਅਜੋਕੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਸਾਰੀ ਦੌੜ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਏ। ਕਈ ਨਿਰ੍ਹਾ ਕੂੜਾ ਲਿਖ ਕੇ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਰੱਖੀ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਟੁੱਟੇ ਭੱਜੇ ਇਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿਚਵਾ ਕੇ ਹੀ ਚੌੜੇ ਹੋਏ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਘਟੀਆ ਕੈਟਾਗਰੀ ਉਹਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਏ ਜੋ ਸਿਰਫ਼ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਮੋਹਰਲੀਆਂ ਸੀਟਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿਚਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਯਾਦ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਦੇਣ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਉਹਨਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਦਾਨ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਕੀਮਤ ਦੁੱਗਣੀ ਚੌਗਣੀ ਵਸੂਲਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ 'ਗੁਪਤੇ ਦੀ ਦੁਕਾਨ' ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਮਿਰਚਾਂ ਆ ਗਈਆਂ, ਦਸ ਰੁਪਏ ਕਿੱਲੋ' ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਤੇ ਘਟੀਆ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਉਸ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਵਾਹ ਵਾਹ ਆਪਣੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਲੋਚਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਆਰਗੇਨਾਇਜ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ ਕੌਡਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਸਤੇ ਤਮਾਸ਼ਬੀਨ ਤਾਂ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਨੀਵੇਂ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਲਾਕਾਰ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਟਿਕਟਾਂ ਛਪਵਾ ਕੇ ਤੇ ਵੇਚ ਕੇ ਇੰਜ ਜੇਬਾਂ ਭਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਠੇਕੇ ਟੁੱਟ ਜਾਣ 'ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸ਼ਰਾਬ 'ਚ ਅੱਧੀ ਪਚੱਧੀ ਮਿਲਾਵਟ ਕਰ ਕੇ ਹਾਬੜੇ ਪਿਆਕੜਾਂ ਅੱਗੇ ਬੋਤਲਾਂ ਸੁੱਟ ਕੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਜੇਬ ਭਰ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਬਣੇ।

ਕਿਸੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਤਸਾਹਨ ਦੇਣ ਵਿਚ ਧਰਮ ਅਤੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵੀ ਅਹਿਮ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਗਰ ਧਰਮ ਦੇ ਠੇਕੇਦਾਰ ਲੜਦੇ ਝਗੜਦੇ ਰਹਿਣ ਤਾਂ ਉਹ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਬਥੇਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖੇ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸੌੜੀ ਸੋਚ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਫ਼ਿਕਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਕੁਝ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋਕਾ ਦਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ - ਅਗਰ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਛਪਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੂਜਿਆਂ ਪਾਸ ਨਾ ਛਾਪੋ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਰੋਜ਼ ਭਾਰਤ ਦੀਆਂ 14 ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਦਾ ਹੈ। ਲੇਖ

ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਵਾਰ ਇੰਨ ਬਿੰਨ ਇਕੋ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਕੀ ਇੰਜ ਹੋਣ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਜਾਂ ਖੁਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਪਿਆ ਏ? ਘਟੀਆ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨਵੀਸਾਂ ਨੂੰ ਸਸਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਅਗਰ ਮਸਾਲਾ ਚੰਗਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਛਪਣ ਦਿਉ। ਮਸਾਲੇ ਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਵਿਚ ਤੋਲੋ, ਦਾਨ ਦੀ ਤੱਕੜੀ ਵਿਚ ਨਾ ਤੋਲੋ।

ਕਈ ਲੇਖਕ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬ, ਕੈਨੇਡਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਆਦਿ ਦੀ ਫੇਰੀ ਨੂੰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਅੰਜਾਮ ਦੁਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਥਾਂ 'ਤੇ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਹੋਣ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਫੋਟੋਆਂ ਛਪਣ, ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਘਣਚੱਕਰ ਜਾਂ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤ ਸਭਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਨਮਾਨਿਤ ਕਰੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਲਾ ਭਾੜੇ 'ਤੇ ਲਏ ਗਏ ਟੱਟੂ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਇਹ ਸਸਤੀ ਸ਼ੁਹਰਤ ਏ। ਇਸ ਸ਼ੁਹਰਤ ਨੇ ਚੰਦ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਜਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਬਾਦ ਮਰ ਜਾਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰ੍ਹੇ ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਕੋਈ ਕਲਾਕਾਰ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦਾ। ਵੱਡਾ ਬਣਨ ਲਈ ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਏ, ਸੂਝਵਾਨ ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ।

ਵਿਰਾਸਤ ਭਵਨ ਵਿਚ ਹੋਈ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਸੱਥ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਸੰਦ ਦੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਕੁ ਵਿਅਕਤੀ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆਏ। ਇਹ ਸਨ ਦੇਵ ਥਰੀਕੇ ਵਾਲਾ ਤੇ ਨਰਿੰਜਨ ਤਸਨੀਮ। ਤਸਨੀਮ ਨੂੰ ਮੈਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪਿਛਲੇ 20 ਕੁ ਸਾਲ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ। ਉਸ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਹਾਂ, ਦੇਵ ਨਾਲ ਮੈਂ ਵਿਰਾਸਤ ਭਵਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਮਿਲਣੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਗਿਆ। ਦੇਵ ਨੇ ਇਸ ਸੱਥ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਇਕ ਨਵਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਗੀਤ ਬੜੇ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ :

ਹਾਏ ਓਏ ਰੱਬਾ ਮੇਰਿਆ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਹੈ ਗਵਾ ਲਿਆ
ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਮੇਰਾ ਖਾ ਲਿਆ
ਦਿਸਣ ਸਵੇਰੇ ਹੁਣ ਕੋਠੀਆਂ ਹੀ ਕੋਠੀਆਂ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਚੁਫੇਰੇ ਹੁਣ ਕੋਠੀਆਂ ਹੀ ਕੋਠੀਆਂ।
ਕੋਠੀਆਂ ਨੇ ਕੱਚਿਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਿਆ।

ਪਿੰਡ ਵੀ ਉਦਾਸ ਹੈ ਤੇ ਦੇਵ ਵੀ ਉਦਾਸ ਹੈ
ਪੈਸਾ ਭਾਵੇਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਥਰੀਕਿਆਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ
ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਮੋਹ ਹੁਣ ਦਿਲਾਂ 'ਚੋਂ ਗਵਾ ਲਿਆ

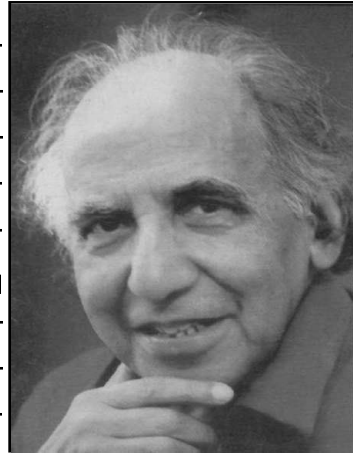
ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਮੇਰਾ ਖਾ ਲਿਆ।

ਫਿਰ ਮੈਂ ਦੇਵ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼?”

ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਮੈਂ ਵੀ ਹੀਰ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ 138 ਕਵੀ ਹੀਰ ਲਿਖ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮੈਂ 139ਵਾਂ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਰਾਂਝੇ ਦੇ 12 ਸਾਲ ਮੱਝੀਆਂ ਚਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮਿੱਥ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਹੀਰ ਵਿਚ ਤੋੜ ਕੇ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਦਮੋਦਰ ਹੋਵੇ, ਰਣ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ, ਕਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਹੋਵੇ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਰਾਂਝੇ ਦੇ 12 ਸਾਲ ਐਵੇਂ ਇਕ ਮਿੱਥ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਤੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਅਸੀਂ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ 12 ਸਾਲ ਬਾਦ ਤਾਂ ਰੂੜੀ ਦੀ ਵੀ ਸੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਏ।

(ੳ) ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਯਾਦ

ਬਲਵੰਤ ਗਾਰਗੀ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਮਸ਼ਹੂਰ ਨਾਟਕਕਾਰ, ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ, ਵਾਰਤਕ ਲਿਖਾਰੀ ਤੇ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਮੌਤ ਅਪ੍ਰੈਲ 2004 ਦੇ ਆਖਰ ਵਿਚ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜਨਮ 1916 ਦਾ ਹੈ। 1974 ਦੀ ਫਰਵਰੀ ਦਾ ਇਕ ਵਾਕਿਆ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਐਮ.ਏ ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਲਾਨਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਸਿਰ ਤੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਹੋਸਟਲ ਨੰਬਰ 2 ਤੇ 3 ਬਲਾਕ ਦੇ ਕਮਰਾ ਨੰਬਰ 37 ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਕਮਰੇ ਦੀ

ਬਾਲਕੋਨੀ ਭਾਰਤੀ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਕਰਾਵਾਈ ਹੁੰਦੀ ਅਰਾਮ ਨਾਲ ਦੇਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਥੀਏਟਰ ਦੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਥੀਏਟਰ ਓਪਨ ਏਅਰ ਹੈ। ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਟਕ “ਹਾਯਾ ਵਦਨ” ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਇੱਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕਾਂ ਸੱਦੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਿਨ ਭਰ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਰਿਹਰਸਲ ਦੀਆਂ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਅਸੀਂ ਬਲਾਕ 3, ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ 4 ਦਾ ਤੇ 5 ਦਾ ਬੜੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸਾਂ। ਅਸੀਂ ਬਾਲਕੋਨੀ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਸਕਦੇ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਬਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਸੀਂ ਕਾਫੀ ਮੁੱਢੇ ਦੁਖੀ ਸਾਂ। ਇਕ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸਾਡੀ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ। ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗਾਰਗੀ ਨੂੰ ਰਿਹਰਸਲ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਦ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਜਵਾਬ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਹਨੂੰ ਉਹਦੇ ਥੀਏਟਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੀਏ। ਸਮਾਂ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਅਸੀਂ 5 ਜਣਿਆਂ-ਸਿਰਸਾ ਦਾ ਵਰਿਆਮ ਸਿੰਘ (ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ), ਟਾਂਡੇ ਦਾ ਅਵਿਨਾਸ਼ ਚੰਦਰ (ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ), ਮੋਗੇ ਦਾ ਬਲਰਾਜ ਸਿੰਘ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਐਮ.ਏ. ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ), ਸਵਾਮੁਕਤ ਸਲਾਨਾ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ / 161

ਸ਼ਿਮਲਾ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਦੂਦ (ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ) ਤੇ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਯਾਨੀ ਮੈਂ (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਐਮ.ਏ. ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ)- ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਗਾਰਗੀ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦੀ ਲਗ ਗਈ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਅਸੀਂ ਜਾ ਗਾਰਗੀ ਦੇ ਥੀਏਟਰ ਦਾ ਬੂਹਾ ਖੜਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਗਾਰਗੀ ਬੜੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀਆਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਤੇ ਕੈਮੀਕਲ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਾਲੇ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਮਜ਼ਮੂਨ ਦੀਆਂ ਇੱਕ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸਾਡੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਿਆ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਥੀਏਟਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੈ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਥੀਏਟਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦਿਖਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਾਤਰ ਕਿਵੇਂ ਦਾਖ਼ਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਰੌਸ਼ਨੀ ਕਿਵੇਂ ਪੈਂਦੀ ਏ, ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਪਾਤਰ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ - ਇਸ ਸਭ ਬਾਰੇ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ। ਕਈ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਸਾਡੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵੀ ਕਰਵਾਈ। ਫਿਰ ਉਹ ਵਾਪਸ ਸਾਨੂੰ ਉਸੇ ਥਾਂ ਲੈ ਆਇਆ ਜਿੱਥੇ ਸਾਨੂੰ ਪਹੁੰਚਣ ਸਾਰ ਬਿਠਾਇਆ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਚਾਹ ਆ ਗਈ। ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਚਾਹ ਪੀਤੀ।

ਫਿਰ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ : “ਪਿਆਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਹੜਾ ਨਾਟਕ ਚਲ ਰਿਹਾ ਏ ਉਹ ਇੱਕ ਹਫ਼ਤਾ ਹੋਰ ਚੱਲੇਗਾ। ਫਿਰ ਉਸਦੀ ਆਖਰੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਮੂਹਰੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਰਿਹਰਸਲ ਬੰਦ ਰੱਖਾਂਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਲਓ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੰਜਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਇਹ ਨਾਟਕ ਮੁਫ਼ਤ ਦੇਖਣ ਲਈ ਆਗਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ।”

ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਵਰਤਾਓ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਲਈ ਮੁਫ਼ਤ ਸ਼ੋਅ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਜੋ ਮਿਲ ਗਿਆ ਉਹ ਠੀਕ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਹੋਸਟਲ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ। ਇੱਕ ਦੋ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤੀ ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ। ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਇੱਕ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਸਾਥੋਂ ਉਲਟ ਆਪਣੀ ਡਾਰਮੇਟਰੀ ਉੱਪਰ ਰਿਕਾਰਡ ਪਲੇਅਰ ਰੱਖ ਕੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉੱਚੀ ਉੱਚੀ ਗੀਤ ਉਦੋਂ ਚਲ ਰਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਫਿਲਮ ‘ਬਾਬੀ’ ਦਾ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ :-

ਹਮ ਤੁਮ ਇਕ ਕਮਰੇ ਮੈਂ ਬੰਦ ਹੋਂ ਔਰ ਚਾਬੀ ਖੋਹ ਜਾਏ।

ਖੈਰ ਸਾਡੇ ਸਮਝਾਉਣ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਸਮਝ ਗਿਆ ਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਕੋਈ ਖਰੂਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਟਿਕਟ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਉਹਨੇ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਅਸੀਂ ਪੰਜੇ ਜਾ ਕੇ ਹਫ਼ਤੇ ਬਾਅਦ ਨਾਟਕ ਦੇਖ ਆਏ।

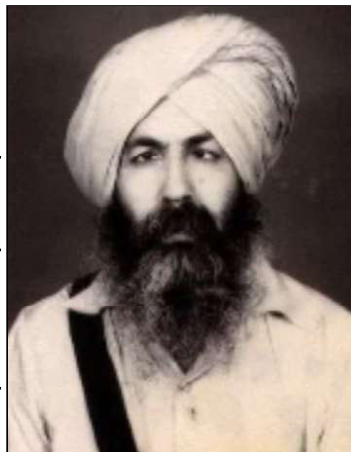
ਮੈਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਉਦੋਂ ਹੋਈ ਜਦ 2-3 ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਗਾਰਗੀ ਦਾ ਆਪਣੀ ਸਵੈਜੀਵਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਵਲ 'ਨੰਗੀ ਧੁੱਪ' (The Naked Triangle) ਬਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਕਾਂਡ ਹੋਸਟਲ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਖਰੂਦ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਉਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਅਸਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਉਸਦੀ ਰਿਹਾਸਲ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਗਾਰਗੀ ਬਠਿੰਡੇ ਦਾ ਬਾਣੀਆ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਦੋਂ ਇਕ ਰਸਾਲੇ ਵਿਚ ਇਸੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਇੱਕ ਲੇਖ ਵੀ ਛਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਨਾਟਕ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਜੈਨੀ ਨਾਮ ਦੀ ਇੱਕ ਗੋਰੀ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਹਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਸਨ- ਮਨੂ ਗਾਰਗੀ (ਮੁੰਡਾ) ਅਤੇ ਜੰਨਤ ਗਾਰਗੀ (ਲੜਕੀ)। ਜੰਨਤ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਸਾਲ ਕੁ ਦੀ ਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਇਆ ਸੁਰਤੀ ਉਸਨੂੰ ਪਰੇਮ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਕਮਰੇ ਪਾਸ ਘੁਮਾਉਂਦੀ ਫਿਰਾਉਂਦੀ ਲੰਘਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਗਾਰਗੀ ਅਕਸਰ ਕਾਰ ਤੇ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜੈਨੀ ਮਨੂ ਨੂੰ ਬਾਈਸਾਈਕਲ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਅਕਸਰ ਉੱਥੇ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ।

ਮੈਂ ਗਾਰਗੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਅਕਸਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ ਹਨ:- ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੇਖਾ ਚਿੱਤਰ। (1) ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ (2) ਕੌਡੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੱਪ (3) ਹੁਸੀਨ ਚਿਹਰੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹਨਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਗਾਰਗੀ ਨੇ ਇੱਕ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ - 'ਸ਼ਰਬਤ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟਾਂ'। ਬਾਕੀ ਉਸਦੇ ਨਾਟਕਾਂ 'ਪੱਤਣ ਦੀ ਬੇੜੀ' ਤੇ 'ਪਿਛਲ ਪੈਰੀ' ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪ ਹਨ।

(ਅ) ਨੇੜਿਓਂ ਡਿੱਠਾ ਪ੍ਰੋ: ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ

ਸੰਨ 1989 ਵਿਚ ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਗੜ੍ਹਦੀਵਾਲਾ (ਗੁਜ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀਆਂ ਬੀ.ਏ., ਬੀ. ਐਸ. ਸੀ. , ਬੀ. ਕਾਮ. ਦੀਆਂ ਪ੍ਰੀਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸੈਂਟਰ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਕਾਲਜ ਦਾ ਡਾ. ਸ਼ਰਮਾ ਡਿਪਟੀ ਸੁਪਰਡੈਂਟ ਡਿਊਟੀ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੈਂਟਰ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਦੇ ਸਾਰ ਮੈਂ ਡਿਊਟੀ ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸਟਾਫ਼ ਦੀ ਲਿਸਟ ਦੇਖੀ। ਅਜੇ ਮੈਂ ਲਿਸਟ ਤੇ

ਨਜ਼ਰ ਮਾਰ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਕਿ ਇਕ ਅਧਖੜ ਉਮਰ ਦਾ ਖੁਲੀ ਦਾੜੀ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਿਰ ਤੇ ਗੂੜੀ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਮਦੇਹੜ ਨੁਮਾ ਪਗੜੀ ਬੰਨੀ ਆਦਮੀ ਆ ਕੇ ਸਟਾਫ਼ ਰੂਮ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਸਬੱਬ ਨਾਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਕ ਫੌਜੀ ਵਰਦੀ ਪਹਿਨੀ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵੀ ਉੱਥੇ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਸੂਬੇਦਾਰ ਉਸ ਕਾਲਜ ਦੇ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਅਫ਼ਸਰ/ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗੂੜੀ ਮਦੇਹੜ ਰੂਪੀ ਪਗੜੀ ਵਾਲਾ ਮਨੁੱਖ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲਾਸਕਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਤਕਰੀਬਨ 16 ਸਾਲ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਅਫ਼ਸਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਬਟਾਲੀਅਨ ਇਕ ਦੋ ਲਾਸਕਰ ਭੇਜਿਆ ਕਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਲਾਸਕਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਐਨ.ਸੀ.ਸੀ. ਦੇ ਸਟੋਰ ਵਿਚ ਖਿੰਡੇ-ਪੁੰਡੇ ਸਮਾਨ ਨੂੰ ਤਰਤੀਬ ਵਿਚ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਖਿਲਰੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਲਗਾਉਣੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਲਾਸਕਰਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਕਈ ਵਾਰ ਕੁੱਝ ਸਾਦਾ ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਜਦ ਪ੍ਰੋ: ਸ਼ਰਮਾ ਨੇ ਕੁੱਝ ਪੁੱਛਣ ਲਈ ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ 'ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ' ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਇਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਕ ਦਮ ਚੁਕੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਜਦ ਮੈਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਆਦਮੀ ਦੇ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਗਾਤਰਾ ਵੀ ਦਿਸ ਪਿਆ। ਝੱਗਾ, ਪਜਾਮਾ, ਉਘੜ-ਦੁਘੜੀ ਗੂੜੇ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਪਗੜੀ, ਸਿਰੀ ਸਾਹਿਬ, ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਗੁਰਗਾਬੀ, ਕੱਦ ਤਕਰੀਬਨ 5 ਫੁੱਟ 10-11 ਇੰਚ, ਰੰਗ ਗੋਰਾ, ਸਰੀਰ ਪਤਲਾ, ਹੱਥ ਲੰਮੇ, ਅੱਖਾਂ ਕੁੱਝ ਆਸਾਧਾਰਣ, ਉਂਗਲੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਪਤਲੀਆਂ, ਆਵਾਜ਼ ਸੁਰੀਲੀ, ਗਲਬਾਤ ਘੱਟ ਪਰ ਵਜ਼ਨਦਾਰ, ਕਾਮ, ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਮੁਕਤੀ, ਨਿਰਭੈ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ, ਨਿਰਸੁਆਰਥ, ਸਾਦਾਪਣ ਦੀ ਸੰਪੂਰਣ ਤਸਵੀਰ ਇਹ ਸਨ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਪ੍ਰੋ. ਹਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਹਿਬੂਬ।

ਪ੍ਰੋ: ਮਹਿਬੂਬ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ। ਉਸਦੀ ਵੱਡ-ਅਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਸਹਿਜ ਰਚਿਓ ਖਾਲਸਾ' ਉਸ ਸਮੇਂ ਛਪ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਮੈਕਾਲਿਫ਼, ਕੰਨਿੰਘਮ, ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ, ਮੁਹੰਮਦ ਲਤੀਫ਼, ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ ਆਦਿ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੜੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਬਾਰੀਕੀ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਹੈ। ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਵੱਡ ਅਕਾਰੀ ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ 'ਝਨਾਅ ਦੀ ਰਾਤ' ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਛਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਬਾਦ 1991 ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤ

ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਇਨਾਮ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਦਰਜ ਇਕ ਕਵਿਤਾ 'ਇੰਦਰਾ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਕਤਲ' ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵੱਲੋਂ ਤੰਗ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਨਰਲ ਵੈਦਿਆ ਦੇ ਕਤਲ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ਼ਹੀਦ ਸ਼ੱਖਾਂ ਅਤੇ ਜਿੰਦਾ ਵਲੋਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੀ ਲੰਬੀ ਚਿੱਠੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵੀ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਨਾਮ ਜੋੜਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੰਬੀ ਚਿੱਠੀ ਉਦੋਂ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪੀ ਸੀ।

ਜਦ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਮਤਿਹਾਨ ਲੈਂਦੇ ਨੂੰ 5-6 ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਕਦੀ ਕਦੀ ਵਿਹਲ ਮਿਲਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਡਿਊਟੀ ਲੁਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣਨ ਦੇ ਸੌਕੀਨ ਸਨ। ਘਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਉਥੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਮੈਂ ਸਟਾਫ਼ ਰੂਮ ਵਿਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਉਥੇ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤੇ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਸ ਪਰਾਜੈਕਟ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਮਹਾਂ ਕਾਵਿ (Epic) ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਉਹਨਾਂ 'ਇਲਾਹੀ ਨਦਰਿ ਦੇ ਪੈਂਡੇ' ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਲੰਬਾ ਕਾਵਿ-ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਪੂਰਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਫ਼ਰਵਰੀ 2010 ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਸਦਾ ਲਈ ਵਿੱਛੜ ਗਏ। ਵਿੱਛੜਨ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕਰੀਬਨ 73 ਸਾਲ ਸੀ। ਮੌਤ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਕੈਂਸਰ ਬਣਿਆ। ਦਾਹ-ਸੰਸਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ ਝੁੰਡਾਂ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਲਾਜ ਵਾਸਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮਦਦ ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਨੇ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਦਾਹ-ਸੰਸਕਾਰ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਦੇ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਸੰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖ ਫ਼ਲਸਫ਼ੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰੋਫ਼ੈਸਰ ਸ. ਗੁਰਤੇਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਇਵੇਂ ਕਿਹਾ ਸੀ :-

He was a great poet and there were several finer nuances in his poems which have become a treasure for not only the Sikh and Punjabi literature but also for the whole mankind.

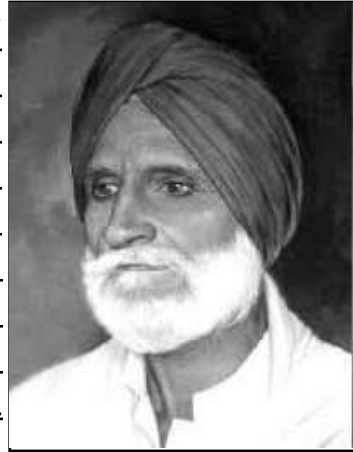
ਸੰਨ 1992 ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ (ਬੀ.ਏ.ਐਮ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੜ੍ਹਸੰਕਰ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿਚ ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਾਲਜ ਦਾ ਇਕ ਲੈਕਚਰਾਰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਬਣ ਕੇ ਆ ਗਿਆ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ 3-4 ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਤਿੰਨ ਚਾਰ

ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਮਨਾਏ ਗਏ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਤੇ ਮਹਿਬੂਬ ਨੂੰ ਸਪੈਸ਼ਲ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣ ਲਈ ਸੌਂਦਿਆ ਗਿਆ। ਮਹਿਬੂਬ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹੀ ਮੌਕਿਆਂ ਤੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਅੱਡਰੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ। ਮਹਿਬੂਬ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਧਰਮਾਂ ਦੇ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਅਥਾਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਖੁਦ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਬਾਰੀਕੀ ਨਾਲ ਘੋਖਦੇ ਤੇ ਪਰਖਦੇ ਸਨ। ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ ਨੂੰ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਭੱਜੇ ਵੱਧ ਲੱਗਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਗੁਰਪੁਰਬਾਂ ਮੌਕੇ ਮੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਾਲਜ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਵਾਪਸ ਲਿਜਾਉਣ ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਕੁੱਝ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਕਿਸੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ. ਦੀਆਂ ਜਮਾਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੇ ਵੱਧ ਮਾਫਕ ਸਨ। ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦਾ ਬੀ. ਏ., ਬੀ.ਐਸ. ਸੀ. ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਾ ਮੈਨੂੰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਵੀ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾ ਵੀ ਬਿਲਕੁਲ ਪੇਂਡੂ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਰਹੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ ਸੋਚ ਪੱਧਰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਪੇਂਡੂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਉਪਰ ਦੀ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਸਰੀ ਦੁੱਖ ਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਲਾਹਾ ਨਹੀਂ ਲਿਆ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣ ਜਾਣ ਲਈ ਆਪ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਭਾਰਤੀ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇੰਨੇ ਸਾਦੇ ਤੇ ਨਿਰਪੱਖ ਸਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੰਸਥਾ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਲੈਕਚਰ ਦੇਣ ਲਈ ਨਾ ਸੌਂਦਿਆ ਹੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਵਿਖੇ ਐਮ.ਏ. ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਥੇ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ ਸੋਚ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਰੁੱਪ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਖਤ ਮਿਹਨਤ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਅਤੇ ਬਹਿਸ ਮੁਬਾਸਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦਾ ਨਾਮ 'ਭੂਤਵਾੜਾ' ਹੋਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਹਿਬੂਬ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਇਸ ਭੂਤਵਾੜੇ ਦੇ ਮੁਅਜ਼ਜ਼ ਮੈਂਬਰ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

(ੲ) ਢਾਡੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਿਆਂ

ਢਾਡੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਭੱਜਲ, ਤਹਿਸੀਲ ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ (ਪੰਜਾਬ) ਵਿਖੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੇ ਨਾਨਕੇ ਸਨ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਭੱਜਲ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਕੁੱਕੜਾਂ ਵਿਖੇ ਹਨ। ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀ ਛਿੰਝ ਬੜੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਏ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਹ ਛਿੰਝ ਦੇਖਣ ਅਕਸਰ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਛਿੰਝ ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਵੈਸੇ ਜਦ ਵੀ ਕਦੀ ਸਾਡਾ ਬਾਪੂ ਸਾਨੂੰ ਕੁੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਲਿਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭੱਜਲ ਰੁਕਿਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਉੱਥੇ ਛਾਹ

ਵੇਲਾ ਖਾ ਕੇ ਦੁਪਹਿਰਾ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੀ ਕੁੱਕੜਾਂ ਵਿਖੇ ਖਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਭੱਜਲ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨੇ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਵੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦਾ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਨਾਲ ਆਮ ਹੀ ਉੱਠਣਾ ਬੈਠਣਾ ਸੀ। ਕੁੱਕੜਾਂ ਤੋਂ ਚਾਰ ਕੁ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਉੱਪਰ ਸ਼ਿਵਾਲਿਕ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਇੱਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਪਿੰਡ ਗੱਜਰ ਹੈ। ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸਾਂਝ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਚਾਹਲਪੁਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ (ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ) ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਨਾਲ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਾਸਮਤੀ ਅਤੇ ਬਰਸੀਨ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਗੱਜਰ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਰੇਤਲੀ ਹੈ। ਉਦੋਂ ਇਹ ਮਾਰੂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਉੱਥੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਬਾਅਦ ਲੱਗਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ ਸਨ। ਗੱਜਰ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਬਣ ਵਸੂਹਟੀਆਂ (ਹਲਕਾ ਜੰਗਲ) ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ। ਸਾਡਾ ਬਾਪ ਇਥੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਬਰਸੀਨ ਦਾ ਗੱਡਾ ਭਰ ਕੇ ਪੰਡਿਤਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉੱਥੋਂ ਆਉਣ ਸਮੇਂ ਪੰਡਿਤ ਉਸੇ ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਸੁੱਕੀਆਂ ਲੱਕੜੀਆਂ (ਬਾਲਣ) ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਕਮਾਦ ਝੋਕਣ ਲਈ ਸਰੂਆੜ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਅਕਸਰ ਹੀ ਇਹ ਗੱਡਾ ਹੱਕਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੋਹਾਂ ਟੱਬਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਨਾਨਕਿਆਂ ਅਤੇ ਪੜਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਰੁਕਣ ਦਾ ਤੇ ਮਿਲਣ ਗਿਲਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੀ ਮਜ਼ਾ ਸੀ। ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਅਮਰ

ਸਿੰਘ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀ ਉਹਨਾਂ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਚੜ੍ਹਤ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਆਮ ਵੱਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀਆਂ ਢੱਡ-ਸਾਰੰਗੀ ਤੇ ਵਾਰਾਂ ਵੱਜਦੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਹਾਲੀ ਅਕਸਰ ਹਲ ਰੋਕ ਕੇ ਵਾਰ ਸੁਣਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਟਰੈਕਟਰ ਉਦੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀ ਲੰਮੀ ਅਤੇ ਗੜ੍ਹਕਵੀਂ ਹੋਕ ਅਕਸਰ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਗੀਤ ਸਪੀਕਰ ਤੇ ਵੱਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :-

ਰਾਣੀ ਸੁੰਦਰਾਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੀ ਯੋਗੀ ਦੀ ਬਾਂਹ ਫੜਕੇ, ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੀ, ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ, ਰਾਂਝਾ ਆਖੇ ਹੀਰ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਨਿਕਲੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿਚ ਸੂਰਮਾ, ਵਾਹ ਧਰਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਏ, ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਮਨ ਬਦਲ ਗਏ, ਰੋਂਦੀ ਹੀਰ, ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਜਾਨੀ, ਗੂੜ੍ਹੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਵਾਲੇ, ਨੀਲੇ ਘੋੜੇ ਵਾਲਿਆ ਵਾਹ ਸ਼ੈਲ ਜਵਾਨਾਂ, ਰਾਂਝਾ ਜੋਗੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ, ਹੋਲਾ ਮੁਹੱਲਾ, ਦੋ ਪੈਰ ਘੱਟ ਤੁਰਨਾ, ਬਾਬਲ ਛੱਡ ਕੇ ਤੇਰਾ ਘਰ, ਮੁੰਦਰਾਂ ਵਾਲਾ ਜੋਗੀ, ਮੁੰਡੇ ਸ਼ੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ, ਬੇਦਾਵਾ, ਆ ਜਾ ਭਾਬੀ ਝੁਟ ਲੈ ਆਦਿ।

ਉਦੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਮਸਾਂ 13-14 ਕੁ ਸਾਲ ਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਸ਼ੌਂਕੀ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਾਪ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਬੜਾ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ। ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਗੱਜਰ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡਿਤਾਂ ਦਾ ਇਕ ਭਰਾ (ਜਿਹੜਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਉਠ ਵਾਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ) ਆਪਣੇ ਉਠ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਨਕੇ ਕੁੱਕੜਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਭੱਜਲ ਵਿਖੇ ਉਸਨੇ ਸਾਨੂੰ ਉਠ ਤੋਂ ਉਤਾਰ ਕੇ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਅਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪ ਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੀ ਅਤੇ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਠ ਵਾਲਾ ਪਿੰਡਿਤ ਉਠ ਨੂੰ ਚਾਰਾ ਪਾ ਕੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਆਰਾਮ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਉਠ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਕੁੱਕੜਾਂ ਵੱਲ ਲੈ ਗਿਆ। ਪਿੰਡਿਤ ਉਥੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੇ ਬਾਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਗੱਜਰ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਸਾਨੂੰ ਉਠ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬੜਾ ਮਜ਼ਾ ਆਇਆ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਸਾਡੀ ਇਸ ਸਵਾਰੀ ਬਾਰੇ ਤਜ਼ਰਬਾ ਪੁੱਛਿਆ। ਅਸੀਂ ਉਸਦੀ ਘਨੇੜੀ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਖੇਲ੍ਹਦੇ ਮਲ੍ਹਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਆਪਣਾ ਮਜ਼ਾ ਬਿਆਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਭੈਣ ਦਾ ਵਿਆਹ ਆ ਗਿਆ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਉੱਪਰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਥੱਲੇ ਚਾਚਿਆਂ ਤਾਇਆਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਘੱਟ ਥਾਂ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਘਰ ਜੁੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉੱਪਰ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਥਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਚਾਨਣੀ ਅਤੇ ਕਨਾਤਾਂ ਉੱਪਰ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਵਿਆਹ ਦੀ ਰਸਮ ਕਰਵਾਉਣ ਕੌਣ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਉਦੋਂ ਅਚਾਨਕ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਜਦ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦਾ ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਘਰ ਆ ਢੁੱਕਿਆ। ਰਸਮ ਸਮੇਂ

ਇਸ ਢਾਡੀ ਜਥੇ ਨੇ ਜੋਸ਼ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦਾ ਢਾਡੀ ਜਥਾ 'ਲੜ ਫੜ ਮੇਰੀਏ ਲਾਡਲੀਏ ਤੇਰਾ ਬਾਬੁਲ ਪੱਲਾ ਫੜਾਵੇ' ਵਾਲਾ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਗੀਤ ਵੀ ਬੜਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬਸੂਰਤ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਢੱਡ ਅਤੇ ਸਾਰੰਗੀ ਆਪਣੀ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦਾ ਵਾਦਨ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਅਗਰ ਇਕੱਲੀ ਢੱਡ ਹੀ ਵੱਜੇ ਤਾਂ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਜਥੇ ਦੀ ਢੱਡ ਏ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਢਾਡੀ ਜਥੇ ਵਿਚ ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਕਈ ਸ਼ਖਸੀਅਤਾਂ ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਬਹੁਤ ਢਾਡੀ ਜਥੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਦਿਲਬਰ ਦਾ ਢਾਡੀ ਜਥਾ, ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੀਤਲ ਦਾ ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਅਤੇ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਰਟੈਂਡਾ ਦਾ ਢਾਡੀ ਜਥਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦਾ ਜਥਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਬਜਾਏ ਐਸੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਵਿਚ ਢੱਡ ਵਜਾਉਂਦਾ ਸੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਵਿਚ ਗਾਉਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਨਾਨਕਿਆਂ ਵਲ ਜਾਣਾ ਘੱਟ ਗਿਆ। ਅਸੀਂ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੀ ਛਿੱਝ ਦੇਖਣ ਵੀ ਕਦੀ-ਕਦੀ ਜਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਾਂ। ਉਦੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਆਹ ਉਸਦੀ ਕੁਝ ਪੱਕੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਔਲਾਦਾਂ ਹੋਈਆਂ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਤਿੰਨੇ ਹੀ ਲੜਕੇ ਸਨ- ਸਵਰਾਜ, ਪਰਗਟ ਤੇ ਜਸਪਾਲ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀ ਘਰ ਵਾਲੀ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਉਹ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਸ਼ੌਂਕੀ ਨੂੰ ਉਹ 'ਗਿਆਨੀ ਜੀ' ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਕਰਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਵੈਸੇ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇਖਣ ਪਾਖਣ ਤੋਂ ਗਿਆਨੀ ਘੱਟ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਜੱਟ ਗਵੱਈਆ ਵੱਧ। ਉਹ ਸਿੱਖ ਗਿਆਨੀ ਵੱਧ ਲਗਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਸਚਿਆਰੇ, ਸ਼ਾਂਤ-ਚਿੱਤ, ਸੂਝਵਾਨ, ਸਾਦੇ ਅਤੇ ਪੂਰਣ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੋਣ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦਾ ਜਥਾ ਤਾਂ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੀਰ ਰਸੀ ਵਾਰਾਂ, ਲੋਕ ਗਾਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਗਾਉਣ ਦਾ ਮਾਹਰ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਥੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਕਾਫੀ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਵਾਲ ਕਟਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਢਾਅ ਲਾਈ ਸੀ। ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਕਈ ਪਿੰਡ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀ ਹੁੱਕਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਤੇ ਕਾਮਰੇਡ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦਾ ਵੀ ਕਾਫੀ ਅਸਰ ਪਿਆ ਸੀ।

ਜਦ ਸਵਰਾਜ ਤੇ ਪਰਗਟ ਜਵਾਨ ਹੋਏ ਉਹ ਵੀ ਢਾਡੀ ਬਣ ਗਏ। ਮੈਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਂ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਵੀ ਸਵਰਾਜ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਢਾਡੀ ਜਥੇ

ਨੂੰ ਦੋ ਕੁ ਵਾਰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ। ਗਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਇਹ ਲੜਕੇ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਾਪ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਸੀ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਲੜਕੇ ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਬੀ.ਏ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸੇ ਕੁ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕ ਨਛੱਤਰ ਗਿੱਲ ਵੀ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਸਪਾਲ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਹੇਠ ਦੋ ਕੁ ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਜ਼ੋਨਲ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਖੇਡੇ ਗਏ ਸਨ।

1975 ਵਾਲਾ ਸੈਸ਼ਨ ਮੈਂ ਅਮਰ ਸ਼ਹੀਦ ਬਾਬਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ ਬੇਲਾ (ਰੋਪੜ) ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਾਇਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ। ਕਤਲਗੜ੍ਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਕੇਵਲ ਦੇ ਢਾਬੇ ਤੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਵੱਡੇ ਗੇਟ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗਿਓਂ ਸ਼ੌਂਕੀ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਉਸਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵੀ ਕੁਝ ਕਮਜ਼ੋਰ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਨੀਲੀਆਂ ਐਨਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਮੇਰੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਫਰਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਪਿੰਡੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਸ਼ੌਂਕੀ ਤਾਂ ਉਹੀ ਕੁਝ ਸੀ-ਲੰਮਾ ਸਲੰਮਾ, ਪਗੜੀ ਨੀਲੀ ਕੁਝ ਛੋਟੇ ਆਕਾਰ ਦੀ, ਪਹਿਰਾਵਾ ਢਾਡੀਆਂ ਵਾਲਾ, ਬੋਲਣ ਦਾ ਲਹਿਜ਼ਾ ਮਿੱਠਾ ਤੇ ਕਾਵਿਕ, ਪੁੱਤ ਬੱਚਾ ਪੁੱਤ ਬੱਚਾ। ਜਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਿਧਾ ਅਗੇ ਗੇਟ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵੱਧਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਬੋਲ ਪਿਆ, “ਅੰਕਲ ਜੀ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ।”

ਉਸਨੇ ਫਤਹਿ ਦਾ ਜਵਾਬ ਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਛਾਣਿਆਂ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾ। ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੇਖੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ। ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਮੇਰੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਸਦੇ ਮੂੰਹ ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਨਿਕਲੀ “ਸੁਣਿਐ ਬੱਲਿਆ ਤੂੰ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਏਂ ? ਅੱਜ ਇੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ?”

ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਕਾਕਾ , ਤੂੰ ਤਾਂ ਕਮਾਲ ਕਰ ਤੀ।” ਅਜੇ ਕੱਲ੍ਹ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਖੇਡਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਹੋਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਕੀ ਹਾਲ ਏ?”

ਮੈਂ ਬਣਦਾ ਸਰਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੰਦਾ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਲੋਕ ਅੱਛ-ਅੱਛ ਕਰ ਉੱਠੇ।

ਸ਼ੌਂਕੀ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ 1981 ਦੀਆਂ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈ। ਹੁਣ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਨਾ ਮੈਂ ਕਦੀ ਭੱਜਲ ਗਿਆ ਸਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੁੱਕੜਾਂ। ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ

ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ ਸਾਂ। ਕਾਲਜ ਦੀ ਰੁਟੀਨ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਸਾਹਮਣਿਓਂ ਸ਼ੌਂਕੀ ਪੈਦਲ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਵੇਂ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਲੰਬੀ ਸੈਰ ਕਰਕੇ ਉਹ ਨਹਿਰ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਕੋਲ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਮੈਂ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਈ। ਹੁਣ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਲਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ। ਸੁੱਖ ਸਾਂਦ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਰਾਹ ਚਲਾ ਗਿਆ ਉਹ ਆਪਣੇ ਰਾਹ। ਇਸ ਮਿਲਣੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਬਾਅਦ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਕਿ ਸ਼ੌਂਕੀ ਇਸ ਫ਼ਾਨੀ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਿ ਗਿਆ ਏ। ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਬੜਾ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਢੱਡ ਸਾਰੰਗੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਇਸ ਦੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਕੂਚ ਕਰ ਗਿਆ। ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸ਼ੌਂਕੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਾਹਿਲਪੁਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਕਈ ਸਾਲ ਸੌਂਕੀ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਗੀਤ ਸੰਗੀਤ ਨਾਲ ਜੁੜੀਆਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਉੱਘੀਆਂ ਹਸਤੀਆਂ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਐੱਨ. ਆਰ.ਆਈਜ਼ ਵੀ ਚੋਖਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਸ) ਦੱਬੇ ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ

ਇਹ 1994-95 ਦੀ ਗੱਲ ਏ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦਾ ਇਕਾਂਕੀ ਨਾਟਕ 'ਸਿਧਾ ਰਾਹ ਵਿੰਗਾ ਬੰਦਾ' ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਇਹ ਨਾਟਕ ਜ਼ੋਨਲ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਤੇ ਖੇਡਿਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਮੇਲਿਆਂ ਲਈ ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 15 ਕੁ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ, ਈਸ਼ਵਰ ਚੰਦਰ ਨੰਦਾ, ਆਤਮਜੀਤ, ਸਫ਼ਦਰ ਹਾਸ਼ਮੀ, ਕਾਕਾ ਹਾਬਰਸੀ, ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਨਾਟਕਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸਾਂ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਜਿਹੜੇ ਨਾਟਕ ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਟੀਮ ਤੋਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਅੰਤਰ-ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਤੀਯੋਗਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਖਿਡਵਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਦਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੀ ਘਰਵਾਲੀ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲ ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ

ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾਲਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਬਹੁਤਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਸਟੇਜ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਡੇ ਨਿੱਜੀ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਵੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈਂ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ (ਭਾਈ ਮੰਨਾ ਸਿੰਘ) ਦੀ ‘ਜੰਗੀ ਰਾਮ ਦੀ ਹਵੇਲੀ’, ‘ਸਿਓਂਕ’, ‘ਜਦੋਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੁੰਦੀ ਏ’, ‘ਆਤਮਜੀਤ’ ਦੇ ‘ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਲੱਤਾਂ ਵਾਲਾ ਮੇਜ਼’, ‘ਮੁਰਗੀਖਾਨਾ’, ‘ਰੇਲਗੱਡੀ’, ‘ਸਫ਼ਦਰ ਹਾਸ਼ਮੀ ਦਾ ‘ਹੱਲਾ ਬੋਲ’, ਕਾਕਾ ਹਾਥਰਸੀ ਦਾ ‘ਫਰੀ ਸਟਾਈਲ ਗਵਾਹੀ’ ਤੇ ਨੰਦਾ ਤੇ ਔਲਖ ਦੇ ਕਈ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾ ਕੇ ਦੂਰ ਦੁਰਾਡੇ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਏ ਸਨ।

ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ ਤੇ ਔਲਖ ਦੇ ਨਾਟਕ ‘ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਵਿੰਗਾ ਬੰਦਾ’ ਦੀ ਰਿਹਰਸਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਮੇਰਾ ਘਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਅਧਰੰਗ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਪੀੜਤ ਮਾਂ ਮੰਜੇ ਤੇ ਲੇਟੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਰਿਹਰਸਲ ਦੌਰਾਨ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਡਾਇਲਾਗ ਉਸਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੇਟੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਨਾਟਕ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਡਾਇਲਾਗ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਏ :-

ਪਾਤਰ ਨੰ: 1 - ਸੁੱਤੀ ਰਹਿ, ਸੁੱਤੀ ਰਹਿ।

ਪਾਤਰ ਨੰ: 2 - ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਤੇ ਮੌਜਾਂ ਲੈ।

ਨਾਟਕ ਦੇ ਕਲਾਕਾਰ ਇਕ ਗੋਲ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਘੁੰਮਦੇ ਘੁੰਮਦੇ ਇਹ ਡਾਇਲਾਗ ਉੱਚੀ- ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਕੇ ਅਭਿਨੈ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਵਿਚਕਾਰ ਕੁਰਸੀ ਮੂਧੀਂ ਮਾਰ ਕੇ ਰੱਖੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਕਲਾਕਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਇਸ ਕੁਰਸੀ ਨੂੰ ਮੁਖਾਤਿਵ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਦੇ ਸਨ। ਕੁਰਸੀ ਸਥਾਪਤੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਪਰਤੀਕ ਸੀ ਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਜਨਤਾ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਇਹਨਾਂ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਡਾਇਲਾਗ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਬੋਲਣੇ ਤਾਂ ਬੋੜੀ ਦੂਰ ਕਮਰੇ ਅੰਦਰ ਲੇਟੀ ਹੋਈ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੇ ਕਹਿਣਾ, ‘ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਸਤੇ ਬੋੜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹਾਂ।’ ਮੈਂ, ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ‘ਨਹੀਂ, ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਬੋਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਏ ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਮਿਹਣੇ ਮਾਰਨ ਲਈ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਗਾਉਣ ਲਈ ਖੇਡੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਏ, ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਕਹੋਂ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲ ਕੇ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਊ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਤੇਰੇ ਲਈ ਨਹੀਂ ਏਂ।’ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ‘ਚੱਲੋ ਬੋਲੀ ਜਾਓ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ?’

ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਗਲੇ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ -

ਪਾਤਰ ਨੰ : 3 - ਬੜੇ ਸੁਹਣੇ ਕਾਨੂੰਨ ਘੜੇ ਨੇ।

ਪਾਤਰ ਨੰ: 4 - ਲੋਕੀ ਜੋੜੀ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਨੇ।

ਜਦ ਨਾਟਕ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਡਾਇਲਾਗ ਬੋਲੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਥੋੜ੍ਹਾ ਯਕੀਨ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਇਹ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਹ ਉਹਦੇ ਤੇ ਕਟਾਖਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਇਹ ਸਭ ਕਹਿਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਜਮੇਰ ਔਲਖ ਦੇ ਨਾਟਕਾਂ ਦੇ ਡਾਇਲਾਗ ਸਾਧਾਰਨ ਅਨਪੜ੍ਹ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਾਧਾਰਨ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪ-ਬੀਤੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੱਬੇ-ਕੁਚਲੇ ਲੋਕਾਂ, ਕਿਰਤੀ ਕਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਹਿਤੈਸ਼ੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :-

"Known for his pro-people stance, rural Punjabi diction and direct speech to power he lived by his values. He led campaigns against state repression from the front. He brought the wretched of the earth to stage, exposed tyrannies of the state and confronted the perils of religious intolerance."

12 ਸਤੰਬਰ 2010 ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਨੋਨਿਕਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੋਈ ਇੰਟਰਵਿਊ ਛਪੀ ਸੀ। ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਲੱਗੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕਿ ਉਸਦੇ ਨਾਟਕ ਸਿਰਫ ਮਾਲਵਾ ਖੇਤਰ ਦੀ ਤਰਜਮਾਨੀ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸਮੁੱਚੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ . ਦਾ ਜਵਾਬ ਨੋਨਿਕਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :-

"On the charge that his plays are deeply entrenched in the Malwa belt, and thus lack universal appeal he quips, 'I do not think there is anything called universal truth. Truth is always relative, and has to be viewed from a particular perspective. Even to understand Shakespeare you need to understand the background of the times he lived in ."

ਇਕਾਂਗੀ - ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੰਦੂਕਾਰਾ

ਅੰਨ੍ਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨਚੀ

ਲੰਬੇ ਨਾਟਕ : ਇੱਕ ਰਮਾਇਣ ਹੋਰ

ਸੱਤ ਬੇਗ਼ਾਨੇ

ਕੇਹਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ

ਭੱਜੀਆਂ ਬਾਹੀਂ

ਪੁਰਸਕਾਰ - ਭਾਰਤ ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਪੁਰਸਕਾਰ - 2005

ਭਾਰਤੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਗੀਤ ਅਕਾਦਮੀ ਐਵਾਰਡ - 2006

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਟਕਕਾਰ - 2006

ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਪੁਰਸਕਾਰ - ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲੇਖਕਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਜੋ ਸੰਗੀਤ ਨਾਟਕ ਪੁਰਸਕਾਰ ਉਸਨੇ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਨਮ : ਪਿੰਡ ਕੁੰਭੜਵਾਲ (ਸੰਗਰੂਰ) , 1944-45 ਦੇ ਨੇੜੇ। ਪਰਿਵਾਰ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸ਼ਨਗੜ੍ਹ ਫਰਵਾਹੀ (ਮਾਨਸਾ) ਆ ਵਸਿਆ।

ਪੜ੍ਹਾਈ :- 1952 'ਚ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕੀਤੀ, 1958 'ਚ ਭੀਖੀ ਤੋਂ ਦਸਵੀਂ ਕੀਤੀ, 1965 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਕੀਤੀ।

ਅਧਿਆਪਨ :- 28 ਅਗਸਤ 1965 ਤੋਂ 2000 ਤੱਕ ਨਹਿਰੂ ਮੈਮੋਰੀਅਲ ਕਾਲਜ ਮਾਨਸਾ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਈ।

(ਹ) ਪੰਜਾਬੀ ਰੰਗਮੰਚ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਦਾ ਮਾਣਮੱਤਾ ਹਸਤਾਖਰ ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ

ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਚੈਨਲਾਂ ਦੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ, ਵਿਰਾਸਤੀ, ਸਾਹਿਤਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਟੀ.ਵੀ. ਸਕਰੀਨ ਦਾ ਜਾਣਿਆ ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਨਾਮ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਵੱਲੋਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ 'ਜਵਾਂ ਤਰੰਗ' ਤੋਂ ਅਠਾਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸਫ਼ਰ ਅੱਜ ਤੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਨੇ ਲਿਸ਼ਕਾਰਾ, ਵਿਰਾਸਤ, ਅੱਜ ਦਾ ਵਿਵਾਦ, ਅੱਜ ਦਾ ਮਸਲਾ, ਸੱਜਰੀ ਸਵੇਰ, ਗੱਲਾਂ ਤੇ ਗੀਤ, ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵੱਖਰੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆ, ਖਿੜਕੀ, ਖਬਰਸਾਰ, ਸਰਗਰਮੀਆਂ, ਰੂਬਰੂ, ਮਹਿਫਲ, ਰਾਬਤਾ, ਮਹਾਂ ਰਾਬਤਾ, ਵਰਗੇ ਚਰਚਿਤ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸਫਲਤਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਚੇਤਿਆਂ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਜਿਵੇਂ ਲੋਹੜੀ, ਵਿਸਾਖੀ, ਨਵਾਂ ਸਾਲ ਜਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ

ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਮਨੋਰੰਜਨ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਭਰਪੂਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਹ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਵਿਲੱਖਣ ਸ਼ੈਲੀ ਵਾਲਾ ਕਲਾਕਾਰ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਰੰਗਮੰਚੀ ਸਾਹਿਤ ਨਾਲ ਗੂੜ੍ਹੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਤਨਾ ਉਸਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚੈਨਲਾਂ ਤੇ ਲਾਈਵ ਸ਼ੋਅ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਉਸ ਕੋਲ ਵੱਖਰੀ ਮੁਹਾਰਤ ਹੈ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੁਨਰ, ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਦਿੱਖ ਤੋਂ ਉਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਬਣਕੇ ਵਿਚਰਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਕਲਾ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਤੌਰ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਨੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੌਰਾਨ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਸਹਿ-ਵਿਦਿਅਕ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਅਤੇ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੱਧਰ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਬੈਸਟ ਐਕਟਰ, ਬੈਸਟ ਮੋਨੋਐਕਟਰ, ਬੈਸਟ ਡੀਬੇਟਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਹੀ ਰੇਡੀਓ, ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਰਾਹੀਂ ਚੰਗੇ ਕਲਾਕਾਰ ਵਜੋਂ ਸਥਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਅੰਤਰ-ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਮੋਹਰੀ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਡਾ. ਜੌੜਾ ਨੂੰ ਦੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਰੋਲ ਆਫ ਆਨਰਜ਼ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਜ ਪੁਰਸਕਾਰ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਨੇਕਾਂ ਮਾਨ ਸਨਮਾਣ ਉਸਦੀ ਝੋਲੀ ਪਏ ਹਨ। ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਵਿਚ ਖੂਬਸੂਰਤੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅਧਿਆਪਕ ਵਜੋਂ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸ ਨੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਪੂਰੀ ਲਗਨ, ਮਿਹਨਤ ਅਤੇ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ। ਪੰਜਾਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੇ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਕਲਾ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਅੱਜ ਆਪਣੀ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪਹਿਚਾਣ ਕਾਇਮ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਸਬੰਧੀ ਲਗਭਗ ਦਸ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਲਿਖੀਆਂ ਹਨ। ਕੈਨੇਡਾ, ਅਮਰੀਕਾ, ਇੰਗਲੈਂਡ, ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਰਗੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਲਾ ਦੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਸਭਿਆਚਾਰਕ ਮੇਲਿਆਂ ਅਤੇ ਟੀ. ਵੀ ਚੈਨਲਾਂ ਦੇ ਵਰਾਇਟੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦਾ ਧੁਰਾ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਬਤੌਰ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਯੂਥ ਵੈਲਫੇਅਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋਣਾ ਉਸਦੇ ਵਿਚਲੀ

ਬਹੁ-ਪਰਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਕਲਾਕਾਰ ਨੌਜਵਾਨ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਡਾ. ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਰਾਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਬਾਰੇ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ :

ਤੰਦ ਬਣਕੇ ਨਿਕਲੇਗਾ ਵਕਤ ਦੇ ਪੱਜੇ ਚੋਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਉਹ ਹੁਨਰ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋਲ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਮ ਬਨਾਉਣ ਦਾ।

ਸਵਾਲ : ਨਿਰਮਲ ਜੌੜਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਜਨਮ, ਬਚਪਨ ਅਤੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ?

ਜਵਾਬ : ਪਹਿਲਾਂ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਫਿਰ ਫਰੀਦਕੋਟ ਅਤੇ ਹੁਣ ਮੋਗਾ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਮੋਗਾ ਪਿੰਡ ਹੈ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਬਚਪਨ ਗੁਜ਼ਾਰਿਆ, ਹੰਢਾਇਆ ਅਤੇ ਮਾਣਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੋਹ ਅੱਜ ਵੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਰਹੇਗਾ। ਮੇਰਾ ਪਰਿਵਾਰਕ ਪਿਛੋਕੜ ਸਧਾਰਨ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਧਵਰਗੀ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਜਨਮਿਆ ਹਾਂ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਜੀ. ਸ. ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਧਿਆਪਕ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਟਕ ਲੱਗੀ। ਅਸੀਂ ਤਿੰਨ ਭਰਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਸਤਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਥੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ?

ਜਵਾਬ : ਮੁੱਢਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਤੋਂ, ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ ਪੱਤੇ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਤੋਂ, ਸਰਕਾਰੀ ਬ੍ਰਜਿੰਦਰਾ ਕਾਲਜ ਫਰੀਦਕੋਟ ਤੋਂ ਬੀ. ਐੱਸ. ਸੀ., ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਐਗਰੀਕਲਚਰਲ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਐਮ. ਐੱਸ. ਸੀ. ਤੇ ਪੀ. ਐੱਚ. ਡੀ. ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਉਹ ਕਿਹੜੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਹਿਤ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਟਕ ਵੱਲ ?

ਜਵਾਬ : ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੁਝ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹਜ-ਸੁਆਦ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਸਹੀ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਤੰਦਰੁਸਤ

ਸਮਾਜ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਲਈ ਮਹੌਲ ਅਤੇ ਨੀਤੀ ਘੜਨਾ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਮਕਸਦ ਹੈ। ਸਲੇਬਸ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਤੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਸੌਂਕ ਮੈਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਦਾ ਸੀ। ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਵਿਤਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ। ਥੀਏਟਰ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਤਾਂ ਨਾਟਕ ਵੱਲ ਰੁਝਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਵਿਤਾ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾਕਾਰੀ ਅੰਦਾਜ਼ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਣ ਲਈ ਅਦਾਕਾਰੀ ਸਹਾਈ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਅੰਦਾਜ਼ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫਾਈਨਲੀ ਨਾਟਕ ਨਾਲ ਜੋੜ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਟਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧਾਵਾਂ ਦਾ ਸੁਮੇਲ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਗੱਲ ਸਹਿਜੇ ਅਤੇ ਪਰਪੱਕਤਾ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਤੱਕ ਲਿਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਰੰਗਮੰਚ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ, ਯੁਵਕ ਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਅਤੇ ਮੋਨੋ-ਐਕਟਿੰਗ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਮੈਂ ਨਾਟਕ ਲਿਖਣ ਲੱਗਿਆ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਟਕ ‘ਸਵਾਮੀ’ ਕਾਫ਼ੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਬਾਰੇ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸੋ?

ਜਵਾਬ : ਡੇਰਾਵਾਦ ਦੀ ਸਮਾਜਕ ਉਲਝਣ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬਚਪਣ ਤੋਂ ਹੀ ਹੈ ਖਾਸ ਕਰ ਪਾਖੰਡੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਬੇਵਕੂਫ਼ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੁਗਾੜ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਵਾਮੀ ਨਾਟਕ ਮੈਥੋਂ ਕੀਰਤੀ ਕਿਰਪਾਲ ਨੇ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਉਹ ਸਮਰੱਥ ਨਾਟਕ ਨਿਰਦੇਸ਼ਕ ਹੈ, ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦਾ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀ ਲੱਚਰਤਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹੋਗੇ ?

ਜਵਾਬ : ਬਿਨਾਂ ਸ਼ੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਗਾਇਕੀ, ਗੀਤਕਾਰੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਹਲਕਾਪਣ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਜੋ ਚਿੰਤਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਚੰਗੇ ਗੀਤਕਾਰ, ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਾਰ ਬੈਠੇ ਹਨ ਜੋ ਮਿਆਰੀ ਹੁਨਰ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ

ਕਿ ਚੰਗਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਬੁਲੰਦ ਹੋਣ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਉਹ ਮਾੜੀ ਗਾਇਕੀ ਨੂੰ ਹੱਲਾ-ਸ਼ੇਰੀ ਨਾ ਦੇਣ।

- ਸਵਾਲ** : ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?
- ਜਵਾਬ** : ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋ ਖਿੱਚ ਹੈ, ਸ਼ਿੱਦਤ ਹੈ ਉਸੇ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦਾ ਬੋਲ-ਬਾਲਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਆ ਕੇ ਰੋਟੀ-ਰੋਜ਼ੀ ਲਈ ਮਿਹਨਤ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬੋਲੀ ਅਤੇ ਵਿਰਸੇ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਕਿ ਅੱਜ ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਡੇਢ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਹਨ। ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਿਹਨਤ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਹੈ।

(ੳ) ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋ--ਸਾਹਿਤਕ ਰੂ-ਬ-ਰੂ

- ਸਵਾਲ : ਤੁਸੀਂ ਉੱਚ ਵਿੱਦਿਆ ਕਿਥੋਂ ਤੱਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ ?
- ਜਵਾਬ : ਮੈਂ ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ ਅਤੇ ਐਮ.ਏ. ਹਿੰਦੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਐਮ.ਫਿਲ. ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਬੜਾ ਰਮਣੀਕ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਕੁਲਾਂ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਪ੍ਰਥਾ ਵੱਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁੜਿਆਂ ਜਦੋਂ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਤੇਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਤਾਂ ਤੇਰਾਂ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰਵੇਂ ਵਰ੍ਹੇ ਵਿਚ ਰੋਡੇ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲਾ ਉਰਦੂ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਕਾਇਦਾ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।
- ਸਵਾਲ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਚਾਨਣਾ ਪਾਓ।
- ਜਵਾਬ : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਮਨੁੱਖ ਲਈ ਜਿਵੇਂ ਮੁੱਢਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਅਹਿਮ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਲਈ ਮੇਰਾ ਮੁੱਢਲਾ ਜੀਵਨ ਅੱਜ ਵੀ ਅਹਿਮ ਬਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਘਰੋਂ-ਦਰੋਂ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਬੱਚਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਅਣਗੌਲਿਆ, ਅਣਚਾਹਿਆ ਅਤੇ ਅਣਡਿੱਠ ਹੋਇਆ ਬਾਲਕ ਸਾਂ। ਮੇਰਾ ਬਾਪ ਆਪ ਭਾਵੇਂ ਅਧਿਆਪਕ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਜਜ਼ਮਾਨੀ, ਪੁਰੋਹਿਤੀ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸੁੱਟਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ

ਮਤਲਬ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮੈਨੂੰ 'ਪਾਂਧਾ' ਬਣਾਉਣਾ ਲੋਚਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਹੋੜਾ ਚੱਕਰ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਣ ਲਈ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਧੱਕੇ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਤੇ ਉਤਮਗਿਰੀ ਤੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਪੱਲੇ ਮੇਰੇ ਕੁਝ ਨਾ ਪਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਕਾਰਜ ਭਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਇੰਝ ਮੈਂ ਇੱਕ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਦਰੋਹੀ ਭਾਵ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਉਮਰ ਦੇ ਸਿਖਰ ਵੱਲ ਪੈਰ ਪੁੱਟਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੀ ਮੁੱਢਲੀ ਉਮਰ ਬੇ-ਹਿਸਾਬ ਕਿਸਮ ਦੀ ਉਮਰ ਸੀ। ਪਸ਼ੂ ਵਰਗਾ ਸੀ ਮੇਰਾ ਬਚਪਨ। **ਅੱਸਰਤਾਈ** ਦੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਉੱਤੇ ਪਲਦਾ ਮੇਰਾ ਜੀਵਨ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਸ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਜੀਵਨ ਤੱਤ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਵੱਲ ਪਰਤਦਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੇ ਮੁੱਢਲੇ ਵਰ੍ਹੇ ਹਨੇਰੇ ਤੋਂ ਚਾਨਣ ਵੱਲ ਆਪ ਮਤੇ ਹੀ ਵਧਦੇ ਗਏ ਤੇ ਮੈਂ ਇਕ ਹੋਣਹਾਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਸਵਾਲ : ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਤੁਸੀਂ ਕਿਸ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਰਹੇ?

ਜਵਾਬ : ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਅਜੀਜ਼, ਮੇਰੇ ਲਈ 'ਬਿਰਾਜਮਾਨ' ਅਤੇ 'ਅਹੁਦੇ' ਵਰਗੇ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਅਜਾਈਂ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨਾਲ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਸਮੇਂ ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ 1952 ਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਲੇਖਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ 1952 ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਹੋਇਆ ਕਿੰਨਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਚੱਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਮੈਂ ਸੌ ਸੌ ਡੰਡ ਬੈਠਕਾਂ ਕੱਢਦਾ। ਸਿਰੇ ਦਾ ਗੱਭਰੂ ਸਾਂ। ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਦੁਆਰਾ ਲਹੂ ਲੁਹਾਣ ਹੋਈ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਨਾ ਗਿਆ। ਖਿਲਾੜੀ ਮੈਂ ਚੰਗਾ ਤਕੜਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ। ਸਿਹਤਮੰਦ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੈਂ 1953-54 ਵਿਚ ਮਦਰਾਸ ਦੇ ਵੀ. ਵਾਈ. ਐਮ. ਸੀ. ਏ. ਕਾਲਜ ਫਾਰ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਵਿਚ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਬਣ ਲਈ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਫਿਜ਼ੀਕਲ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਦਾ ਅਧਿਆਪਕ ਸਾਂ। ਸਾਹਿਤਕ ਮੱਸ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੀ ਰਤਨ, ਵਿਦਵਾਨ, ਗਿਆਨੀ ਆਦਿ ਦੀਆਂ

ਜਮਾਤਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ। ਐਮ.ਏ. ਪੰਜਾਬੀ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਐਮ.ਫਿਲ. ਕੀਤੀ। ਐਸ. ਡੀ. ਕਾਲਜ, ਬਰਨਾਲਾ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਸੰਘੇੜਾ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਮਹਿਲਾ, ਕਾਲਜ ਬਰਨਾਲਾ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਣਦਾ ਰਿਹਾ।

ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਇੰਝ ਸਮਝੋ ਕਿ ਮੈਂ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਕਰਮ ਨੂੰ ਅਪਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਾਧਾਰਣ ਜਿਹਾ ਉਹ ਅੱਖਰ ਹਾਂ ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬਣਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੀ ਇੱਕ ਰੁਤਬਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖੀ? ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਵਾਂਗ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਵੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲਈ ?

ਜਵਾਬ : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਜਗਿਆਸਾ ਮੇਰੇ ਜੀਵਨ ਪੰਧ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਵੱਲ ਪਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸਫ਼ਰ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਸਾਹਿਤਕ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸੰਨ ਸੰਤਾਲੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਹੀ 'ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਮੇਰੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਗਿਆਨੀ ਜਗਨ ਨਾਥ ਜੀ ਕਰਕੇ ਆਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਮੇਰਾ ਭਰਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਇਕ ਅਲਮਾਰੀ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਅਲਮਾਰੀ ਨੂੰ ਉਹ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉਹ ਅਲਮਾਰੀ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾਉਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਚੋਰੀ-ਚੋਰੀ ਚੁੱਕ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਤਾਂ ਕੁਝ ਆਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਸ ਸਾਹਿਤ ਲਈ ਸੰਸਕਾਰ ਜ਼ਰੂਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵੰਡ ਦਾ ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਾ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਹਿਲਾ ਗਿਆ। ਮੇਰੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲਤਾ ਚੇਤਨ ਬਣ ਗਈ, ਬਸ ਇੰਝ ਮੇਰੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਚੇਤਨਾ ਨੇ ਪੈਪਸੂ ਸਮੇਂ ਦੀ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਬਾਰੇ 'ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਸੰਸਕਾਰ' ਨਾਵਲ ਲਿਖਵਾਇਆ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸੰਵੇਦਨਾ ਭਾਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਥਮ ਨਾਵਲ 'ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ' ਦਾ ਕਥਾਨਕ ਬੜੀਆਂ

ਪਿਆਰੀਆਂ 2 ਅਭੁੱਲ ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਅੱਜ ਵੀ ਜੋੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਸੱਤ ਕਾਵਿ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਹਨ। 'ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਆਦਮੀ?' ਰਾਹੀਂ ਮੇਰੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਬੜੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਐਡੀਸ਼ਨਜ਼ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਹਿੰਦੀ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਹਿੰਦੀ ਸੰਸਾਰ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੰਝ ਮੇਰਾ ਰਚਨਾ-ਪੁਰਸ਼ਾਰਥ ਗਤੀਸ਼ੀਲ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਸੀਂ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਕਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵੱਧ ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹੋ? ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਵਲ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਕਰਨ ਵਿਚ?

ਜਵਾਬ : ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਬੇੜਾ ਕਰ ਲਵਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਆਲੋਚਕ ਨਹੀਂ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਮੇਰੇ ਵਿਵੇਕ ਕੋਲ ਪਰਖ ਪਹਿਚਾਣ ਅਤੇ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਲੋਚਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਬੇਹੱਦ ਉੱਚੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਬੇਹੱਦ ਪਿਆਰੀ ਮੌਲਿਕਤਾ ਵੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਵੇਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਅੱਜ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਮੌਲਿਕਤਾ ਆਲੋਚਨਾਤਮਿਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚੋਂ ਮਨਫੀ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੈਂ ਲਗਾਤਾਰ ਦੋ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੱਕ ਨਾਵਲ ਲਿਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕ ਵਰਗ ਨੇ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ। ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਦੋ ਨਾਵਲਾਂ 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਅਤੇ 'ਮੌਤ ਦਰ ਮੌਤ' ਦੇ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਮੰਚਿਤ ਕੀਤਾ। 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਵਲ ਪੰਜਾਬੀ ਨਾਵਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਰਚਿਤ ਦਲਿਤ ਵਰਗ ਦੇ ਵਸਤੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸ਼ਾਇਦ ਪਹਿਲਾ ਨਾਵਲ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਸਿਧਾਂਤ ਬੋਧ ਨੂੰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਵਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਦੋ ਨਾਵਲ 'ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼' ਅਤੇ 'ਜਵਾਬਦੇਹ ਕੌਣ?' ਗਾਂਧੀਵਾਦ ਦੇ ਪਲਾਇਨਵਾਦ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਲਿਖੇ ਗਏ ਨਾਵਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ ਨੈਤਿਕਵਾਦ ਦੇ ਨੰਗੇਜ਼ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਕਰੀਬਨ ਵਿਧਾਨ ਅਧੀਨ ਚਿੱਤਰਿਆ ਗਿਆ।

ਵੇਖੋ ਨਾ ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਕੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸਾਥ ਚੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ। ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ ਲੋਕਾਈ ਤਾਂ ਦਰਵੇਸ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਰਾਜਸੀ ਵਧੀਕੀਆਂ ਇਸ ਦਰਵੇਸ਼ ਲੋਕਾਈ ਦੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿਚ ਝੱਖੜ ਲੈ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਨੂੰ ਮਾਤਮੀ ਝੱਖੜ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਹਿਰ ਭਰੇ ਇਸ ਝੱਖੜ ਨਾਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਅਜੇ ਅਗਾਂਹ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਹਰ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੀ ਅਦੁੱਤੀ ਦੇਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇਣਦਾਰ ਹੈ। ਮੈਂ ਲੱਗਭਗ ਇਕ ਦਰਜਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤੀ ਲਈ ਰਚਨਾਵਾਂ ਰਚੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਦਿੱਖ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ' ਵਿਚ ਬੇਹੱਦ ਹੀ ਪਿਆਰੇ ਸੁਹਜਾਤਮਿਕ ਲੇਖ ਹਨ। ਮੈਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਪੁਸਤਕ 'ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਦੋ ਸੰਸਕਰਣ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਇਕ ਹੋਰ ਪੁਸਤਕ 'ਮਲਵਈ ਸੱਭਿਆਚਾਰ' ਨੂੰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਤਕੜੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਮਿਲੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਅੱਜ ਮਿਤੀ 3-12-2013 ਤੱਕ 51 ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਵਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਕਿਵੇਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਾਂ ?

ਸਵਾਲ : ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਜਿਹਾ ਚਾਨਣਾ ਪਾਉ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ-ਕਿਹੜੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਰਵੋਤਮ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ?

ਜਵਾਬ : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਹ ਸੱਠ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਨਾਮਕਰਨ ਦੀ ਸੂਚੀ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਨਾਲ ਨੱਥੀ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਹੁਣ ਅੱਗੇ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਸਰਵੋਤਮ ਰਚਨਾ ਦੀ ਬਾਤ। ਇਸ ਰਵਾਇਤੀ ਉੱਤਰ ਦਾ ਕਿ ਮਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹਰ ਪੁੱਤ ਧੀ ਪਿਆਰਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕੋਈ ਖਾਸ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਾਲਾ ਭਾਵ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਮੇਰੀ ਹਰ ਰਚਨਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਵਿਲੱਖਣਤਾ ਹੈ। ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਤਾਸੀਰ

ਬਾਰੇ ਇਸ ਲਈ ਸਾਂਝ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਵੈ ਨੇ ਸਮਕਾਲ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਿਆ ਹੈ। ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਹੈ 'ਨਦੀ ਦਾ ਨਾਦ' ਤੇ ਦੂਜੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ 'ਸਾਹਿਤਕ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ : ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋ'।

ਇਹ ਦੋ ਪੁਸਤਕਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਵਿਲੱਖਣ ਇਸ ਲਈ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਚਨਾਵਾਂ 'ਚ ਮੇਰੀ ਆਂਤਰਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਹ ਅੱਖਰ ਮਿਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਅਤੇ ਸੰਵਾਦ ਨੂੰ ਚਿੱਤਰਿਆ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਸ਼ਾਸ਼ਵਤ ਮੁੱਲ ਬੋਧ ਦੇ ਲਖਾਇਕ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ, ਮੇਰੀਆਂ ਕਾਵਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਮੇਰੇ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖੀਆਂ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੀ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕਤਾ ਨਿਵੇਕਲੀ ਹੈ। 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਵਲ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਕੇ ਇਕ ਪਾਠਕ ਦਾ ਦਸ ਪੰਦਰਾਂ ਪੰਨਿਆਂ ਵਾਲਾ ਪੱਤਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜਾ। ਪਿਆਰਾ ਪੱਤਰ ਸੀ। ਉਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਇਕ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ- ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਪਰਜਾਪਤ ਹੋ ? ਉਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਰਜਾਪਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਚੰਗਾ ਤਕੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ। ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਲੇਖਕ ਦੀ ਕੋਈ ਜਾਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਲੇਖਕ ਦੇ ਤਾਂ ਜਜ਼ਬਾਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਵੇਖਣਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਕੀ ਭੇਂਟ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਰੋਮਾਂਟਿਕ ਜਜ਼ਬਾਤ ਪਲਾਇਨਵਾਦੀ ਸਿਲਸਲਿਆਂ ਲਈ ਮੁਆਫ਼ਕ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਲਈ ਮੇਰੀਆਂ ਦੋ ਕੁ ਸਤਰਾਂ ਇੰਝ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਹਰ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਸੰਘਰਸ਼, ਸਮਰੱਥਾ, ਸੰਵੇਦਨਾ, ਸੂਝ, ਸਿਆਣਪ, ਸੰਜਮ ਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

- ਸਵਾਲ** : ਬਾਈ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲ 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਵਲ ਤੇ ਫਿਲਮ ਵੀ ਬਣ ਚੁੱਕੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਕੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੈ?
- ਜਵਾਬ** : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਵਲ ਤੇ ਫਿਲਮ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਪਰ ਗੁਰਸ਼ਰਨ ਭਾਅ ਜੀ ਨੇ 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਵਲ ਦਾ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪਾਂਤਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ

ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਮੰਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਸੈਂਕੜੇ ਥਾਂਵਾਂ ਤੇ 'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਨਾਟ-ਮੰਡਲੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਚਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਨਾਵਲ ਹੈ, 'ਤੂੰ ਕੌਣ ਸੀ?' ਉਸਦੀ ਫਿਲਮ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਇਕ ਨਾਵਲ ਹੈ, 'ਬੁੱਝ ਰਹੀਂ ਬੱਤੀ ਦਾ ਚਾਨਣ'। ਉਸ ਨਾਵਲ ਦੇ ਕਥਾਨਕ ਨੂੰ ਰਵੀ ਦੀਪ ਅਤੇ ਡਾ. ਹਰਜੀਤ ਹੋਰਾਂ ਦੂਰਦਰਸ਼ਨ ਜਲੰਧਰ ਲਈ ਅਠਾਰਾਂ ਐਪੀਸੋਡਾਂ ਵਾਲਾ 'ਪਰਛਾਵੇਂ' ਸੀਰੀਅਲ ਤਹਿਤ ਜ਼ਰੂਰ ਦਿਖਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਸੀਰੀਅਲ ਦੀਆਂ ਬੜੀਆਂ ਧੁੰਮਾਂ ਪਈਆਂ ਹਨ।

'ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ' ਨਾਵਲ ਦੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਉਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਮੰਤਵ ਲੜ ਰਹੀਆਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵੰਗਾਰ ਬਣਕੇ ਜਦੋਂ-ਜਹਿਦ ਕਰਦਿਆਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਲਤਾੜੇ ਲੋਕ ਸ਼ਕਤੀ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਜਿੱਤ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਵਿਚੋਂ ਲਏ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਆਪਣੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਦੀ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ?

ਜਵਾਬ : ਮੇਰੇ ਮੁੱਢਲੇ ਛੇ ਸੱਤ ਨਾਵਲਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਾਮੀਨ ਕਥਾਂ ਵਸਤੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪੇਂਡੂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਾਤਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ-ਧਾਰਾ ਕਿਰਸਾਨੀ-ਰਹਿਤਲ ਦਾ ਸੂਚਕ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਉਹ ਨਾਵਲ ਸਨ :

1. ਸੁਪਨੇ ਤੇ ਸੰਸਕਾਰ
2. ਆਨ-ਅੱਥਰੂ
3. ਪੰਚਨਾਦ
4. ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਮੁੱਲ
5. ਤੱਤੀ ਹਵਾ
6. ਬੁੱਝ ਰਹੀਂ ਬੱਤੀ ਦਾ ਚਾਨਣ
7. ਰੱਤਾ ਬੇਹ
8. ਲੋਹੇ ਲਾਖੇ

ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿ 'ਤੂੰ ਕੌਣ ਸੀ?', 'ਤੁਰਦਿਆਂ ਤੁਰਦਿਆਂ', 'ਚਿੱਤਰਾਂ-ਬਚਿੱਤਰਾਂ', 'ਦਰ ਕਿਨਾਰ', 'ਬੰਦ ਗਲੀ ਦੇ ਬਸਿੰਦੇ' ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਾਵਲ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਲਾਂ ਦੇ ਪਾਤਰਾਂ ਦੀ ਕਥਨੀ ਤੇ ਕਰਨੀ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਸਾਹਿਤਕ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾਤਮਿਕਤਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਿਆਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਤੱਕ ਮੇਰੀ ਇਹ ਇੱਛਾ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ ਕਿ ਸਾਹਿਤ ਤਾਂ ਸਮਾਜਿਕ-ਸਿਧਾਂਤ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਤਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹਾਸਲ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਜੁਝਾਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸਮਰੱਥਾ ਵਾਲੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਅਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ। ਇੰਝ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਥਨ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਇਕ ਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲਾਂ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਬਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਸ ਮੇਰੀ ਕ੍ਰਿਆਤਮਿਕ ਸਿਰਜਣਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੇਰੀ ਕ੍ਰਿਆਤਮਿਕ ਸਿਰਜਣਾ ਹੀ ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਾਤਰ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਬੈਠਦੀ ਹੈ।

- ਸਵਾਲ** : ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਮੁਤਾਸਿਰ ਕੀਤਾ ਹੈ?
- ਜਵਾਬ** : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ ਮੇਰੀ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਸਮ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸ੍ਰੋਤ ਦਾ ਸਰੂਪ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚਲੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਸਮਝਣ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮੈਨੂੰ 'ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਪ੍ਰੀਤਲੜੀ' ਦਾ ਵਸਤੂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੀ ਸਾਹਿਤ ਵੀ ਕਾਫੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ। 'ਸਪਤਾਹਿਕ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ' ਅਤੇ 'ਧਰਮਯੁੱਗ' ਵਰਗੇ ਪਰਚੇ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇੰਝ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਸਰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੈਂ ਆਧੁਨਿਕ ਬੋਧ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।
- ਸਵਾਲ** : ਬਾਈ ਜੀ, ਹੁਣੇ ਹੁਣੇ ਤੁਹਾਡੀ ਨਿਬੰਧਾਂ ਦੀ ਪੁਸਤਕ 'ਮੈਂ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹਾਂ' ਸਾਹਿਤਕ ਹਲਕਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਬਣੀ ਹੈ। ਕੁਝ ਚਾਨਣਾ ਪਾਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰਮੰਦ ਕਿਉਂ ਹੋ?
- ਜਵਾਬ** : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰਹੀਨ ਹੋ ਕੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤਦ ਹਰ ਇਕ ਮਾਨਵਵਾਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅੱਜ ਆਪਣੇ

ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਰਾਜਸੀ ਸੱਤਾ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚਲੇ ਸੱਚ ਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਆਨ ਬਾਜ਼ੀ ਦੇ ਕੂੜੇ 'ਚ ਸੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਇਸ ਮੁਲਕ ਦੀ ਚਿੰਤਨ ਸ਼ੈਲੀ ਸੁਆਰਥੀ ਅਤੇ ਲਾਲਚੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਧੀਕੀਆਂ ਵਿਚ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਧਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਭਾਰਤ ਦੀ ਜੀਵਨ ਧਾਰਾ ਦਰਸ਼ਨਹੀਨ ਹੁੰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਮੈਂ ਫਿਕਰਮੰਦ ਹਾਂ'; ਲਿਖੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ 'ਮੈਂ' ਇਕੱਲਾ ਇਕ ਓਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਗਾਸੋ ਦਾ 'ਮੈਂ' ਨਹੀਂ, ਇਹ 'ਮੈਂ' ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਬੁੱਧ ਵਿਵੇਕ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਸ਼ੀਲ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦਾ 'ਮੈਂ' ਹੈ।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋ ਰਹੇ ਨਿੱਜਵਾਦ ਕਾਰਨ ਲੱਖਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ, ਵਸਤੂ ਵਿਚਲੀ ਬੋਧਿਕਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਲਈ ਚਾਨਣ ਬਣ ਜਾਣਾ ਲੋਚਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਦਾ ਇਹੀ ਹੀ ਕਾਰਨ ਹੈ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਹਾਡੀ ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਆਲੋਚਨਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਬੜੀ ਹੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਬਦ ਚੋਣ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਹਨਾਂ ਕਿਹਨਾਂ ਅਲੋਚਕਾਂ ਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ?

ਜਵਾਬ : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਸਭ ਤੋਂ ਬੜੀ ਅਕੀਦਤ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਨੂੰ ਆਧੁਨਿਕ-ਬੋਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਪਣਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਧੁਨਿਕਤਾ ਦੀ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਲਈ ਆਧੁਨਿਕ-ਬੋਧ ਦੀ ਹੋਂਦ ਬੜੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੀ ਬੋਧਿਕਤਾ ਬੜੇ ਆਪੇ ਨਾਲ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਦਰਅਸਲ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਆਲੋਚਕ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾਵੇਂ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਬੋਧਿਕਤਾ ਤੋਂ ਗੁਣ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਡਾ. ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਵੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਜਰਬਾ ਅਤੇ ਤਫ਼ਸੀਲ ਹੋ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ

ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲੋਂ ਬੌਧਿਕਤਾ ਦਾ ਘੇਰਾ ਬੜਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਅਕਤੀਵਾਦ ਤਾਂ ਹੈਂਕੜੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਦਾ ਹੋਇਆ ਲਿਹਾਜ਼ਦਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਵੀ ਫਸ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਰਾਂਸ਼ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਵੀਆਂ-ਨਵੀਆਂ ਪਾਏਦਾਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

- ਸਵਾਲ** : ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿਸ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ?
- ਜਵਾਬ** : ਕਈ ਦਹਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀ ਤਪੱਸਿਆ ਦੁਆਰਾ ਮੈਂ ਚੰਗੀ ਤਕੜੀ ਤਸਕੀਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਰੱਜ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਰੱਜ ਕੇ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਲਈ ਨਾ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ ਨਾ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ। ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਹੀ ਮੇਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ਹਨ।

ਮੈਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਹਿੱਤਕ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਹਨਤੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵਾਂਗ ਆਪੇ ਹੀ ਨਜਿੱਠਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਮੇਰਾ ਨਵਾਂ ਨਾਵਲ 'ਆਖਰੀ ਮੁਕਾਮ' ਛਪ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੀ ਇਕ ਸ਼ਕਤੀਸ਼ਾਲੀ ਵਾਰਤਕ ਪੁਸਤਕ 'ਤਲਖੀਆਂ ਦੇ ਰੂ-ਬ-ਰੂ' ਛਪ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦਸੂਹਾ ਵਿਖੇ ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਸੌ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਸੌ ਤੇ ਦਸੂਹਾ ਦੇ ਪੈਸ਼ਨਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਖਰੀਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਪੰਜਾਹ ਰੁਪਏ ਇਕ ਵੱਖਰੇ ਬੈਂਕ ਖਾਤੇ 'ਚ ਜਮਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਨਵੀਂ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸਮੇਂ ਬੈਂਕ 'ਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਰੁਪਏ ਕਢਵਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ।

- ਸਵਾਲ** : ਸਾਹਿਤਕ ਕੈਰੀਅਰ ਦੌਰਾਨ ਮਿਲੇ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁਝ?
- ਜਵਾਬ** : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਇੱਜ਼ਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਜ਼ਤ ਅਤੇ ਆਦਰ ਦੀ ਬੜੀ ਮਹਿਮਾ ਹੈ। ਸੁਆਲ ਤਾਂ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਦਰ ਜੇਕਰ ਨਿਰਪੱਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਦ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਭਗ ਪੰਜਾਹ-ਸੱਠ ਸਾਹਿਤਕ ਸਭਾਵਾਂ ਨੇ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਭੇਂਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਲੋਕ ਧਾਰਾ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਵਾਂਗ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲਦੇ

ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਇਨਾਮਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਇਕ ਕਾਗਜ਼ ਉਤੇ ਦਰਜ ਹੈ।

ਮੈਂ ਖੁਦ ਪੰਜਾਬ ਪੱਧਰ ਦੀ ਇਨਾਮ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸਾਹਿਤਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਈ ਸਾਲ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰਹਿਨੁਮਾ ਮੰਨ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੇਖੋਂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉਸ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪੂਜਨੀਕ ਮੈਂਬਰ ਸਨ। ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਵਿਚ ਧਾਂਦਲੀਆਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਧਾਂਦਲੀਆਂ ਮਾਣ ਸਨਮਾਨ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਨੂੰ ਘਸਮੈਲਾ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੇਖੋਂ ਸਾਹਿਬ ਮੈਨੂੰ ਸਿਫਾਰਸ਼ੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਇਨਾਮ ਮਿਲੇ ਹਨ ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲ ਰਹੀ ਮਕਬੂਲੀਅਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਇਨਾਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਇਨਾਮ ਦੀ ਸਮੁੱਚੀ ਵਿਧਾ ਬੜੀ ਸੁਤੰਤਰ ਅਤੇ ਸੈਵਾਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਧੜੇਬੰਦੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਸਾਹਿਤ ਲੋਕ ਸਿਸਟੀ ਤੋਂ ਦੂਰ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਆਪਣੇ ਸਲੇਬਸਾਂ ਵਿਚ ਚੰਗੀਆਂ ਸਾਹਿਤਕ ਕਿਰਤਾਂ ਨੂੰ ਨੀਯਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਇੰਝ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਚੇਤਨਾ ਗਤੀਹੀਨ ਹੋ ਤੁਰਦੀ ਹੈ।

ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਗਲਾਜ਼ਤ ਤੋਂ ਬਾਖ਼ਬਰ ਹਨ। ਇਸ ਲੱਭਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਇਨਾਮ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਉਦਾਰਿਆਂ ਦੇ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦਾ ਵੀ ਸਿੰਗਾਰ ਬਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ?

ਜਵਾਬ : ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਦਿਅਕ ਸਲੇਬਸ ਦਾ ਕਦੇ ਵੀ ਅਹਿਮ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਬਣੀਆਂ। ਕੇਰਾਂ ਡਾ. ਧਰਮ ਪਾਲ ਸਿੰਗਲ ਹੋਰਾਂ ਕਰਕੇ ਮੇਰਾ ਨਾਵਲ 'ਪੰਚਨਾਦ' ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਐਮ.ਏ. ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਲੱਗਿਆ ਰਿਹਾ। ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਨਾਟਕਕਾਰ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਤੇ ਇਕ ਲੇਖ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਕਾਨਵੈਂਟ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਸੱਤਵੀਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਐਮ.ਫਿਲ. ਅਤੇ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਜ਼ਰੂਰ

ਕਰਵਾਈ ਹੈ। ਡਾ. ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਹੋਰਾਂ ਦੀ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨਾ ਤਹਿਤ ਤਿੰਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਐਮ.ਫਿਲ. ਅਤੇ ਪੀ. ਐਚ.ਡੀ. ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਹਿੰਦੀ ਰਚਨਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸੋਧ-ਪ੍ਰਬੋਧ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਵਲ ਅਤੇ ਵਾਰਤਕ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬਾਲ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਸਿਲੇਬਸ ਦਾ ਅੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਹੋਣਹਾਰ ਹੁਨਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਨਰ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਰਗ ਨੂੰ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਬਖਸ਼ੇਗਾ।

ਸਵਾਲ : ਨਵੇਂ ਪੁੰਗਰ ਰਹੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ?

ਜਵਾਬ : ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਅੰਦਰ ਸੰਭਾਵਨਾਵਾਂ ਧੜਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਰ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਆਪੇ ਨੇ ਵਿਕਸਤ ਹੋਣਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ ਇਕ ਮਨੁੱਖ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਵਿਲੱਖਣ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚਿੰਤਨ ਧਾਰਾ ਉਸਨੂੰ ਸਮਾਜਿਕ ਹੋਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅਣਹੋਣੀਆਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਵੀ ਕੋਈ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਫਤ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਨਾ, ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ, ਜੇਕਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਨੂੰ ਪਕੜਣ ਤੋਂ ਅਸਮਰੱਥ ਹਨ ਤਦ ਸਾਹਿਤਕ ਰਚਨਾਵਾਂ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਬਣਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਅਜਾਈਂ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

ਹਰ ਇਕ ਸਮਾਂ ਇਕ ਧਰਤੀ ਲਈ ਸੰਦਰਭ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਧਰਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪ੍ਰਕਰਣ ਵਾਂਗ ਅੱਜ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੋ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਵੀ ਚਾਨਣ ਬਣਕੇ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਚਾਨਣ ਬਣਕੇ ਲਿਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਚਾਨਣ ਹੀ ਹਨੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਟਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਸਮਾਜਿਕ, ਆਰਥਿਕ, ਸਿਆਸੀ, ਅਤੇ

ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਕ ਹਨੇਰੇ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਧ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਨੇਰਿਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿਣਾ ਅਤੇ ਸਮਕਾਲ ਨੂੰ ਸੁਚੇਤ ਬਣਾਉਣਾ ਸਾਹਿਤ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦਾ ਉਦੇਸ਼ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

- ਸਵਾਲ :** ਬਾਈ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸੰਦੇਸ਼ ?
- ਜਵਾਬ :** ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਉਮਰ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਹਾਕੇ ਹੋ ਚੱਲੀ ਹੈ ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਦੋ ਸੌ ਮਿੱਤਰਾਂ ਤੋਂ ਪੰਜ ਪੰਜ ਰੁਪਏ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਰ ਨਾਵਲ ‘ਸੁਪਨੇ ਦੇ ਸੰਸਕਾਰ’, ‘ਆਨ-ਅੱਥਰੂ’, ‘ਕੱਪੜਵਾਸ’ ਅਤੇ ‘ਪੰਚਨਾਦ’ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਸਦਕਾ ਸਾਹਿਤਕ ਪਿੜ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਮਿੱਤਰ ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਬਣੇ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਿੱਤਰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਿਕ-ਸਾਂਝ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਰਸਦਾਇਕ ਸਿਫਤਾਂ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਾਠਕ ਸੁਹਿਰਦ ਅਤੇ ਚੇਤਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸੈਂਕੜੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਤਾਲ-ਮੇਲ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਗਿਣਤੀ ਵਧਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।
- ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇਵਾਂ।

ਮੈਂ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੀ ਥਾਂਵੇਂ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ-ਕਿ ਅਸਾਨੂੰ ਸਭ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਵਰਦਾਨ ਵਾਂਗ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਲਾਭਦਾਇਕ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਚੰਗੇ ਸਾਹਿਤ ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਸੁਚੱਜ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਪਲਾਇਨਵਾਦੀ, ਰੋਮਾਂਸਵਾਦੀ, ਅਸ਼ਲੀਲ, ਜਾਸੂਸੀ ਅਤੇ ਹਰਾਮਜ਼ਾਦਗੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ?

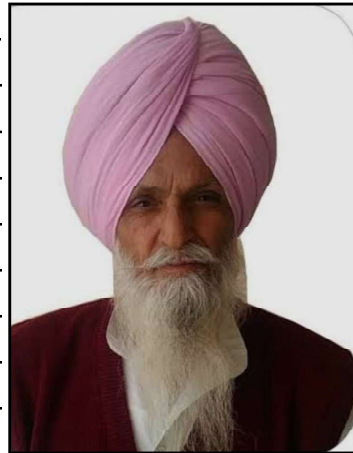
- ਸਵਾਲ :** ਬਾਈ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਲਈ ਸਮਾਂ ਕੱਢਿਆ, ਤੁਹਾਡਾ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਧੰਨਵਾਦ।
- ਜਵਾਬ :** ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਂ ਸੌਖੇ ਜਿਹੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਹਾਂ। ਸੁਖਾਲੀ ਜਿਹੀ ਮੇਰੀ ਰਹਿਤ ਮਰਿਯਾਦਾ ਹੈ। ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਨੂੰ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ

ਫ਼ਕੀਰੀ ਤੋਂ ਬੇਮੁੱਖ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਸਾਹਿਤਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਲੇਖਕ ਨਿੱਜਵਾਦ ਦੀ ਜੱਲਣ ਵਿਚ ਫਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪੇ ਕੋਲ ਦਰਵੇਸ਼ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਣ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ। ਫ਼ਕੀਰੀ ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਸਹਿਜ-ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਹੈ ਦਰਵੇਸ਼ ਦਿਲ ਬਣਾਵਟੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਣਾਵਟ ਨੇ ਲੋਕ ਪੱਖੀ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕਤਾ ਦੀ ਬੜੀ ਹਾਨੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਚੰਗੇ-ਚੰਗੇ ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੋ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਬੋਧ-ਪੁਰਸ਼ ਹੋ ਭਲਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਂਤਰਿਕਤਾ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਕੋਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਉਪਰਾਲੇ ਨੂੰ ਇਕ ਪਿਆਰੇ ਜਿਹੇ ਅਹਿਸਾਸ ਵਾਂਗ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਣੀ ਹਾਂ।

(ਅ) ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਦਰੇ ਕਮੀਜ਼ ਵਾਲਾ ਅਫ਼ਸਰ

ਜਦ ਮੈਂ 1972 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਐਮ.ਏ. ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲਾ ਲੈਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਮੂਹਰੇ ਬਿਨੈਕਾਰਾਂ ਦਾ ਤਾਂਤਾ ਲੱਗਾ ਦੇਖਿਆ। ਦਾਖ਼ਲਾ ਤਕਰੀਬਨ 200 ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਸੀ ਪਰੰਤੂ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖਰਲੇ ਛੇ ਨਾਮ ਬੋਲੇ ਗਏ। ਛੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੋ ਨਾਮ (ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਘਾ ਤੇ ਜਯੋਤਸਿਨਾ ਪੰਡਿਤ) ਬਰਾਬਰ-ਬਰਾਬਰ ਨੰਬਰਾਂ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਵੈਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਕੀਮ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਉਮੀਦਵਾਰ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾਉਣ ਦੀ ਸੀ। ਮੈਰਿਟ ਬੀ. ਏ. ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਰਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਆਨਰਜ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਨੰਬਰ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣੀ ਸੀ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦਾ ਦਾਇਰਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਹਿਸਾਰ ਤੱਕ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਜਦ ਮੈਂ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਮੁਖੀ ਡਾ. ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਸਾਰੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਤੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕ ਉਮੀਦਵਾਰ

ਪੰਜਾਬੀ ਚਾਦਰਾ ਕਮੀਜ਼ ਪਹਿਨਿਆ ਹੋਇਆ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਸਰਦਾਰ ਵੀ ਸੀ। ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁੱਤੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਾਰੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ ਵਿਭਾਗ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ-ਕੱਲ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਜ਼ਮਾਨਾ ਬੈਲ ਬਾਟਮ ਪੈਂਟਾਂ ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੈਂਟ ਪੱਟਾਂ ਕੋਲੋਂ ਪੱਟਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਵੀਂ, ਗੋਡਿਆਂ ਤੋਂ ਭੀੜੀ ਤੇ ਪੱਚੇ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਹੋਇਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੀਆਂ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਵਾਧੂ ਪੱਟੀ ਪੁਆ ਕੇ ਖੁਲ੍ਹਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਪੱਟੀ ਅਲੱਗ ਪਈ ਹੋਈ ਕੁਝ ਮਾੜੀ ਵੀ ਲਗਦੀ ਤੇ ਚੰਗੀ ਵੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਚੰਗੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪੱਟੀ ਦਾ ਵਾ ਫੈਸ਼ਨ ਜਿਹਾ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਕੋਝੀ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਫੈਸ਼ਨ ਬਣ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਘੱਟ ਕੋਝੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਫਟੀਆਂ ਜੀਨਾਂ ਵਾਲੇ ਤੁਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ। ਫੈਸ਼ਨ ਜਿਹਾ ਬਣਨ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜੀਨਾਂ ਉੱਨੀਆਂ ਮਾੜੀਆਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਜਿੰਨੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸ਼ਨ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਸਾਡੇ ਜਿਹੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਿਹਾਤੀ ਕਾਲਜਾਂ ਤੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ ਮੋਹਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਭੀੜੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਫੈਸ਼ਨ ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਭੀੜੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਦੇ ਫੈਸ਼ਨੇਬਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੱਕ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਨਵੀਆਂ ਪੈਂਟਾਂ ਸਿਲਵਾਵਾਂਗੇ। ਉਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਦਰਜੀ ਵੀ ਕੱਪੜਾ ਸਿਓਂ ਕੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਲਗਾ ਹੀ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਿਕਰ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਸੀ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਇਕ ਚਾਦਰਾ ਕਮੀਜ਼ ਪਹਿਨੀ ਬੰਦਾ ਖੜ੍ਹਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਆਇਆ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਮੈਂ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਵੀ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਵਗੈਰਾ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਹੀ ਸੀ। ਆਖਰ ਵਿਚ ਉਹ ਵੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜਮਾਤ ਲੱਗਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਦੋ ਸੈਕਸ਼ਨ ਸਨ 100-100 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ। ਜਦ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਲੜਕਾ ਸਾਡੇ ਸੈਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਹ ਗਿਆਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਸਿਰਸਾ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਲੜਕੀਆਂ ਅੱਧ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਵੀ ਸਨ। ਕਈ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਘਰਾਣਿਆਂ ਦੇ ਸਨ। ਲੜਕੀਆਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬੇਟੀਆਂ

ਸਨ। ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਬਹੁਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰੇਟ ਸਨ। ਸਾਰਾ ਮਾਹੌਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਧੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਾਨਵੈਂਟ ਜਾਂ ਹੋਰ ਨਮੂਨੇ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਜਦ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਇਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਬਲਕੌਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਪਲੈਕਸ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਜਮਾਤ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਬਲਕੌਰ ਦੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵੀ ਹੋ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਸਾਲ ਦਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਹੋਇਆ। ਛੁੱਟੀਆਂ ਕੱਟ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦੂਜੇ ਸਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰੀ ਜਿਹੇ ਹੋ ਗਏ ਸਾਂ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਬੈੱਲ ਬਾਟਮ ਪੈਂਟਾਂ ਪਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਬਲਕੌਰ ਨੂੰ ਲੱਭ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਪਰ ਬਲਕੌਰ ਕਿਤੇ ਨਾ ਦਿਸਿਆ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਭਾਗ ਛੱਡ ਕੇ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਐਮ.ਏ. ਕਰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਫਾਈਨਲ ਦਾ ਰਿਜ਼ਲਟ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ ਪੁਰਾਣੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇੱਕ ਛੁੱਟੀ ਤੇ ਕੈਨੇਡਾ ਗਏ ਬੰਦੇ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਲੈਕਚਰਾਰ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਇਹ 1974-75 ਦੇ ਸੈਸ਼ਨ ਦੀ ਆਰਜ਼ੀ ਨੌਕਰੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸੰਨ 2000 ਤੱਕ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਰਿਹਾ। 2000 ਵਿਚ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਵਲ ਨੂੰ ਅਉਣ ਦਾ ਸਬੱਬ ਬਣ ਗਿਆ। ਇੱਧਰ ਵੀ 24 ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ। ਸੋਸ਼ਲ ਮੀਡੀਆ ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹੀ ਪਤਲਾ ਜਿਹਾ ਬਲਕੌਰ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਉਹੀ ਉਹਦਾ ਪਹਿਰਾਵਾ ਤੇ ਉਹੀ ਸਾਦਾਪਨ ਕਿਸੇ ਚੈਨਲ ਨੂੰ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਹਰ ਸਵਾਲ ਦਾ ਬੇਬਾਕ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਈ.ਟੀ. ਓ. ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਇਸੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵਿਚ ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਅਫ਼ਸਰੀ ਕੀਤੀ। ਮੈਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਸਾਡੇ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਗੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਨਾਲ ਲਬਰੇਜ਼ ਹਾਂ ਆਦਿ।” ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਇਸ ਦਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ।--

ਇਵੇਂ ਉਹ ਹੁਣ ਕਈ ਟੀ.ਵੀ ਚੈਨਲਾਂ ਮੂਹਰੇ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਏ। ਹਰਿਆਣਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਪੈਦਲ ਹੀ ਤੁਰਦਾ ਏ, ਪੰਜਾਬੀ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੀ ਪੂਰੀ ਪਰਸੰਸਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਆਦਿ। ਰੱਬ ਬਾਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੁਜਾਰੀ ਜਮਾਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਬੇਬਾਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਬਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਐਮ. ਏ. ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਦੋਬਾਰਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

(ੲ) ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਨਾਲ ਮੇਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ

19 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ 21 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਮੈਲਬੌਰਨ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ ਬੱਤੀਵੀਆਂ ਆਸਟਰੇਲੀਅਨ ਸਿੱਖ ਖੇਡਾਂ ਦਾ ਆਨੰਦ ਮਾਨਣ ਲਈ ਖੇਡ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਰਫ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਦੇ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਬਲਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਖੇਡਾਂ ਦੇ ਇਸ ਮਹਾਂਕੁੰਭ ਵਿਚ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਵੀ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਝਾਕੀਆਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ, ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ੀ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ

ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਬਠਿੰਡਾ ਨੇ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰੇ ਖਾਲਸਾ ਨਾਮ ਦੀ ਇਕ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਵੀ ਲਗਾਈ। ਇਸ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਖੇਡਾਂ ਖਤਮ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਜੀ ਸਿਡਨੀ ਆਏ ਤੇ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੁਝ ਪੁਰਾਣੇ ਸੁਨੇਹੀਆਂ ਪਾਸ ਠਹਿਰੇ। ਇਹਨਾਂ ਸੁਨੇਹੀਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਫ਼ੋਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸ਼ਾਹੀ ਡਾਈਨਿੰਗ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ, ਰਾਉਜ਼ ਹਿੱਲ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਾਂ। ਇਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਚਿੱਤਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਗੱਲਬਾਤ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਬਦਿਕ ਰੇਖਾ-ਚਿੱਤਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 24 ਜੁਲਾਈ 1976 ਨੂੰ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਇਕ ਸ਼ੀਹ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪਰਿਵਾਰ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਰਾਜਸਥਾਨ ਤੋਂ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਬੁੱਤ ਤਰਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇਕ ਖਿਡੌਣਿਆਂ ਦੀ ਕੰਪਨੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਬੀ.ਏ. ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਐਮ.ਏ. ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਜੀਵਾ ਜੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਗਵਾਲੀਅਰ ਤੋਂ ਫਾਈਨ ਆਰਟਸ ਦੀ ਐਮ. ਏ. ਕੀਤੀ। ਸੰਨ 2000 ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਗਜ਼ਲ ਨਾਮਕ ਲੜਕੀ ਨਾਲ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਦੋ ਬੱਚੇ ਹਨ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਪੇਂਟਿੰਗਜ਼ ਬਣਾਈਆਂ। ਇਹਨਾਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਖ

ਧਾਰਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਦੌਲਤ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਇਨਾਮ ਮਿਲ ਚੁੱਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਲਲਿਤ ਕਲਾ ਅਕਾਦਮੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਨਡੋਮੀਟੇਬਲ (Indomitable) ਨਾਮਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਤੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੋਫੈਸ਼ਨਲ ਕੈਟੇਗਰੀ ਅਵਾਰਡ (Professional Category Award) ਵੀ ਮਿਲ ਚੁੱਕਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਪੇਂਟਿੰਗ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ - "In this Painting I have shown a bull symbolizing an honest and strong common man, He cannot be dominated by evil forces of society . Some barking and howling wild animals are shown at the back as a symbol of evil forces. And old wooden form depicts the orthodox social structure ."

ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਕੇ ਇਵੇਂ ਵੀ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ 1920ਵਿਆਂ ਵਿਚ ਫਰਾਂਸ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਕਲਾ ਦੀ ਪਰਸਪਰ ਵਿਰੋਧੀ ਬਿੰਬਾਂ ਦੀ ਲਹਿਰ (Surrealism) ਤੋਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਲਹਿਰ ਆਂਦਰੇ ਬਰੇਟਨ ਜਿਹੇ ਕਲਾਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੀਆਂ ਕਈ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਤੇ ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਪਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਵਿਚ ਨਵਾਂਪਣ (novelty) ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾਪਣ (innovation) ਵੀ ਹੈ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੇ-ਆਜ਼ਮ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਕ ਪੁਸਤਕ ਦਿਖਾਈ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਲਿਖਾਰੀ ਅਤੇ ਕਲਾਕਾਰ ਸ. ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਗੁੱਸੇ ਖੋਰ ਅਤੇ ਬਾਗੀ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਹੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚਿੱਤਰ ਰਾਹੀਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕ ਖੁੱਧੀਜੀਵੀ ਦਰਸਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦੇ ਇਕ ਨਵੇਂ ਪਹਿਲੂ ਨੂੰ ਉਜਾਗਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸਦੀਆਂ ਕਲਾ ਕ੍ਰਿਤਾਂ ਵਿਚ ਵਾਧੂ ਕਲਾਤਮਕ ਸ਼ੋਭੀਆਂ (embellishments) ਵੀ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਰੰਗਾਂ ਦੀ ਅਤੇ ਬੁਰਸ਼ ਦੀ ਓਨੀ ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨੀ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ। ਇੰਜ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਸੁਹਜ ਅਤੇ ਸੁਹੱਪਣ ਵਧ ਉਜਾਗਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸਾਨ ਖੁਦਕੁਸ਼ੀਆਂ ਵਾਲੀ ਕ੍ਰਿਤ ਇਸ ਸੁਹਜ ਅਤੇ ਕਲਾਤਮਕ ਸ਼ੋਭੀ ਦੀ ਮੂੰਹ ਬੋਲਦੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਜੇ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾ ਦੀਆਂ ਦੋ ਧਾਰਨਾਵਾਂ-ਕਲਾ ਕਲਾ ਲਈ ਜਾਂ ਕਲਾ ਜੀਵਨ ਲਈ-ਵਿਚੋਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਜਵਾਬ ਉਹਨਾਂ ਬਹੁਤੇ ਚਿੰਤਕਾਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਲਾ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਲਈ ਕੰਮ ਆਉਣ ਦਾ ਜ਼ਰੀਆ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਉਸਨੂੰ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੋਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਦੋ ਕਾਰਨ ਹਨ - 1. ਇਥੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਘੱਟ ਰਹੀ

ਹੈ। ਕਦੀ ਹਮਲੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਕਦੀ-ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਚਲਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਸੂਖਮ ਕਲਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਫੁੱਲ ਹੋਣ ਲਈ ਸਾਂਤ ਮਾਹੌਲ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। 2. ਉੱਥੇ ਆਰਟਸ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਹੋ ਗੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇੱਕ ਆਰਟਸ ਕਾਲਜ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸਿਰਫ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਸ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਾਸੀਆਂ ਲਈ 80% ਸੀਟਾਂ ਰਾਖਵੀਆਂ ਹਨ।

ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਸ਼ੌਂਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰੀ, ਨਾਟਕਾਂ ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰੀ, ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਅਤੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਸੈਰ-ਸਪਾਟਾ ਹਨ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਅਦਾਕਾਰੀ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਕਰਨ ਹਿੱਤ ਬਠਿੰਡਾ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਰੰਗ ਕਰਮੀ ਟੋਨੀ ਬਾਤਿਸ਼ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਅਦਾਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਚਰਨਦਾਸ ਚੋਰ ਦੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਦਾਕਾਰੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸ਼ਾਹੀ ਡਾਈਨਿੰਗ ਰੈਸਟੋਰੈਂਟ ਵਿਖੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਲਾਈਡ ਸ਼ੋਅ ਵਿਚ ਉਸਦੀ ਖੂਬਸੂਰਤ ਫੋਟੋਗ੍ਰਾਫੀ ਨੇ ਅਤੇ 'ਗਗਨ ਮੇਂ ਥਾਲੂ' ਆਰਤੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਦਿਖਾਈ ਗਈ ਕਲਾ ਨੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਤੇ ਬੜਾ ਹੀ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਨ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਤੋਂ ਗੁਰਪ੍ਰੀਤ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਨ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਵੈਸੇ ਉਹ ਗਾਹੇ ਬਗਾਹੇ ਆਸਟਰੇਲੀਆ ਜਿਹੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਸੈਰ ਸਪਾਟੇ ਨੂੰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪਸੰਦ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਕਲਾ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਐਮ.ਐਫ. ਹੁਸੈਨ ਅਤੇ ਲਿਓਨਾਰਡੋ ਦ ਵਿੰਸੀ (Leonardo da vinci) ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਬੁਲੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੋਹਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਵੇ।

(ਸ) ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੀ ਸੰਵੇਦਨਸ਼ੀਲ ਸੋਚ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਸ਼ਾਇਰੀ

13 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਿਡਨੀ ਵਿਚ ਲਿਵਰਪੂਲ ਦੇ ਵਿਟਲਮ ਲਈਜਰ ਸੈਂਟਰ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗਾਇਕ ਅਤੇ ਸ਼ਾਇਰ ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਵਲੋਂ ਇੱਕ ਸੁਹਾਣੀ ਸ਼ਾਮ ਸਜਾਈ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੌਖੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੇ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ। ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਸ਼ਾਇਰੀ, ਸੰਗੀਤ ਅਤੇ ਸੂਖਮ ਗੀਤਕਾਰੀ ਦਾ ਅਜਬ ਜਿਹਾ ਸੁਮੇਲ ਸੀ। ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਦੌਰਾਨ ਦਰਸ਼ਕ ਪੂਰਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸੋਚਵਾਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਮੁਗਧ ਰਹੇ।

ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਸੈਣੀ ਏ। ਉਸਦਾ ਜਨਮ

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਜਾਵਰਪੁਰ ਵਿਖੇ 31 ਅਗਸਤ 1979 ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿੱਦਿਆ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਅਤੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਚੱਬੇਵਾਲ ਤੇ ਪੱਟੀ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਤੀਸਰੀ ਜਮਾਤ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ-ਪੜ੍ਹਦੇ ਹੀ ਉਸਨੇ ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਸਟੇਜਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਗਾਇਕੀ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਉਸਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਕੈਂਪਸ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਕੀਤੀ। ਸੂਫੀ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਐਮ. ਫਿੱਲ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਇਸੇ ਹੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਪੀ. ਐਚ. ਡੀ. ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਪੰਜਾਬ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਸੰਗੀਤ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਵੀ ਅਤੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੇ ਕਾਲਜ ਕੈਰੀਅਰ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਲਿਖਦਾ ਆ ਰਿਹਾ ਏ। ਉਹ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਅਨੂ ਕਪੂਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ਨ ਹੇਠ ਜੀ ਅਨਤਾਕਸ਼ਰੀ ਸ਼ੋਅ (Zee Antakshari Show) ਵਿਚ ਵੀ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਚੁੱਕਾ ਏ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਅਤੇ ਗੀਤਕਾਰੀ ਦੁਆਰਾ ਕਈ ਉੱਚ ਦਰਜੇ ਦੇ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਏ।

ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਸ਼ਬਦ-ਚਿੱਤਰ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਹੱਪਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦੀ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਲਕਤ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਖਿੱਤਿਆਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਏ ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਤੀਖਣ ਸੋਚ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਕਲਪਨਾ ਵਾਲਾ ਚਿੰਤਕ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ ਏ। ਸਹਿਜਮਈ ਸੰਗੀਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਨੂੰ ਸੁਹੱਪਣ ਤੇ ਸੁਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੰਭੀਰ ਸੋਚ ਵਾਲੇ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵੱਧ ਟੁੰਬਦਾ ਏ, ਟਪੂੰ-ਟਪੂੰ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘੱਟ। ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇਖੋ :-

(ੳ) ਚਾਨਣੀ ਨੇ ਪੁੰਨਿਆਂ ਤੇ ਜਲਸਾ ਲਗਾਇਆ
 ਸੱਦਾ ਝੀਲ ਨੂੰ ਵੀ ਆਇਆ
 ਚੰਦ ਮੁੱਖ ਮਹਿਮਾਨ ਸੀ।
 ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਨੇ ਦੁਧੀਆ ਜਿਹੀ ਪਾਈ ਸੀ ਪੌਸ਼ਾਕ
 ਮਾਰੀ ਤਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਾਕ,
 ਉਹ ਤਾਂ ਹੋਰ ਈ ਜਹਾਨ ਸੀ।

(ਅ) ਪਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਲੂਕ ਸੋਹਣਿਆਂ,
 ਜਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਮੋਰਨੀ ਦੀ ਕੂਕ ਸੋਹਣਿਆਂ,

ਦੂਰ ਕਿਤੇ ਜੰਗਲਾਂ 'ਚ ਨੱਚਦੀ ਫਿਰੇ,
 ਸ਼ਹਿਰ ਤੱਕ ਸੁਣ ਜਾਂਦੀ ਹੂਕ ਸੋਹਣਿਆਂ।
 (ੲ) ਜਦ ਜ਼ਿਕਰ ਤੇਰਾ ਹੋਵੇ ਰੁੱਖ ਬੋਲਣ ਲੱਗਦੇ ਨੇ,
 ਪਤਝੜ ਦਾ ਮੌਸਮ ਵੀ ਰੰਗੀਨ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ।
 (ਸ) ਹਰ ਆਦਮੀ 'ਚ ਹੁੰਦਾ ਇੱਕ ਨੇਕ ਇਨਸਾਨ,
 ਹਰ ਆਦਮੀ 'ਚ ਇਕ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਏ।
 (ਹ) ਇਸ਼ਕ ਹੁੰਦਾ ਹੀਰਿਆਂ ਦੇ ਵਰਗਾ ਓ ਜੱਗ
 ਤੋਂ ਲੁਕਾਈਦਾ ਪਾਗਲਾ,
 ਸੱਜਣ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਫਿਰ ਵੀ
 ਰੋਲਾ ਨਹੀਂ ਪਾਈਦਾ ਪਾਗਲਾ।
 (ਕ) ਸਾਈ ਓ ਸਾਡੀ ਫਰਿਆਦ ਤੇਰੇ ਤਾਈਂ,
 ਸਾਈ ਓ ਦੇਖੀ ਨਾ ਭਰੋਸੇ ਅਜਮਾਈਂ

ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੇ ਸੰਦਲੀ ਬਹਾਰਾਂ, ਬਿਲੌਰੀ ਦਹਿਲੀਜ਼, ਮਹਿਕਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ,
 ਸ਼ਾਮ ਦੀ ਸੁੰਨ, ਮਹਿਕਦਾ ਇਸ਼ਕ, ਇਸ਼ਕ ਰੋਸਨੀ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ ਅਤੇ
 ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਸਾਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਵੀ ਯਾਦ ਕਰਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :-

ਨਿਮ੍ਰੀ ਨਿਮ੍ਰੀ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਲੋਅ
 ਚੰਨ ਪਵੇ ਨਾ ਜਾਗ ਬੱਦਲੀਏ, ਪੋਲੇ ਜਿਹੇ ਖਲੋਅ।

(ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ)

ਪਰਬਤੋਂ ਕੇ ਪੇੜੋਂ ਪੇ ਸ਼ਾਮ ਕਾ ਬਸ਼ੇਰਾ ਏ।
 ਮਖ਼ਮਲੀ ਉਜਾਲਾ ਏ, ਸੁਰਮਈ ਅੰਧੇਰਾ ਏ।

(ਇਕ ਫ਼ਿਲਮੀ ਗੀਤ)

ਨੰਗੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰੀ ਜਿੱਥੇ ਆਉਣ ਪ੍ਰਭਾਤਾਂ,
 ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦੀ ਮਹਿੰਦੀ ਪੈਰੀਂ ਲਾਉਣ ਜਿੱਥੇ ਰਾਤਾਂ
 ਜਿੱਥੇ ਚਾਨਣੀ 'ਚ ਨਾਵ੍ਹੇ ਖੁਸ਼ਬੋ
 ਨੀ ਉਥੇ ਮੇਰਾ ਯਾਰ ਵੱਸਦਾ। (ਸ਼ਿਵ ਬਟਾਲਵੀ, 'ਲਾਜਵੰਤੀ')
 ਸੂਹਾ ਰੰਗ ਆਬਣਾ ਲਲਾਰਨਾ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੇ ਵੇ
 ਦੋਨੀ ਆਂ ਮੈਂ ਚੀਰਾ ਵੀ ਰੰਗਾ
 ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣ ਬਹਿਨੀ ਆਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਸਾਹਵੇਂ ਢੋਲਣਾ ਵੇ
 ਇੱਕ ਤੰਦ ਸੁਰਮੇ ਦੀ ਪਾ। (ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ, 'ਲਾਜਵੰਤੀ')

ਸਤਿੰਦਰ ਸਰਤਾਜ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਲਨਕਰ ਸਕਦੀਆਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ Fairie Queen ਤੋਂ ਬਾਅਦ 19ਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ Wordsworth, Coleridge, Shelley ਤੇ Keats ਵੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਚਿੱਤਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕਵੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਹੋਰ ਢੁੱਕਵਾਂ ਗਰੁੱਪ ਵੀ ਹੋਇਆ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਇਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1848 ਵਿਚ ਵਿਲੀਅਮ ਹੋਲਮੈਨ ਹੰਟ (William Holman Hunt) ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਵਿਚ ਹੋਰ ਕਈ ਕਵੀ ਰਲਦੇ ਗਏ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੇ. ਈ. ਮਿਲੇਸ (J.E. Millais), ਡੀ. ਜੀ. ਰੋਜ਼ੈਟੀ (D. G. Rossetti), ਜੇਮਜ਼ ਕੋਲਿਨਸਨ (James Collinson) ਐਫ. ਜੀ. ਸਟੀਫਨਜ਼ (F. G. Stephens), ਐਲਜਰਨਨ ਚਾਰਲਸ ਸਵਿਨਬਰਨ (Algernon Charles Swinburne), ਥਾਮਸ ਵੂਲਨਰ (Thomas Woolnwer) ਐਮ.ਪੀ. ਸਟਿੱਲਮੈਨ (M.P Stillman), ਐਫ. ਐਮ. ਬਰਾਊਨ (F. M. Brown) ਅਤੇ ਜੇ. ਡਬਲਿਯੂ. ਵਾਟਰਹਾਊਸ (J. W. Waterhouse) ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਰਣਨਯੋਗ ਹਨ। ਕਵੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਗਰੁੱਪ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਏ :-

"This brotherhood sought to return to the abundant detail and intense colours."

ਮਿਸਾਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਡੀ.ਜੀ. ਰੋਜ਼ੈਟੀ ਦੀਆਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਦੇਖੋ :

A. Gather me the scent of sweet rain touching the earth in forest deep.

B. Tell me of dreams beyond man's grasp.

Where no trace of sorrow lingers.

C. A half dream serenades the mind .

D. The silver moon is shining accompanied by shimmering stars.

ਐਲਜਰਨਨ ਚਾਰਲਸ ਸਵਿਨਬਰਨ 'A Ballad of Dreamland'

ਵਿਚ ਇਵੇਂ ਲਿਖਦਾ ਏ :-

1. I hid my heart in a nest of roses out of the sun's way, hidden apart;

In a softer bed than the soft white snow's is .

2. What made sleep flutter his wings and part ?

'Wasted Love' ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਇਵੇਂ ਲਿਖਦਾ ਏ :-

What Shall be done for sorrow

With Love whose race is run ?

Where help is none to borrow, What shall be done ?

ਮੁੱਕਦੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕਿ ਸਤਿੰਦਰ ਦੀ ਸ਼ਾਇਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਵੱਧ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਏ ਤੇ ਬਿਆਨ ਘੱਟ। ਇਸਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸਣ ਲਈ ਤੇਜ਼ ਕਲਪਨਾ ਅਤੇ ਤੀਬਰ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਏ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਹਲਕੀ ਫੁਲਕੀ ਹੁੰਦੀ ਏ ਫਿਰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਅਰਥ ਬੜੇ ਹੀ ਡੂੰਘੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਝ ਗੀਤਾਂ ਵਿਚ ਸੂਫੀ ਰੰਗਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਏ। ਸ਼ਿਵ ਅਤੇ ਪਾਤਰ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਹ ਸਾਡੀ ਬੋਲੀ ਲਈ ਇੱਕ ਹੋਰ ਵਰਦਾਨ ਏ।

(ੳ) ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਇਥੋਂ ਦੀ ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਨੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਜਦ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲਿਖਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕਨਿੰਗਮ, ਮੈਕਾਲਿਫ, ਲਤੀਫ, ਡਾ. ਰਾਂਡਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਛਾਬੜਾ, ਖੁਸਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਇੰਦੂ ਭੂਸ਼ਣ ਬੈਨਰਜੀ, ਡਾ. ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਦਰਦੀ, ਹਰੀ ਰਾਮ ਗੁਪਤਾ, ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ, ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੇ ਨਾਂ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਵਾਚਣ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਦੁੱਤੀ ਕਿਸਮ ਦੀ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲੀ ਉਸ ਨੂੰ

ਅਸੀਂ ਕਈ ਵਾਰ ਅੱਥੋਂ ਪਰੇਖੇ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹਿਸਟੋਰੀਅਨ ਦੀ ਖ਼ਾਸੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲੇਖ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ 'ਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ, ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਆਦਿ ਮੌਲਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪਾਠਕਾਂ ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰੋਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਲਗਨ ਨਾਲ ਇਤਿਹਾਸਕ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਛੋਹਿਆ ਹੈ 'ਤੇ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਨ 'ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਣ ਦੀ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਪ੍ਰਿ. ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹਨ :-

“ਸਰਦਾਰ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਹੋਏ ਹਨ , ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਿਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜਿਤਨੀ ਖੋਜ, ਜਿਤਨੀ ਮਿਹਨਤ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਏ, ਅੱਗੇ ਕਿਸੇ (ਸਿੱਖ) ਨੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਇਹਨਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਹੀ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।“

ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ ਮਾਰਚ 1884 ਵਿਚ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਝਬਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਖੋਜ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਆਪ ਅਚਨਚੇਤ ਬੀਮਾਰ ਪੈ ਗਏ 'ਤੇ 10 ਸਤੰਬਰ 1930 ਨੂੰ ਆਪ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਪੰਜ ਛੇ ਵਰ੍ਹੇ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਝਬਾਲ ਵਿਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਮਿਡਲ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਤੇ ਦਸਵੀਂ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਖੇ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। 1902 ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਐਫ. ਐਸ. ਸੀ. ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਏ। ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਖੇਤਰ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸਾਇੰਸ ਵਿਸ਼ਾ ਚੁਣਿਆ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸ਼ੌਕ ਆਪਦਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦਾ ਸੀ। ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਧਰਮ 'ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਹੁਲਾਰੇ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋ. ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸ੍ਰ. ਮਾਨ ਸਿੰਘ, ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਵਾਸੂ, ਸਰਦਾਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਢੋਟੀਆਂ ਆਪਦੇ ਖ਼ਾਸ ਜੋਟੀਦਾਰ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਹਨਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕੰਮ ਚੁਣ ਕੇ / ਮਿੱਥ ਕੇ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਕਾਰਜਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਅਰਪਣ ਕਰਾਂਗੇ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ - ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਵਿਗਿਆਨਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਖੋਜ ਕਰਾਂਗਾ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਲਿਖਾਂਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਕੌਮਾਂ ਨਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਰਹਿ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ 'ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅੱਗੇ ਵੱਧ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਚਾਰੇ ਮਿੱਤਰ ਫੈਸਲਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਕਾਰਜਾਂ ਵਿਚ ਜੁੱਟ ਗਏ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵੀਹ-ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਆਪ ਨੇ ਫ਼ਾਰਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਵੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੜ੍ਹ ਲਈ। ਹੁਣ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਆਪ ਵਧੇਰੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ। ਇਤਿਹਾਸਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ਼ਕ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ। 1905 ਦਾ ਵਰ੍ਹਾ ਬੀਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੌਥੇ ਸਾਲ ਦੇ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ :-

“ਭਰਾਵੋ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਪੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ। ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਖੋਜ ਲਈ ਅਤੇ ਖਿੰਡਿਆ-ਪੁੰਡਿਆ ਮਸਾਲਾ ਇਕੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਚੈਨ ਹੋ ਉਠਿਆ ਏ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਜਦ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅੱਸੀ ਨੌਬੇ ਸਾਲ ਦੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ 'ਤੇ ਢਹਿੰਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾਂ ਸੁਣੀਆਂ ਹਨ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ-ਜੰਗਾਂ ਵਿਚ ਆਪ ਹਿੱਸਾ ਲਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਇਕ

ਇਕ ਕਰਕੇ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦੇ ਮਰਨ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੁਝ ਬਹੁਮੁੱਲੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਦੌਲਤ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਈ। ਸੋ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣੇ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ।” ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ - “ਸਾਲਾਨਾ ਇਮਤਿਹਾਨ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ , ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਲਵੇ ਫਿਰ ਚਲੇ ਜਾਣਾ।” ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਮਝਾਇਆ ‘ਤੇ ਰੋਕਿਆ ਵੀ ਕਿ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸਿਆਣਪ ਨਹੀਂ ਪਰ ਆਪ ਨਾ ਮੰਨੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਚੌਹਾਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਵੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਜਾਣ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਹੁਮੁੱਲਾ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖਜ਼ਾਨਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਮਿਲੇਗਾ? ਪੜ੍ਹਾਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਇਹ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਫਿਰ ਕਿਤੋਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣੇ।” ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ‘ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਮਰਕੱਸੇ ਕਰ ਲਏ।

ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖਰਚਾ ਭੇਜਣਾ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਖੋਜ ਦੀ ਕਦਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਭ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਪਾਗਲ ਏ। ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਾਸ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੇਵਲ ਪੰਜ ਸੱਤ ਰੁਪਏ ਸਨ ਪਰ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਅੱਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਬਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਆਪ ਉੱਤੇ ਵਾਰਸ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਸਤਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰੀ ਢੁੱਕਦੀ ਸੀ:-

ਵਹਿਣ ਪਏ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਮੁੜਨਾ ਨਾਹੀਂ

ਭਾਵੇਂ ਘਤੀਏ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ ਭਾਰੀਆਂ ਵੇ।

ਸ. ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰੀਂ ਕਾਲਜ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਛੱਡ ਕੇ ਬਸਤਾ ਗਲ ਵਿਚ ਲਟਕਾ ਕੇ ਕਾਗਜ਼ ‘ਤੇ ਕਲਮ ਦਵਾਤ ਲੈ ਕੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬਿਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰ ਪਏ। ਆਪ ਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਮੀਲ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪੈਦਲ ਚੱਲਣਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਜੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਕਿਤੋਂ ਹੱਥ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਟਾਂਗੇ, ਘੋੜੇ ਜਾਂ ਗੱਡੀ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸਫ਼ਰ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਰਾਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਟਿਕ ਜਾਂਦੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਪਾਣੀ ਦੀ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਿੱਥੇ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਤੁਰੰਤ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਜਿਹਨਾਂ ਔਕੜਾਂ ਅਤੇ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਨਾਲ ਆਪ ਨੇ ਬਿਰਧ ਬਾਬਿਆਂ ਦੇ ਵਡਮੁੱਲੇ ਬਿਆਨ ਇਕੱਤਰ ਕੀਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਕਲਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਆਪਦੇ ਕਈ ਦੋਸਤ ਛੁਟ-ਪੁੱਟ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਲੱਗ ਗਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਰਥਿਕ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪਲੇਗ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਪ ਨੂੰ ਚੋਲਿਆਂ ਵਾਲੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਸੌ

ਸਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਮਰ ਦੇ ਬਿਰਧ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਵਾਕਫ਼ੀ ਸੀ। ਆਪ ਉਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚੇ। ਉੱਥੇ ਪਲੇਗ ਪਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਲੋਕੀਂ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੱਸ ਰਹੇ ਸਨ। ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਇਸ ਪਲੇਗ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਹੁਰੀਂ ਮਰ ਗਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂਗਾ 'ਤੇ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਫਿਕਰ ਸੀ ਕਿ ਇਥੋਂ ਨੱਸ ਕੇ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਾਅ ਕਰੀਏ। ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਬਾਬੇ ਨਾਲ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੋਹ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਹੁਰਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾਈ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕੁਵੇਲੇ ਦਾ ਰਾਗ ਛੇੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾ। ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਮੁੜਨਾ ਪਿਆ 'ਤੇ ਬਾਬਾ ਸਚਮੱਚ ਹੀ ਪਲੇਗ ਨਾਲ ਮਰ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੜਾ ਹੀ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ। ਬਿਰਧਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੱਕਾ ਮਦੀਨਾ ਅਤੇ ਬਗ਼ਦਾਦ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਖੋਜ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਆਪ ਇਹ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਏ ਇਹ ਲੰਬੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਫਿਰ ਕਦੇ ਸਹੀ। ਜਦ ਆਪ ਇਸ ਯਾਤਰਾ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ। ਅੱਗੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਤੁਸੀਂ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਗਏ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਹੱਥ ਦਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਦੇ ਰਹੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਡਾ ਅਰਦਾਸਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਤਨਖ਼ਾਹ ਲਗਵਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕੋ। ਫਿਰ ਅਰਦਾਸਾ ਹੋਵੇਗਾ।” ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਆਪ ਤੋਂ ਜਿਤਨੀਆਂ ਆਸਾਂ ਸਨ 'ਤੇ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਲਿਖਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਮਣ ਵਿਚੋਂ ਕਣ ਮਾਤਰ ਹੀ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਲਿਖੇ ਖਰੜੇ 'ਤੇ ਨੋਟ ਦੀਆਂ ਕਈ ਪਰਤਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ :-

1. ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
2. ਕਤਕ ਕਿ ਵਿਸਾਖ
3. ਜੀਵਨ ਹਰਨਾਮ ਕੌਰ
4. ਜੀਵਨ ਸਦਾ ਕੌਰ
5. ਬੰਦਾ ਕੌਣ ਥਾਂ (ਉਰਦੂ)
6. ਮਹਾਰਾਜਾ ਆਲਾ ਸਿੰਘ
7. ਗੁਰਪੁਰਬ ਨਿਰਣੈ
8. ਅਮਰ ਖਾਲਸਾ
9. ਗੁਰੂ ਗਾਥਾ (ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦਰਦ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੇ ਅਧਾਰਿਤ)

(ਅ) ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਇੱਕ ਯਾਦ

ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮੌਤ 1 ਅਪ੍ਰੈਲ 2004 ਨੂੰ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਸੰਨ 1997 ਦਾ ਵਾਕਿਆ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਕਾਲਜ ਯਾਨੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਗੜ੍ਹਸ਼ੰਕਰ (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਏ ਜ਼ੋਨ ਦਾ ਯੁਵਕ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਕਾਲਜ

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਹੇਠ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਵਿਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਨੂੰ ਸੌਂਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ. ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਸੀ ਤੇ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਯੁਵਕ ਮੇਲੇ ਦਾ ਆਰਗੇਨਾਈਜ਼ਿੰਗ ਸਕੱਤਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਸਕੱਤਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਦਫ਼ਤਰੀ ਕੰਮ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਫਿਰ ਵੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਸਟੇਜ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਮੈਨੂੰ ਦਿੱਤਾ

ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਆਈਟਮ ਇੱਕ ਮੈਡਮ ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇੱਕ ਜਾਂ ਦੋ ਆਈਟਮਾਂ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੇ ਕਰਵਾਈਆਂ ਸਨ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਂ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਕਾਲਜ ਦੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਗਤੀਵਿਧੀ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਜਾਂ ਡੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਨਾਟਕ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਵੀ ਸਾਂ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਨਾਟਕ ਖਿਡਵਾਏ ਜਾਣੇ ਸਨ ਉਸ ਦਿਨ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਕਰਨ ਲਈ ਜਥੇਦਾਰ ਟੌਹੜਾ ਨੂੰ ਸੌਂਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਡੀ.ਏ.ਵੀ ਕਾਲਜ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਨੇ ਨਾਟਕ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ 'ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ, ਇੱਕ ਮੋਰਚਾ ਤੇ ਹਵਾ 'ਚ ਲਟਕਦੇ ਲੋਕ'। ਇਹ ਇਕਾਂਕੀ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸਬੱਬ ਐਸਾ ਬਣਿਆ ਕਿ ਜਦ ਟੌਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਏ ਐਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆ ਗਈ। ਮੈਂ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਬੋਲ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਡੀ. ਏ. ਵੀ ਕਾਲਜ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਟੀਮ, ਨਾਟਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਾਟਕ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ - 'ਇੱਕ ਕੁਰਸੀ, ਇੱਕ ਮੋਰਚਾ ਤੇ ਹਵਾ 'ਚ ਲਟਕਦੇ ਲੋਕ'। ਪਰਦਾ ਉਠਿਆ ਤੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਦੋ ਪਾਤਰ ਬੈਠੇ ਦਿਖਾਈ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਖੱਦਰ ਪੋਸ਼ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜਿਹਾ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਲੰਬੀ ਕਿਰਪਾਨ ਪਹਿਨੀ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ। ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਫਰਿਆਦੀ ਲੋਕ ਆਪਣੀਆਂ

ਫਰਿਆਦਾਂ ਦੱਸ-ਦੱਸ ਕੇ ਤੁਰੀ ਜਾਣ। ਨਿਹੰਗ ਪਾਤਰ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੱਢ ਕੇ ਦੋ ਤਿੰਨ ਵਾਰੀ ਮਿਆਨ ਵਿਚ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਕਾਂਗਰਸੀ ਕੋਈ ਖਾਸ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰੇ ਹੀ ਨਾ। ਚੰਦ ਮਿੰਟ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਬੈਠੇ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਿਛਲੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। ਚਾਰ ਪੰਜ ਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਉੱਠੇ ਤੇ ਨਾਟਕ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਵਲ ਨੂੰ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹੰਗ ਪਾਤਰ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮਿਆਨ ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣਾ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਉੱਠ ਕੇ ਸਟੇਜ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਆ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਫੈਸਟੀਵਲ ਵਿਚ ਸਭ ਆਈਟਮਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਕਰੇ ਨਾ। ਜੱਜ ਮੂਹਰੇ ਬੈਠੇ ਆਪਣੀ ਰਾਏ ਲਿਖ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਇਤਰਾਜ਼ਯੋਗ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਓ, ਉਦੋਂ ਨੂੰ ਵੈਸੇ ਵੀ ਪਰਦਾ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਨਾਟਕ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਸਟੇਜ ਇੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਆਪ ਥੱਲੇ ਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਮ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਨ ਲਈ ਬੋਲਿਆ ਗਿਆ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਗਿੱਧੇ ਭੰਗੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੈਸੇ ਵੀ ‘ਗੁੱਤ ਪ੍ਰਾਂਦਾ’ ਕਲਚਰ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਨ ਤੇ ਗਹਿਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਾਂਗਰਸੀ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ, ਅਕਾਲੀ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਅਤੇ ਲੋਕ ਕਾਮਰੇਡਾਂ ਤੇ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਿਖਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ—“ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਨਾਟਕ ਯੂ.ਪੀ. ਬਿਹਾਰ ਵਲ ਖੇਡ ਲਿਆ ਕਰੋ। ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਵਰੋਸਾਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਡਣ ਦੀ ਕੋਈ ਤੁਕ ਨਹੀਂ।” ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਪਾਤਰ ਦੁਆਰਾ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਮਿਆਨ ਚੋਂ ਕੱਢਣਾ ਮਾੜਾ ਗਰਦਾਨਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਡੀਲ ਡੌਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਬਹੁਤ ਅੱਛੇ ਵਕਤਾ ਵੀ ਸਨ। ਉਹ ਇੱਕ ਇਮਾਨਦਾਰ ਨੇਤਾ ਵੀ ਸਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ 25 ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰਹੇ ਹਨ। ਜਦ ਉਹ ਸ਼ੁਰੂ-ਸ਼ੁਰੂ ਵਿਚ ਸਿਆਸਤ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਵਾਹੀ ਦਾ ਜੋਤਾ ਲਗਾ ਕੇ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸ਼ਤੀਰੀਆਂ ਤੇ ਬਾਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਚਮੁੱਚ ਹੀ ਨਿਰਸੁਆਰਥ ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਉਸ ਦਿਨ ਕਾਲਜ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੁਕਸਾਨ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਟੋਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਇਸ ਨਾਟਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਐਸੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆਏ ਕਿ ਉਹ ਕਾਲਜ ਵਾਸਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗ੍ਰਾਂਟ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਕਾਲਜ ਦਾ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ 10 ਕੁ ਲੱਖ ਦੀ ਆਸ

ਲਗਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਇਹ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਦੀ ਖਾਤਰ ਹੀ ਕਾਲਜ ਵਿਚ ਇਹ ਯੁਵਕ ਮੇਲਾ ਰਖਵਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਟੌਹੜਾ ਸਾਹਿਬ ਪੈਸਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਨਾਟਕ ਵਾਲਾ ਇਹ ਵਾਕਿਆ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਈ ਮਹੀਨੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

(ੲ) ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਜਨਾਬ ਸ਼ਾਹਿਦ ਛੱਬੀਰ ਨਾਲ ਇੱਕ ਮੁਲਾਕਾਤ

ਸਵਾਲ : ਸ਼ਾਹਿਦ ਜੀ, ਆਪਦਾ ਅੱਜ ਦੀ ਇਸ ਮੁਲਾਕਾਤ ਵਿਚ ਸਵਾਗਤ ਹੈ।

ਜਵਾਬ : ਬਹੁਤ ਮਿਹਰਬਾਨੀ, ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ।

ਸਵਾਲ : ਸ਼ਾਹਿਦ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਖਾਲਸਾ

ਰਾਜ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਦੇ ਖੋਜੀ ਹੋ। ਮੈਨੂੰ ਇੰਜ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ ਕਿ ਤੁਹਾਡੀ ਖੋਜ ਇਤਿਹਾਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਘੱਟ ਏ, ਗੁਰੂ ਘਰਾਂ, ਵਿਰਾਸਤੀ ਕਿਲਿਆਂ, ਰਾਜ ਦਰਬਾਰਾਂ, ਹਵੇਲੀਆਂ, ਬਾਰਾਂਦਰੀਆਂ, ਸ਼ਾਹੀ ਬਗੀਚਿਆਂ, ਸ਼ਾਹੀ ਗੇਟਾਂ, ਭਵਨ ਕਲਾ ਦੇ ਨਮੂਨਿਆਂ ਆਦਿ ਬਾਰੇ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਏ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਚੋਟਕ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੀ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਦੂਸਰਾ ਸਵਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਹਿਲਾਂ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਦੱਸੋ?

ਜਵਾਬ : ਮੇਰਾ ਪਿਛੋਕੜ ਨਾਰੋਵਾਲ ਤੋਂ ਏ। ਮੇਰਾ ਦਾਦਕਾ ਪਿੰਡ ਸਠਿਆਲਾ ਏ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਪਿੰਡ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਰੇਲਵੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਸਨ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਬਾਗਬਾਨੀ (Floriculture) ਵਿਚ ਡਿਪਲੋਮਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ 16 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸਲਾਮਾਬਾਦ ਵਿਖੇ ਬਾਗਬਾਨੀ ਮਾਹਿਰ ਦੇ

ਤੌਰ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਮੈਂ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਐਮ. ਏ. ਕੀਤੀ। ਹੁਣ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਖੋਜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਸਵਾਲ : ਤੁਹਾਨੂੰ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਵਿਰਸੇ ਬਾਰੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਦੀ ਚੇਟਕ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੀ ?

ਜਵਾਬ : ਕੋਈ ਪੰਜਾਬੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਏ। ਉਹਦੇ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਜਾਨਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਗੱਲ ਏ। ਧਰਮ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ ਹੈ ਤੇ ਦਿਲਚਸਪੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਤੇ। ਮੈਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਜਿਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਉਥੇ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਰਿਹਾ। ਬੁੱਧ ਦਾ ਆਵਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤਾ ਦੂਰ ਨਹੀਂ। ਬੁੱਧ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਆਵੇ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਇੱਟਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਸਨ। ਉਸ ਖਿੱਤੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਸਮਾਂ ਰਾਜ ਰਿਹਾ। ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਨੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੀ ਇਕ ਹੈਂਡ ਟੀਚਰ ਸਵੀਨਾ ਅਵਾਮ ਸਾਹਿਬਾ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਇਸ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਲੈਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ।

ਸਵਾਲ : ਕਈ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋ ਕੇ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਤਕਰੀਬਨ ਇੱਕ ਦਹਾਕਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਡਾ. ਮੁਹੰਮਦ ਲਤੀਫ ਦੀ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖੀ ਪੁਸਤਕ 'ਹਿਸਟਰੀ ਆਫ ਦ ਪੰਜਾਬ' (History of the Punjab) ਦੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਸਾੜੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਕੁੱਝ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਖ਼ਤ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਤੁਹਾਡਾ ਪੱਖਪਾਤੀ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਏ ?

ਜਵਾਬ : ਤੁਸੀਂ ਡਾ. ਲਤੀਫ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਏ। ਮੈਂ ਡਾ. ਲਤੀਫ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਬਿਰਤਾਂਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਪਰਪੱਕ ਮੰਨਦਾ ਹਾਂ। ਹਾਂ, ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਮੈਂ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫਿਰਕੇ ਵਿੱਚ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਐਸੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿਸੇ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿਸੇ ਰਾਏ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸਾੜਨ ਨਾਲ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਚਾਹੀਦਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕੁੱਝ ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ

ਉਸਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ। ਇਕੱਠੇ ਬੈਠ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰਕੇ ਗਲਤ ਲਿਖਿਆ ਠੀਕ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਏ। ਸਾਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਰਾਏ ਬਹਾਦਰ ਕਨੱਹੀਆ ਲਾਲ ਦਾ ਤਾਰੀਖ-ਏ-ਲਾਹੌਰ ਜਾਂ ਲਾਹੌਰ ਨਾਮਾ ਪੜ੍ਹੀਏ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਏ ਕਿ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਕੁੱਝ ਪੱਖਪਾਤੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਬਿਰਤਾਂਤ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਏ, ਸਾਨੂੰ ਉਸਨੂੰ ਅੱਖੋਂ ਪਰੋਖੇ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਪਿਆਰ ਏ। ਮੈਂ ਨਿਰਪੱਖ ਲਿਖੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਸਵਾਲ : ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿਚ ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਪੂਰਣ ਇਤਿਹਾਸ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਬਾਰੇ ਅਕਸਰ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਏ ਕਿ ਉੱਥੇ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਸੀਮਤ ਮੌਕਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦਾ ਖਾਸ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਕੀ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਇੰਜ ਹੋ ਰਿਹਾ ਏ।

ਜਵਾਬ : ਅਗਰ ਇੰਜ ਹੁੰਦਾ ਏ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਦੁੱਖ ਏ। ਮੈਂ ਦੋਹਾਂ ਪਾਸਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਕਾਫੀ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਵੀ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਬਿਰਤਾਂਤ ਘੱਟ ਵੱਧ ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ। ਵੈਸੇ ਸਭ ਕੁਝ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਜਿਹੌ ਜਿਹੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਿਲਚਸਪੀ ਏ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਲਵੇ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਾ ਪੜ੍ਹੇ।

ਸਵਾਲ : ਸ਼ਾਹਿਦ ਜੀ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵਿਚ ਹੀ ਟੋਕਣ ਦੀ ਗੁਸਤਾਖੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਆਪਸ਼ਨਾਂ (Options) ਦੀ ਗੱਲ ਕਰ ਦਿਤੀ ਏ। ਆਪਸ਼ਨਾਂ ਤਾਂ ਹਰ ਜਗਾਹ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਆਪਸ਼ਨ ਹੁੰਦੀ ਏ-ਚਾਹੇ ਉਹ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਰੱਖ ਲੈਣ ਤੇ ਚਾਹੇ ਮੁਗਲ ਯੁੱਗ ਪੜ੍ਹ ਲੈਣ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਪਾਲਿਸੀ ਮੈਟਰ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਦੇ ਬੋਰਡ ਆਫ ਸਟੱਡੀਜ਼ ਤੇ ਐਕੈਡੈਮਿਕ ਕੌਂਸਲਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਹ ਪਾਲਿਸੀ ਮੇਕਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਨੂੰ ਪਾਠਕ੍ਰਮਾਂ

ਵਿਚ ਵੱਧ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਸਰੇ ਯੁੱਗ ਨੂੰ ਘੱਟ। ਕੀ ਤੁਹਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਾਲਿਸੀ ਮੇਕਰ ਇਸਲਾਮਕ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵੱਧ ਉਘਾੜ (Highlight) ਕੇ ਨਹੀਂ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਰਹੇ?

- ਜਵਾਬ :** ਵੀਰ ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾਂ। ਮੈਂ ਪਾਲਿਸੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਐਗਲੋਂ ਸਿੱਖ ਲੜਾਈਆਂ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ। ਸਕੂਲਾਂ ਅਤੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਏ ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 50 ਸਾਲ ਦਾ ਲੰਬਾ ਅਰਸਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਜਾਨਸ਼ੀਨਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਖਿੱਤੇ ਨੇ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਨਾਲ ਚਲਾਇਆ। ਖਾਲਸਾ ਰਾਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਮਾਰਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮੁੱਢਲੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਵਕਤ ਉਸਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਦਪੁਰਾ, ਅਕਾਲਗੜ੍ਹ, ਟੋਭਾ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਵੇਂ ਦੇ ਉਵੇਂ ਹਨ।
- ਸਵਾਲ :** ਪਿੱਛੇ ਜਿਹੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਸਕੂਲਾਂ ਦੇ ਇਕ ਗਰੁੱਪ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮਾੜੀ ਬੋਲੀ ਕਹਿ ਕੇ ਇਸਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਤੇ ਭਾਸ਼ਾ ਬਾਰੇ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹਨ ?
- ਜਵਾਬ :** ਸੰਘਾ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਫ਼ਿਰਕੇ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਐਸੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਕਈ ਵਾਰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੋ ਕੇ ਘਟੀਆ ਕਿਸਮ ਦੇ ਫ਼ਤਵੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਸਕੂਲਾਂ ਦੀ ਕਿਸੇ ਚੇਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਬਾਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਰਵੱਈਆ ਅਖ਼ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਏ ਤਾਂ ਸੱਚਮੁੱਚ ਹੀ ਨਿੰਦਣਯੋਗ ਹੈ।

ਦੂਜਾ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ/ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਲਚੀਪੁਰੀਆ

ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੋ ਹੋਏ ਹਨ :- ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਫਿਲਮ ਐਕਟਰ ਬਾਰੇ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਲਚੀਪੁਰੀਏ ਬਾਰੇ ਸ਼ਾਇਦ ਕੁਝ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਦੋਨੋਂ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੀ ਚੋਟੀ ਦੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਸਨ। ਇਸ ਲੇਖ ਵਿਚ ਮੈਂ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹਿੰਦੀ ਫਿਲਮ ਐਕਟਰ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਿਖ ਰਿਹਾ। ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਬਾਰੇ ਪਾਠਕ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹਨ। ਵੈਸੇ ਵੀ ਮਨੁੱਖੀ ਫਿਤਰਤ ਐਸੀ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕ ਫਿਲਮਾਂ ਵੱਲ ਨੂੰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਓ ਅੱਜ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਲਚੀਪੁਰੀਏ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਜਾਨਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰੀਏ।

ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਲਚੀਪੁਰੀਏ ਨੂੰ ਕਿੱਲਰ (Killer) ਅਤੇ ਜੇਲ੍ਹੀ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਡਬੋ-ਡਬੋ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਮਾਂ ਗਰੀਬੀ ਵਿੱਚ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਸੀ। ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੱਤਰਕਾਰ ਸਿੱਧੂ ਦਮਦਮੀ ਨੇ 22 ਸਤੰਬਰ 2002 ਦੇ ਇੱਕ ਪੰਜਾਬੀ ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ :-

“ਮਲਾਇਆ ਵਿਚ ਹੋਈ ਕੁਸ਼ਤੀ ਵਿਚ ਕਿੰਗਕਾਂਗ (Kingkong) ਦੀਆਂ ਦੋ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲੱਤਾਂ ਭੰਨ ਕੇ ਰੁਸਤਮੇ ਜਮਾਂ ਦਾ ਖਿਤਾਬ ਜਿੱਤਣ ਵਾਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦੁਲਚੀਪੁਰ ਦਾ ਜੰਮਪਲ ‘ਜੇਲ੍ਹੀ ਦਾਰਾ’ ਅੱਡੀਆਂ ਰਗੜ ਰਗੜ ਕੇ ਅਣਗੌਲਿਆ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਓਹੀ ਦਾਰਾ ਸੀ ਜਿਸਦੀ ਮਿਸਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਲੋਕ ਹੁਣ ਵੀ ਉਦੋਂ ਦਿੰਦੇ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਦਰਸ਼ਨੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬੀ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਦਾਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ

ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਫਿਲਮੀ ਐਕਟਰ ਦਾਰੇ ਦੀ ਥਾਂ ਦੁਲਚੀਪੁਰ ਦਾ 'ਜੇਲ੍ਹੀ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ' ਹੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੁਸ਼ਤੀ ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਸਕੂਲ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਦੇਖੀ ਸੀਲੰਮੇ ਜੇਲ੍ਹੀ ਦਾਰੇ ਦੇ ਜਿਸਮ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਨੁਮਾਇਸ਼ ਨੇ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰ ਭਿੜਾ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਨੇ ਪੂਰੇ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਨੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਵਾਇਤੀ ਸਡੌਲਤਾ/ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਕੇਂਦਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਮੀਡੀਏ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਕਾਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮੇਰਾ ਸੰਪਰਕ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਐਕਟਰ ਨਾਲ ਵੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਸਵੈ-ਜੀਵਨੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬੀ ਮਰਦਾਵੇਂ ਸਰੀਰ/ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਜੋ ਰਹੱਸਮਈ ਬਿੰਬ ਮੇਰੇ ਜਿਹਨ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹੀ ਦਾਰੇ ਨੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਉਹ ਅਮਿੱਟ ਰਿਹਾ।”

ਲਾਹੌਰ ਨੇੜੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਸੱਜਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿਚ ਸ਼ਗਿਰਦੀ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਆਰਥਿਕ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਉਥੇ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਡੇਅਰੀ ਫਾਰਮ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। 1936 ਦੀ 17 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਘੁੰਮਣ ਫਿਰਨ ਦੇ ਰੋਅ ਵਿਚ ਬਾਹਰ ਸੜਕ ਤੇ ਸੈਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ ਕੁਝ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮਿਣਤੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਨੇੜੇ ਜਾ ਕੇ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਭਰਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵ ਜੰਗ ਦੇ ਬੱਦਲ ਮੰਡਰਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਪਣੀ ਨਫ਼ਰੀ ਵਧਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਾਰਾ ਵੀ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਭਰਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਦਾਰੇ ਦੇ ਡੀਲ ਡੌਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਦਾਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ।

--ਨਾਮ?

--ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਸਿੱਧੂ ਪੁੱਤਰ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਦੁਲਚੀਪੁਰ ਨੇੜੇ ਤਰਨਤਾਰਨ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਇੰਡੀਆ)। ਹੁਣ ਮੈਂ ਇਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।

--ਤੂੰ ਕਿੰਨਾ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੈ?

--ਜੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

--ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਰਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਏ ?

--ਜੀ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੀ ਘੁਲਾ ਕੇ ਦੇਖ ਲਓ। ਘੋਲਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਓ।

ਇੰਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਇੱਕ ਤੇਜ਼ ਤਰਾਰ ਗੋਰਾ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਲਾਈਨ ਵਿਚ ਖੜ੍ਹੇ

ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਘੁਸੰਨ ਮਾਰੇ। ਕਈ ਢਿੱਡ ਫੜ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਦਾਰਾ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਇਹ ਇਮਤਿਹਾਨ ਪਾਸ ਕਰ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਵੱਡਾ ਸਾਹਿਬ ਅਜੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਵਾਲ ਪੁੱਛਣੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

--ਸਾਡੇ ਛੇ ਪਹਿਲਵਾਨ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰਕੇ ਵਿਖਾ।

--ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿਓ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਏ ਮੈਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿਆਂ।

ਕੁਸ਼ਤੀ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਦਾਰੇ ਨੇ ਛੇ ਦੇ ਛੇ ਹੀ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਵਰਦੀ ਉਸਦੇ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

1940 ਵਿਚ ਮਹਾਰਾਜਾ ਪਟਿਆਲਾ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਲਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਸ਼ਾਬਾਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੀ ਜੰਗ ਸਮੇਂ 1942 ਵਿਚ ਦਾਰੇ ਦੇ ਜਪਾਨੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਗੋਲੀ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਲੇਕਿਨ ਉਹ ਬਚ ਗਿਆ। ਜਪਾਨ ਨੇ ਮਲਾਇਆ ਅਤੇ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਦਾਰੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਨਾਲ ਡੇਅਰੀ ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕੁਝ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਜਪਾਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਹ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਹੀ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਛੋਟੇ ਕੱਦ ਦੇ ਜਪਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਤ ਫੁੱਟ ਦਾਰਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਲਾਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਪਾਨੀ ਹਾਰ ਗਏ। ਇਸ ਹਾਰ ਨਾਲ ਦਾਰੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚਲਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਪਾਨੀ ਫੌਜ 'ਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜਪਾਨ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸਬੂਤ ਸਾਬਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਦਾਰਾ ਬਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਦਾਰੇ ਨੇ ਫਿਰ ਇਸ ਗੰਦੀ ਖੇਡ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਸਿਰਫ ਆਜ਼ਾਦ ਰਹਿ ਕੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੀਆਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਲਾਇਆ ਵਿਚ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ - ਚੀਨੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਕੁਸ਼ਤੀ ਦਾ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਹਿਰ ਸੀ, ਚੀਨੀ ਕੁਸ਼ਤੀ ਉਸਨੇ ਸਿੱਖ ਲਈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੰਗਾਪੁਰ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦੋ ਠੇਕੇਦਾਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਨ - ਇੱਕ ਭਾਰਤੀ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅੰਗਰੇਜ਼। ਭਾਰਤੀ ਭਾਈ ਰਾਮ ਦਰਸ਼ ਸਿੰਘ ਹੈਪੀ ਵਰਲਡ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦਾ ਠੇਕੇਦਾਰ ਸੀ। ਉਹ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਦੇਵਰੀਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਬਿਜੌਲੀ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਗਰੇਟ ਵਰਲਡ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਹੈਪੀ ਵਰਲਡ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਰਲਡ ਵਿਚ ਜ਼ੋਰ-ਅਜ਼ਮਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਨੇ ਜਾਰਜ ਜੁਬਿੰਸ਼, ਕੇ. ਵਿੱਲ, ਫਾਈਟਰ, ਟੇਸ਼ਨ, ਗੋਟੇ, ਟਾਈਗਰ ਜੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਨਾਮੀ ਪਹਿਲਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਮਾਰਿਆ। ਇੰਜ ਹੋਣ ਤੇ ਗਰੇਟ ਵਰਲਡ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨਾਲ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹਨਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ।

ਉਹਨਾਂ ਹੰਗਰੀ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਹਿਲਵਾਨ ਕਿੰਗਕਾਂਗ (Kingkong) ਨੂੰ ਲਿਆ ਕੇ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਚੈਲੰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਕੇ ਦੇਖੇ। ਦਾਰੇ ਨੇ ਇਹ ਚੈਲੰਜ ਕਬੂਲ ਕਰ ਲਿਆ। ਪਹਿਲੀ ਜਨਵਰੀ 1947 ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਕੁਸ਼ਤੀ ਦੇਖਣ ਲਈ ਅੰਤਾਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਇੱਕਠੀ ਹੋਈ। ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਦਹਾੜਦਾ ਹੋਇਆ ਰਿੰਗ ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ। ਉਸ ਦਿਨ ਹੀ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਦਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਹ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਹਰਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਉਮਰ 48 ਸਾਲ ਸੀ ਤੇ ਦਾਰੇ ਦੀ 28 ਸਾਲ। 20 ਸਾਲ ਵੱਧ ਤਜਰਬਾ। ਦੇਖਣ ਵਿਚ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਸਾਨ੍ਹ ਜਿਹਾ ਸੀ, ਦਾਰਾ ਉਸ ਮੂਹਰੇ ਬੱਚਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਦਾ ਭਾਰ 700 ਪੌਂਡ ਸੀ ਤੇ ਦਾਰੇ ਦਾ ਮਸਾਂ 250 ਪੌਂਡ। ਹਰ ਕੋਈ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਿਓ ਕੱਦ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਪਲਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੁਚਲ ਕੇ ਰੱਖ ਦੇਵੇਗਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਦੇਰ ਦੋਨੋਂ ਪੇਚੇ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਹਾਥੀ ਜਿਹਾ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਨੇੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਣ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਸਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਦਾਰੇ ਨੇ ਫਲਾਇੰਗ ਕਿੱਕ ਮਾਰੀ। ਮੋਟਾ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਤੇਰਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਦਾਰੇ ਨੇ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਨੂੰ ਚਿੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਸਨੂੰ ਰੁਸਤਮੇ ਜਮਾਂ ਦੀ ਬੈਲਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਜਦ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦਾਰਾ ਉਸਨੂੰ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਗਿਆ ਕਿੰਗਕਾਂਗ ਦਾ ਰੋਣਾ ਨਿਕਲ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਫਿਲਮੀ ਜਗਤ ਤੋਂ ਆਫ਼ਰਾਂ ਆਈਆਂ ਪਰੰਤੂ ਉਸਨੇ ਇਹਨਾਂ ਆਫ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਠੁਕਰਾ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸਨੂੰ ਜਰਮਨੀ ਤੋਂ ਕੁਸ਼ਤੀ ਲੜਨ ਦੀ ਆਫ਼ਰ ਆਈ। ਉਹ ਜਰਮਨੀ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਇਕ ਤਾਰ ਆਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਦਾ ਕਤਲ ਹੋ ਗਿਆ ਏ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚੇ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੀ ਦੋ ਬੰਦਿਆਂ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸਦੇ ਭਰਾ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਦਾਰੇ ਨੇ ਪਿੰਡ ਪਹੁੰਚਦੇ ਨੇ ਹੀ ਸਰਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੱਪੜ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਡੁਬੋ-ਡੁਬੋ ਕੇ ਮਾਰ ਸੁੱਟਿਆ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਕਸੂਰ ਕਬੂਲ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ ਉਸਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹਰ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਹਿਤਾ ਨੇ ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਪਾਸੇ ਪਰੇਰਿਆ। ਦਾਰਾ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਲੜਦਾ ਰਿਹਾ। ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਨਾਮਣਾ ਖੱਟਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੀ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਉਮਰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਰੂਸ ਦੇ ਉੱਚ ਕੋਟੀ ਦੇ ਮਹਿਮਾਨ ਆ ਰਹੇ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ

ਨਹਿਰੂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਚੀਜ਼ ਦਿਖਾਈ ਜਾਵੇ। ਸੱਚਰ ਨੇ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਰੱਖ ਲਈਆਂ ਜਾਣ। ਪਾਣੀਪਤ ਨੇੜੇ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਦਾਰੇ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ। ਦਾਰੇ ਨੇ ਇਹ ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਜਿੱਤ ਲਈਆਂ। ਜੇਲ੍ਹਰ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕ ਦਾਰੇ ਨਾਲ ਇੰਨੀ ਹਮਦਰਦੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਕਿ ਭੀਮ ਸੈਨ ਸੱਚਰ ਨਹਿਰੂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨੀ ਪਈ ਕਿ ਦਾਰੇ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਨਹਿਰੂ ਮੰਨ ਗਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾਰਾ ਕੁੱਝ ਸਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਕੱਟ ਕੇ ਹੀ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।

ਭਾਵੇਂ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਬਣ ਗਿਆ ਪਰੰਤੂ ਉਹਦਾ ਅੰਤ ਬਹੁਤਾ ਵਧੀਆ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਪੰਡਤਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਸੁਹਣੀ ਸੁਨੱਖੀ ਉੱਚੀ ਲੰਮੀ ਤੀਵੀਂ ਸਤਵੰਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਰਚਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੀਵੀਂ ਉਸ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਰਹੀ। ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਵਿਚ ਮਸ਼ਹੂਰ ਪਹਿਲਵਾਨ ਦਾ ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਬੜੇ ਮਾੜੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ।